

ҚОНУНИ
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

ДАР БОРАИ ҚАБУЛ КАРДАНИ ҚИСМИ ЯКУМИ КОДЕКСИ ГРАЖДАНИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

(Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 1999, № 6, мод. 153, 154; соли 2001, № 7, мод. 508; соли 2002, № 4, қ-1, мод. 170; соли 2005, №3, мод. 125; соли 2006, №4, мод. 193; соли 2007, №5, мод.356; соли 2010, №3, мод.156; №12, қ1,мод. 802; ҚҶТ аз 03.07.2012с., №850, ҚҶТ аз 28.12.12 №928; ҚҶТ аз 22.07.2013с.№976)

Моддаи 1. Қисми якуми Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул карда шавад.

Моддаи 2. Аз 1 январи соли 2000 аз эътибор соқит дониста шаванд:

- фасли якум «Қоидаҳои умумӣ», фасли дуюм «Ҳуқуқи моликият», зерфасли 1 «Қоидаҳои умумӣ дар бораи ӯҳдадорӣ»-и фасли сеюми «Ҳуқуқи ӯҳдадорӣ»-и Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 28 декабри соли 1963 «Дар бораи тасдиқ кардани Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки мувофиқи онҳо ба фаслҳои ишорашудаи Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон тағйироту иловаҳо ворид карда шудаанд;

- Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 14 декабри соли 1996 «Дар бораи моликият дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» (Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 1996, №24, моддаи 412);

- Қарори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 14 декабри соли 1996 «Оиди мавриди амал қарор додани Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи моликият дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» (Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 1996, № 24, моддаи 413);

- Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23 декабри соли 1991 «Дар бораи фаъолияти соҳибкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» (Ахбори Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 1992, № 4, моддаи 37) ва Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки мувофиқи онҳо ба ин Қонун тағйироту иловаҳо ворид карда шуданд;

- Қарори Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23 декабри соли 1991 «Дар хусуси амалӣ гардонидани Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти соҳибкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» (Ахбори Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 1992, № 4, моддаи 38);

- Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 25 июни соли 1993 «Дар бораи корхонаҳо» (Ахбори Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 1993, № 14, моддаи 279) ва Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки мувофиқи онҳо ба ин Қонун тағйироту иловаҳо ворид карда шуданд;

- Қарори Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 25 июни соли 1993 «Дар хусуси ба мавқеи иҷро гузоштани Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи корхонаҳо» (Ахбори Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 1993, № 14, моддаи 280).

Моддаи 3. То мутобиқ гардонидани қонунҳо ва дигар санади ҳуқуқии дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон амалкунанда бо қисми якуми Кодекси граждани, қонунҳо ва дигар санади ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон то даме истифода бурда мешаванд, ки онҳо хилофи қисми якуми Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон набошанд.

Моддаи 4. Қисми якуми Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбат ба муносибатҳои ҳуқуқи граждани, ки баъди мавриди амал қарор додани он ба вучуд омадааст, истифода бурда мешавад.

Аз рӯи муносибатҳои ҳуқуқи граждани, ки то мавриди амал қарор додани он ба вучуд омадааст, қисми якуми Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбат ба он ҳуқуқ ва вазифаҳои истифода бурда мешавад, ки онҳо баъди мавриди амал қарор додани он ба вучуд меоянд.

Моддаи 5. Аз рӯзи мавриди амал қарор додани қисми якуми Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкилотҳои тиҷоратӣ танҳо дар он шаклҳои ташкилӣ-ҳуқуқӣ таъсис ёфта метавонанд, ки барои онҳо Кодекси мазкур пешбинӣ намудааст.

Таъсиси шахси ҳуқуқӣ баъди интишори расмӣ қисми якуми Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон бо тартибе, ки ҳамин Кодекс пешбинӣ намудааст, амалӣ мегардад.

Моддаи 6. Санади таъсиси корхонаҳо сарфи назар аз шакли моликият бояд то 1 июли соли 2000 бо меъёрҳои қисми якуми Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқ гардонидани шаванд.

Корхонаҳо сарфи назар аз шакли моликият аз пардохти бочи бақайдгирӣ дар мавриди қайди тағйироти мақоми ҳуқуқии онҳо вобаста ба мутобиқ гардонидани он бо меъёрҳои қисми якуми Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон озод карда мешаванд.

Моддаи 7. То мавриди амал қарор додани қонун дар бораи бақайдгирии шахси ҳуқуқӣ ва қонун дар бораи бақайдгирии ҳуқуқҳои ба молу мулкӣ ғайриманқул ва аҳдҳо бо онҳо тартиби амалкунандаи бақайдгирии шахси ҳуқуқӣ ва бақайдгирии молу мулкӣ ғайриманқул ва аҳдҳо бо онҳо истифода бурда мешавад.

Моддаи 8. Меъёрҳои Кодекс дар бораи асосҳо ва оқибатҳои ғайривоқеӣ будани аҳдҳо нисбат ба аҳдҳои татбиқ мегарданд, ки талабот дар бораи беэътибор доништан ва беэътибор будани оқибатҳои онҳоро суд сарфи назар аз вақти содир шудани аҳдҳои дахлдор, баъди 1 январи соли 2000 баррасӣ менамояд.

Моддаи 9. Мӯҳлати бо қисми якуми Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон муқарраршудаи мӯҳлати даъво нисбат ба он даъвоҳои татбиқ мегарданд, ки мӯҳлати ихзори онҳо, ки бо қонунгузори қаблан амалкунанда пешбинӣ шудааст, то 1 январи соли 2000 ба охир нарасидаанд.

Моддаи 10. Хусусияти таъсис ва фаъолияти кооперативҳои кишоварзӣ (**тиғоратч**, коркард, хизматгузори истехсолкунандагони хоҷагии кишлоқ) бо Қонун дар бораи кооператсияи кишоварзӣ муайян карда мешаванд.

**КОДЕКСИ ГРАЖДАНИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
(ҚИСМИ ЯКУМ)**

**ФАСЛИ I
МУҚАРРАРОТИ УМУМВ**

**ЗЕРФАСЛИ I
МУҚАРРАРОТИ АСОСВ**

**БОБИ I
ҚОНУНҲОИ ГРАЖДАНВ**

Моддаи 1. Муносибатҳое, ки қонунҳои граждани танзим менамоянд

1. Қонунҳои граждани вазъи ҳуқуқи иштирокчиёни аҳдҳои граждани, асосҳои ба миён омадан ва тартиби татбиқи ҳуқуқи моликият ва ҳуқуқи дигари ашъи, ҳуқуқ ба натиҷаҳои фаъолияти зехиро муайян намуда, ўҳдадорихи шартномавӣ ва ўҳдадорихи дигар, инчунин муносибатҳои дигари молу мулкӣ ва муносибатҳои шахсии ғайри молу мулкӣ марбут ба онҳоро, ки ба баробарӣ, мухторияти хоҳишу ирода ва мустақилияти молу мулкӣ иштирокчиёнашон асос ёфтааст, танзим менамоянд.

Муносибатҳои оилавӣ, меҳнатӣ, муносибатҳои марбут ба истифодаи захираҳои табиӣ ва ҳифзи муҳити зистро, ки дорои нишонаҳои дар сарсатри аввали ҳамин модда зикргардида мебошанд, агар дар қонунҳои оила, меҳнат, замин ва қонунҳои дигар махсус тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, қонунҳои граждани танзим менамоянд.

2. Иштирокчиёни муносибатҳои бо қонунҳои граждани танзимшаванда шахрвандон, давлат, шахси ҳуқуқӣ ва воҳидҳои марзӣ маъмури мебошанд.

Қоидаҳои муқаррарнамудаи ҳамин Кодекс, агар дар қонун тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, инчунин дар мавриди муносибатҳо бо иштироки шахрвандони хориҷӣ, шахси бешахрвандӣ ва шахси ҳуқуқӣ хориҷӣ низ истифода мешаванд.

3. Қонунҳои граждани муносибатҳои байни шахсони фаъолияти соҳибкориро ба амал бароварда ё иштироки онҳоро танзим менамоянд.

Соҳибкорӣ фаъолияти мустақили ба таваккали худ амалишавандаи шахсони ба чунин сифат бо тартиби муқаррар кардаи қонун ба қайд гирифта шудае мебошад, ки барои мунтазам ба даст даровардани ғоида аз истифодаи молу мулк, фуруши мол, иҷрои кор ё расонидани хизмат равона карда шудааст.

4. Қонунҳои граждани, агар дар қонунҳо тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, нисбати муносибатҳои молу мулкӣ, ки ба тобеияти маъмури ё бо тобеияти дигари омирони як тараф ба тарафи дигар асос ёфтааст, истифода намешаванд.

5. Муносибатҳои марбут ба татбиқ ва ҳифзи ҳуқуқи озодиҳои бегонанашавандаи инсон ва дигар неъматҳои ғайри моддӣ (муносибатҳои шахсии ғайри молу мулкӣ, ки бо муносибатҳои молу мулкӣ алоқаманд нестанд) бо қонунҳои граждани танзим карда мешаванд, зеро аз моҳияти ин муносибатҳо тартиби дигаре барнамеояд.

Моддаи 2. Санади қонунгузори граждани

1. Қонунҳои граждани ба Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон асос ёфта, аз ҳамин Кодекс, дигар қонунҳо ва аз санади дигари қонуние иборатанд, ки муносибатҳои дар қисмҳои 1, 5 моддаи 1 ҳамин Кодекс зикргардидаро танзим менамоянд.

Меъёрҳои қонунҳои граждани, ки дигар қонунҳо ва санади дигари қонунӣ дар бар гирифтаанд, бояд бо ҳамин Кодекс мутобиқ бошанд.

2. Вазорату идораҳо ва мақомоти дигари давлатӣ тибқи ҳолатҳо ва дар доираи пешбининамудаи ҳамин Кодекс, дигар қонунҳо ва санади дигари қонунгузорӣ метавонанд санади танзимкунандаи муносибатҳои гражданиро нашр намоянд.

Моддаи 3. Принципҳои асосии қонунҳои граждани

1. Қонунҳои граждани ба принципҳои дахлнопазирии моликият, озодии шартнома, номумкин будани даҳолати худсаронаи ҳар касе ба қорҳои хусусӣ, зарурати татбиқи бемонеаи ҳуқуқи граждани, таъмини барқарор намудани ҳуқуқи вайронгардидаи граждани ва ҳифзи судии онҳо асос меёбанд.

2. Шахрвандон (шахси воқеӣ) ва шахси ҳуқуқӣ ҳуқуқи гражданиро бо азму хоҳиш ва ба манфиати худ ба даст дароварда ва амалӣ менамоянд. Онҳо дар муқаррар намудани ҳуқуқи ўҳдадорихи худ дар асоси шартнома ва муайян намудани ҳар гуна шартҳои хилофи қонунҳо набудани шартнома озоданд.

3. Ҳуқуқҳои граждани метавонад бо мақсади ҳифзи маънавиёт, тандурустӣ, ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шахси дигар, таъмини амнияти ҷомеа ва давлат, ҳифзи муҳити зист дар асоси қонун маҳдуд карда шавад.

Моддаи 4. Амали қонунҳои граждани вобаста ба вақт

1. Санади қонунҳои граждани қувваи бозгашт надоранд ва нисбати муносибатҳои истифода мешаванд, ки пас аз қорӣ намудани онҳо ба миён омадаанд.

Амали қонун танҳо дар сурате нисбати муносибатҳои то қорӣ намудани он татбиқ мегардад, ки агар ин бевосита дар қонун пешбинӣ шуда бошад.

2. Нисбати муносибатҳои, ки то қорӣ намудани санади қонунҳои граждани ба миён омадаанд, ин санад, ба истиснои муносиботи тарафҳои шартномаи то қорӣ намудани санади қонунгузори граждани басташуда, нисбати ҳуқуқи ўҳдадорӣ татбиқ мегардад, ки пас аз қорӣ намудани он ба миён омадаанд.

Моддаи 5. Аънаҳои муомилоти қорӣ

1. Аънаи муомилоти қорӣ, сарфи назар аз сабаб ёфтани он дар ягон ҳуҷжат, қоидаи рафтори дар қонунҳо пешбининашудае эътироф мегардад, ки дар ягон соҳаи фаъолияти соҳибқорӣ ба миён омада, васеъ истифода бурда мешавад.

2. Аънаи муомилоти қорие, ки хилофи муқаррароти қонун ё шартномаи барои иштирокчиёни муносибати дахлдор ҳатмӣ мебошад, истифода намешавад.

Моддаи 6. Истифодаи қонунҳои граждани аз рӯи шабоҳат

1. Дар ҳолате ки муносибатҳои пешбининамудаи қисмҳои 1 ва 5 моддаи 1 ҳамин Кодекс бевосита бо қонунҳо ё созишномаи тарафҳои танзим нашудаанду аънаи дар ин маврид истифодашаванда вучуд надорад, нисбати чунин муносибот меъёри қонунҳои граждани танзимкунандаи муносиботи шабеҳ (шабоҳати қонун) истифода мешавад, зеро ин хилофи моҳияти онҳо намебошад.

2. Дар сурати номумкин будани истифодаи шабоҳати қонун дар ҳолатҳои зикргардида ҳуқуқи ўҳдадорӣ тарафҳо бо назардошти асосҳои умумии моҳияти қонунҳои граждани (шабоҳати ҳуқуқ) ва талаботи бовиҷдонӣ, дурандешӣ ва адолат муайян карда мешаванд.

3. Аз рӯи шабоҳат истифода намудани меъёрҳои, ки ҳуқуқи гражданиро маҳдуд сохта, масъулиятро муқаррар менамоянд, манъ аст.

Моддаи 7. Қонунҳои граждани ва санадҳои ҳуқуқи байналмилалӣ

1. Санадҳои ҳуқуқи байналмилалии эътирофнамудаи Тоҷикистон мутобиқи Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон қисми таркибии низоми ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошанд.

2. Нисбати муносиботи дар қисмҳои 1 ва 5 моддаи 1 ҳамин Кодекс зикргардида, ба ғайр аз ҳолатҳои, ки дар асоси барои истифодаи он қабули санади дохилидавлатӣ зарур аст, санадҳои ҳуқуқи байналмилалии эътирофнамудаи Тоҷикистон бевосита истифода карда мешаванд.

Агар дар шартномаҳои байналхалқии Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбат ба қоидаҳои пешбининамудаи қонунҳои граждани қоидаҳои дигаре пешбинӣ шуда бошанд, қоидаҳои шартномаи байналхалқӣ мавриди истифода қарор дода мешаванд.

БОБИ 2. АСОСҲОИ БА ВУЧУД ОМАДАНИ ҲУҚУҚ ВА ЎҲДАДОРӢИИ ГРАЖДАНВ, АМАЛӢ НАМУДАН ВА ҲИФЗИ ҲУҚУҚҲОИ ГРАЖДАНВ

Моддаи 8. Асосҳои ба миён омадани ҳуқуқи ўҳдадорӣи граждани

1. Ҳуқуқи ўҳдадорӣи граждани аз асосҳои пешбининамудаи қонун ва санади дигари ҳуқуқӣ, инчунин аз амали шахрвандон ва шахси ҳуқуқӣ ба миён меоянд, ҳарчанд дар қонун ё чунин аснод пешбинӣ нашуданд, вале тибқи асосҳои умумӣ ва моҳияти қонунҳои граждани ҳуқуқи ўҳдадорӣи гражданиро ба миён меоранд.

Мутобиқи ин ҳуқуқи ўҳдадорӣи граждани:

а) аз шартномаҳо ва аҳдҳои дигари пешбининамудаи қонун, инчунин шартномаҳо ва аҳдҳои дигаре, ки гарчанд дар қонун пешбинӣ нашуда бошанд ҳам, хилофи он нестанд;

б) аз санадҳои мақомоти давлатӣ, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии маҳаллӣ, ки дар қонун ба сифати асоси ба миён омадани ҳуқуқи ўҳдадорӣи граждани пешбинӣ шудаанд;

в) аз қарори суд, ки ҳуқуқи ўҳдадорӣи гражданиро муқаррар намудааст;

г) дар натиҷаи бунёд ва ба даст овардани молу мулк дар асоси пешбининамудаи қонун;

д) дар натиҷаи эҷоди асари илмӣ, адабӣ, фарҳангӣ, ихтироот ва натиҷаҳои дигари фаъолияти зеҳнӣ;

е) дар натиҷаи расонидани зиён ба шахси дигар;

ж) дар натиҷаи дорошавии беасос;

з) дар натиҷаи амалҳои дигари шахрвандон ва шахси ҳуқуқӣ;

и) дар натиҷаи ҳодисаҳои, ки қонун ё санади дигари ҳуқуқӣ фаро расидани оқибатҳои ҳуқуқи гражданиро вобаста меонад, ба миён меоянд.

2. Агар дар қонун тартиби дигар пешбинӣ нашуда бошад, ҳуқуқ ба молу мулке, ки бояд ба қайди давлатӣ гирифта шавад, аз лаҳзаи бақайдгирии ин молу мулк ё ҳуқуқи дахлдор ба он ба вучуд меояд.

Моддаи 9. Амалӣ намудани ҳуқуқи граждани

1. Шахрвандон ва шахси ҳуқуқӣ ҳуқуқи граждани ҳешро бо салоҳиди худ амалӣ менамоянд, аз ҷумла ихтиёрдорӣ мекунанд.

2. Даст кашидани шахрвандон ва шахси ҳуқуқӣ аз амали ҳуқуқи ба онҳо тааллуқдошта, ба истиснои ҳолатҳои пешбининамудаи қонун,

боиси қатъи ин ҳуқуқҳо намегардад.

Моддаи 10. Ҳадди амали ҳуқуқҳои граждани

1. Ба амали шаҳрвандон ва шахсони ҳуқуқӣ, ки бо нияти расонидани зарар ба шахси дигар иҷро карда мешавад, инчунин дар мавридҳои пешбининамудаи қонун сӯиистифода аз ҳуқуқ дар шакли дигар роҳ дода намешавад.

2. Ба истифодаи ҳуқуқҳои граждани бо мақсади маҳдуд сохтани рақобат, инчунин сӯиистифода аз мавқеи афзалиятноки худ дар бозор роҳ дода намешавад.

3. Амалӣ намудани ҳуқуқҳои граждани набояд ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунан ҳифзшавандаи субъектҳои дигари ҳуқуқро вайрон намояд ва ба муҳити зист зиёни воқеӣ расонад.

4. Шаҳрвандон ва шахсони ҳуқуқӣ ҳангоми амалӣ намудани ҳуқуқҳои ба онҳо тааллуқдошта бояд оқилона ва одилона ва боинсофона талаботи дар қонунгузорӣ дарҷёфтаре, принципҳои ахлоқи ҷомеаро, соҳибкорон бошанд, қоидаҳои одоби касби роия намоянд. Ин ўҳдадорӣ набояд ба воситаи шартнома хориҷ ё маҳдуд карда шавад.

Амали оқилона, одилона ва боинсофонаи иштирокчиёни муносибатҳои ҳуқуқи граждани дар назар дошта мешавад.

5. Дар ҳолати роия накардани талаботи моддаи мазкур суд метавонад аз ҳифзи ҳуқуқи ба шахс тааллуқдошта даст кашад.

Моддаи 11. Ҳифзи ҳуқуқи граждани

1. Ҳифзи ҳуқуқҳои граждани вайронгардида ё мавриди баҳс қарор доштаро тибқи мансубияти бо қонунҳои мурофиавӣ муқарраршудаи парвандаҳо аз ҷониби суд, суди иқтисодӣ ё суди ҳақамӣ (минбаъд суд) ба амал бароварда мешавад.

2. Ҳифзи ҳуқуқи граждани аз тариқи маъмури танҳо дар ҳолатҳои пешбининамудаи қонун ба амал бароварда мешавад. Нисбати қароре, ки ба тариқи маъмури қабул шудааст, метавон ба суд шикоят кард.

Моддаи 12. Тарзҳои ҳифзи ҳуқуқи граждани

Ҳуқуқи граждани бо тарзҳои зайл ҳифз мешавад:

- эътирофи ҳуқуқ;
- барқарор намудани вазъе, ки то вайрон гардидани ҳуқуқ ҷой дошт ва пешгири намудани амалҳои, ки ҳуқуқро вайрон мекунанд ё барои вайрон кардани он таҳдид менамоянд;
- безътибор донишани аҳдҳои мавриди баҳс ва истифодаи оқибатҳои безътибор донишани он, истифодаи оқибатҳои безътибор донишани аҳдҳои безътибор;
- безътибор донишани санади мақоми давлатӣ ё мақоми ҳокимияти маҳаллӣ;
- худмуҳофизаткунии ҳуқуқ;
- водор намудан ба иҷрои ўҳдадорихо дар шакли асл (натура);
- рӯёнидани товони зиён;
- ситонидани ноустуворона;
- ҷуброни зарари маънавӣ;
- қатъ кардан ё тағйир додани муносиботи ҳуқуқӣ;
- аз ҷониби суд татбиқ нагардидани санади муҳолифи қонун қабул намудаи мақомоти ҳокимияти давлатӣ ё мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ;
- бо роҳҳои дигари пешбининамудаи қонун.

Моддаи 13. Безътибор донишани санади мақоми давлатӣ ё мақоми ҳокимияти маҳаллӣ

Санади ғайримеъёрии мақомоти ҳокимияти давлатӣ ё мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва дар ҳолатҳои пешбининамудаи қонун, инчунин санади меъёриеро, ки хилофи қонун ё санади дигари ҳуқуқӣ буда, ҳуқуқи граждани ва манфиатҳои қонунан ҳифзшавандаи шаҳрванд ё шахси ҳуқуқиро ҳалалдор месозанд, суд метавонад безътибор эътироф намояд.

Дар сурати санадро безътибор донишани суд, ҳуқуқи вайронгардида бояд барқарор шавад ё ба тариқи дигари дар моддаи 12 ҳамин Кодекс пешбинигардида ҳифз гардад.

Моддаи 14. Худмуҳофизати ҳуқуқи граждани

Худмуҳофизати ҳуқуқи граждани роҳ дода мешавад. Роҳҳои худмуҳофизат бояд бо ҳуқуқвайронкунии мувофиқ буда, аз ҳадди амалҳои, ки барои пешгирии он заруранд, нагузарад.

Моддаи 15. Рӯёнидани зиён

1. Шахсе, ки ҳуқуқаш вайрон гардидааст, агар дар қонун ё шартнома рӯёнидани зиён ба андозаи камтар пешбини нашуда бошад, метавонад ҷуброни пурраи зиёни ба ў расонидашударо талаб намояд.

2. Зиён хароҷоте фаҳмида мешавад, ки шахси ҳуқуқаш вайронгардида масраф намудааст ё бояд барои барқарор намудани ҳуқуқи вайронгардида масраф намояд, аз даст рафтани хароб гардидани молу мулки ў (зиёни воқеӣ), инчунин даромади ба даст наомадае, ки ин шахс, агар ҳуқуқаш вайрон намегардид, дар шароити муқаррари аҳдҳои граждани метавонист ба даст оварад (фоидани аз дастрафта).

Агар шахси вайронкардаи ҳуқуқ дар натиҷаи ин даромад ба даст оварда бошад, шахсе, ки ҳуқуқаш вайрон гардидааст, ҳақ дорад дар баробари зиёни дигар ҷуброни ғоидаи аздастрафтаре ба андозаи на камтар аз чунин даромад талаб намояд.

Моддаи 16. Рӯёнидани зиёни расонидаи мақомоти ҳокимияти давлатӣ, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии маҳаллӣ

Зиёне, ки дар натиҷаи амали (беамалии) ғайриқонунии мақомоти ҳокимияти давлатӣ, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии маҳаллӣ ё мансабдорони ин мақомот, инчунин дар натиҷаи қабули санади хилофи қонун ё санади дигари ҳуқуқии мақомоти ҳокимияти давлатӣ, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии маҳаллӣ ба шахрванд ё шахси ҳуқуқӣ расонида шудааст, бояд аз ҷониби Ҷумҳурии Тоҷикистон ё мақомоти дахлдори Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷуброн карда шавад.

ЗЕРФАСЛИ 2 СУБЪЕКТҲОИ ҲУҚУҚИ ГРАЖДАНВ

БОБИ 3 ШАҲРВАНДОНИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ВА ШАХСИ ВОҶЕИИ ДИГАР

Моддаи 17. Мафҳуми шахрванд (шахси воқеӣ)

Таҳти мафҳуми шахрвандон (шахси воқеӣ) шахрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, шахрвандони давлатҳои дигар, инчунин шахси бешахрвандӣ фаҳмида мешавад. Муқаррароти ҳамин Кодекс, агар дар қонун ё санадҳои ҳуқуқии байналмилалии эътирофнамудаи Тоҷикистон тартиби дигар муқаррар нашуда бошад, нисбати ҳамаи шахрвандон татбиқ мегардад.

Моддаи 18. Қобилияти ҳуқуқдории шахрванд

1. Қобилияти доштани ҳуқуқу ӯҳдадорӣи граждани (қобилияти ҳуқуқдории граждани) нисбати ҳамаи шахрвандон ба андозаи баробар эътироф карда мешавад.
2. Қобилияти ҳуқуқдории шахрванд аз лаҳзаи таваллуд ёфтани ба миён омада, пас аз вафоташ қатъ мегардад.

Моддаи 19. Мазмуни қобилияти ҳуқуқдории шахрванд

Шахрванд метавонад ҳам дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҳам берун аз он дорои ҳуқуқи моликият ба молу мулк, аз ҷумла асъори хоричӣ бошад; молу мулкро мерос гирад ва васият кунад; дар қаламрави ҷумҳурий озодона ҳаракат карда, ҷои зист интихоб намояд; ҳудуди ҷумҳуриро озодона тарк карда, ба қаламрави он баргардад; бо ҳар гуна ғайриқонунии манънакардаи санади қонунӣ машғул шавад; мустақилона ё якҷоя бо шахрвандон ва шахси ҳуқуқии дигар шахси ҳуқуқӣ таъсис диҳад; ҳар гуна аҳдҳои бо санади қонунӣ манънашударо анҷом дода, дар ӯҳдадориҳо иштирок намояд; дорои ҳуқуқи моликияти зеҳнӣ ба ихтироот, асарҳои илмӣ, адабӣ, санъат ва натиҷаҳои дигари ғайриқонунии зеҳнӣ бошад; ҷуброни зиёни моддӣ ва маънавию талаб намояд; ҳуқуқи дигари молу мулкӣ ва шахсӣ дошта бошад.

Моддаи 20. Номи шахрванд

1. Шахрванд ҳуқуқу ӯҳдадорихоро, агар аз қонун ё анъанаҳои миллӣ тартиби дигаре барнаояд, бо номи худ, ки фамилия ва ҳуди ном, инчунин номи падарро дар бар мегирад, ба даст меорад ва татбиқ менамояд.

Тибқи ҳолат ва мувофиқи тартиби пешбиниамудаи қонун шахрванд метавонад аз тахаллус (номи сохта) истифода намояд.

2. Шахрванд мувофиқи тартиби муқаррарнамудаи қонун ҳақ дорад номи худро иваз кунад. Номи худро дигар кардани шахрванд барои қатъ ё тағйири ҳуқуқу ӯҳдадориҳои бо номи қаблӣ ба дастовардаи ӯ асос намебошад.

Шахрванд вазирадори аст, ки барои огоҳ намудани қарздорону кредиторони худ дар хусуси дигар кардани номаш чораҳои зарурӣ андешад ва ҳавфи оқибатҳоеро ба зимма дорад, ки бо сабаби огоҳӣ надоштани ин ашхос дар хусуси дигар кардани ном ба миён меоянд.

Шахрванде, ки номашро дигар кардааст, метавонад аз ҳисоби худ ба ҳуҷҷатҳои, ки бо номи қаблӣ ӯ ба расмият дароварда шуда буд, ворид намудани тағйироти дахлдорро талаб намояд.

3. Номе, ки ба шахрванд пас аз таваллудаш гузошта шудааст, инчунин дигар кардани ном бояд мувофиқи тартиби барои бақайдгирии санади ҳолати шахрвандӣ пешбинигардида ба қайд гирифта шавад.

4. Ба даст овардани ҳуқуқу ӯҳдадориҳо ба номи шахси дигар роҳ дода намешавад.

5. Зиёне, ки ба шахрванд дар натиҷаи истифодаи ғайриқонунии номи ӯ расидааст, бояд мутобиқи ҳамин Кодекс ҷуброн карда шавад.

Дар сурати таҳриф ё истифодаи номи шахрванд бо тариқи ғайриқонунии дар шакле, ки шаъну шараф ё обрӯи қонунӣ ӯро ҳалалдор месозад, қоидаҳои пешбиниамудаи моддаи 174 ҳамин Кодекс истифода мешаванд.

Моддаи 21. Истиқоматгоҳи шахрванд

1. Истиқоматгоҳ маҳалле эътироф мегардад, ки шахрванд доимӣ ё бештар дар он истиқомат мекунад.

2. Истиқоматгоҳи ноқонунии то чордаҳсола ё шахрвандоне, ки таҳти васоят қарор доранд, истиқоматгоҳи намоёндагони қонунӣ ё васиёни онҳо эътироф мегардад.

Моддаи 22. Қобилияти амали шаҳрванд

1. Қобилияти шаҳрванд барои бо амали хеш ба даст овардан ва татбиқ намудани ҳуқуқи граждани, барои худ муқаррар намудани ўхдадорӣ ва иҷро намудани он (мукаллафияти граждани) дар ҳаҷми пурра бо фаро расидани балоғат, яъне пас аз расидан ба синни ҳаҷдаҳ, ба миён меояд.

2. Агар тибқи қонун издивоҷ то ба синни ҳаҷдаҳсолагӣ расидан иҷозат бошад, шаҳрванди ба синни ҳаҷдаҳсолагӣ нарасида аз вақти издивоҷ қарданаши пурра қобилияти амалро ба даст меорад.

Қобилияти амали дар натиҷаи издивоҷ ба даст омада дар сурати бекор кардани никоҳ низ пурра боқӣ мемонад.

Дар сурати безътибор донишмандони никоҳ суд метавонад дар ҳусуси аз лаҳзаи муайяннамудаи суд қобилияти пурраи амалро аз даст додани ҳама сари ноболиғ қарор қабул намояд.

Моддаи 23. Номумкин будани маҳрум сохтан ё маҳдуд кардани қобилияти ҳуқуқдорӣ ё қобилияти амали шаҳрванд

1. Ба истиснои ҳолатҳо ва мувофиқи тартиби муқаррарнамудаи қонун, қобилияти ҳуқуқдорӣ ва қобилияти амали ҳеҷ касро маҳдуд сохтан мумкин нест.

2. Риоя накардани шарту тартиби дар қонун муқарраргардидаи маҳдуд сохтани қобилияти амали шаҳрвандон ё ҳуқуқи машғул шудани онҳо ба фаъолияти соҳибкорӣ ё фаъолияти дигар боиси безътибор донишмандони санади мақоми давлатӣ ё мақоми дигаре мегардад, ки маҳдудиятҳои дахлдорро муқаррар намудааст.

3. Пурра ё қисман даст кашидани шаҳрванд аз қобилияти ҳуқуқдорӣ ё қобилияти амал ва аҳдҳои дигар, ки ба маҳдуд сохтани қобилияти ҳуқуқдорӣ ё қобилияти амал равона гардидаанд, ба истиснои ҳолатҳои, ки чунин аҳдҳоро қонун иҷозат додааст, эътибор надоранд.

Моддаи 24. Фаъолияти соҳибкори шаҳрвандон

1. Шаҳрвандон метавонанд аз лаҳзаи **бақайдгирии давлатӣ ба сифати соҳибкорони инфиродӣ** бе таъсиси шахси ҳуқуқӣ ба фаъолияти соҳибкорӣ машғул шаванд. **(ҚЧТ аз 29.12.10с №640)**

2. Нисбати фаъолияти соҳибкори шаҳрвандон, ки бидуни таъсиси шахси ҳуқуқӣ ба амал бароварда мешавад, агар аз қонунҳо ё моҳияти муносибати ҳуқуқӣ тартиби дигаре барнаояд, мутобиқан қоидаҳои ҳамин Кодекс истифода мешаванд, ки фаъолияти шахси ҳуқуқии ташкилотҳои тижоратӣ бударо танзим менамоянд.

3. Шаҳрвандони ки дар ҳайати хоҷагии деҳқонӣ фаъолияти соҳибкориро анҷом медиҳанд, аз бақайдгирии давлатӣ озод мебошанд.

4. Шаҳрвандоне, ки фаъолияти соҳибкориро бе таъсиси шахси ҳуқуқӣ бо вайрон намудани қисми 1 моддаи мазкур амалӣ менамоянд, ҳақ надоранд нисбат ба аҳдҳои басташон ба он истинод намоёнд, ки онҳо соҳибкор намебошанд. Суд метавонад ба чунин аҳдҳои қоидаҳои Кодекси мазкурро оид ба ўхдадорӣ, ки ба амалӣ намудани фаъолияти соҳибкорӣ алоқаманд мебошанд, татбиқ намояд.

5. Шаҳрвандоне, ки бидуни таъсиси шахси ҳуқуқӣ ба фаъолияти соҳибкорӣ тартиби бақайдгирӣ ва андозбандии онҳо тибқи **қонунгузори Чумхурии Тоҷикистон** ба танзим дароварда мешаванд. **(ҚЧТ аз 29.12.10с №640)**

Моддаи 25. Масъулияти молу мулки шаҳрвандон

1. Шаҳрванд аз рӯи ўхдадорӣ худ бо тамоми молу мулки ба ӯ тааллуқдошта, ба истиснои молу мулке, ки мутобиқи санади қонунгузорӣ аз он маблағ рӯёндан манъ аст, масъулият дорад.

2. Номгуи молу мулки шаҳрвандонро, ки аз он маблағ рӯёндан манъ мебошад, Кодекси мувофиқи граждани Чумхурии Тоҷикистон муқаррар менамояд.

Моддаи 26. Муфлисшавии соҳибкори инфиродӣ

1. Соҳибкори инфиродие, ки барои қонеъ гардонидани талаботи кредиторон оиди фаъолияти соҳибкорӣ қодир нест, бо қарори суд мумкин аст муфлис эътироф гардад. Аз лаҳзаи эътибор пайдо кардани чунин қарор қайди ӯ ба сифати соҳибкори инфиродӣ безътибор мегардад.

2. Ҳангоми иҷрои расму қоидаҳои муфлис донишмандони соҳибкори инфиродӣ кредиторони ӯ аз рӯи ўхдадорӣ, ки бо фаъолияти соҳибкорӣ вобаста нестанд, ҳамчунин метавонанд талаботи худро пешкаш намоёнд. Талаботи чунин кредиторон, ки бо ҳамин тартиб арз накардаанд, баъди ба итмом расидани расму қоидаҳои муфлисшавии соҳибкори инфиродӣ эътибори худро нигоҳ медоранд.

3. Талаботи кредиторони соҳибкори инфиродӣ дар сурати муфлис эътироф гардидаи он аз ҳисоби молу мулки ба ӯ тааллуқдоштае, ки аз он маблағ рӯёндан мумкин аст, ба навбати зайл қонеъ гардонидани мешавад:

- дар навбати аввал - талаботи шаҳрвандоне, ки соҳибкор дар назди онҳо барои расонидани зиён ба ҳаёт ё саломатиашон бо роҳи ба сармоя табдил додани пардохтҳои дахлдори муваққатӣ масъул мебошад, инчунин талабот дар мавриди рӯёндани алимент қонеъ гардонидани мешаванд;

- дар навбати дуюм - аз рӯи пардохти кӯмақпулии аз қор рафтани ва музди меҳнати шахси тибқи шартнома (қарордод)-и меҳнатӣ коркунанда, вале ба мӯҳлати на бештар аз се моҳ инчунин пардохти ҳақ аз рӯи шартномаи муаллифӣ ҳисоб карда мешавад;

- дар навбати сеюм - талаботи кредитороне қонеъ гардонидани мешаванд, ки бо гавари молу мулки ба соҳибкори инфиродӣ тааллуқдошта таъмин гардидаанд;

- дар навбати чорум - қарз аз рӯи пардохтҳои ҳатмӣ ба бучет ва фондҳои ғайрибучетӣ пардохта мешавад;

- дар навбати панҷум - тибқи қонун бо кредиторони дигар ҳисобу китоб карда мешавад.

Талаботи кредиторони ҳар навбат пас аз қонеъ гардонидани талаботи кредиторони навбати пешина қонеъ гардонида мешавад.

4. Пас аз ба охир расидани ҳисоббаробаркунӣ бо кредиторон соҳибкори инфиродии муфлис эътирофгардида аз иҷрои ўҳдадорихои боқимондаи марбут ба фаъолияти соҳибкориаш ва талаботи дигаре, ки чиҳати иҷро пешниҳод гардида, зимни муфлис эътироф кардани соҳибкор ба назар гирифта шудаанд, озод карда мешавад.

5. Асос ва тартиби муфлис эътироф кардани соҳибкори инфиродиро суд ё дар хусуси муфлис эълон кардани ўро қонун дар бораи муфлишавӣ муқаррар менамояд.

Моддаи 27. Қобилияти амали нобилиғони аз чордаҳ то ҳаҷдаҳсола

1. Нобилиғони аз чордаҳ то ҳаҷдаҳсола бо ризояти хаттии намояндагони қонунии худ - волидайн, фарзандхондагон ва парасторон, ба истиснои аҳдҳои дар қисми 2 ҳамин модда номбаршуда, аҳдҳои дигарро анҷом медиҳанд.

Аҳдҳои анҷомдодаи чунин нобилиғон, инчунин баъди минбаъд онро хаттӣ маъқул дониستاني волидайн, фарзандхондагон ва парасторони ӯ боэътибор мебошанд.

2. Нобилиғони аз чордаҳ то ҳаҷдаҳсола ҳуқуқ доранд, ки бидуни ризоияти волидайн, фарзандхондагон ва парасторонашон:

а) музди меҳнат, стипендия ва даромади дигари қонунии худро мустақилона ихтиёрдорӣ намоянд;

б) ҳуқуқи муаллифи асари илмӣ, адабӣ ё санъат, ихтироъ ё маҳсули дигари қонунан ҳифзшавандаи натиҷаи фаъолияти зеҳнии худро татбиқ намоянд;

в) мутобиқи қонун дар муассисаҳои кредитӣ амонат гузоранд ва онро ихтиёрдорӣ намоянд;

г) аҳдҳои хурди маиши дар қисми 2 моддаи 29 ҳамин Кодекс пешбинигардидаро анҷом диҳанд.

Нобилиғони ба синни шонздаҳсолагӣ расида ҳамчунин ҳуқуқ доранд, ки мутобиқи қонун дар бораи кооперативҳо узви кооператив бошанд.

3. Нобилиғони аз чордаҳ то ҳаҷдаҳсола аз рӯи аҳдҳои, ки мутобиқи қисмҳои 1 ва 2 ҳамин модда анҷом додаанд, мустақилона масъулияти молу мулкӣ бар дӯш доранд. Чунин нобилиғон барои зиёни расонидаашон мутобиқи ҳамин Кодекс масъулият доранд.

4. Дар сурати мавҷуд будани асосҳои кофӣ суд метавонад бо дархости волидайн, фарзандхондагон ё мақоми васоюти парасторӣ нобилиғи аз чордаҳ то ҳаҷдаҳсоларо, ба истиснои ҳолатҳои, ки чунин нобилиғ мутобиқи қисми 2 моддаи 22 ё моддаи 28 ҳамин Кодекс қобилияти пурраи амалро ба даст овардааст, ҳуқуқи мустақилона ихтиёрдорӣ намудани музди меҳнат, стипендия ё даромади дигари ўро маҳдуд кунад ё аз ин ҳуқуқ маҳрум созад.

Моддаи 28. Эмансипатсия

1. Агар нобилиғи ба синни шонздаҳсолагӣ расида тибқи шартномаи меҳнатӣ, аз ҷумла аз рӯи қарордод кор кунад ё бо розигии волидайн, фарзандхондагон ё парастор бо фаъолияти соҳибкорӣ машғул шавад, ӯ метавонад дорои қобилияти пурраи амал эълон карда шавад.

Дорои қобилияти пурраи амал (эмансипатсия) эълон кардани нобилиғ бо розигии ҳардуи волидайн, фарзандхондагон ё парастор бо қарори мақоми васоюти парасторӣ ё дар сурати набудани чунин розигӣ бо қарори суд сурат мегирад.

2. Волидайн, фарзандхондагон ва парастор аз рӯи ўҳдадорихои нобилиғи дорои қобилияти пурраи амал (эмансипатсия) - шуда, аз ҷумла аз рӯи ўҳдадорихое, ки дар натиҷаи зиёни расонидаи ӯ ба миён омадаанд, ҷавобгар нестанд.

Моддаи 29. Қобилияти амали нобилиғони ба синни чордаҳ нарасида

1. Бар ивази нобилиғони ба синни чордаҳ нарасида (хурдсолон) аз номи онҳо аҳдро, ба истиснои аҳди дар қисми 2 ҳамин модда зикргардида, танҳо волидайн, фарзандхондагон ва васиёни онҳо анҷом дода метавонанд.

Нисбат ба аҳди намояндагони қонунии нобилиғон доир ба молу мулкашон қоидаҳои дар қисмҳои 2 ва 3 моддаи 38 ҳамин Кодекс пешбинигардида истифода мешаванд.

2. Нобилиғони аз шаш то чордаҳсола ҳуқуқи мустақилона бастанӣ аҳдҳои зайлро доранд:

а) аҳди хурди маишӣ (харидани нон, китоб, қалам ва ғайра), ки ҳангоми бастан аз ҷониби ҳуди онҳо анҷом дода мешаванд;

б) аҳде, ки барои бемузд ба даст овардани фоида равона гардида, тасдиқи нотариалӣ ё бақайдгирии давлатиро талаб наметавонанд;

в) аҳдҳои ихтиёрдорӣ кардани маблағҳои, ки намояндаи қонунӣ ё бо розигии ӯ шахси сеюм барои мақсади муайян ё барои ихтиёрдорӣ озодона додааст.

3. Аз рӯи аҳди нобилиғи ба синни чордаҳ нарасида, аз ҷумла аҳде, ки ӯ мустақилона анҷом додааст, масъулияти молу мулкиро волидайн, фарзандхондагон ва васиён бар дӯш доранд, агар исбот накунад, ки ўҳдадорӣ бо гуноҳи онҳо вайрон шудааст. Ин шахс ҳамчунин тибқи қонунгузорӣ барои зиёни расонидаи нобилиғон низ масъулият доранд.

Моддаи 30. Ғайри қобили амал дониستاني шахрванд

1. Суд шахрвандеро, ки дар асари бемории рӯҳӣ ё камақлиаш аҳамияти амали худро дарк ё онро идора карда наметавонад, мувофиқи тартиби муқаррарнамудаи қонунҳои муурофии граждани ғайри қобили амал эътироф карда метавонад. Ў тахти васоят қарор дода мешавад.

2. Аз номи шахрванде, ки ғайри қобили амал эътироф гардидааст, аҳдро васӣ ба иҷро мерасонад.

3. Агар асосе, ки мутобиқи он шахрванд ғайри қобили амал эътироф гардида буд, аз миён бардошта шавад, суд ўро қобили амал эътироф мекунад. Дар асоси қарори суд васоюти барои ӯ муқарраргардида бекор карда мешавад.

4. Агар суд аризаи ғайри қобили амал эътироф кардани шахсро қонеъ нагардонад ва муқаррар гардад, ки талабот мусоҳилакорона арз шудааст,

шахсе, ки бо чунин амал ба ӯ зиёни рӯҳӣ расонида шудааст, ҳақ дорад аз арзқунанда ҷуброни ин зиёно талаб намояд.

Моддаи 31. Маҳдуд сохтани қобилияти амали шаҳрванд

1. Суд метавонад қобилияти амали шаҳрвандеро, ки дар асари сӯиистеъмолии машрубот ё маводи нашъаовар худ ё оилаи худро дар вазъияти вазнини моддӣ қарор медиҳад, мувофиқи тартиби муқаррарнамудаи қонунҳои мушофиаи граждани маҳдуд созад. Ӯ таҳти парасторӣ қарор дода мешавад.

Ӯ ҳуқуқ дорад мустақилона аҳдҳои хурди маишӣ бандад.

Барои анҷом додани аҳдҳои дигар, гирифтани музди меҳнат, нафақа ва даромади дигар ва сарф кардани он ӯ танҳо бо розигии парастор ҳуқуқ дорад. Вале чунин шаҳрванд барои аҳдҳои анҷомдода ва зиёни расонидааш мустақилона масъулияти молу мулкӣ дорад.

2. Агар асосҳое, ки мутобиқи онҳо қобилияти амали шаҳрванд маҳдуд гардида буд, аз миён бардошта шаванд, суд маҳдудияти қобилияти амали ӯро бекор мекунад. Дар асоси қарори суд парастории барои шаҳрванд муқарраргардида бекор карда мешавад.

Моддаи 32. Васоят ва парасторӣ

1. Васоюта парасторӣ барои ҳифзи ҳуқуқи манфиатҳои шаҳрвандони ғайри қобили амал ва қобилияти пурраи амал надошта муқаррар мегардад. Васоюта парастории ноболиғон ҳамчунин бо мақсади тарбияи онҳо муқаррар карда мешавад. Ҳуқуқи ӯҳдадорихои марбутан васиёну парасторонро Кодекси оилаи Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян менамояд.

2. Васиёну парасторон бидуни ваколати махсус ҳуқуқи манфиатҳои шахси таҳти васоят ё парасториашонро дар муносибат бо ҳама гуна ашхос, аз ҷумла дар судҳо, ҳифз мекунад.

3. Васоюта парастории ноболиғон дар сурати волидайн, падару модархонд надоштани онҳо, аз ҳуқуқи волидайн маҳрум гардонида шудани волидайнашон, инчунин дар ҳолатҳое, ки чунин шаҳрвандон бо сабабҳои дигар бидуни парастории волидайн мондаанд, аз ҷумла дар сурати аз тарбия ё ҳифзи ҳуқуқи манфиатҳояшон саркашӣ намудани волидайн муқаррар карда мешавад.

Моддаи 33. Васоят

1. Васоят барои хурдсолон, инчунин шаҳрвандоне муқаррар карда мешавад, ки суд онҳоро дар натиҷаи бемории рӯҳӣ ё камақлиашон ғайри қобили амал эътироф намудааст.

2. Васиён мутобиқи қонун намоёндагони шахси таҳти васоятшон буда, аз номи онҳо ва ба манфиаташон тамоми аҳди заруриро анҷом медиҳанд.

Моддаи 34. Парасторӣ

1. Парасторӣ барои ноболиғони аз чордаҳ то ҳаҷдаҳсола, инчунин шаҳрвандоне муқаррар карда мешавад, ки суд қобилияти амали онҳоро бо сабаби сӯиистеъмолии машрубот ва маводи нашъаовар маҳдуд сохтааст.

2. Парасторон барои анҷоми он аҳдҳое розигӣ медиҳанд, ки шаҳрвандони таҳти парасторӣ қарордошта барои мустақилона анҷом додани онҳо ҳуқуқ надоранд.

Парасторон ба шахси таҳти парасторӣ барои татбиқи ҳуқуқ ва иҷрои ӯҳдадорихояшон мусоидат менамоянд, инчунин онҳоро аз сӯиистифодаи шахси сеюм (ғайр) ҳифз менамоянд.

Моддаи 35. Мақомоти васоюта парасторӣ

1. Мақомоти васоюта парасторӣ мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ мебошанд.

2. Суд вазифадор аст, ки дар давоми се рӯзи баъди эътибори қонунӣ пайдо кардани қарор дар бораи ғайри қобили амал эътироф намудани шаҳрванд ё дар бораи маҳдуд сохтани қобилияти амали ӯ барои таҳти васоят ё парасторӣ қарор додани чунин шаҳрванд дар ин ҳусус ба мақоми васоюта парастории маҳалли зисти ӯ хабар диҳад.

3. Мақоми васоюта парастории маҳалли зисти шахси таҳти васоюта парасторӣ қарордошта ба фаъолияти васиёну парасторони онҳо назорат мекунад.

Моддаи 36. Васиён ва парасторон

1. Васӣ ё парастор аз ҷониби мақоми васоюта парастории маҳалли зисти шахси ба васоят ё парасторӣ эҳтиёҷдошта дар давоми як моҳи пас аз лаҳзае, ки мақомоти мазкур дар ҳусуси зарурати таҳти васоят ё парасторӣ қарор додани шаҳрванд огоҳӣ ёфтанд, муқаррар карда мешавад. Дар сурати ҷой доштани ҳолатҳои қолиби диққат васӣ ё парасторро мақоми васоюта парастории маҳалли зисти васӣ (парастор) таъин карда метавонад. Агар барои шахси мӯҳтоҷи васоят ё парасторӣ дар давоми як моҳ васӣ ё парастор таъин карда нашавад, иҷрои вазифаҳои васӣ ё парастор муваққатан ба зиммаи мақоми васоюта парасторӣ гузошта мешавад.

Шахси манфиатдор метавонад нисбати таъини васӣ ё парастор ба суд шикоят намоёнд.

2. Танҳо шаҳрвандони ба балоғат расидаи қобили амал васӣ ё парастор таъин шуда метавонанд. Шаҳрвандонеро, ки аз ҳуқуқи падарию модарӣ маҳрум карда шудаанд, инчунин шаҳрвандонеро, ки тибқи қонунгузорӣ васоят ё парастор шуданашон манъ карда шудааст, васоят ва парастор таъин кардан мумкин нест.

3. Шахсро танҳо бо розигии худаш васӣ ё парастор таъин кардан мумкин аст. Зимнан бояд одобу ахлоқ ва сифатҳои дигари шахсӣ, қобилияти иҷро кардани вазифаи васӣ ё парастор, муносибати байни ӯ ва шахси мӯҳтоҷи васоят ё парасторӣ ва агар имкон бошад, хоҳиши шахси таҳти васоят

ё парасторӣ қарордошта бояд ба назар гирифта шавад.

4. Васиён ва парасторони шаҳрвандони мӯҳтоҷи васоят ё парасторие, ки дар муассисаҳои дахлдори тарбиявӣ, табобатӣ, муассисаҳои ҳифзи иҷтимоии аҳоли ё муассисаҳои дигари шабех қарор доранд ё ҷойгир карда шудаанд, ин муассисаҳо ба ҳисоб мераванд.

Моддаи 37. Вазифаи худро иҷро кардани васиён ва парасторон

1. Вазифаи васояту парасторӣ, ғайр аз ҳолатҳои пешбининамудаи қонун ба таври роӣгон иҷро карда мешавад.

2. Васиёну парасторони шаҳрвандони ноболиғ бояд бо шахси таҳти васояташон (парасториашон) қарордошта якҷоя зиндагӣ кунанд. Чудо зиндагӣ кардани парастор бо шахси таҳти парастории ба синни шонздаҳ расида ба шарте бо иҷозати мақоми васояту парасторӣ иҷозат дода мешавад, ки ин ба тарбия ва ҳифзи ҳуқуқу манфиатҳои шахси таҳти парасторӣ таъсири манфӣ нарасонад.

Васиёну парасторон вазифадоранд, ки дар хусуси тағйир ёфтани маҳалли зисташон мақомоти васояту парасториро огоҳ созанд.

3. Васиёну парасторон вазифадоранд, ки шахси таҳти васояташон (парасториашон) қарордоштаро тарбия кунанд, дар бораи саломатӣ, тақомули ҷисмонӣ, рӯҳӣ, маънавӣ ва ахлоқӣ, таҳсил ва касбомӯзии ӯ ғамхорӣ зоҳир намоянд.

4. Вазифаҳои дар қисми 3 ҳамин модда номбаршуда ба зиммаи парасторони шаҳрвандони болиғе, ки суд қобилияти амалашонро маҳдуд сохтааст, гузошта намешаванд.

5. Агар асосҳое, ки мутобиқи онҳо шаҳрванд дар натиҷаи сӯиистеъмолии машрубот ё маводи нашъаовар ғайри қобили амал ё дорои қобилияти маҳдуди амал эътироф гардида буд аз миён бардошта шаванд, васӣ ё парастор вазифадор аст, ки дар хусуси қобили амал дониستاني шахси таҳти васоят (парасторӣ) ва бекор кардани васоят ё парастории ӯ ба суд дархост пешниҳод намоянд.

Моддаи 38. Ихтиёрдории молу мулки шахси таҳти васоят (парасторӣ)

1. Даромади шаҳрванди таҳти васоят (парасторӣ), аз ҷумла даромади аз ҳисоби идораи молу мулки шахси таҳти васоят (парасторӣ) ба ӯ тааллуқдоштаро, ба истиснои молу мулке, ки шахси таҳти васоят (парасторӣ) мустақилона ихтиёрдорӣ карда метавонад, васӣ ё парастор бо розигии пешакии мақоми васояту парасторӣ таъно ба манфиати шахси таҳти васоят (парасторӣ) сарф менамоянд.

Бидуни розигии пешакии мақоми васояту парасторӣ васӣ ё парастор ҳуқуқ дорад аз ҳисоби маблағе, ки бояд ба шахси таҳти васоят (парасторӣ) ҳамчун даромад пардохта шавад, маблағи заруриро ҷиҳати таъминоти шахси таҳти васоят (парасторӣ) харҷ намоянд.

2. Васӣ бидуни ризоияти пешакии мақоми васояту парасторӣ барои анҷом додан ва парастор барои додани розигӣ ҷиҳати анҷоми аҳди фуруш, аз ҷумла иваз ё ҳада кардани молу мулки шахси таҳти васоят, киро (иҷора), ба истифодаи роӣгон додан ё ба гарав мондани он аҳде, ки боиси аз даст додани ҳуқуқи шахси таҳти васоят, тақсими молу мулки ӯ ё аз он чудо кардани ҳисса мегардад, инчунин ҳар гуна аҳди дигаре, ки боиси кам шудани молу мулки шахси таҳти васоят мегардад, ҳуқуқ надорад.

Тартиби идораи молу мулки шахси таҳти васоят (парасторӣ) тибқи қонун муайян карда мешавад.

3. Васӣ, парастор, ҳамсарон ва ҳешовандони наздики онҳо барои баستاني аҳдҳо бо шахси таҳти васояташон (парасториаш), ба истиснои ҳамчун ҳада ё истифодаи роӣгон ба шахси таҳти васоят (парасторӣ) додани молу мулк, инчунин барои намояндагӣ кардани шахси таҳти васоят (парасторӣ) ҳангоми баستاني аҳд ё пешбурди парвандаҳои судӣ байни шахси таҳти васоят (парасторию) ҳамсари васӣ ё парастор ва ҳешовандони наздики онҳо ҳуқуқ надоранд.

Моддаи 39. Идоракунии ваколати молу мулки шахси таҳти васоят (парасторӣ)

1. Дар сурати ҷой доштани зарурати идоракунии доимии молу мулки ғайриманқул ва манқули қиматноки шахси таҳти васоят (парасторӣ) мақоми васояту парасторӣ бо мудир, ки ҳамин мақом муайян кардааст, дар хусуси идоракунии ваколати ҷунин молу мулк шартнома мекӯнадад. Дар ин ҳолат васӣ ё парастор ваколати худро нисбати молу мулки шахси таҳти васояташ (парасториаш), ки ба идораи ваколатӣ дода нашудааст, нигоҳ медорад.

Ҳангоми ваколатҳои идораи молу мулки шахси таҳти васоят (парасторӣ)-ро иҷро кардани мудир амали қоидаҳои пешбининамудаи қисмҳои 2 ва 3 моддаи 38 ҳамин Кодекс ба мудир дахл дорад.

2. Ихтиёрдории ваколати молу мулки шахси таҳти васоят (парасторӣ) аз рӯи асосҳое, ки қонун барои қатъи шартномаи идораи ваколати молу мулк пешбинӣ намоудааст, инчунин дар сурати қатъи васоят (парасторӣ) қатъ мегардад.

Моддаи 40. Аз иҷрои вазифа озод ва дур кардани васиёну парасторон

1. Мақоми васоят (парасторӣ) дар ҳолати баргардонидани кӯдак ба волидайнаш ё ба фарзандӣ қабул гардиданаш васӣ ё парасторро аз иҷрои вазифаҳояш озод мекунад.

Ҳангоми ба муассисаи дахлдори тарбиявӣ, табобатӣ, муассисаи ҳифзи иҷтимоии аҳоли ё муассисаҳои дигари шабех ҷойгир кардани шахси таҳти васоят (парасторӣ), муассисаи васоят (парасторӣ), ба шарте ки ин хилофи манфиатҳои шахси таҳти васоят (парасторӣ) набошад, васӣ ё парастори қаблан таъиншударо аз иҷрои вазифаҳояш озод мекунад.

2. Дар сурати ҷой доштани сабабҳои узрнок (беморӣ, тағйир ёфтани вазъи молу мулкӣ, набудани ҳамфикрӣ) бо шахси таҳти васоят (парасторӣ) ва ғайра) васӣ ё парастор мумкин аст бо хоҳиши худ аз иҷрои вазифаҳояш озод карда шавад.

3. Дар сурати вазифаҳояшро ғайриқаноатбахш иҷро кардани васӣ ё парастор, аз ҷумла дар ҳолати васоят ё парасториро ба мақсадҳои ғаразнок истифода кардани ӯ ё шахси таҳти васоятро (парасториро) бе назорат, бе кӯмаки лозима гузоштани мақоми васоят (парасторӣ) метавонад васӣ ё парасторро аз иҷрои ин вазифаҳо дур карда, ҷиҳати ба ҷавобгарии муқаррарнамудаи қонун қалб кардани шаҳрванди гунаҳкор тадбирҳои зарурӣ андешад.

Моддаи 41. Қатъ гардидани васоюту парасторӣ

1. Васоюту парасторӣ нисбати шаҳрвандони болиғ дар ҳолатҳои аз ҷониби суд қабул гардидани қарор дар бораи қобили амал эътироф намудани шахси таҳти васоят (парасторӣ) ё бекор кардани маҳдудиятҳои қобилияти амали ӯ дар асоси аризаи васӣ, парастор ё мақоми васоюту парасторӣ қатъ мегардад.

2. Дар сурати ба синни чордаҳ расидани шахси таҳти васоят қарордошта васоюти ӯ қатъ мегардад ва шаҳрванде, ки вазифаи васиро иҷро мекард, бидуни қарори иловагӣ дар ин ҳусус парастори ноболиғ мегардад.

3. Парастори ноболиғ дар сурати ба синни ҳаҷдаҳ расидани шахси таҳти парасторӣ, инчунин дар сурати издивоҷ кардани ва дар ҳолатҳои дигари то ба балоғат расидан дорои қобилияти пурраи амал гардидани ӯ (қисми 2 моддаи 22 ва моддаи 28) қатъ мегардад.

Моддаи 42. Ҳимоя (патронаж) –и шаҳрвандони қобили амал

1. Бо хоҳиши шаҳрванди болиғи қобили амале, ки бо сабаби вазъи саломатиаш ҳуқуқи худро мустақилона татбиқу ҳимоя ва вазифаҳояшро иҷро карда наметавонад, мумкин аст барои ӯ парасторӣ дар шакли ҳомӣ (патронаж) муқаррар карда шавад. Муқаррар намудани ҳомӣ (патронаж) боиси маҳдудшавии ҳуқуқи шахси таҳти парасторӣ намегардад.

2. Парастори (ёвари) шаҳрванди болиғи қобили амалро мақоми васоюту парасторӣ танҳо бо ризоияти ҷунин шаҳрванд таъин карда метавонад.

3. Парастор (ёвар) молу мулки шахси болиғи қобили амали таҳти парасториаш тааллуқдоштаро дар асоси шартномаи супориш ё идораи ваколатӣ, ки бо шахси таҳти парасторӣ баста шудааст, ихтиёрдорӣ мекунад. Аҳдҳои маишӣ ва аҳдҳои дигареро, ки ба таъмин ва қонеъ гардонидани талаботи шахси таҳти парасторӣ равона гардидаанд, парастор (ёвари)-и ӯ бо ризоияти шахси таҳти парасторӣ анҷом медиҳад.

4. Ҳимоя (патронаж)-и мутобиқи қисми 1 ҳамин модда муқарраргардидаи шаҳрванди болиғи қобили амал бо талаби шаҳрванди таҳти ҳимоя қарордошта қатъ мегардад.

Парастор (ёвар)-и шаҳрванди таҳти ҳимоя қарордошта дар ҳолатҳои пешбининамудаи моддаи 40 ҳамин Кодекс аз иҷрои вазифаҳои ба зиммааш гузошташуда озод карда мешавад.

Моддаи 43. Бедарак ғоиб эътироф намудани шаҳрванд

Агар дар тӯли як сол дар ҷои истиқомати шаҳрванд дар ҳусуси бошишгоҳи ӯ маълумоте набошад, суд бо дархости шахси манфиатдор метавонад ӯро бедарак ғоиб эътироф намояд.

Дар сурати муқаррар карда натавонистани рӯзи расидани маълумоти охир дар ҳусуси шахси ғоиб, оғози ҳисоби мӯҳлат барои эътирофи бедарак ғоиб санаи аввали моҳе, ки пас аз моҳи расидани маълумоти охир дар ҳусуси шахси ғоиб фаро мерасад ва дар сурати муқаррар карда натавонистани ин моҳ, яқуми январӣ соли минбаъда ҳисоб мешавад.

Моддаи 44. Оқибати бедарак ғоиб эътироф намудани шаҳрванд

1. Молу мулки шаҳрванди бедарак ғоиб эътирофгардида дар сурати зарурати муҳофизати он дар асоси қарори суд ба идораи ваколатии шахсе супурда мешавад, ки аз ҷониби мақоми васоюту парасторӣ муайян гардида, дар асоси шартномаи бо ин мақом басташуда дар бораи идораи ваколатӣ амал мекунад.

Идорақунандаи молу мулки шахси бедарак ғоиб эътирофгардида иҷрои вазифаҳои шаҳрвандро ба зимма гирифта, аз ҳисоби молу мулки шахси ғоиб қарзи ӯро месупорад, ин молу мулкро ба манфиати ҷунин шахс идора мекунад. Бо дархости шахси манфиатдор ба шаҳрвандоне, ки шахси бедарак мебоист онҳоро таъмин мекард, таъминотпулӣ дода мешавад.

2. Мақоми васоюту парасторӣ то сипарӣ шудани як соли пас аз расидани маълумот дар ҳусуси ҷои истиқомати шаҳрванди бедарак низ метавонад барои ҳифзи молу мулки ӯ идорақунандаро таъин намояд.

3. Оқибати бедарак ғоиб эътироф намудани шахсро, ки дар ҳамин модда пешбинӣ нашудааст, қонун муайян менамояд.

Моддаи 45. Бекор кардани қарори бедарак ғоиб эътироф намудани шаҳрванд

1. Дар сурати ҳозир шудани шаҳрванди бедарак ғоиб эътирофгардида ё муайян гардидани ҷои истиқомати ӯ суд қарорро дар бораи бедарак ғоиб эътироф намудани ӯро бекор мекунад. Дар асоси қарори суд идораи молу мулки шаҳрванд бекор карда мешавад.

2. Агар баъди се соли таъин кардани идорақунанда қарори бедарак ғоиб эълон намудани шахс бекор нашуда, дар ҳусуси фавтида эътироф намудани шаҳрванд ба суд муроҷиате пешниҳод нагардида бошад, мақоми васоюту парасторӣ вазифадор аст, ки бо аризаи фавтида эътироф намудани шаҳрванд ба суд муроҷиат кунад.

Моддаи 46. Фавтида эълон намудани шаҳрванд

1. Агар дар маҳалли зисти шаҳрванд дар давоми се сол аз ҷои исташ маълумоте набошад ва агар ӯ дар вазъияте бедарак ғоиб шуда бошад, ки хатари марг ба ҳаёташ таҳдид мекард ё ба гумони аз фалокат вафот кардани ӯ асос медиҳад, дар давоми шаш моҳ суд метавонад ҷунин шаҳрвандро фавтида эълон намояд.

2. Суд хизматчиҳои ҳарбӣ ё шаҳрванди дигари бо сабаби амалиёти ҷангӣ бедарак ғоибшударо танҳо баъди як соли пас аз анҷоми амалиёти ҷанг фавтида эълон карда метавонад.

3. Рӯзи вафоти шаҳрванде, ки фавтида эълон шудааст, рӯзи эътибори қонунӣ пайдо кардани қарори суд дар бораи фавтида эълон

намудани ӯ доништа мешавад. Дар сурати фавтида эълон гардидани шаҳрванди дар вазъияте бедарак ғоибшуда, ки ба ҳаёти ӯ таҳдид мекард ё барои гумони дар натиҷаи фалокат вафот кардани ӯ асос медиҳад, суд метавонад рӯзи тахминии вафоти ӯро рӯзи вафоти ин шаҳрванд эътироф намояд.

4. Фавтида эълон намудани шаҳрванд нисбати ҳуқуқи ӯҳдадорӣ чунин шаҳрванд боиси оқибатҳои мегардад, ки вафоти ӯ сабаб шуда метавонист.

Моддаи 47. Оқибати ҳозир шудани шаҳрванде, ки фавтида эълон шуда буд

1. Дар сурати ҳозир шудан ё ошкор гардидани маҳалли бӯдои шаҳрванде, ки фавтида эълон шуда буд, суд қарори дахлдорро бекор мекунад.

2. Шаҳрванд, ба истиснои ҳолатҳои пешбининамудани қисми 3 моддаи 323 ҳаминаи Кодекс, сарфи назар аз вақти ҳозир шудани метавонад аз ҳар шахс баргардонидани молу мулк маҳфузмондаеро талаб намояд, ки пас аз фавтида эълон гардидани шаҳрванд бемузд ба ихтиёри ин шахс гузашта аст.

Ашхосе, ки молу мулк шаҳрванди фавтида эълоншуда дар натиҷаи аҳдҳои бомузд ба ихтиёрашон гузаштааст, агар исбот гардад, ки хангоми харидани молу мулк онҳо зинда будани шаҳрванди фавтида эълоншударо медонистанд, вазифадоранд ин молу мулк ба ӯ баргардонанд. Дар сурати баргардонидани натавонистани ҳуди молу мулк арзиши он ҷаброн карда мешавад. Агар молу мулк шаҳрванди фавтида эълоншуда аз рӯи ҳуқуқи мерос ба ихтиёри давлат гузашта, бо риояи шартҳои дар ҳаминаи моддаи пешбинигардидаи ғуруҳи шуда бошад, пас аз бекор кардани қарори фавтида эълон намудани шаҳрванд ба ӯ маблағи аз ғуруҳи молу мулк бадастомада баргардонидани мешавад.

3. Соҳиби бовичдон ҳуқуқ дорад бехбудии вориднамудаашро, ба шарте ки онҳоро бе зиён ҷудо кардан мумкин бошад, дар ихтиёри худ монад. Агар чунин ҷудо кардани бехбудии имконнопазир бошад, соҳиби бовичдон ҳуқуқ дорад ҷаброни маблағи барои бехбудии харҷкардаашро, вале на зиёдтар аз андозаи арзиши молу мулк, талаб намояд.

БОБИ 4. ШАХСИ ҲУҚУҚ

§1. МУҚАРРАТОИ АСОС

Моддаи 48. Мафҳуми шахси ҳуқуқӣ

1. Ташкилоти шахси ҳуқуқӣ доништа мешавад, ки дар моликият, **пешбурди** хоҷагидорӣ ё идоракунии оперативии молу мулк дошта, аз рӯи ӯҳдадорӣ худ бо ин молу мулк масъулият дорад, метавонад аз номи худ ҳуқуқҳои молу мулк ва шахсии ғайримолумулкиро ба даст оварда, татбиқ намояд, ӯҳдадорӣ гирад, дар суд даъвогар ва ҷавобгар бошад.

Шахси ҳуқуқӣ бояд баланс ё сметаи мустақил дошта бошад.

2. Бо сабаби иштирок дар ташкили молу мулк шахси ҳуқуқӣ муассисони (иштирокчиёни) он метавонанд нисбати ин шахси ҳуқуқӣ ӯҳдадорӣ ё ҳуқуқи молу мулк ба молу мулк он дошта бошанд.

Ба шахси ҳуқуқие, ки иштирокчиёнашон нисбати онҳо ҳуқуқи ӯҳдадорӣ доранд, инҳо дохил мешаванд: ширкату ҷамъиятҳои хоҷагидорӣ, кооперативҳои **тиҷоратӣ ва кооператсияи матлубот.** (ҚҶТ аз 22.07.2013с. №976)

Ба шахси ҳуқуқие, ки муассисони онҳо ба молу мулкашон ҳуқуқи моликият ё ҳуқуқи дигари молу мулк доранд, корхонаҳои воҳид, аз ҷумла корхонаҳои фаръӣ, инчунин муассисаҳои дохил мешаванд, ки аз ҷониби молик маблағгузорӣ мешаванд.

3. Ба шахси ҳуқуқие, ки муассисонашон (иштирокчиёнашон) нисбати онҳо ҳуқуқи молу мулк надоранд, инҳо дохил мешаванд: ташкилотҳои (иттиҳодияҳои) ҷамъиятӣ ва динӣ; фондҳои хайрия ва фондҳои дигари ҷамъиятӣ, иттиҳодияҳои шахси ҳуқуқӣ (ассотсиатсияҳо ва иттиҳодияҳо).

Моддаи 49. Қобилияти ҳуқуқдории шахси ҳуқуқӣ

1. Шахси ҳуқуқӣ метавонад мутобиқи мақсадҳои фаъолияти дар ҳуҷҷатҳои таъсисии он пешбинигардидаи ҳуқуқи граҷданӣ ва вобаста ба ин фаъолият ӯҳдадорӣ дошта бошад.

Ташкилотҳои тиҷоратӣ, ба истиснои корхонаҳои воҳид ва намудҳои дигари ташкилотҳои пешбининамудани қонун метавонанд ҳуқуқи ӯҳдадорӣ дошта бошанд, ки барои татбиқи ҳар намуди фаъолияти бо қонун манънашуда заруранд. Шахси ҳуқуқӣ бо намудҳои алоҳидаи фаъолият, ки номгӯи онҳо бо қонун муайян карда мешавад, танҳо дар асоси иҷозатномаи махсус (литсензия) машғул шуда метавонад.

2. Ҳуқуқи шахси ҳуқуқӣ танҳо дар ҳолатҳои мувофиқи тартиби пешбининамудани қонун метавонад маҳдуд карда шавад. Нисбати қарори маҳдуд кардани ҳуқуқ ба суд шикоят кардан мумкин аст.

3. Қобилияти ҳуқуқдории шахси ҳуқуқӣ аз лаҳзаи таъсиси он (қисми 2 моддаи 51) ба миён омада, дар лаҳзаи ба охир расидани он (қисми 8 моддаи 64) қатъ мегардад.

Ҳуқуқи шахси ҳуқуқӣ ҷиҳати татбиқи фаъолият, ки барои машғул шудан ба он гирифтани иҷозатнома (литсензия) зарур аст (қисми 1 ҳаминаи модда), агар дар қонунҳои тартиби дигаре муқаррар нашуда бошад, аз лаҳзаи гирифтани чунин иҷозатнома (литсензия) ё дар мӯҳлати дар он зикргардида ба миён омада, бо гузаштани мӯҳлати амали он қатъ мегардад.

Моддаи 50. Ташкилотҳои тиҷоратӣ ва ғайритиҷоратӣ

1. Ташкилотҳои шахси ҳуқуқӣ буда метавонанд, ки ба даст овардани фоидаи мақсади асосии фаъолияти худ қарор додаанд

(ташкилотҳои тиҷоратӣ) ё чунин мақсади ба даст овардани фойдари надошта, фойдари байни иштирокчиён тақсим намекунад (ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ).

2. Шахси ҳуқуқие, ки ташкилотҳои тиҷоратӣ мебошанд, метавонанд дар шакли ширкату ҷамъиятҳои хоҷагидорӣ, кооперативҳои **тиғоратч**, корхонаҳои воҳиди давлатӣ ва коммуналӣ таъсис дода шаванд.

3. Шахси ҳуқуқие, ки ташкилоти ғайритиҷоратӣ мебошанд, метавонанд дар шакли кооперативҳои **ғайритиғоратч**, **кооператсия** матлубот, ташкилотҳои (иттиҳодияҳои) ҷамъиятӣ ё динӣ, муассисаҳои аз ҷониби молик маблағгузоришаванда, фондҳои хайрия ва фондҳои дигар, инчунин дар дигар шаклҳои пешбининамудаи қонун таъсис дода шаванд. (ҚҶТ аз 22.07.2013с. №976)

Ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ танҳо ба қадре ба фаъолияти соҳибкорӣ машғул шуда метавонанд, ки барои мақсадҳои оинномавии онҳо зарур аст.

4. Таъсиси иттиҳодияҳои ташкилотҳои тиҷоратӣ ва ғайритиҷоратӣ дар шакли ассотсиатсияҳо ё иттифоқҳо ба роҳ монда мешавад.

Моддаи 51. Бақайдгирии давлатии шахси ҳуқуқӣ

1. Шахси ҳуқуқӣ бояд мувофиқи тартиби муқарраринамудаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи бақайдгирии давлатии шахсони ҳуқуқӣ за соҳибкорони инфиродӣ» ба қайди давлати шрифти шаванд. Маълумот дар бораи бақайдгирии давлатӣ, аз ҷумла бақайдгирии ташкилотҳои тиҷоратӣ, номи фирма ба Феҳристи ягонаи давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ дохил карда мешавад, ки барои шиносоии умум дастрас мебошад.

Асосҳои рад кардани бақайдгирии давлатии шахси ҳуқуқи мувофиқи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи бақайдгирии давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ муайян карда мешаванд. Рад кардани бақайдгириро бо далели мувофиқи мақсад набудани таъсиси шахси ҳуқуқи манъ аст.

Дар сурати рад кардани бақайдгирии давлатӣ, инчунин саркашӣ қардан аз он ба суд шикоят намудан мумкин аст.

2. Шахси ҳуқуқӣ аз лаҳзае ба қайди давлатӣ гирифта шуданаш таъсисгардида доништа мешавад.

3. Шахси ҳуқуқӣ танҳо дар ҳолатҳои муқарраринамудаи қонун аз нав ба қайд гирифта мешавад. (ҚҶТ аз 29.12.10с №640)

Моддаи 52. Муассисони шахси ҳуқуқӣ

1. Шахси ҳуқуқиро як ё якчанд муассис таъсис дода метавонанд.

2. Соҳибмулк ё ин ки мақомоти ваколатдори он ё шахсон ва дар ҳолатҳои махсус пешбининамудаи қонунгузори дигар шахсони ҳуқуқӣ муассиси шахси ҳуқуқӣ шуда метавонанд. Дар айни замон шахси ҳуқуқие, ки дорои ҳуқуқи пешбурди хоҷагидорӣ ё идораи оперативӣ мебошанд, бо ризоияти молик ё мақоми ваколатдори он метавонад муассисони шахси ҳуқуқии дигар бошад.

Моддаи 53. Ҳуҷҷатҳои таъсиси шахси ҳуқуқӣ

1. Шахси ҳуқуқӣ дар асоси оиннома ё шартномаи таъсис ва оиннома ва ё танҳо шартномаи таъсис амал мекунад. Дар ҳолатҳои пешбининамудаи қонун шахси ҳуқуқие, ки ташкилоти тиҷоратӣ намебошад, дар асоси низомномаи умумии ин намуди ташкилот амал карда метавонад.

Шартномаи таъсиси шахси ҳуқуқиро муассисони (иштирокчиёни) он баста, оинномаро тасдиқ менамоянд.

Шахси ҳуқуқие, ки мутобиқи ҳамин Кодекс аз ҷониби як муассис таъсис ёфтааст, дар асоси оинномаи тасдиқнамудаи ин муассис амал мекунад.

2. Дар оиннома ва ҳуҷҷатҳои дигари таъсисии шахси ҳуқуқӣ бояд номи шахси ҳуқуқӣ, маҳалли ҷойгиршавии он, тартиби идораи фаъолияти шахси ҳуқуқӣ муайян карда шаванд, инчунин маълумоти дигари пешбининамудаи қонун дар бораи намуди дахлдори шахси ҳуқуқӣ нишон дода шаванд.

Дар ҳуҷҷатҳои таъсисии ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ ва корхонаҳои воҳид, дар ҳолатҳои пешбининамудаи қонун бошад, инчунин ташкилотҳои тиҷоратии дигар бояд марому мақсади фаъолияти шахси ҳуқуқӣ муайян карда шаванд. Дар ҳуҷҷатҳои таъсисии ташкилотҳои дигари тиҷоратӣ мумкин аст марому мақсади муайяни фаъолияти онҳо пешбинӣ карда шаванд.

Дар шартномаи таъсис тарафҳо (муассисон) ҷиҳати таъсиси шахси ҳуқуқӣ ўҳдадорӣ қабул намуда, тартиби фаъолияти муштарак дар мавриди таъсиси он, шартҳои ба он додани молу мулкҳои худ ва иштирок дар фаъолияти онро муайян менамоянд. Дар шартнома инчунин шарту тартиби тақсими фойдаю зиён миёни иштирокчиён, идора кардани фаъолияти шахси ҳуқуқӣ, аз ҳайати он баромадани муассисон (иштирокчиён) муайян карда мешавад. Бо мувофиқаи муассисон ба шартномаи таъсис мумкин аст шартҳои дигар низ дохил карда шаванд.

3. Тағйироти ба ҳуҷҷатҳои таъсисии ҳизбҳои сиёсӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва динӣ воридкардашуда пас аз бақайдгирии давлати барои шахсони ссуюм эътибор пайдо мекунанд. Тағйироти маълумотҳо дар ҳуҷҷатҳои таъсисии шахсони ҳуқуқии дигар пас аз ворид намудани онҳо ба Феҳристи ягонаи давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ барои шахсони сеюм эътибор пайдо мекунанд. (ҚҶТ аз 29.12.10с №640)

Моддаи 54. Мақомоти шахси ҳуқуқӣ

1. Шахси ҳуқуқӣ ба воситаи мақомоташ, ки дар асоси қонунҳои амалкунанда ва ҳуҷҷатҳои таъсисӣ ҳуқуқи граждани ба даст овардааст, иҷрои ўҳдадорӣҳои гражданиро ба зимма мегирад. Тартиби таъин ё интихоби мақомоти шахси ҳуқуқӣ тибқи қонун ва ҳуҷҷатҳои таъсис муайян карда мешавад.

2. Дар ҳолатҳои пешбининамудаи қонун шахси ҳуқуқӣ метавонад ба воситаи иштирокчиёнаш ҳуқуқи граждани ба даст оварда, иҷрои ўҳдадорӣҳои гражданиро ба зимма гирад.

3. Шахсе, ки мутобиқи қонун ё ҳуҷҷатҳои таъсисӣ шахси ҳуқуқӣ аз номи он баромад мекунад, бояд ба манфиати шахси ҳуқуқии намоёндагӣ мекардаш софдилона ва оқилона амал кунад. Агар дар қонун ё шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, ӯ вазифадор аст, ки бо талаби муассисони (иштирокчиёни, аъзои) шахси ҳуқуқӣ зиёнеро, ки ӯ ба шахси ҳуқуқӣ расонидааст, ҷуброн намояд.

Моддаи 55. Ном ва маҳалли ҷойгиршавии шахси ҳуқуқӣ

1. Шахси ҳуқуқӣ номи худро дорад, ки дар он ба шакли ташкилию ҳуқуқнаш ишора карда мешавад. Номи ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ, корхонаҳои воҳид ва дар ҳолатҳои пешбиниамудаи қонун ташкилотҳои дигари тиҷоратӣ бояд ишора ба хусусияти фаъолияти шахси ҳуқуқиро дошта бошад.

Ба номи шахси ҳуқуқӣ дохил кардани ишора ба номи пурра ё мухтасари расмӣ (номи давлат), ба реквизитҳои аснод ё маводи рекламавии шахси ҳуқуқӣ дохил кардани чунин ном ё унсурҳои рамзи давлатӣ мувофиқи тартиби муайяннамудаи Ҳукумат иҷозат дода мешавад.

2. Маҳалли ҷойгиршавии шахси ҳуқуқӣ, агар мутобиқи қонун дар ҳуҷҷатҳои таъсисии шахси ҳуқуқӣ маҳалли дигаре муқаррар нашуда бошад, маҳалли бақайдгирии давлатии он муайян карда мешавад.

3. Ном ва маҳалли ҷойгиршавии шахси ҳуқуқӣ дар ҳуҷҷатҳои таъсисии он нишон дода мешавад.

4. Шахси ҳуқуқие, ки ташкилоти тиҷоратӣ мебошад, бояд номи фирмавӣ дошта бошад.

Шахси ҳуқуқие, ки номи фирмавии он мувофиқи тартиби муқарраргардида ба қайд гирифта шудааст, барои истифодаи он ҳуқуқи мустақилона дорад.

Тартиби бақайдгирӣ ва истифодаи номи фирмавиرو қонунҳои мутобиқи ҳамин Кодекс муайян менамоянд.

Шахсе, ки номи ба қайд гирифташудаи фирмавии шахси дигарро ғайриқонунӣ истифода мекунад, бо талаби соҳиби ҳуқуқдори номи фирмавӣ вазифадор аст истифодаи онро қатъ карда, зиёни расонидаашро ҷуброн намояд.

Моддаи 56. Намояндагӣ ва филиалҳо

1. Намояндагӣ воҳиди **алоҳидаи** шахси ҳуқуқӣ мебошад, ки берун аз маҳалли ҷойгиршавии он қарор дошта, манфиати шахси ҳуқуқиро ҳифз ва намоёндагӣ менамояд, аз номи он аҳдҳо ва амалҳои дигари ҳуқуқиро анҷом медиҳад.

2. Филиал воҳиди алоҳидаи шахси ҳуқуқӣ мебошад, ки берун аз маҳалли ҷойгиршавии он қарор дошта, тамоми ё як қисми вазифаҳои он, аз ҷумла вазифаи намоёндагиро иҷро мекунад.

3. **Намоёндагию филиалҳо шахси ҳуқуқӣ набуда, бо қарори мақоми дахлдори шахси ҳуқуқӣ, ки онро қонунгузорию Ҷумҳурии**

Тоҷикистон ва оинномаи шахси ҳуқуқӣ муайян намудаанд, таъсис дода мешаванд. Роҳбарони намоёндагию филиалҳо аз ҷониби шахси ҳуқуқӣ таъин гардида, дар асоси ваколатномаи он амал мекунанд. (ҚТ аз 22.07.2013с. №976)

Намоёндагию филиалҳо бояд дар оинномаи шахси ҳуқуқие, ки онҳоро таъсис додааст, нишон дода шаванд.

Моддаи 57. Масыулияти шахси ҳуқуқӣ

1. Шахси ҳуқуқӣ ғайр аз муассисаҳое, ки аз ҷониби молик маблағгузори мешаванд, аз рӯи ўҳдадориҳои худ бо тамоми молу мулкашон масъулият доранд.

2. Корхонаи давлатӣ ва муассисаи аз ҷониби молик маблағгузоришаванда аз рӯи ўҳдадориҳои худ мувофиқи тартиб ва дар асоси шартҳои пешбиниамудаи қисми 8 моддаи 125, моддаҳои 126 ва 127 ҳамин Кодекс масъулият доранд.

3. Муассиси (иштирокчии) шахси ҳуқуқӣ ё молики он, ба истиснои ҳолатҳои дар ҳамин Кодекс ё ҳуҷҷатҳои таъсисии шахси ҳуқуқӣ пешбинигардида аз рӯи ўҳдадориҳои шахси ҳуқуқӣ, шахси ҳуқуқӣ бошад, аз рӯи ўҳдадориҳои муассис (иштирокчӣ) ё молик масъулият надорад.

Агар сабабгори муфлисшавии шахси ҳуқуқӣ муассисон (иштирокчиён), молики молу мулки шахси ҳуқуқӣ ё шахси дигаре бошанд, ки ҳуқуқи додани дастурҳои ҳатмиро ба шахси ҳуқуқӣ ё ба тариқи дигар имконияти муайян намудани амалҳои онро доранд, ба зиммаи чунин ашхос дар сурати нарасидани молу мулки шахси ҳуқуқӣ мумкин аст аз рӯи ўҳдадориҳои он масъулияти иловагӣ гузошта шавад.

Моддаи 58. Азнавташкилдихии шахси ҳуқуқӣ

1. Азнавташкилдихии шахси ҳуқуқӣ (муттаҳид, ҳамроҳ, тақсим, ҷудо кардан, табдил додан) метавонад бо қарори муассисони (иштирокчиёни) он ё мақоми шахси ҳуқуқие, ки мутобиқи ҳуҷҷатҳои таъсис дорони чунин ваколат мебошад, ба амал бароварда шавад.

2. Бо мақсади маҳдуд сохтани фаъолияти инҳисорӣ (монополистӣ) дар қонун мумкин аст ҳолатҳо ва тартиби маҷбуран азнавташкилдихии ташкилотҳои тиҷоратӣ дар асоси қарори суд пешбинӣ карда шавад.

Агар муассисони (иштирокчиёни) шахси ҳуқуқӣ, мақоми ваколатдори онҳо ё мақоми шахси ҳуқуқӣ, ки тибқи ҳуҷҷатҳои таъсис барои азнавташкилдихии он ваколатдор аст, азнавташкилдихии шахси ҳуқуқиро дар мўҳлати муқаррарнамудаи қарори суд ба амал набароранд, суд аз ҷумлаи шахси ғайр мудири шахси ҳуқуқиро таъин намуда, ба ӯ супориш медиҳад, ки азнавташкилдихии шахси ҳуқуқиро ба амал барорад. Аз лаҳзаи таъин гардидани мудири ғайр ваколоти идора намудани корҳои шахси ҳуқуқӣ ба зиммаи ӯ мегузарад. Мудири ғайр аз номи шахси ҳуқуқӣ дар суд баромад мекунад ва баланси тақсимотро тартиб дода, онро яқҳо ба ҳуҷҷатҳои таъсисии шахси ҳуқуқӣ дар натиҷаи азнавташкилдихӣ бавҷудоянда ҷиҳати тасдиқ ба суд месупорад. Аз ҷониби суд тасдиқ гардидани ҳуҷҷатҳои мазкур барои бақайдгирии давлатии шахси ҳуқуқии навтаъсис асос мебошад.

3. Дар ҳолатҳои муқаррарнамудаи қонун азнавташкилдихии шахси ҳуқуқӣ дар шакли муттаҳид, ҳамроҳ кардан ё тағйир додан танҳо бо ризоияти мақомоти давлатии ваколатдор ба амал бароварда мешавад.

4. Шахси ҳуқуқӣ, ба истиснои ҳолатҳои азнавташкилдихӣ дар шакли ҳамроҳкунӣ, аз лаҳзаи бақайдгирии шахси ҳуқуқии навтаъсис

азнавташкилшуда дониста мешавад.

Дар сурати азнавташкилдиҳии шахси ҳуқуқӣ дар шакли ба он ҳамроҳшавии шахси ҳуқуқии дигар, шахсони ҳуқуқие, ки дар ҳамроҳшавӣ иштирок менамоянд, дар ин хусус бо тартиби муқарраршуда дар як вақт ба мақомоти анҷомдиҳанда бақайдгирии давлатӣ барои ворид намудани маълумот ба Феҳристи ягонаи давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва сохибқорони инфиродӣ ариза пешниҳод менамоянд. Шахси ҳуқуқӣ аз лаҳзае азнавташкилшуда ба ҳисоб меравад, ки маълумот дар бораи қатъ ёфтани фаъолияти, шахси ҳуқуқии ҳамроҳшуда ва маълумот дар бораи тағйироти ҳуҷҷатҳои таъсисии шахси ҳуқуқӣ ба Феҳристи ягонаи давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва сохибқорони инфиродӣ ворид карда шудаанд.

Азнавташкилдиҳии шахси ҳуқуқӣ дар шакли табдилдиҳӣ пас аз ворид намудани маълумот ба Феҳристи ягонаи давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва сохибқорони инфиродӣ дар бораи тағйирдиҳии шакли ташкилию ҳуқуқии шахси ҳуқуқӣ ба итмомрасида дониста мешавад. (ҚҶТ аз 29.12.10с №640)

5. Азнавташкилдиҳии бонқҳо тибқи ҳамин Кодекс ва қонунгузори бонкӣ сурат мегирад.

Моддаи 59. Ворисии ҳуқуқӣ ҳангоми азнавташкилдиҳии шахси ҳуқуқӣ

1. Ҳангоми муттаҳидшавии шахси ҳуқуқӣ ҳуқуқи ўҳдадорӣ ҳар яки онҳо мутобиқи **санади супурдан** ба шахси ҳуқуқии нартаъсис мегузаранд.

2. Дар сурати ҳамроҳкунии шахси ҳуқуқӣ ба шахси ҳуқуқии дигар ҳуқуқи ўҳдадорӣ шахси ҳуқуқии ҳамроҳшуда мутобиқи **санади супурдан** ба иштироки шахси ҳуқуқии дигар мегузарад. (ҚҶТ аз 29.12.10с №640)

3. Дар сурати ҷудо кардани шахси ҳуқуқӣ ҳуқуқи ўҳдадорӣ он мутобиқи баланси тақсимот ба шахси ҳуқуқии нартаъсис мегузаранд.

4. Ҳангоми аз ҳайати шахси ҳуқуқӣ ҷудо кардани як ё якчанд шахси ҳуқуқӣ мутобиқи баланси тақсимот ҳуқуқи ўҳдадорӣ шахси ҳуқуқии азнавташкилшуда ба ҳар яки онҳо мегузарад.

5. Ҳангоми аз як намуди шахси ҳуқуқӣ ба намуди дигар табдил додани шахси ҳуқуқӣ (тағйир додани шакли ташкилию ҳуқуқӣ) ҳуқуқи ўҳдадорӣ шахси ҳуқуқии азнавташкилшуда ба шахси ҳуқуқии нартаъсис мутобиқи акти супурдан гузаронида мешаванд.

Моддаи 60. Санади супурдан ё баланси тақсимот

1. **Санади супурдан ё баланси тақсимот** бояд мувофиқи муқаррарот оиди гузаштани ҳамаи ўҳдадорӣ шахси ҳуқуқии азнавташкилшуда нисбати ҳамаи кредиторону қарздорони ў, аз ҷумла ўҳдадорӣ мавриди баҳси тарафайн қарор доштаро ҳам дар бар гирифта бошад.

2. **Санади супурдан ё баланси тақсимот аз ҷониби муассисони (иштирокчиёни) шахси ҳуқуқӣ ё мақома, ки дар хусуси азнавташкилдиҳии шахси ҳуқуқӣ қарор қабул намудааст, тасдиқ гардида, ба мақомоти анҷомдиҳанда бақайдгирии давлатӣ барои бақайдгирии давлатии шахси ҳуқуқии нартаъсис ва барои ба Феҳристи ягонаи давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва сохибқорони инфиродӣ ворид намудани маълумот дар бораи шахсони ҳуқуқии азнавташкилшуда пешниҳод карда мешаванд. (ҚҶТ аз 29.12.10с №640)**

Моддаи 61. Кафолати ҳуқуқии кредиторони шахси ҳуқуқӣ ҳангоми азнавташкилдиҳии он

1. Муассисони (иштирокчиёни) шахси ҳуқуқӣ ё мақома, ки дар хусуси азнавташкилдиҳии шахси ҳуқуқӣ қарор қабул кардааст, бояд кредиторони шахси ҳуқуқии азнавташкилшавандаро дар ин бора хаттӣ огоҳ созанд.

2. Кредитори шахси ҳуқуқии азнавташкилшаванда ҳуқуқ дорад қатъ ё иҷрои пеш аз мўҳлати ўҳдадорӣ, ки аз рӯи он ҳамин шахси ҳуқуқӣ қарздор мебошад, инчунин ҷуброни зиёро талаб намояд.

3. Агар баланси тақсимот барои муайян намудани андозаи ҳуқуқ ва ўҳдадорӣ ворисони ҳуқуқҳои шахси ҳуқуқии азнавташкилшаванда имконият надиҳад, шахси ҳуқуқии нартаъсис аз рӯи ўҳдадорӣ шахси ҳуқуқии азнавташкилшуда дар назди кредиторони ў масъулияти муштарак доранд.

Моддаи 62. Барҳам додани шахси ҳуқуқӣ

1. Барҳамдиҳии шахси ҳуқуқӣ боиси қатъ гардидани он бидуни ба шахси дигар ба тариқи ворисии ҳуқуқ гузаштани ҳуқуқи ўҳдадорӣ ҳама мегардад.

2. Шахси ҳуқуқӣ дар ҳолатҳои зерин метавонад барҳам дода шавад:

- бо қарори муассисон (иштирокчиён) ё мақомоти шахси ҳуқуқие, ки мутобиқи ҳуҷҷатҳои таъсисӣ чунин ваколатро дорад, аз ҷумла бо сабаби гузаштани мўҳлате, ки шахси ҳуқуқӣ таъсис дода шуда буд ё ноил шудан ба мақсадҳои таъсисдодашуда;

- бо ҳалномаи суд ҳангоми таъсисон роҳ додан ба дағалона вайронкунии қонун, агар чунин вайронкунӣ хусусияти ислоҳнопазир дошта бошад ё бе иҷозатномаи дахлдор машғул шудан ба фаъолият ё фаъолияти манъ намудаи қонун, ё амалӣ намудани фаъолияти вайронкунии якчандмаротиба ва дағалонаи дигари қонунгузорӣ ё аз тарафи иттиҳодияҳои (ташкilotҳои) ҷамъиятӣ, динӣ ва фондҳои ҷамъиятӣ мунтазам амалӣ намудани фаъолият, ки ба мақсадҳои оинномавишон муҳолиф мебошад, ҳангоми бозхости иҷозатнома, ки амалӣ намудани амалиётҳои дар иҷозатнома пешбинишуда намуди ягонаи фаъолияти иҷозатдодашуда мебошад, инчунин дар ҳолатҳои дигари пешбининамудаи ҳамин Кодекс.

3. Талаби барҳам додани шахси ҳуқуқиро тибқи асосҳои дар қисми 2 ҳамин модда зикргардида мақомоти ҳокимияти давлатӣ ё мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатие, ки мувофиқи қонун барои пешниҳоди чунин талаб ҳуқуқ дорад, ба суд пешниҳод карда метавонад.

Бо қарори суд дар бораи барҳам додани шахси ҳуқуқӣ мумкин аст вазифаи барҳам додани шахси ҳуқуқӣ ба зиммаи муассисони (иштирокчиёни) он ё мақоми дар асоси ҳуҷҷатҳои таъсисии шахси ҳуқуқӣ ба барҳамдиҳии он ваколатдошта гузошта шавад.

4. Шахси ҳуқуқие, ки ташкилоти тиҷоратӣ мебошад, ё чун кооперативи **ғайритиғоратч** ва ё фонди ҷамъиятӣ ғайридаҳлат мекунад, бо сабаби муфлис эътироф шуданаш инчунин мутобиқи моддаи 66 ҳамин Кодекс барҳам дода мешавад.

Агар арзиши молу мулки чунин шахси ҳуқуқӣ барои қонеъ гардонидани талаботи кредиторон нокифоя бошад, онро танҳо мувофиқи тартиби муқаррарнамудаи моддаи 66 ҳамин Кодекс барҳам додан мумкин аст.

Муқаррароти бо сабаби муфлисӣ барҳам додани шахси ҳуқуқӣ ба муассисаҳо дахл надорад.

5. Агар бо қонунгузориҳои бонкӣ тартиби дигар муқаррар нашуда бошад, барҳамдиҳии бонкҳо тибқи ҳамин Кодекс сурат мегирад.

Моддаи 63. Вазифаи шахсе, ки дар бораи барҳам додани шахси ҳуқуқӣ қарор қабул кардааст

1. Муассисон (иштирокчиён) – и шахси ҳуқуқӣ ё мақоми дар хусуси барҳамдиҳии шахси ҳуқуқӣ қарор қабулкарда вазифадоранд, ки бетаъхир аз ин хусус мақоми бақайдгирандаи шахси ҳуқуқиро хаттӣ огоҳ созанд ва он ба **фехристи ягонаи давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ** дар хусуси дар ҷараёни барҳамдиҳӣ қарор доштани шахси ҳуқуқӣ маълумот ворид месозад. (**ҚҶТ аз 29.12.10с №640**)

2. Муассисон (иштирокчиён) – и шахси ҳуқуқӣ ё мақоми дар хусуси барҳамдиҳии шахси ҳуқуқӣ қарор қабулкарда комиссияи барҳамдиҳӣ (барҳамдиҳанда) – ро таъин намуда, мутобиқи ҳамин Кодекс тартиб ва мӯҳлати барҳамдиҳиро муқаррар менамоянд.

3. Комиссияи барҳамдиҳӣ аз лаҳзаи таъин гардиданаш барои назорат кардани амали мақомоти шахси ҳуқуқӣ дар мавриди ихтиёрдорӣ молу мулк ваколат ба даст меорад. Аз ҷумла тамоми амалиёти мақомоти шахси ҳуқуқӣ, ки ба бегона кардани молу мулки он ё пардохти қарз равона гардидаанд, танҳо бо ризояти комиссияи барҳамдиҳӣ метавонад ба амал бароварда шавад.

Моддаи 64. Тартиби барҳамдиҳии шахси ҳуқуқӣ

1. Комиссияи барҳамдиҳӣ дар рӯзномае, ки маълумоти бақайдгирии давлатии шахси ҳуқуқиро нашр менамояд, дар хусуси барҳамдиҳии шахси ҳуқуқӣ ва тартибу мӯҳлати пешниҳоди талабот аз ҷониби кредиторони он эълонро ҷой мекунад. Ин мӯҳлат набояд аз ду моҳи пас аз лаҳзаи нашри эълон дар бораи барҳамдиҳӣ камтар бошад.

Комиссияи барҳамдиҳӣ ҷихати маълум сохтани кредиторон ва гирифтани қарзи дебиторӣ тамоми ҷораҳои имконпазирро андешида, инчунин кредиторонро дар хусуси барҳам додани шахси ҳуқуқӣ хаттӣ огоҳ месозад.

2. Пас аз тамом шудани мӯҳлати пешниҳоди талабот аз ҷониби кредиторон комиссияи барҳамдиҳӣ баланси барҳамдиҳии фосилавӣ тартиб медиҳад, ки дар он маълумот дар бораи таркиби молу мулки шахси ҳуқуқӣ барҳамдодашаванда, номгӯи талаботи пешкашнамудаи кредиторон, инчунин маълумот дар хусуси натиҷаи баррасии онҳо зикр меёбад.

Баланси фосилавии барҳамдиҳӣ аз ҷониби муассисони (иштирокчиёни) шахси ҳуқуқӣ ё мақоми қабулкардаи қарор дар бораи барҳамдиҳии шахси ҳуқуқӣ тасдиқ карда мешавад.

3. Агар маблағи мавҷудаи шахси ҳуқуқӣ барҳамдодашаванда (ғайр аз муассисаҳо) барои қонеъ гардонидани талаботи кредиторон нокифоя бошад, комиссияи барҳамдиҳӣ мувофиқи тартиби барои иҷрои қарорҳои суд муқарраргардида молу мулки шахси ҳуқуқиро аз тариқи савдои оммавӣ ба фурӯш мерасонад.

4. Пардохти маблағҳои пулӣ ба кредиторони шахси ҳуқуқӣ барҳамдодашаванда аз ҷониби комиссияи барҳамдиҳӣ аз рӯи навбати дар моддаи 65 ҳамин Кодекс муқарраргардида, ба истиснои кредиторони навбати панҷум, ки маблағи пулӣ ба онҳо пас аз як моҳи баъди санаи тасдиқи баланси фосилавии барҳамдиҳӣ пардохта мешавад, мутобиқи баланси фосилавии барҳамдиҳӣ аз рӯи тасдиқи он сар карда, пардохта мешавад.

5. Пас аз пардохти пулии кредиторон комиссияи барҳамдиҳӣ баланси барҳамдиҳиро тартиб медиҳад, ки онро муассисон (иштирокчиён) – и шахси ҳуқуқӣ ё мақоми қабулкардаи қарор дар бораи барҳам додани шахси ҳуқуқӣ тасдиқ менамоянд.

6. Дар сурати нокифоя будани маблағи муассисаи барҳамдодашаванда барои қонеъ гардонидани талаботи кредиторон, онҳо ҳуқуқдоранд, ки барои аз ҳисоби молики молу мулки ин муассиса қонеъ гардонидани қисми боқимондаи талаботашон ба суд муроҷиат намоянд.

7. Молу мулки пас аз қонеъ гардонидани талаботи кредиторон боқимондаи шахси ҳуқуқӣ, агар дар қонун ё ҳуҷҷатҳои таъсиси шахси ҳуқуқӣ тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, ба муассисони (иштирокчиёни) он, ки дорои ҳуқуқи моликият ба ин молу мулк ё ҳуқуқи ўҳдадорӣ нисбати ин шахси ҳуқуқӣ мебошанд, супурда мешавад.

8. Барҳамдиҳии шахси ҳуқуқӣ баъди дар ин хусус ворид намудани сабт ба фехрасти давлатӣ шахси ҳуқуқӣ баитмомрасида ва шахси ҳуқуқӣ бошад барҳамдодашуда эътироф карда мешавад.

Моддаи 65. Қонеъ гардонидани талаботи кредиторон

1. Дар сурати барҳам додани шахси ҳуқуқӣ талаби кредиторони он ба навбати зайл қонеъ гардонида мешаванд:

- дар навбати аввал - талаби шахрвандоне бо роҳи ба сармоя табдил додани пардохтҳои дахлдори вақтбайъ қонеъ гардонида мешавад, ки шахси ҳуқуқӣ барҳамдодашаванда дар назди онҳо барои расонидани зиён ба ҳаёт ва саломатиашон масъулият дорад;

- дар навбати дуюм - дар мавриди пардохти кӯмакпулии аз кор рафтани ва музди кори ашхосе, ки тибқи шартномаи меҳнатӣ, аз ҷумла тибқи қарордод кор мекунад ва дар мавриди додани мукофотпулӣ аз рӯи шартномаҳои муаллифӣ ҳисобу китоб карда мешавад;

- дар навбати сеюм - талаби кредиторон аз рӯи ўҳдадорӣ қонеъ гардонида мешаванд, ки бо гавари молу мулки шахси ҳуқуқӣ барҳамдодашаванда таъмин гардидаанд;

- дар навбати чорум - қарз аз рӯи пардохтҳои ҳатмӣ ба бучет пардохта мешавад;

- дар навбати панҷум - талаби кредиторони дигар тибқи қонун ҳисобу китоб карда мешавад.

Дар сурати барҳам додани бонкҳо ё дигар ташкилотҳои кредитӣ, ки маблағҳои шахрвандонро ҷалб намудаанд, дар навбати аввал талаботи шахрвандоне, ки амонатгузори онҳо мебошанд, қонеъ гардонида мешаванд.

2. Талаби ҳар навбат пас аз пурра қонеъ гардонидани талаби навбати пешина қонеъ гардонида мешавад.

3. Дар сурати нокифоя будани молу мулки шахси ҳуқуқи барҳамдодашаванда, агар дар қонун тартиби дигаре муқаррар нагардида бошад, ин молу мулк дар байни кредиторон мувофиқи қонунҳои амалкунанда, тақсим карда мешавад.

4. Агар комиссияи барҳамдиҳӣ қонеъ гардонидани талаботи кредиторро рад кунад ё аз баррасии он саркашӣ намояд, кредитор ҳуқуқ дорад, ки то тасдиқ гардидани баланси барҳамдиҳии шахси ҳуқуқӣ нисбати амали комиссияи барҳамдиҳӣ ба суд даъво намояд.

Бо қарори суд талаби кредитор мумкин аст аз ҳисоби молу мулки боқимондаи шахси ҳуқуқи барҳамдодашуда қонеъ гардонида шавад.

5. Талаби кредитор, ки пас аз гузаштани мӯҳлати барои пешниҳоди он муқаррарнамудаи комиссияи барҳамдиҳӣ пешниҳод гардидааст, аз ҳисоби молу мулки шахси қарздор, ки пас аз қонеъ гардонидани талаби сари вақт пешкашнамудаи кредиторон боқӣ мондааст, қонеъ гардонида мешавад.

6. Талаби кредиторон, ки бо сабаби нокифоя будани молу мулки шахси ҳуқуқи барҳамдодашаванда қонеъ гардонида нашудааст, ба истиснои ҳолатҳои пешбининамудаи моддаи 68 ҳамин Кодекс, пардохташуда дониста мешавад. Талаби кредитороне, ки комиссияи барҳамдиҳӣ онҳоро эътироф накардааст, агар кредитор ба суд бо даъво муроҷиат накарда бошад, инчунин талабе, ки қонеъ гардонидани он бо қарори суд ба кредитор рад шудааст, ҳамчунин пардохташуда дониста мешаванд.

Моддаи 66. Муфлисшавии шахси ҳуқуқӣ

1. Шахси ҳуқуқие, ки ба фаъолияти тиҷоратӣ машғул мебошад, ба истиснои корхонаҳои махсуси (казонии) давлатӣ, агар қобилияти қонеъ гардонидани талаботи кредиторонро бо сабаби нокифоягии дороиҳои бозоргир надошта набошад, он гоҳ мумкин аст муфлис эътироф карда шавад.

2. Шахси ҳуқуқӣ аз ҷониби суд муфлис эътироф карда мешавад.

Шахси ҳуқуқӣ инчунин метавонад яқоя бо кредиторон дар хусуси эълони муфлисшавӣ ва ихтиёран барҳам дода шуданаш қарор қабул намояд.

3. Асосҳои аз ҷониби суд муфлис эътироф гардидани шахси ҳуқуқӣ ё дар хусуси муфлисшавии худ эълон кардани он, инчунин тартиби барҳамдиҳии чунин шахси ҳуқуқӣ тибқи қонун дар бораи муфлисшавӣ муқаррар карда мешавад. Талаби кредиторон аз рӯи навбати муқаррарнамудаи қисми 1 моддаи 65 ҳамин Кодекс қонеъ гардонида мешавад.

Моддаи 67. Оқибати муфлис донистани шахси ҳуқуқӣ

1. Аз ҷониби суд муфлис эътироф шудани шахси ҳуқуқӣ инчунин тибқи қарори муштарак бо кредиторон дар хусуси муфлисшавии худ эълон кардани шахси ҳуқуқӣ боиси барҳам додани ин шахси ҳуқуқӣ мегардад.

2. Аз лаҳзаи муфлис дониста шудани шахси ҳуқуқӣ:

а) мӯҳлати пардохти тамоми ўҳдадориҳои қарзии ин шахси ҳуқуқӣ, агар он пештар фаро нарасида бошад, фарорасида ҳисоб меёбад;

б) зам кардани ҷаримаи аҳдшикани ва фоизи тамоми қарзҳои ин шахси ҳуқуқӣ қатъ мегардад;

в) тамоми маҳдудиятҳои дар қонун пешбинигардида дар мавриди рӯёнидани маблағ аз молу мулки шахси ҳуқуқӣ аз миён бардошта мешаванд;

г) баҳсҳои молу мулкӣ бо иштироки ин шахси ҳуқуқӣ ба сифати ҷавобгар, ба истиснои баҳсҳое, ки аз рӯи онҳо қарорҳо эътибори қонунӣ пайдо кардаанд, қатъ мегарданд;

д) ҳама талабҳои молу мулкӣ ба нисбати ин шахси ҳуқуқӣ танҳо дар қараёни барҳамдиҳӣ пешниҳод шуда метавонанд.

3. Дар сурати тибқи қарори муштарак бо кредиторон дар хусуси муфлисшавии худ эълон кардани шахси ҳуқуқӣ, агар дар созишнома бо кредиторон тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, қоидаҳои қисми 2 ҳамин модда истифода мешаванд.

Моддаи 68. Рӯёнидани маблағ аз молу мулки шахси ҳуқуқӣ пас аз барҳам додани он

Агар баъди барҳамдиҳии шахси ҳуқуқӣ исбот шавад, ки он бо мақсади халос хӯрдан аз масъулияти назди кредиторони худ ақаллан як қисми молу мулкашро ба шахси дигар додааст ё ба тариқи дигар қасдан пинҳон кардааст, кредитороне, ки талаботҳои онҳо дар қараёни барҳамдиҳӣ пурра қонеъ нагардидааст, ҳуқуқ доранд қисми пардохта нашудаи қарзашонро аз ҳисоби ин молу мулк рӯёнанд. Дар ин ҳолат мутобикан қоидаҳои моддаи 324 ҳамин Кодекс истифода мешаванд. Шахсе, ки ин молу мулкро гирифтааст, агар нияти шахси ҳуқуқиро дар мавриди аз кредиторон пинҳон кардани ин молу мулк медонист ё мебоист донанд, шахси бевичдон дониста мешавад.

2. ШИРКАТУ ҶАМЪИЯТҲОИ ХОҶАГИДОРВ

1. МУҚАРРАРОТИ УМУМВ

Моддаи 69. Муқаррароти асосӣ дар бораи ширкату ҷамъиятҳои хоҷагидорӣ

1. Ширкату ҷамъиятҳои хоҷагидорӣ ташкилотҳои тиҷоратие мебошанд, ки сармояи оинномавиашон (ҳарифонашон) ба ҳиссаҳои (пасандозҳои) муассисон (иштирокчиён) тақсим шудааст. Молу мулки аз ҳисоби пасандозҳои муассисон (иштирокчиён) ҳосилшуда, инчунин аз ҷониби ширкату ҷамъияти хоҷагидорӣ дар қараёни фаъолияти он истеҳсол ё харидашуда моликияти ҳаққонии он аст.

Дар ҳолатҳои пешбининамудаи ҳамин Кодекс ҷамъияти хоҷагидорӣ мумкин аст аз ҷониби як шахс таъсис дода шавад ва ӯ иштирокчиӣ ягонаи он мегардад.

2. Ширкатҳои хоҷагидорӣ мумкин аст дар шакли ширкати комил ё ширкати ба боварӣ асосёфта (ширкати коммандитӣ) таъсис дода шаванд.

3. Чамъиятҳои хоҷагидорӣ метавонанд дар шакли чамъиятҳои саҳҳомӣ, чамъиятҳои дорои масъулияти маҳдуд ё иловагӣ таъсис дода шаванд.

4. Соҳибкорони инфиродӣ ва (ё) ташкилотҳои тиҷоратӣ метавонанд иштирокчиёни ширкатҳои комил ва шарикони комили чамъиятҳои ба боварӣ асосёфта бошанд.

Шаҳрвандон ва шахси ҳуқуқӣ метавонанд иштирокчиёни чамъиятҳои хоҷагидорӣ ва саҳҳомони ширкатҳои ба боварӣ асосёфта бошанд.

Мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, агар дар қонун тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, ҳуқуқи иштирокчиёни чамъиятҳои хоҷагидорӣ ва саҳмгузори ширкатҳои ба боварӣ асосёфта буданро надоранд.

Муассисаҳое, ки онҳоро моликнашон маблағгузорӣ менамоянд, агар дар қонун тартиби дигаре муқаррар нагардида бошад, бо иҷозати молик метавонанд иштирокчиёни чамъиятҳои хоҷагидорӣ ва саҳмгузори ширкатҳо бошанд.

Иштироки гурӯҳҳои алоҳидаи шаҳрвандон дар ширкату чамъиятҳои хоҷагидорӣ, ба истиснои чамъиятҳои саҳҳомии кушода, мумкин аст тибқи қонун манъ ё маҳдуд карда шавад.

5. Ширкату чамъиятҳои хоҷагидорӣ, ба истиснои ҳолатҳои пешбининамудаи ҳамин Кодекс ва қонунҳои дигар метавонанд муассисони (иштирокчиёни) ширкату чамъиятҳои хоҷагидорӣ дигар бошанд.

6. Пул, қоғазҳои қиматнок, дигар ашё ё ҳуқуқи молу мулкӣ ё ҳуқуқи дигари дорои арзиши пулӣ метавонад ҳисса ё молу мулки ширкат ё чамъияти хоҷагидорӣ бошад.

Арзиши пулии саҳми иштирокчиёни чамъияти хоҷагидорӣ бо мувофиқаи муассисон (иштирокчиён)-и чамъият муайян карда, дар ҳолатҳои пешбининамудаи қонун метавонад аз тафтиши мустақилонаи эксперти гузаронида шавад.

7. Ширкатҳои хоҷагидорӣ, инчунин чамъиятҳои дорои масъулияти маҳдуд ва иловагӣ барои баровардани саҳмия ҳуқуқ надоранд.

Моддаи 70. Ҳуқуқи ӯҳдадорихои иштирокчиёни ширкат ё чамъияти хоҷагидорӣ

1. Иштирокчиёни ширкат ё чамъияти хоҷагидорӣ ҳуқуқ доранд, ки:

- ба истиснои ҳолатҳои дар қисми 2 моддаи 89 ҳамин Кодекс ва қонун дар бораи чамъиятҳои саҳҳомӣ пешбинигардида дар идораи корҳои ширкат ё чамъият иштирок намоянд;

- мувофиқи тартиби муқаррарнамудаи ҳуҷҷатҳои таъсис дар бораи фаъолияти ширкат ё чамъият маълумот гирифта, бо дафтарҳои муҳосибавию санади дигари он шинос шаванд;

- дар тақсимои ғоида иштирок намоянд;

- дар сурати барҳам додани ширкат ё чамъият қисми молу мулки пас аз ҳисоббаробаркунӣ бо кредиторон боқимонда ё арзиши онро гиранд.

Иштирокчиёни ширкат ё чамъияти хоҷагидорӣ, инчунин метавонанд дигар ҳуқуқҳои дар ҳамин Кодекс, қонунҳо дар бораи чамъиятҳои хоҷагидорӣ ва ҳуҷҷатҳои таъсиси ширкат ё чамъият пешбинигардида дошта бошанд.

2. Иштирокчиёни ширкат ё чамъияти хоҷагидорӣ вазифадоранд, ки:

- мувофиқи тартиб, андоза, усул ва дар мӯҳлатҳои пешбининамудаи ҳуҷҷатҳои таъсис саҳм гузоранд;

- маълумоти махфиро дар хусуси фаъолияти ширкат ё чамъият ғош нақунанд.

Иштирокчиёни ширкат ё чамъияти хоҷагидорӣ метавонанд ӯҳдадорихои дигари дар ҳуҷҷатҳои таъсиси он пешбинигардида дошта бошанд.

Моддаи 71. Табдил додани ширкату чамъиятҳои хоҷагидорӣ

1. Ширкату чамъиятҳои хоҷагидорӣ як навъ мувофиқи тартиби муқаррарнамудаи ҳамин Кодекс метавонанд бо қарори маҷлиси умумии иштирокчиён ба навъи дигари ширкату чамъиятҳои хоҷагидорӣ ё кооперативҳои **тиғоратч** табдил дода шаванд.

2. Дар сурати ба чамъият табдил додани ширкат ҳар шарикони комиле, ки иштирокчиёни (саҳмдори) чамъият мегардад, дар давоми ду сол аз рӯи ӯҳдадорихои аз ширкат ба чамъият гузашта бо тамоми молу мулки худ масъулияти иловагӣ ба зимма мегирад. Аз ҷониби шарикони собиқа бегона кардани ҳиссааш (саҳмаш) ба ӯ тааллуқдошта ӯро аз чунин масъулият озод намекунад. Қоидаҳои дар ҳамин банд баёнгардида мутобиқан ҳангоми ба кооперативи **тиғоратч** табдил додани ширкат истифода мешаванд.

2. ШИРКАТИ КОМИЛ

Моддаи 72. Муқаррароти асосӣ дар бораи ширкати комил

1. Ширкати комил доништа мешавад, ки иштирокчиёни он (шарикони комил) мутобиқи шартномаи байнашон имзошуда аз номи ширкат бо фаъолияти соҳибкорӣ машғул шуда, аз рӯи ӯҳдадорихои он нисбати тамоми молу мулки ба онҳо тааллуқдошта масъулият бар дӯш доранд.

2. Шахс иштирокчиёни танҳо як ширкати комил буда метавонад.

3. Номи фирмавии ширкати комил бояд инҳоро дар бар гирифта бошад: номи (унвони) ҳамаи иштирокчиёни он, инчунин калимаҳои «ширкати комил» ё номи (унвони) як ё якчанд иштирокчиёни ба илова кардани калимаҳои «ва компания» инчунин калимаҳои «ширкати комил».

Моддаи 73. Шартномаи таъсиси ширкати комил

1. Ширкати комил дар асоси шартномаи таъсис бунёд гардида, амал мекунад ва ин шартнома вазифаи оинномаи ширкати комилро низ анҷом медиҳад. Шартномаи таъсисро ҳамаи иштирокчиёни он имзо мекунад.

2. Шартномаи таъсиси ширкати комил ғайр аз маълумоти дар қисми 2 моддаи 53 ҳамин Кодекс зикргардида, инчунин бояд шартҳоро дар бораи андоза ва таркиби фонди оинномавии (сармоия шариконаи) ширкат; дар бораи андоза ва тартиби тағйир додани ҳиссаи ҳар иштирокчӣ дар фонди оинномавӣ; дар бораи андоза, таркиб, мӯҳлат ва тартиби саҳмгузори он; дар бораи масъулияти иштирокчиён барои вайрон кардани ўҳдадорихои саҳмгузори онро дар бар гирифта бошад.

Моддаи 74. Идоракунии дар ширкати комил

1. Идоракунии фаъолияти ширкати комил бо мувофиқаи тамоми иштирокчиён сурат мегирад. Дар шартномаи таъсис мумкин аст ҳолатҳое пешбинӣ карда шаванд, ки қарор бо аксарияти овози иштирокчиён қабул мегардад.

2. Агар дар шартномаи таъсис тартиби дигари муайян намудани шумораи овозҳои иштирокчиён пешбинӣ нагардида бошад, ҳар иштирокчии ширкати комил як овоз дорад.

3. Ҳар иштирокчии ширкат, сарфи назар аз он ки барои пешбурди корҳои умумӣ ваколатдор аст ё не, ҳақ дорад шахсан бо тамоми ҳуҷҷатҳои марбут ба пешбурди кори ширкат шинос шавад. Рад кардани чунин ҳуқуқ ё маҳдуд кардани он, аз ҷумла дар асоси созишномаи иштирокчиёни ширкат, эътибор надорад.

Моддаи 75. Идораи кори ширкати комил

1. Ҳар иштирокчии ширкати комил ҳуқуқ дорад, ки аз номи ширкат амал кунад, агар дар шартномаи таъсис муқаррар нагардида бошад, ки ҳамаи иштирокчиёни ширкат идораи корро яқоя анҷом медиҳанд ё пешбурди кор ба иштирокчиёни алоҳида супурда шудааст. Дар сурати идораи муштараки корҳои ширкат аз ҷониби иштирокчиёни он, барои анҷоми ҳар аҳд ризоияти ҳамаи иштирокчиёни ширкат зарур аст.

Агар пешбурди кори ширкатро иштирокчиёни он ба зиммаи як ё баъзе иштирокчӣ гузошта бошанд, иштирокчиёни боқимонда барои аз номи ширкат анҷом додани аҳдҳо бояд ваколатномаи иштирокчи (иштирокчиён)-ро дошта бошанд, ки пешбурди корҳои ширкат ба зиммааш гузошта шудааст.

Дар муносибат бо шахсони сеюм ширкат ҳуқуқ надорад ба он ҳавола намояд, ҳолатҳои шартномаи таъсис ваколатҳои иштирокчиёни ширкатро маҳдуд мекунад, ба истиснои ҳолатҳои аз тарафи ширкат исботшаванда, ки шахси сеюм дар лаҳзаи анҷоми аҳдҳо медонист ё баръало мебоист донад, ки иштирокчии ширкат ҳуқуқи аз номи ширкат амалкарданро на дошт.

2. Ваколати пешбурдани кори ширкат, ки ба як ё якчанд иштирокчиён дода шудааст, мумкин аст аз тарафи суд бо талаби як ё якчанд иштирокчиёни дигари ширкат, дар мавриди ҷой доштани асосҳои ҷиддӣ, аз ҷумла дар ҳолати аз тарафи шахси (шахсони) ваколатдор дағалона вайрон кардани ўҳдадорихои он (онҳо) ё ба идора намудани кор қобилият надоштани он (онҳо) қатъ гардонидани ширкат. Дар асоси қарори суд ба шартномаи таъсиси ширкат тағйироти зарурӣ ворид карда мешавад.

Моддаи 76. Ўҳдадорихои иштирокчии ширкати комил

1. Иштирокчии ширкати комил вазифадор аст, ки мутобиқи шартҳои шартномаи таъсис дар фаъолияти он иштирок намояд.

2. **Иштирокчии ширкати комил вазифадор аст, ки дар муддати як сол аз рӯи бақайдгирип давлатии ширкат сад фоизи саҳми худро ба фондҳои оинномавии ширкат гузаронад. (ҚҶТ аз 29.12.10с №640).** Дар сурати иҷро накардани ин ўҳдадорӣ, агар дар шартнома оқибатҳои дигаре пешбинӣ нагардида бошанд, иштирокчӣ вазифадор аст, ки ба ширкат зиёни расонидаро ҷуброн намояд.

3. Иштирокчии ширкати комил бе ризоияти иштирокчиёни боқимонда аз ном ва ба манфиати худ ё ба манфиати шахси сеюм барои анҷоми аҳдҳои, ки мушобеҳи аҳдҳои моҳияти фаъолияти ширкатро ташкилқунанда, ҳуқуқ надорад.

Дар сурати вайрон кардани ин қоидаи ширкат ҳақ дорад, ки бо хости худ аз чунин иштирокчӣ ҷуброни зиёни ба ширкат расонида ё ба ширкат супурдани тамоми фоидаи аз чунин аҳдҳо бадастовардашро талаб намояд.

Моддаи 77. Тақсими фоида ва зиёни ширкати комил

1. Агар дар шартномаи таъсис ё созишномаи дигари иштирокчиён тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, фоида ва зиёни ширкати комил байни иштирокчиёнаш мутаносибан ба ҳиссаи онҳо дар фонди оинномавӣ тақсим карда мешавад. Созиши аз фоида ё зиён бенасибгардондани ҳар кадоме аз иштирокчиёни ширкат, манъ аст.

2. Агар дар натиҷаи расидани зиён ба ширкат арзиши активҳои софи он аз андозаи фонди оинномавӣ камтар шавад, фоидаи бадастовардаи он то замоне, ки арзиши **дориҳои** нақд аз андозаи фонди оинномавӣ зиёдтар нашавад, байни иштирокчиён тақсим карда намешавад. (ҚҶТ аз 29.12.10с №640)

Моддаи 78. Масъулияти иштирокчиёни ширкати комил аз рӯи ўҳдадорихо

1. Иштирокчиёни ширкати комил байни худ муштаракона аз рӯи ўҳдадорихои ширкат бо тамоми молу мулкҳои худ масъулияти иловагӣ доранд.

2. Иштирокчии ширкати комил, ки муассиси он намебошад, дар қатори дигар иштирокчиён аз рӯи ўҳдадорихо ба миён омада то ба ширкат дохил шуданаш баробари иштирокчиёни дигар масъулият дорад.

3. Иштирокчии аз ширкат хориҷшуда аз рӯи ўҳдадорихои ширкат, ки то хориҷшавии ӯ ба миён омадаанд, аз санаи тасдиқи ҳисобот дар

бораи ғаёлияти ширкат дар соли аз ширкат хориҷ шуданаш баробари иштирокчиёни боқимонда дар мӯҳлати се сол масъулият дорад.

4. Созишномаи иштирокчиёни ширкат дар бораи маҳдуд ё бартараф намудани масъулияти дар ҳамин модда пешбинигардида эътибор надорад.

Моддаи 79. Супурдани саҳми иштирокчӣ дар молу мулки ширкати комил

1. Иштирокчии ширкати комил ҳақ дорад бо ризояти иштирокчиёни боқимондаи он саҳми худро дар молу мулки ширкат, ки ба саҳми ӯ дар фонди оинномавӣ мутобик аст, ё як қисми онро ба иштирокчии дигари ширкат ва ё шахси сеюм супорад.

2. Агар ҳисса (қисми ҳисса) ба шахси дигар супурда шавад, ба ин шахс пурра ё як қисми дахлдори ҳуқуқи ба иштирокчии ҳиссаро (як қисми ҳиссаро) супурда тааллуқдошта мегузарад. Шахсе, ки ҳисса (қисми ҳисса) ба ӯ супурда шудааст, мувофиқи тартиби муқаррарнамудаи қисми 2 моддаи 78 ҳамин Кодекс аз рӯи ўҳдадориҳои ширкат масъулият дорад.

3. Агар иштирокчии ширкат саҳми худро ба шахси дигар супорад, иштироки ӯ дар ширкат қатъ гардида, ин барои ӯ боиси оқибатҳое мегардад, ки дар қисми 3 моддаи 78 ҳамин Кодекс муқаррар шудаанд.

Моддаи 80. Рӯёнидани маблағ аз ҳиссаи иштирокчии молу мулки ширкати комил

Рӯёнидани маблағ аз ҳиссаи иштирокчии молу мулки ширкати комил аз рӯи қарзе, ки бо иштироки ӯ дар ширкати алоқаманд набуда (қарзи шахсӣ) танҳо дар сурате роҳ дода мешавад, ки агар молу мулки дигари ин иштирокчӣ барои пардохти қарзаш нокифоя бошад. Кредиторони чунин иштирокчӣ ҳақ доранд аз ширкати комил пардохти арзиши молу мулки ширкат, ки ба саҳми қарздор дар фонди оинномавӣ мувофиқ аст ё ҷудо кардани ин молу мулкро бо мақсади аз он рӯёнидани маблағ талаб намоянд. Қисми молу мулки ширкат, ки бояд ҷудо карда шавад ё арзиши он мувофиқи баланси дар лаҳзаи аз ҷониби кредиторон пешкаш гардидани талаб тартибдодашуда муайян карда мешавад.

Дар сурати рӯёнидани маблағ аз тамоми ҳиссаи иштирокчӣ аз молу мулки ширкати комил иштироки ӯ дар ширкат қатъ гардида, он боиси оқибатҳои дар қисми 3 моддаи 78 ҳамин Кодекс пешбинишуда мегардад.

Моддаи 81. Аз ҳайати ширкати комил баромадани иштирокчӣ

1. Иштирокчии ширкати комил ҳақ дорад, ки дар хусуси даст кашиданаш аз иштирок дар ширкат арз намуда, аз ҳайати он барояд.

Иштирокчӣ дар хусуси даст кашиданаш аз иштирок дар ширкати комиле, ки бе ишораи мӯҳлат таъсис гардидааст, бояд на камтар аз шаш моҳи то воқеан аз ҳайати ширкат баромаданаш арз намояд. Пеш аз мӯҳлат даст кашидан аз иштирок дар ширкати комили барои мӯҳлати муайян таъсисгардида танҳо бо сабаби узрнок иҷозат дода мешавад.

2. Созишномаи иштирокчиёни ширкат дар хусуси рад кардани ҳуқуқи аз ҳайати ширкат баромадан эътибор надорад.

Моддаи 82. Аз ҳайати ширкати комил хориҷ кардани иштирокчӣ

1. Дар сурати бедарак ғойб, ғайри қобили амал ё дорои қобилияти маҳдуди амал эътироф гардидани яке аз иштирокчиёни ширкати комил ӯ метавонад бо қарори яқдилонаи иштирокчиёни боқимонда аз ҳайати ширкат хориҷ карда шавад. Шахси ҳуқуқие, ки иштирокчии ширкат буда, нисбати он бо қарори суд иҷроӣ расму қоидаҳои азнавташкилдихӣ оғоз гардидаанд, метавонад ба ҳамин тартиб аз ҳайати ширкат хориҷ карда шавад.

2. Дар сурати ҷой доштани сабабҳои узрнок, аз ҷумла дағалона вайрон кардани ўҳдадориҳо ё надоштани қобилияти ошкоргардидаи пешбурди оқилонаи кор иштирокчиёни ширкати комил ҳуқуқ доранд, ки бо тартиби судӣ аз ҳайати ширкат хориҷ кардани яке аз иштирокчиёноро бо қарори яқдилонаи иштирокчиёни боқимонда талаб намоянд.

3. Аз ҳайати ширкат хориҷ гардидани иштирокчӣ иштироки ӯро дар ширкат қатъ намуда, боиси оқибатҳои пешбининамудаи қисми 3 моддаи 78 ҳамин Кодекс мегардад.

Моддаи 83. Оқибати аз ҳайати ширкати комил баромадани иштирокчӣ

1. Агар дар шартномаи таъсис тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, ба иштирокчии аз ҳайати ширкати комил баромада арзиши қисми молу мулки ширкат, ки ба ҳиссаи ӯ дар сармояи муштарак мувофиқ аст, пардохта мешавад. Бо мувофиқаи байни иштирокчии аз ширкат баромада ва иштирокчиёни боқимонда пардохти арзиши молу мулк мумкин аст бо додани молу мулк дар шакли асл (натура) иваз карда шавад.

Қисми молу мулки ширкат, ки бояд ба иштирокчии аз ҳайати ширкат баромада дода шавад ё арзиши он, ба истиснои ҳолатҳои дар моддаи 80 ҳамин Кодекс пешбинигардида, аз рӯи баланси дар лаҳзаи баромадаи ӯ тартибдодашаванда муайян карда мешавад.

2. Аз ҳайати ширкат баромадани иштирокчӣ иштироки ӯро дар ширкат қатъ намуда, боиси оқибатҳои пешбининамудаи қисми 3 моддаи 78 ҳамин Кодекс мегардад.

Моддаи 84. Ворисии ҳуқуқӣ дар ширкати комил

1. Дар сурати вафоти иштирокчии ширкати комил вориси ӯ танҳо бо розигии ҳамаи иштирокчиёни дигар метавонад ба ширкати комил шомил гардад.

2. Шахси ҳуқуқие, ки вориси ҳуқуқии шахси ҳуқуқии азнавташкилшудаи дар ширкати комил иштирокдошта мешавад, агар дар шартномаи таъсиси ширкат тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, сарфи назар аз ризояти иштирокчиёни ширкат ҳуқуқ дорад ба ширкат шомил гардад.

3. Меросхӯри (вориси ҳуқуқии) иштирокчии ширкати комили шомили ширкат нагардида аз рӯи ўҳдадориҳои ширкат дар назди шахси сеюм, ки иштирокчии хориҷгардида мутобики қисми 3 моддаи 78 ҳамин Кодекс масъулият мебошад, дар доираи молу мулки ба ӯ меросмондаи

иштирокчии хориҷгардидаи ҷамъият масъулият дорад.

Моддаи 85. Барҳам додани ширкати комил

1. Ширкати комил бо сабабҳои дар моддаи 62 ҳамин Кодекс зикргардида, инчунин дар сурати боқӣ мондани танҳо як иштирокчӣ дар ширкат барҳам дода мешавад. Ин иштирокчӣ ҳуқуқ дорад, ки дар давоми шаш моҳи пас аз иштирокчии ягонаи ширкат шуданаш чунин ширкатро мувофиқи тартиби муқаррарнамудаи ҳамин Кодекс ба ҷамъияти хоҷагидорӣ табдил диҳад.

2. Дар ҳолатҳои аз ҳайати ширкат баромадан ё вафот кардани ягон иштирокчии ширкати комил, аз ширкат хориҷ кардани яке аз онҳо, барҳам додани шахси ҳуқуқии дар ширкат иштироккунанда ё аз ҷониби кредиторони яке аз иштирокчиён рӯёнидани маблағ аз қисми молу мулк, ки ба ҳиссаи ӯ дар фонди оинномавӣ мувофиқ аст, агар ин дар шартномаи таъсиси ширкат ё созишномаи иштирокчиёни боқимонда пешбинӣ гардида бошад, ширкат метавонад ба ҷаъолияти худ идома диҳад.

Моддаи 86. Ҳисоббаробаркунӣ ҳангоми аз ширкати комил баромадани иштирокчӣ

1. Ба иштирокчӣ, ки аз ҳайати ширкати комил баромадааст ё аз он хориҷ карда шудааст, агар дар шартномаи таъсис тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, арзиши қисми молу мулк ширкат мутобиқи ҳиссаи ин иштирокчӣ дар фонди оинномавӣ пардохта мешавад. Бо мувофиқаи байни иштирокчии баромада ва иштирокчиёни боқимонда пардохти арзиши молу мулк бо додани молу мулк дар шакли асл (натура) иваз кардан мумкин аст.

Дар сурати барҳам додани шахси ҳуқуқии дар ширкат иштироккунанда, ҳисоббаробаркунӣ аз ҷониби комиссияи дахлдори барҳамдиҳӣ анҷом дода мешавад.

Ба истиснои ҳолати пешбининамудаи моддаи 80 ҳамин Кодекс қисми молу мулк ширкати, ки бояд ба иштирокчии хориҷшуда дода шавад ё арзиши он аз рӯи баланси дар лаҳзаи хориҷшавии ӯ тартибдодашуда муайян карда мешавад.

2. Ҳисобу китоб бо меросхӯри шомили ширкат нагардидаи иштирокчии ширкати комил ва вориси шахси ҳуқуқӣ, ки иштирокчии ширкат буд, мутобиқи қисми 1 ҳамин модда анҷом дода мешавад.

3. Агар дар шартномаи таъсис ё созишномаи иштирокчиён тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, дар сурати аз ширкат хориҷ шудани яке аз иштирокчиён, ҳиссаи иштирокчиёни боқимонда дар фонди оинномавии ширкат мутаносибан зиёд мешавад.

3. ШИРКАТИ БА БОВАРҶ АСОСЁФТА

Моддаи 87. Муқаррароти асосӣ дар бораи ширкати ба боварӣ асосёфта

1. Ширкати ба боварӣ асосёфта (ширкати коммандитӣ) он ширкати доништа мешавад, ки дар он дар баробари иштирокчиёне, ки аз номи ширкат ҷаъолияти соҳибкоро ба амал бароварда, аз рӯи ўҳдадориҳои ширкат бо молу мулк худ масъулият доранд (шарикони комил), як ё якчанд иштирокчии саҳмгузоре (коммандистон) ҳастанд, ки таваккали зиёни марбут ба ҷаъолияти ширкатро дар доираи маблағи саҳмгузориашон бар ўҳда дошта, дар татбиқи ҷаъолияти соҳибкоро аз ҷониби ширкат иштирок намекунанд.

2. Мавқеи шарикони комиле, ки дар ширкати ба боварӣ асосёфта иштирокдоранд ва масъулияти онҳо аз рӯи ўҳдадориҳои ширкат мувофиқи қоидаҳои ҳамин Кодекс дар хусуси иштирокчиёни ширкати комил муайян карда мешавад.

3. Шахс танҳо дар як ширкати ба боварӣ асосёфта шарикони комил буда метавонад.

Иштирокчии ширкати комил шарикони комиле ширкати ба боварӣ асосёфта буда наметавонад.

Шарикони комил дар ширкати ба боварӣ асосёфта иштирокчии ширкати комил буда наметавонад.

4. Номи фирмавии ширкати ба боварӣ асосёфта бояд аз номи (номгӯи) ҳамаи шарикони комил ва калимаҳои "ширкати ба боварӣ асосёфта" ё "ширкати коммандитӣ" ва ё аз номи (номгӯи) на камтар аз як шарикони комил бо иловаи калимаҳои " ва шариконаш " ва калимаҳои "ширкати ба боварӣ асосёфта" ё "ширкати коммандитӣ" иборат бошад.

5. Нисбати ширкати ба боварӣ асосёфта қоидаҳои ҳамин Кодекс дар бораи ширкати комил ба ҳамон андозае истифода мешаванд, ки он хилофи қоидаҳои Кодекси мазкур дар хусуси ширкати ба боварӣ асосёфта набошад.

Моддаи 88. Шартномаи таъсиси ширкати ба боварӣ асосёфта

1. Ширкати ба боварӣ асосёфта дар асоси шартномаи таъсис бунёд гардида, ҷаъолият мекунад. Шартномаи таъсис аз ҷониби ҳамаи шарикони комил ба имзо расонида мешавад.

2. Шартномаи таъсиси ширкати ба боварӣ асосёфта ғайр аз маълумоти дар қисми 2 моддаи 53 ҳамин Кодекс зикргардида, инчунин бояд шартҳои дар бораи андоза ва таркиби сармояи муштаракӣ ширкат; дар бораи андоза ва тартиби тағйир додани ҳиссаи ҳар яке аз шарикони комил дар сармояи муштаракӣ; дар бораи андоза, таркиб, мўҳлат ва тартиби саҳм гузоштаи онҳо, масъулияти онҳо барои вайрон кардани ўҳдадориҳои саҳмгузорӣ; дар бораи андозаи умумии саҳми гузоштаи саҳмгузоронро дар бар гирад.

Моддаи 89. Идораи ширкати ба боварӣ асосёфта ва пешбурди корҳои он

1. Ҷаъолияти ширкати ба боварӣ асосёфта шарикони комил идора мекунанд. Онҳо тартиби идора ва пешбурди кори чунин ширкатро аз ҷониби шарикони комиле он тибқи қоидаҳои ҳамин Кодекс дар хусуси ширкати комил муқаррар менамоянд.

2. Саҳмгузори ҳуқуқии иштирокдоронро дар идора ва пешбурди корҳои ширкати ба боварӣ асосёфта надоранд ва аз номи он танҳо дар асоси ваколатнома амал карда метавонанд. Онҳо барои мавриди баҳс қарор додани амалҳои шарикони комил дар бобати идора ва пешбурди кори

ширкат ҳуқуқ надоранд.

Моддаи 90. Ҳуқуқу ӯҳдадориҳои саҳмгузори ширкати ба боварӣ асосёфта

1. Саҳмгузори ширкати ба боварӣ асосёфта вазифадор аст, ки ба сармояи муштарак саҳм гузорад. Гузоштани саҳмро шаҳодатномаи иштироки аз ҷониби ширкат ба саҳмгузор додашуда тасдиқ менамояд.

2. Саҳмгузори ширкати ба боварӣ асосёфта ҳуқуқ дорад, ки:

а) мувофиқи тартиби пешбининамудаи шартномаи таъсис қисми фоидаи ширкатро барои ҳиссааш дар сармояи муштарак гирад;

б) бо ҳисоботу баланси ширкат шинос шавад;

в) баъди анҷоми соли молиявӣ аз ҳайати ширкат баромада, мувофиқи тартиби пешбининамудаи шартномаи таъсис саҳми худро гирад;

г) ҳиссаи худро дар сармояи муштарак ё як қисми онро ба саҳмгузори дигар ё шахси сеюм диҳад.

Мувофиқи шартҳои ва тартиби пешбининамудаи қисми 2 моддаи 100 ҳамин Кодекс саҳмгузoron нисбат ба шахси сеюм дар харидани ҳисса (қисми он) ҳуқуқи афзалиятнок доранд. Дар сурати тамоми ҳиссаи худро ба шахси дигар додани саҳмгузор иштироки ӯ дар ширкат қатъ мегардад.

Дар шартномаи таъсиси ширкати ба боварӣ асосёфта мумкин аст ба саҳмгузор ҳуқуқҳои дигаре пешбинӣ карда шавад.

Моддаи 91. Барҳам додани ширкати ба боварӣ асосёфта

1. Ширкати ба боварӣ асосёфта дар сурати хориҷ гардидани ҳамаи саҳмгузoronи дар он иштирокдошта барҳам дода мешавад. Вале шарикони комил ҳуқуқ доранд, ки ширкати ба боварӣ асосёфтаре барҳам надода, онро ба ширкати комил табдил диҳанд.

Ширкати ба боварӣ асосёфта инчунин тибқи асосҳои барҳамдиҳиши ширкати комил (моддаи 85) барҳам дода мешавад. Вале, агар дар ҳайати он ақаллан як шарикони комил ва як саҳмгузор монад, ширкати ба боварӣ асосёфта нигоҳ дошта мешавад.

2. Ҳангоми барҳамдиҳиш, аз ҷумла муфлисшавии ширкати ба боварӣ асосёфта саҳмгузoron барои гирифтани саҳм аз молу мулки пас аз қонеъ гардонидани талаботи кредиторон боқимондаи ширкат нисбат ба шарикони комил ҳуқуқи афзалиятнок доранд.

Агар дар шартномаи таъсис ё созишномаи шарикони комилу саҳмгузoron тартиби дигаре муқаррар нагардида бошад, молу мулки пас аз ин боқимондаи ширкат дар байни шарикони комил ва саҳмгузoron мутобиқи ҳиссаи онҳо дар сармояи муштарак ширкат тақсим карда мешавад.

4. КОММАНДИТИ САҲҲОМВ (хориҷ карда шуд бо ҚҶТ аз 12. 05. 2007 № 247)

5. ҶАМЪИЯТИ ДОРОИ МАСЪУЛИЯТИ МАҲДУД

Моддаи 94. Муқаррароти асосӣ дар бораи ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуд

1. Ҷамъияти аз ҷониби як ё якчанд шахс таъсисгардидае ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуд доништа мешавад, ки сармояи оинномавии он ба ҳиссаҳои баробар, ба андозаи муайянаамудаи ҳуҷҷатҳои таъсис тақсим шудааст. Иштирокчиёни ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуд аз рӯи ӯҳдадориҳои он масъулият надоранд ва зиёни таваккали марбут ба фаъолияти ҷамъиятро дар доираи арзиши саҳми гузошташон бар дӯш доранд.

Иштирокчиёни пурра саҳм нагузоштаи ҷамъият, аз рӯи ӯҳдадориҳои он дар доираи арзиши қисми пардохтанишудаи саҳми ҳар иштирокчиёи масъулияти муштарак доранд.

2. Номи фирмавии ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуд бояд номи ҷамъият ва иборати "дорои масъулияти маҳдуд"-ро дошта бошад.

3. Мавқеи ҳуқуқии ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуд ва ҳуқуқи ӯҳдадориҳои иштирокчиёни он бо ҳамин Кодекс ва қонун дар бораи ҷамъиятҳои дорои масъулияти маҳдуд муайян карда мешаванд.

Моддаи 95. Иштирокчиёни ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуд

1. Шумораи иштирокчиёни ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуд набояд аз сӣ нафар зиёд бошад. Дар акси ҳол, агар шумораи иштирокчиёни он то ҳадди муқарраргардида кам карда нашавад, он бояд дар давоми сол ба ҷамъияти саҳмӣ табдил ёбад ва баъди гузаштани ин мӯҳлат бошад, бо тартиби судӣ бояд барҳам дода шавад.

2. Ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуд ҷамъияти хоҷагидории дигарро, ки аз як шахс иборат аст, ба сифати иштирокчиёни ягона дошта наметавонад.

Моддаи 96. Ҳуҷҷатҳои таъсиси ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуд

1. Ҳуҷҷатҳои таъсиси ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуд шартномаи таъсиси аз ҷониби муассисони он имзогардида ва оинномаи тасдиқнамудаи онҳо ба ҳисоб меравад. Агар ҷамъиятро як шахс таъсис диҳад, ҳуҷҷати таъсиси он оиннома мебошад.

2. Ҳуҷҷатҳои таъсиси ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуд ғайр аз маълумоти дар қисми 2 моддаи 53 ҳамин Кодекс зикргардида, инчунин бояд шартҳои дар бораи андоза, таркиб, мӯҳлат ва тартиби саҳмгузории иштирокчиён, масъулияти онҳо барои вайрон кардани ӯҳдадориҳои дар мавриди саҳмгузори; дар бораи андозаи фонди оинномавии ҷамъият; дар бораи ҳайат ва салоҳияти мақомоти идораи ҷамъият ва тартиби қарор қабул кардани онҳо, аз ҷумла доир ба масъалаҳои, ки аз рӯи онҳо қарорҳо бо як овоз ё бо аксарияти мутлақи овозҳо қабул карда мешаванд, инчунин дигар маълумоти пешбининамудаи қонунро дошта бошанд.

Моддаи 97. Сармояи оинномавии ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуд

1. Сармоя оинномави чамъияти дорои масъулияти маҳдуд аз арзиши саҳмҳои иштирокчиёни он иборат аст.

Сармоя оинномавӣ андозаи ҳадди ақалли молу мулкҳои чамъиятро муайян мекунад, ки манфиати кредиторони онро кафолат медиҳанд. Андозаи сармоя оинномавӣ аз маблағи муайяннамудаи қонун дар бораи чамъиятҳои дорои масъулияти маҳдуд камтар буда наметавонад.

2. Озод кардани иштирокчиёни чамъияти дорои масъулияти маҳдуд аз ӯҳдадориҳои саҳмгузори ба сармоя оинномави чамъият, аз ҷумла бо роҳи ба ҳисоб гирифтани талабот ба чамъият роҳ дода намешавад.

3. Сармоя оинномави чамъияти дорои масъулияти маҳдуд дар муддати як сол аз рӯзи бақайдгирии давлатии чамъият аз ҷониби иштирокчиёни он бояд пурра пардохта шавад. Дар сурати вайрон кардани ин ӯҳдадорӣ чамъият бояд оид ба кам намудани сармоя оинномави худ то андозаи воқеан пардохтшудаи он эълон кунад ва дар ин ҳусус тибқи тартиби муқарраршуда ба мақомоти анҷомдиҳандаи бақайдгирии давлатӣ барои ворид намудани маълумот ба Феҳристи ягонаи давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорон инфиродӣ ариза пешниҳод намояд ё дар бораи барҳамдиҳии чамъият қарор қабул кунад. (ҚҶТ аз 29.12.10с №640)

4. Агар баъди анҷоми соли дуюм ва ҳар соли минбаъдаи молиявӣ арзиши **дориҳои** нақди чамъияти дорои масъулияти маҳдуд нисбат ба сармоя оинномавӣ камтар гардад, чамъият вазифадор аст, ки дар ҳусуси кам кардани сармоя оинномави худ эълон дошта, **дар ин бора тибқи тартиби муқарраршуда ба мақомоти анҷомдиҳандаи бақайдгирии давлатӣ барои ворид намудани маълумот ба Феҳристи ягонаи давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорон инфиродӣ ариза пешниҳод намояд.** Дар сурати иҷро накардани ин ӯҳдадорӣ ё камтар шудани арзиши дориҳои чамъият аз андозаи ҳадди ақалли дар қонун муайяншудаи сармоя оинномавӣ, чамъият бояд барҳам дода шавад. **(ҚҶТ аз 29.12.10с №640)**

5. Кам кардани сармоя оинномави чамъияти дорои масъулияти маҳдудро танҳо пас аз огоҳ сохтани тамоми кредиторони он иҷозат дода мешавад. Дар ин ҳолат кредиторон ҳуқуқ доранд, ки қатъ ё иҷрои пеш аз мӯҳлати ӯҳдадориҳои дахлдор ва ҷуброни зиёнашонро талаб намоянд.

6. Зиёд кардани сармоя оинномави чамъият пас аз саҳмгузориҳои пурраи тамоми иштирокчиёни он иҷозат дода мешавад.

7. Бо қарори маҷлиси умумии иштирокчиёни чамъияти дорои масъулияти маҳдуд, ки бо аксарияти овози аз се ду ҳиссаи тамоми иштирокчиёни чамъият қабул шудааст, мумкин аст ӯҳдадориҳои онҳо дар мавриди мутаносибан ба ҳиссаҳои онҳо дар фонди оинномави чамъият дохил намудани саҳми иловагӣ муқаррар карда шавад.

Моддаи 98. Идораи чамъияти дорои масъулияти маҳдуд

1. Мақоми олии идораи чамъияти дорои масъулияти маҳдуд маҷлиси умумии иштирокчиёни он мебошад.

Дар чамъияти дорои масъулияти маҳдуд мақоми иҷроия (дастҷамъӣ ё инфиродӣ) таъсис дода мешавад, ки роҳбарии ҷориро ба фаъолияти он анҷом дода, ба маҷлиси умумии иштирокчиёни он ҳисобот медиҳад. Мақоми идораи инфиродии чамъият метавонад инчунин на аз ҷумлаи иштирокчиёни он низ интихоб гардад.

2. Салоҳияти мақомоти идораи чамъият, инчунин тартиби қарор қабул намудан ва аз номи чамъият амал кардани онҳо мутобики ҳамин Кодекс, қонун дар бораи чамъиятҳои дорои масъулияти маҳдуд ва оинномаи чамъият муайян карда мешавад.

3. Ба салоҳияти мустаснои маҷлиси умумии иштирокчиёни чамъияти дорои масъулияти маҳдуд инҳо дохил мешаванд :

- а) тағйир додани оинномаи чамъият ва андозаи сармоя оинномави он;
- б) таъсис додани мақомоти иҷроияи чамъият ва пеш аз мӯҳлат қатъ намудани ваколатҳои онҳо;
- в) тасдиқ кардани ҳисоботи солони ва баланси муҳосибавии чамъият бо тақсими фоидаи зиёни он;
- г) қабул кардани қарор дар бораи азнавташкилдихӣ ё барҳамдиҳии чамъият;
- д) интихоб намудани комиссияи тафтишотии чамъият.

Тибқи қонун дар бораи чамъиятҳои дорои масъулияти маҳдуд ба салоҳияти мустаснои маҷлиси умумӣ мумкин аст инчунин ҳалли масъалаҳои дигар низ мансуб доништа шавад.

Ҳалли масъалаҳои ба салоҳияти мустаснои маҷлиси умумии иштирокчиёни чамъият мансубро вай ба мақоми иҷроияи чамъият супурда наметавонад.

4. Ҷиҳати тафтиш ва тасдиқи дурустии ҳисоботи солони молиявӣ чамъияти дорои масъулияти маҳдуд чамъият ҳуқуқ дорад ҳар сол аудиторӣ касбии бо чамъият ё иштирокчиёни он манфиати молу мулкӣ надошта (аудиторӣ беруна)-ро ҷалб намояд. Ҳисоботи солони молиявӣ инчунин метавонад бо талаботи ҳар яке аз иштирокчиёни он тафтиши аудиторӣ карда шавад.

Тартиби тафтиши аудиторӣ фаъолияти чамъият тибқи қонун ва оинномаи чамъият муайян карда мешавад.

5. Аз ҷониби чамъият ба таъъ рсонидани маълумот дар бораи натиҷаи идораи корҳои он (ҳисоботи кушод) ба ғайр аз ҳолатҳои пешбининамудаи қонун дар бораи чамъиятҳои дорои масъулияти маҳдуд зарур нест.

Моддаи 99. Азнавташкилдихӣ ё барҳамдиҳии чамъияти дорои масъулияти маҳдуд

1. Чамъияти дорои масъулияти маҳдуд метавонад ба таври ихтиёрӣ бо қарори яқдилонаи иштирокчиёнаш аз нав ташкил ё барҳам дода шавад.

Асосҳои дигари азнавташкилдихӣ ва барҳамдиҳии чамъият, инчунин тартиби азнавташкилдихӣ ва барҳамдиҳии он бо ҳамин Кодекс ва қонунҳои дигар муайян карда мешаванд.

2. Чамъияти дорои масъулияти маҳдуд метавонад ба чамъияти саҳмӣ ё кооперативи **тиғоратч** табдил ёбад.

Моддаи 100. Ба шахси дигар гузаронидани ҳиссаи сармоя оинномави чамъияти дорои масъулияти маҳдуд

1. Иштирокчиҳои чамъияти дорои масъулияти маҳдуд ҳуқуқ дорад, ки ҳиссаи худро дар сармоя оинномави чамъият ё як қисми онро ба як

ё якчанд иштирокчии ҳамин чамъият фурӯшад ё ба тариқи дигар диҳад.

2. Агар дар оинномаи чамъият тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, иштирокчии чамъият метавонад ҳиссаи худро (қисми онро) ба шахси сеюм фурӯшад.

Иштирокчиёни чамъият мутаносибан ба андозаи ҳиссаи худ барои харидани ҳиссаи иштирокчӣ (қисми он) ҳуқуқи афзалиятнок доранд, ба шарте ки дар оинномаи чамъият ё созишномаи иштирокчиёни он тартиби дигари татбиқи ин ҳуқуқ пешбинӣ нагардида бошад. Агар иштирокчиёни чамъият дар давоми як моҳи оғоҳӣ ёфтани он дар мӯҳлати дигари дар оинномаи чамъият ё созишномаи иштирокчиёни он пешбинигардида аз ҳуқуқи афзалиятноки худ истифода нанамоянд, ҳиссаи иштирокчӣ мумкин аст ба шахси сеюм фурӯхта шавад.

3. Агар мутобиқи оинномаи чамъияти дорои масъулияти маҳдуд ба шахси сеюм фурӯхтани ҳиссаи иштирокчӣ (қисми он) имконнопазир буда, иштирокчиёни дигари чамъият аз харидани он даст кашанд, чамъият вазифадор аст, ки ба иштирокчӣ арзиши воқеии онро бо пул ё молу мулк дар шакли асл (натура) пардозад.

4. То пурра пардохтани маблағи ҳиссаи иштирокчии чамъияти дорои масъулияти маҳдуд танҳо ҳамон қисмаш метавонад фурӯхта шавад, ки маблағи он қаблан пардохта шудааст.

5. Агар ҳиссаи иштирокчӣ (қисми он) аз ҷониби худи чамъияти дорои масъулияти маҳдуд харида шавад, чамъият вазифадор аст, ки дар мӯҳлат ва бо тартиби пешбининамудаи қонун дар бораи чамъиятҳои дорои масъулияти маҳдуд ва ҳуҷҷатҳои таъсиси чамъият онро ба иштирокчиёни дигар ё шахси сеюм фурӯшад ё мутобиқи қисмҳои 4 ва 5 моддаи 97 ҳамин Кодекс сармоияи оинномавии худро кам кунад.

6. Ҳисса дар сармоияи оинномавии чамъияти дорои масъулияти маҳдуд ба шарте ба ихтиёри меросхӯрони шахрвандон ва ворисони ҳуқуқи шахси ҳуқуқи иштирокчиёни узви чамъият мегузарад, ки дар ҳуҷҷатҳои таъсиси чамъият танҳо бо розигии иштирокчиёни боқимондаи чамъият имконнопазир будани чунин гузариш пешбинӣ нашуда бошад.

Ба гузаронидани ҳиссаи розӣ нашудани онҳо чамъиятро ӯҳдадор месозад, ки мувофиқи тартиб ва шартҳои пешбининамудаи қонуни чамъиятҳои дорои масъулияти маҳдуд ва ҳуҷҷатҳои таъсиси чамъият ба меросхӯрони (ворисони ҳуқуқи) иштирокчӣ арзиши онро пардозад ё муносиби ҳамин арзиш моли асл (натура) диҳад.

Моддаи 101. Аз ҳайати чамъияти дорои масъулияти маҳдуд баромадани иштирокчӣ

Иштирокчии чамъияти дорои масъулияти маҳдуд, сарфи назар аз ризояти иштирокчиёни дигари чамъият, ҳуқуқи ҳар вақт аз ҳайати чамъият баромаданро дорад.

Моддаи 102. Рӯёнидани маблағ аз ҳисоби ҳиссаи иштирокчии молу мулки чамъияти дорои масъулияти маҳдуд

1. Рӯёнидани маблағ барои пардохти қарзи шахсии иштирокчӣ аз ҳисоби ҳиссаи ӯ дар молу мулки чамъият танҳо дар ҳолате роҳ дода мешавад, ки молу мулки дигари ин иштирокчӣ барои пӯшонидани қарз нокифоя бошад. Кредиторони чунин иштирокчӣ ҳақ доранд аз чамъияти дорои масъулияти маҳдуд мутобиқи саҳми қарздор дар фонди оинномавӣ пардохтани арзиши қисми молу мулки чамъият ё ҷудо кардани ин қисми молу мулкро бо мақсади рӯёнидани маблағ аз ҳисоби он талаб намоянд. Қисми молу мулки чамъият, ки бояд ҷудо карда шавад, ё арзиши он аз рӯи баланс, ё ки дар лаҳзаи пешниҳоди талаб аз ҷониби кредиторон тартиб додаанд, муайян карда мешавад.

2. Рӯёнидани маблағ аз ҳисоби тамоми ҳиссаи иштирокчии дар молу мулки чамъияти дорои масъулияти маҳдуд иштироки ӯро дар чамъият қатъ месозад.

Моддаи 103. Аз чамъияти дорои масъулияти маҳдуд хориҷ кардани иштирокчӣ

Агар иштирокчии чамъияти дорои масъулияти маҳдуд оинномаи чамъиятро дағалона вайрон карда, бо ҳамин ба манфиати он зиён оварда бошад, метавонад бо қарори маҷлиси умумии иштирокчиёни чамъият, ки бо аксарияти овози аз се ду ҳиссаи ҳамаи иштирокчиёнаш қабул шудааст, аз чамъият хориҷ карда шавад.

Нисбати қарори маҷлиси умумӣ дар бораи аз чамъият хориҷ кардани иштирокчӣ ба суд шикоят кардан мумкин аст.

Моддаи 104. Ҳисоббаробаркунӣ ҳангоми аз чамъияти дорои масъулияти маҳдуд хориҷ гардидани иштирокчӣ

1. Ба иштирокчии, ки аз ҳайати чамъияти дорои масъулияти маҳдуд баромадааст ё хориҷ карда шудааст, мутобиқи ҳиссаи ӯ дар сармоияи оинномавии чамъият бо усул ва дар мӯҳлати пешбининамудаи қонун дар бораи чамъиятҳои дорои масъулияти маҳдуд ё оинномаи чамъият арзиши қисми молу мулки чамъият пардохта мешавад.

Бо мувофиқаи иштирокчии хориҷшаванда ва чамъият ё ба ивази пардохти арзиши молу мулк мумкин аст худи молу мулк дар шакли асл (натура) иваз карда шавад.

Ба истиснои ҳолати дар моддаи 102 ҳамин Кодекс пешбинигардида қисми молу мулки чамъият, ки бояд ба иштирокчии хориҷшаванда дода шавад, ё арзиши он аз рӯи баланс, ки дар лаҳзаи хориҷшавии ӯ тартиб дода шудааст, муайян карда мешавад.

2. Агар ба сифати саҳм ба фонди оинномавии чамъияти дорои масъулияти маҳдуд ҳуқуқи истифодаи молу мулк пешниҳод шуда бошад, ин молу мулк ба иштирокчии аз чамъият хориҷшаванда баргардонида мешавад. Дар ин сурат пастшавии арзиши чунин молу мулк бо сабаби истифодаи мӯҳтадили он ҷуброн карда намешавад.

3. Ҳисоб бо меросхӯри дар ҳайати чамъият набудани иштирокчии чамъият ё вориси ҳуқуқи шахси ҳуқуқи, ки иштирокчии он аст, мутобиқи қоидҳои ҳамин модда ба амал бароварда мешавад.

6. ЧАМЪИЯТИ ДРОИ МАСЪУЛИЯТИ ИЛОВАГВ

Моддаи 105. Муқаррароти умумӣ дар бораи ҷамъиятҳои дорои масъулияти иловагӣ

1. Ҷамъияти дорои масъулияти иловагӣ ҷамъияте доништа мешавад, ки аз ҷониби як ё чанд шахс таъсис гардида, фонди оинномавиаш мувофиқи андозаҳои дар ҳуҷҷатҳои таъсис муайянгардида ба ҳиссаҳо тақсим мешавад; иштирокчиёни ҷунин ҷамъият аз рӯи ўҳдадорихои он бо молу мулки худ ба андозаи дар ҳуҷҷатҳои таъсис ҷамъият муайянгардидаи барои ҳамаашон баробари арзиши саҳми гузошташон масъулияти муштарак иловагӣ доранд. Агар дар ҳуҷҷатҳои таъсис ҷамъият тартиби дигари тақсими масъулият пешбинӣ нагардида бошад, дар сурати муфлисшавии яке аз иштирокчиён масъулияти ӯ аз рӯи ўҳдадорихои ҷамъият байни иштирокчиёни боқимонда мутаносибан ба саҳмҳои тақсим карда мешавад.

2. Номи фирмавии ҷамъияти дорои масъулияти иловагӣ бояд номи ҷамъият, инчунин иборати «дорои масъулияти иловагӣ»-ро дар бар гирад.

3. Нисбати ҷамъияти дорои масъулияти иловагӣ қоидаҳои ҳамин Кодекс дар бораи ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуд истифода мешаванд, зеро дар ҳамин модда қоидаҳои дигаре пешбинӣ нагардидаанд.

7. ҶАМЪИЯТИ САҲҲОМВ

Моддаи 106. Муқаррароти асосӣ дар бораи ҷамъияти саҳҳомӣ

1. Ҷамъияти саҳҳомӣ ҷамъияте доништа мешавад, ки фонди оинномави он ба миқдори муайяни саҳмиёҳо тақсим шудааст; иштирокчиёни ҷамъияти саҳҳомӣ (саҳҳдорон) аз рӯи ўҳдадорихои он масъулият надоранд ва зиёни таваккали марбут аз ғаёлияти ҷамъиятро ба андозаи арзиши саҳмиёҳои ба онҳо тааллуқдошта ба зимма мегиранд.

Саҳҳдороне, ки арзиши саҳмиёҳоро пурра напардохтаанд, аз рӯи ўҳдадорихои ҷамъияти саҳҳомӣ дар доираи қисми пардохтанашудаи арзиши саҳмиёҳояшон масъулияти муштарак доранд.

2. Номи фирмавии ҷамъияти саҳҳомӣ бояд номи он ва ишораи саҳҳомӣ будани ҷамъиятро дар бар гирифта бошад.

3. Мавқеи ҳуқуқи ҷамъияти саҳҳомӣ ва ҳуқуқи ўҳдадорихои саҳҳдорон мутобиқи ҳамин Кодекс ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷамъиятҳои саҳҳомӣ» муайян карда мешавад.

Ҳусусиятҳои мавқеи ҳуқуқи ҷамъиятҳои саҳҳомие, ки бо роҳи ҳусусигардони корхонаҳои давлатӣ таъсис ёфтаанд, инчунин бо қонуни ҳусусигардони ин корхонаҳо муайян карда мешаванд.

Моддаи 107. Ҷамъияти саҳҳомии қушода

1. Ҷамъияти саҳҳомие, ки иштирокчиёнаш саҳмиёҳои худро бе ризояти саҳҳдорони дигар бегона карда метавонад, ҷамъияти саҳҳомии қушода эътироф мегардад. Ҷунин ҷамъияти саҳҳомӣ ҳуқуқ дорад, ки мутобиқи шартҳои муқаррарнамудаи қонун ва санади дигари ҳуқуқӣ обунаи озоди саҳмиёҳои мебаровардаш ва фурӯши озоди онҳоро амалӣ гардонад.

2. Ҷамъияти саҳҳомии қушода ҳар сол ҳисоботи солона, баланси муҳосибавӣ ва ҳисоби ғоидаи зиёро барои маълумоти умум нашр мекунад.

Моддаи 108. Ҷамъияти саҳҳомии пӯшида

1. Ҷамъияти саҳҳомие, ки саҳмиёҳои он танҳо байни муассисонаш ё доираи шахси дигари пешакӣ муайян тақсим мешаванд, ҷамъияти саҳҳомии пӯшида доништа мешавад. Ҷунин ҷамъият барои обунаи озоди саҳмиёҳои мебаровардаш ва ё ба тариқи дигар ба доираи номаҳдуди ашхос ҷиҳати харид пешниҳод кардани онҳо ҳуқуқ надорад.

Саҳҳдорони ҷамъияти саҳҳомии пӯшида дар харидани саҳмиёҳои аз ҷониби саҳҳдорони дигари ин ҷамъият фурӯхташаванда ҳуқуқи афзалиятнок доранд.

2. Шумораи иштирокчиёни ҷамъияти саҳҳомии пӯшида набояд аз шумораи муқаррарнамудаи қонун дар бораи ҷамъиятҳои саҳҳомӣ бештар бошад, дар акси ҳол он бояд дар давоми як сол ба ҷамъияти саҳҳомии қушода табдил дода шавад ва агар пас аз гузаштани ин мӯҳлат шумораи онҳо то ҳадди муқаррарнамудаи қонун кам нашавад, бояд аз тариқи суд барҳам дода шавад.

3. Дар ҳолатҳои пешбининамудаи қонуни ҷамъиятҳои саҳҳомӣ ҷамъияти саҳҳомии пӯшида метавонад барои ба маълумоти умум ба таъби расонидани ҳуҷҷатҳои дар қисми 2 моддаи 107 ҳамин Кодекс зикргардида вазифадор карда шавад.

Моддаи 109. Таъсиси ҷамъияти саҳҳомӣ

1. Муассисони ҷамъияти саҳҳомӣ байни худ шартномае менамоянд, ки тартиби ғаёлияти якҷояро оид ба таъсиси ҷамъият анҷом додани онҳо, андозаи сармояи оинномави ҷамъият, навъҳои саҳмиёҳои баровардамешуда ва тартиби паҳн кардани онҳо, инчунин шартҳои дигари пешбининамудаи қонунро дар бораи ҷамъиятҳои саҳҳомӣ муайян менамояд.

Шартномаи таъсиси ҷамъияти саҳҳомӣ ба таври хаттӣ баста мешавад.

2. Муассисони ҷамъияти саҳҳомӣ аз рӯи ўҳдадорихои то бақайдгирии ҷамъият бамиёномада масъулияти муштарак доранд.

Ҷамъият аз рӯи ўҳдадорихои муассисон, ки бо таъсиси он алоқаманданд, танҳо дар сурате масъулият бар дӯш дорад, ки амали онҳо минбаъд аз ҷониби маҷлиси умумии саҳҳдорон маъқул доништа шавад.

3. Ҳуҷҷати таъсиси ҷамъияти саҳҳомӣ оинномаи аз ҷониби муассисон тасдиқгардидаи он мебошад.

Оинномаи ҷамъияти саҳҳомӣ ғайр аз маълумоти дар қисми 2 моддаи 53 ҳамин Кодекс зикргардида, инчунин бояд шартҳоро дар бораи

навъҳои саҳмияҳои мебаровардаи ҷамъият, арзиши номиналӣ ва миқдори онҳо; дар бораи андозаи сармояи оинномавии ҷамъият; ҳуқуқи саҳмдорон; дар бораи ҳайат ва салоҳияти мақомоти идораи ҷамъият ва тартиби қарор қабул кардани онҳо, аз ҷумла доир ба масъалаҳои, ки аз рӯи онҳо қарор яқдилона ё бо аксарияти кулли овозҳо қабул мешавад, дар бар гирифта бошад. Дар оинномаи ҷамъияти саҳҳомӣ инчунин бояд маълумоти дигари пешбининамудаи қонун дар бораи ҷамъиятҳои саҳҳомӣ дарҷ гардида бошад.

4. Тартиби анҷом додани амалҳои дигар дар мавриди таъсиси ҷамъияти саҳҳомӣ, аз ҷумла салоҳияти маҷлиси муассисон бо қонун дар бораи ҷамъиятҳои саҳҳомӣ муайян карда мешавад.

5. Дар сурати тамоми саҳмияҳоро харидани як саҳмдор, ҷамъияти саҳҳомӣ метавонад аз ҷониби як шахс таъсис дода шавад ё аз як шахс иборат бошад. **Маълумот дар ин бора бояд дар оинномаи ҷамъият ва Феҳристи ягонаи давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ дарҷ гардида, барои ба иттилои умум расонидан нашр гардад. (ҚЧТ аз 29.12.10с №640)**

Моддаи 110. Сармояи оинномавии ҷамъияти саҳҳомӣ

1. Сармояи оинномавии ҷамъияти саҳҳомӣ аз арзиши номиналии саҳмияҳои аз ҷониби саҳмдорон харидашудаи ҷамъият мураттаб мегардад.

Сармояи оинномавии ҷамъият андозаи ҳадди ақалли молу мулки ҷамъиятро муайян мекунад, ки манфиати кредиторони онро кафолат медиҳад. Он аз андозаи пешбининамудаи қонун дар бораи ҷамъиятҳои саҳҳомӣ камтар буда наметавонад.

2. Аз вазифаи пардохти арзиши саҳмияҳои ҷамъият озод кардани саҳмдорон, инчунин бо роҳи баҳисобгирии талабот ба ҷамъият аз ин вазифа озод кардани ӯ роҳ дода намешавад.

3. Обунаи озод ба саҳмияҳои ҷамъияти саҳҳомӣ то лаҳзаи пардохти пурраи сармояи оинномавии он роҳ дода намешавад. Ҳангоми таъсиси ҷамъияти саҳҳомӣ тамоми саҳмияҳои он бояд байни муассисон тақсим карда шавад.

4. **Агар баъди ба охир расидани соли дуюм ва хар соли минбаъдаи молиявӣ арзиши дороии софи ҷамъияти саҳҳомӣ аз сармояи оинномавӣ камтар гардад, ҷамъият вазифадор аст, ки дар хусуси кам кардани сармояи оинномавии худ то андозае, ки аз арзиши дороиҳои софи он зиёд намебошад, эълон кунад ва дар ин бора тибқи тартиби муқарраршуда ба мақомоти анҷомдиҳандаи бақайдгирии давлатӣ барои ворид намудани маълумот ба Феҳристи ягонаи давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ ариза пешниҳод намояд. Дар сурати иҷро нагардидани ӯҳдадориҳои мазкур ва ё агар арзиши дороиҳои софи ҷамъият аз андозаи ҳадди ақалли дар қонун муайянгардидаи сармояи оинномавӣ камтар гардад, ҷамъият бояд барҳам дода шавад. (ҚЧТ аз 29.12.10с №640)**

5. Дар қонун ё оинномаи ҷамъият мумкин аст маҳдудиятҳои миқдор, арзиши номиналии умумии саҳмияҳо ё миқдори ҳадди аксари овозҳои як саҳмдор муқаррар карда шаванд.

Моддаи 111. Зиёд кардани сармояи оинномавии ҷамъияти саҳҳомӣ

1. Ҷамъияти саҳҳомӣ ҳуқуқ дорад, ки бо қарори маҷлиси умумии саҳмдорон сармояи оинномавиро бо роҳи баланд бардоштани арзиши номиналии саҳмияҳо ё баровардани саҳмияҳои иловагӣ зиёд кунад.

2. Зиёд кардани сармояи оинномавии ҷамъияти саҳҳомӣ пас аз пардохти пурраи арзиши он иҷозат дода мешавад. Зиёд кардани сармояи оинномавии ҷамъият барои пӯшонидани зиёни ба он расонидашуда роҳ дода намешавад.

3. Дар ҳолатҳои пешбининамудаи қонун дар бораи ҷамъиятҳои саҳҳомӣ, дар оинномаи ҷамъият мумкин аст ҳуқуқи афзалиятноки саҳмдорони саҳмияҳои оддӣ (муқаррарӣ) ё саҳмияҳои дигари овоздиҳанда дар мавриди харидани саҳмияҳои иловагӣ, ки ҷамъият мебарорад, муқаррар гардад.

Моддаи 112. Кам кардани сармояи оинномавии ҷамъияти саҳҳомӣ

1. Ҷамъияти саҳҳомӣ ҳуқуқ дорад, ки бо қарори маҷлиси умумии саҳмдорон бо роҳи кам кардани арзиши номиналии саҳмияҳо ё харидани як қисми саҳмияҳо бо мақсади ихтисори миқдори умумии онҳо сармояи оинномавиро кам кунад.

Кам кардани сармояи оинномавӣ баъди бо тартиби муқаррарнамудаи қонун дар бораи ҷамъиятҳои саҳҳомӣ огоҳ кардани ҳамаи кредиторони он роҳ дода мешавад. Дар айни замон кредиторони ҷамъият ҳуқуқ доранд талаб намоянд, ки ҷамъият ӯҳдадориҳои дахлдори онро пеш аз мӯҳлат қатъ ё иҷро карда, маблағи зиёно ба онҳо ҷуброн намояд.

2. Кам кардани сармояи оинномавии ҷамъияти саҳҳомӣ бо роҳи харидан ва пӯшонидани қисми саҳмияҳо ба шарте роҳ дода мешавад, ки чунин имконият дар оинномаи ҷамъият пешбинӣ гардида бошад.

3. Дар натиҷаи фонди оинномавиро аз андозаи ҳадди ақалли дар қонун муайяншуда (қисми 1 моддаи 110) камтар кардани ҷамъияти саҳҳомӣ он барҳам меҳӯрад.

Моддаи 113. Маҳдудиятҳо дар мавриди баровардани коғазҳои қиматнок ва пардохти дивидендҳои ҷамъияти саҳҳомӣ

1. Ҳиссаи саҳмияҳои имтиёзнок дар ҳаҷми умумии сармояи оинномавии ҷамъияти саҳҳомӣ набояд аз 25 фоиз зиёд бошад.

2. Ҷамъияти саҳҳомӣ пас аз пардохти пурраи сармояи оинномавӣ барои баровардани вомбарг ба маблағи на бештар аз андозаи сармояи оинномавӣ ё андозаи таъминоти бо ин мақсад ба ҷамъият пешниҳодкардаи шахси сеюм баъди пурра додани маблағи сармояи оинномавӣ ҳуқуқ дорад. Дар сурати набудани таъминот баровардани вомбарг танҳо пас аз се соли фаъолияти ҷамъияти саҳҳомӣ ва ба шарти то ин вақт дуруст тасдиқ кардани ду баланси солонаи ҷамъият мумкин аст.

3. Ҷамъияти саҳҳомӣ дар ҳолатҳои зерин ҳуқуқи эълон кардану пардохтани дивидендро надорад:

- то пардохти пурраи тамоми сармояи оинномавӣ;

- агар арзиши дороиҳои ҷамъияти саҳҳомӣ аз сармояи оинномавӣ ва фонди эҳтиётии он камтар бошад ё дар натиҷаи пардохти дивидендҳо аз андозаи онҳо камтар гардад.

Моддаи 114. Идоракунии дар ҷамъияти саҳҳомӣ

1. Мақоми олиии идораи ҷамъияти саҳҳомӣ маҷлиси умумии саҳмдорони он мебошад.

Ба салоҳияти мустасноии маҷлиси умумии саҳмдорон инҳо дохил мешаванд:

а) тағйир додани оинномаи ҷамъият, аз ҷумла тағйир додани андозаи сармояи оинномавии он;

б) интихоб намудани аъзои шӯрои директорон (шӯрои нозирон) ва комиссияи тафтишотӣ (ревизорӣ)-и ҷамъият ва пеш аз мӯҳлат қатъ намудани ваколати онҳо;

в) таъсис додани мақомоти иҷроияи ҷамъият ва пеш аз мӯҳлат қатъ намудани ваколати онҳо, ба шарте ки дар оинномаи ҷамъият ҳалли ин масъалаҳо ба салоҳияти шӯрои директорон (шӯрои нозирон) мансуб дониста нашуда бошад;

г) тасдиқ намудани ҳисоботи солона, балансҳои муҳосибаӣ, ҳисоби ғоидаю зиёни ҷамъият ва тақсими ғоидаю зиёни он;

д) қарор дар бораи азнавташкилдихӣ ё барҳамдиҳии ҷамъият.

Тибқи қонун дар бораи ҷамъиятҳои саҳҳомӣ ба салоҳияти маҷлиси умумии саҳмдорон инчунин мумкин аст ҳалли масъалаҳои дигар мансуб дониста шавад.

Ҳалли масъалаҳои тибқи қонун ба салоҳияти мустасноии маҷлиси умумии саҳмдорон мансуб донисташударо он ба мақомоти иҷроияи ҷамъият супурда наметавонад.

2. Дар ҷамъияте, ки шумораи саҳмдоронаш аз панҷоҳ нафар бештар аст, шӯрои директорон (шӯрои нозирон) таъсис дода мешавад.

Мутобиқи қонун дар бораи ҷамъиятҳои саҳҳомӣ, дар сурати таъсиси шӯрои директорон (шӯрои нозирон) дар оинномаи ҷамъият бояд салоҳияти мустасноии муайян карда шавад. Ҳалли масъалаҳоро, ки тибқи оиннома ба салоҳияти мустасноии шӯрои директорон (шӯрои нозирон) мансуб дониста шудаанд, он ба мақомоти иҷроияи ҷамъият супорида наметавонад.

3. Мақоми иҷроияи ҷамъият метавонад дастҷамъӣ (раёсат, маъмурият) ё инфиродӣ (директор, директори генералӣ) бошад. Вай ба ғайри қарорҳои ҷамъият роҳбарӣ карда, ба шӯрои директорон (шӯрои нозирон) ва маҷлиси умумии ҷамъият ҳисобот медиҳад.

Ҳалли тамоми масъалаҳо, ки салоҳияти тибқи қонун ё оинномаи ҷамъият муайянгардидаи дигар мақомоти идораи ҷамъиятро ташкил намекунанд, ба салоҳияти мақоми иҷроияи ҷамъият мансуб аст.

Бо қарори маҷлиси умумии саҳмдорон ваколатҳои мақоми иҷроияи ҷамъият мумкин аст тибқи шартнома ба дигар ташкилоти тижоратӣ ё соҳибкори инфиродӣ (мудир) супурда шаванд.

4. Салоҳияти мақомоти идораи ҷамъияти саҳҳомӣ, инчунин тартиби қабул кардани қарор ва аз номи ҷамъият амал кардани онҳо мутобиқи ҳамина Кодекс, қонун дар бораи ҷамъиятҳои саҳҳомӣ ва оинномаи ҷамъият муайян карда мешаванд.

5. Ҷамъияти саҳҳомие, ки мутобиқи ҳамина Кодекс ё қонун дар бораи ҷамъиятҳои саҳҳомӣ ба наشري ҳуҷҷатҳои дар қисми 2 моддаи 107 ҳамина Кодекс зикргардида барои маълумоти умумӣ вазифадор аст, бояд барои тафтиш ва тасдиқи дурустии ҳисоботи солонаи молиявӣ ҳар сол аудитори касбиеро ҷалб намояд, ки бо ҷамъият ё иштирокчиёни он манфиатҳои моддӣ надорад.

Ҷамъияти ҷамъияти саҳҳомӣ, аз ҷумла ҷамъияти саҳҳомие, ки барои наشري ҳуҷҷатҳои зикргардида ба маълумоти умумӣ вазифадор нест, бо талаби саҳмдороне, ки ҳиссаи умумиашон дар сармояи оинномавӣ даҳ фоиз ё зиёда аз онро ташкил медиҳад, бояд ҳар вақт тафтиши аудитори карда шавад.

Тартиби гузаронидани тафтиши аудитори ҷамъияти саҳҳомӣ тибқи қонун ва оинномаи ҷамъият муайян карда мешавад.

Моддаи 115. Азнавташкилдихӣ ва барҳамдиҳии ҷамъияти саҳҳомӣ

1. Ҷамъияти саҳҳомӣ бо қарори маҷлиси умумии саҳмдорон метавонад ихтиёран аз нав ташкил ё барҳам дода шавад.

Асосу тартиби дигари азнавташкилдихӣ ва барҳамдиҳии ҷамъияти саҳҳомӣ бо ҳамина Кодекс ва қонунҳои дигар муайянкарда мешавад.

2. Ҷамъияти саҳҳомӣ метавонад ба ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуд ё кооперативи **тиғоратч** табдил дода шавад.

8. ҶАМЪИЯТҲОИ ФАРЪВ ВА ВОБАСТА

Моддаи 116. Ҷамъияти хоҷагидории фаръ

1. Агар дигар ҷамъият ё ширкати хоҷагидорӣ (асосӣ) бо сабаби иштироки афзалиятноки худ дар сармояи оинномавии он ё мутобиқи шартномаи байни онҳо ва ё ба тариқи дигар имконияти муайян намудани қарорҳои аз ҷониби ҷамъият қабулшавандаро дошта бошад, ҷамъияти хоҷагидории фаръ дониста мешавад.

2. Ҷамъияти фаръ барои қарзҳои ҷамъият (ширкат)-и асосӣ масъулият надорад.

Ҷамъият (ширкат)-и асосие, ки ҳуқуқи ба ҷамъияти фаръ, аз ҷумла тибқи шартнома ба он додани дастурҳои барояш ҳатмиро дорад, аз рӯи аҳдҳо, ки ҷамъияти фаръ бо мақсади иҷрои ҷамъият дастурҳо анҷом медиҳад, ба ин ҷамъият масъулияти муштарак дорад.

Дар сурати бо ғуноҳи ҷамъият (ширкат)-и асосӣ муфлис шудани ҷамъияти фаръ, ҷамъият (ширкат)-и асосӣ аз рӯи қарзҳои он масъулияти иловагӣ дорад.

3. Агар дар қонуни дар бораи ҷамъиятҳои хоҷагидорӣ тартиби дигаре муқаррар нагардида бошад, иштирокчиён (саҳмдорон)-и ҷамъияти фаръ ҳуқуқ доранд, ки аз ҷамъият (ширкат)-и асосӣ ҷуброни зиёни бо ғуноҳи он ба ҷамъияти фаръ расидаро талаб намоянд.

Моддаи 117. Ҷамъияти хоҷагидории вобаста

1. Агар чамъияти дигар (бартаридошта, иштироккунанда) бештар аз 20 фоизи сахмияҳои овоздиҳандаи чамъияти сахҳомӣ ё 20 фоизи сармоияи оинномавии чамъияти дорои масъулияти маҳдудро дошта бошад, чамъияти хоҷагидорӣ вобаста эътироф мешавад.

2. Чамъияти хоҷагидорӣ, ки зиёда аз 20 фоизи сахмияҳои овоздиҳандаи чамъияти сахҳомӣ ё 20 фоизи сармоияи оинномавии чамъияти дорои масъулияти маҳдудро харидааст, мувофиқи тартиби пешбинишудаи қонунҳо бояд дар бораи чамъиятҳои хоҷагидорӣ дар ин хусус бетаъхир маълумот нашр намояд.

3. Ҳадди иштироки мутақобилаи чамъиятҳои хоҷагидорӣ дар сармоияи оинномавии якдигар ва миқдори овозхое, ки яке аз чунин чамъиятҳо дар маҷлиси умумии иштирокчиён ё шахмдорони чамъияти дигар истифода карда метавонад, бо қонун муайян карда мешавад.

§3. КООПЕРАТИВҲОИ ТИҒОРАТЧ

Моддаи 118. Мафҳуми кооперативи тиғоратч

1. Кооператив - иттиҳодияи мустақил ва ихтиёрии бо тартиби муқарраргардида бақайдгирифташуда мебошад, ки дар асоси узвияти шахсон бо мақсади қонеъ намудани талаботи муштаракӣ иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва дигар талаботи онҳо, инчунин саъю кӯшиши шахсони мазкур тавассути муттаҳидкунии молу мулк (аъзоҳаққи сахмӣ) ва таъсиси ташкилоти ба таври демократӣ идорашавандаи молу мулкӣ якҷоя таъсис дода мешавад.

Кооперативи тиҷоратӣ ташкилоти тиҷоратӣ буда, мутобиқи оиннома асосан ба шахсони сеюм хизмат мерасонад. Даромади софи кооперативи тиҷоратӣ метавонад дар байни аъзои он тибқи тартиби муқаррарнамудаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи кооперативҳо" ва оинномаи кооператив тақсим карда шавад.

2. Аъзои кооперативи тиғоратч аз рӯи ўҳдадорихои кооператив ба андоза ва мувофиқи тартиби пешбинишудаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи кооперативҳо» ва оинномаи кооператив масъулият доранд. (ҚҶТ аз 22.07.2013с. №976)

3. Номи фирмавии кооператив бояд номи он ва калимаҳои "кооперативи тиғоратч" дар бар гирифта бошад.

4. Мавқеи ҳуқуқи кооперативҳои тиғоратч ва ҳуқуқи ўҳдадорихои аъзои онҳо мутобиқи ҳамин Кодекс ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи кооперативҳо» муайян карда мешаванд. (ҚҶТ аз 22.07.2013с. №976)

Моддаи 119. Таъсиси кооперативҳои тиғоратч

1. Ҳуҷҷати таъсиси кооперативи тиғоратч оинномаи тасдиқнамудаи маҷлиси умумии аъзои он мебошад.

2. Оинномаи кооператив ғайр аз маълумоти дар қисми 2 моддаи 53 ҳамин Кодекс пешбинигардида бояд инчунин шартҳои зеринро дар бар гирифта бошад: дар бораи андозаи сахмпулии аъзои кооператив; дар бораи ҳайат ва тартиби сахмпулиро супурдани аъзои кооператив ва масъулияти онҳо барои риоя накардани ўҳдадорӣ дар мавриди супурдани сахмпулӣ; дар бораи тартиби тақсим намудани фоида ва зиёни кооператив; дар бораи андоза ва шартҳои масъулияти аъзои он барои қарзҳои кооператив; дар бораи ҳайат ва салоҳияти мақомоти идораи кооператив ва тартиби қарор қабул кардани он, аз ҷумла оид ба масъалаҳои, ки доир ба онҳо қарор яқдилона ё бо аксарияти кулли овозҳо қабул карда мешавад.

3. Шумораи аъзои кооператив набояд камтар аз се нафар бошад.

Моддаи 120. Молу мулкӣ кооперативи тиғоратч

1. Молу мулке, ки моликияти кооперативи тиғоратч аст, мутобиқи оинномаи кооператив ба сахмҳои аъзои он тақсим карда мешавад.

Тибқи оинномаи кооператив мумкин аст муқаррар карда шавад, ки қисми муайяни молу мулкӣ ба кооператив тааллуқдошта фондҳои тақсимнашаванда буда, онҳо барои мақсадҳои муайяннамудаи оиннома истифода мешаванд.

Қарори таъсис намудани фондҳои тақсимнашавандаро, агар дар оинномаи кооператив тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, аъзои кооператив яқдилона қабул мекунад.

2. Узви кооператив вазифадор аст, ки дар муддати як сол аз рӯзи бақайдгирии давлатии кооператив сад фоизи сахмпулии худро супорад. (ҚҶТ аз 29.12.10с №640)

3. Кооператив барои баровардани сахмияҳо ҳуқуқ надорад.

4. Фоидаи кооператив дар байни аъзои мутобиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи кооперативҳо" ва оинномаи кооператив тақсим карда мешавад. Молу мулке, ки пас аз барҳам додани кооператив ва қонеъ гардонидани талаботи кредиторони он боқӣ мемонад, дар байни аъзои он мутаносибан бо сахмашон тақсим карда мешавад. (ҚҶТ аз 22.07.2013с. №976)

Моддаи 121. Идоракунии дар кооперативи тиғоратч

1. Мақоми олии идораи кооператив маҷлиси умумии аъзои он мебошад.

Дар кооперативи дорои шумораи зиёда аз сад аъзо Шӯрои нозирони кооператив таъсис дода мешавад, ки он фаъолияти раёсати кооперативро назорат мекунад. (ҚҶТ аз 22.07.2013с. №976)

Раёсати кооператив ба фаъолияти ҳамарӯзаи кооператив роҳбарӣ карда, ба шӯрои нозирон ва маҷлиси умумии аъзои кооператив ҳисоботдиҳанда мебошад.

Аъзои шӯрои нозирон ва раёсати кооператив, танҳо аъзои кооператив буда метавонад. Узви кооператив дар як вақт узви шӯрои нозирон ва узви раёсати кооператив буда наметавонад.

2. Салоҳияти мақомоти идораи кооператив ва тартиби қарор қабул кардани онҳо тибқи қонун ва оинномаи кооператив муайян карда мешаванд.

3. Ба салоҳияти мустаснои маҷлиси умумии аъзои кооператив инҳо дохил мешаванд:

- а) қабул ва тағйир додани оинномаи кооператив;
- б) таъсис додани шӯрои нозирон ва қатъ гардонидани ваколоти аъзои он, инчунин таъсис додан ва қатъ намудани ваколоти мақомоти иҷроияи кооператив, ба шарте ки ин ҳуқуқ мутобиқи оинномаи кооператив ба шӯрои нозирони он дода нашуда бошад;
- в) қабул ва хориҷ кардани аъзои кооператив;
- г) тасдиқ намудани ҳисоботи солонаю баланси бухгалтерии кооператив ва тақсим кардани фоидаю зиёи он;
- д) қабул кардани қарори азнавташкилдихӣ ва барҳамдиҳии кооператив.

Тибқи **Қонуни Ғумйурии Тоғикистон « Дар бораи кооперативҳо»** ва оинномаи кооператив ба салоҳияти мустаснои маҷлиси умумӣ мумкин аст инчунин ҳалли масъалаҳои дигар низ мансуб доништа шавад. (**ҚҒТ аз 22.07.2013с. №976**)

Ҳалли масъалаҳои марбут ба салоҳияти мустаснои маҷлиси умумӣ ё шӯрои нозирони кооперативро онҳо ба мақомоти иҷроияи кооператив супурда наметавонанд.

4. Узви кооператив ҳангоми қарор қабул кардани маҷлиси умумӣ як овоз дорад.

Моддаи 122. Қатъ гардидани узвият дар кооперативи тиғоратҷ ва гузоштани аъзоҳаққӣ

1. Узви кооператив ҳуқуқ дорад бо салоҳидиди худ аз ҳайати кооператив барояд. Дар ин сурат ба ӯ бояд арзиши саҳм пардохта ё мутобиқи саҳми ӯ молу мулк дода шавад, инчунин маблағҳои дигари дар оинномаи кооператив пешбинигардида пардохта шаванд.

Саҳм ва молу мулки дигари узви кооперативи хориҷшаванда пас аз анҷоми соли молиявӣ ва тасдиқи баланси муҳосибавии кооператив дода мешавад.

2. Дар сурати ӯҳдадорихоии тибқи оиннома ба зиммааш гузошташударо иҷро накардан ё ба таври бояду шояд иҷро накардани узви кооператив, инчунин дар ҳолатҳои дигари пешбининамудаи қонун ва оинномаи кооператив, бо қарори маҷлиси умумӣ аз кооператив хориҷ карда мешавад.

Узви кооперативи **тиғоратҷ** бо сабаби узви кооперативи шабех буданаш метавонад бо қарори маҷлиси умумӣ аз кооператив хориҷ карда шавад.

Узви кооперативи аз ҳайати он хориҷшуда мутобиқи қисми 1 ҳамин модда ба гирифтани саҳм, пардохтҳои дигари дар оинномаи кооператив пешбинигардида ҳуқуқ дорад.

3. **Узви кооператив, узви собиқ ё вориси узви фавтидаи кооператив метавонанд саҳми худро танҳо ба узви амалкунанда ё ояндаи кооператив гузашт кунанд, ба шарте ки чунин гузашткунӣ ба фоидаи кооператив бошад. Тартиби гузашт кардани саҳм тибқи оинномаи кооператив муқаррар мегардад. (ҚҒТ аз 22.07.2013с. №976)**

4. Агар дар оинномаи кооператив тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, дар сурати вафот ёфтани узви кооперативи **тиғоратҷ** ворисони ӯ метавонанд ба узвияти кооператив қабул карда шаванд. Дар акси ҳол кооператив ба ворисон арзиши саҳми узви фавтидаи кооперативро медиҳад.

5. Рӯёндани маблағ аз ҳисоби саҳми узви кооперативи **тиғоратҷ** аз рӯи қарзи шахсии ӯ мувофиқи тартиби муқаррарнамудаи қонун ва оинномаи кооператив, танҳо дар сурати нокифоя будани молу мулки дигари ӯ барои пардохти чунин қарз роҳ дода мешавад.

Моддаи 123. Азнавташкилдихӣ ва барҳамдиҳии кооперативҳои тиғоратҷ

1. Кооперативи **тиғоратҷ** мумкин аст бо қарори маҷлиси умумии аъзои он ихтиёран аз нав ташкил ё барҳам дода шавад.

Асосҳои дигар ва тартиби азнавташкилдихӣ ва барҳамдиҳии кооператив бо ҳамин Кодекс ва дигар қонунҳо муайян карда мешаванд.

2. Кооперативи **тиғоратҷ** бо қарори яқдилонаи аъзои метавонад ба ширкат ё ҷамъияти хоҷагидорӣ табдил дода шавад.

§ 4. КОРХОНАҲОИ ДАВЛАТӢ

Моддаи 124. Муқаррароти асосӣ дар бораи корхонаҳои давлатӣ

1. Корхонаҳои давлатӣ дар намудҳои корхонаи воҳиди давлатӣ бо ҳуқуқи идораи оперативӣ вучуд дошта метавонанд.

2. Молу мулки корхонаҳои давлатӣ тақсимнашаванда буда, ба саҳмҳо (ҳиссаҳо), аз ҷумла байни кормандони корхона тақсим карда намешаванд.

3. Номи фирмавии корхонаи давлатӣ бояд ишора ба соҳибмулки онро дошта бошад.

4. Мақоми корхонаи давлатӣ роҳбари он мебошад, ки аз ҷониби соҳибмулк ё мақомоти ваколатдори он таъин карда мешавад ва ба онҳо ҳисобот медиҳад.

5. Корхонаи давлатӣ бо қарори мақомоти ваколатдори давлатӣ таъсис, аз нав ташкил ва барҳам дода мешавад.

6. Ҳолати ҳуқуқи корхонаи давлатӣ бо Кодекси мазкур ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи корхонаҳои давлатӣ» муайян карда мешавад.

Моддаи 125. Корхонаи воҳиди давлатии ба ҳуқуқи пешбурди хоҷагидорӣ асосёфта

1. Корхонаи воҳиди давлатӣ ташкилоти тиҷоратист, ки ҳуқуқи ба молумулки вобастакардаи молик соҳиб шуданро надорад.

2. Корхонаи воҳид бо қарори мақомоти давлатии ваколатдор таъсис дода мешавад.
3. Ҳуҷҷати таъсиси корхонаи воҳид оинномаи аз ҷониби мақомоти давлатии ваколатдор тасдиқгардидаи он мебошад.
4. Андозаи фонди оинномавии корхонаи воҳид набояд аз маблағи муайяннамудаи қонун камтар бошад.

5. Фонди оинномавии корхонаи воҳид бояд аз ҷониби молики дар муддати як сол аз рӯи бақайдгирии давлатии он пурра пардохта шавад. (ҚҶТ аз 29.12.10с №640)

6. Агар баъди анҷоми соли молиявӣ арзиши дороиҳои софи корхонаи воҳид аз андозаи фонди оинномавии дар оинномаи корхона пешбинигардида камтар шавад, мақома, ки ваколати таъсис додани чунин корхонаҳоро дорад, вазифадор аст, ки мувофиқи тартиби муқарраргардидаи фонди оинномавиро кам кунад. Агар арзиши дороиҳои соф аз андозаи дар қонун муайянгардида (қисми 3 ҷамин модда) камтар гардад, корхона метавонад бо қарори суд барҳам дода шавад.

7. Дар сурати қабул намудани қарори кам кардани фонди оинномавӣ корхона вазифадор аст, ки дар ин хусус кредиторони худро хаттӣ огоҳ созад.

Кредитори корхона метавонад қатъ ё иҷрои пеш аз мӯҳлати ўҳдадориҳоеро, ки ин корхона аз рӯи онҳо қарздор мебошад, инчунин ҷуброни зиёро талаб намояд.

8. Корхонаи воҳиди давлатӣ аз рӯи ўҳдадориҳо ба тамоми молу мулкшавобгар буда, аз рӯи ўҳдадориҳои молумулкии молшавобгар намебошад. Соҳибмулк аз рӯи ўҳдадориҳои корхонаи воҳиди давлатӣ ба истиснои ҳолатҳои пешбиниамудаи қисми 3 моддаи 57 Кодекси мазкур ва дигар санади қонунгузорӣ шавобгар намебошад.

Моддаи 126. Корхонаи фаръии корхонаи воҳиди давлатӣ

1. Корхонаи воҳиди давлатӣ метавонад бо розигии соҳиби амвол ба сифати шахси ҳуқуқи корхонаи дигари воҳид (корхонаи фаръӣ)-ро бо тартиби муқаррарнамуда бо роҳи ба ҳуқуқи пешбурди хоҷагӣ ба он додани молу мулкшавобгар таъсис диҳад.

2. Муассис оинномаи корхонаи фаръиро тасдиқ ва роҳбари онро таъин менамояд.

3. Корхонаи воҳиди давлатӣ ба истиснои ҳолатҳои дар қисми 3 моддаи 57 ҷамин Кодекс пешбинишуда аз рӯи ўҳдадориҳои корхонаи фаръӣ масъулият надорад.

Моддаи 127. Корхонаи махсуси (казонии) давлатие, ки ба ҳуқуқи идораи оперативӣ асос ёфтааст

1. Ҷамон корхонаи махсуси (казонии) давлатӣ мебошад, ки молу мулкшавобгар бо ҳуқуқи идораи оперативӣ дар ихтиёр дорад.

2. Корхонаи махсуси (казонии) давлатӣ бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ё мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ таъсис дода мешавад.

3. Ҳуҷҷати таъсиси корхона оинномаи он мебошад, ки аз ҷониби муассис тасдиқ мегардад.

4. Номи фирмавии корхонаи ба ҳуқуқи идораи оперативӣ асосёфта бояд ишора ба он дошта бошад, ки корхонаи махсуси (казонии) давлатӣ аст.

5. Фаъолияти хоҷагии корхонаи махсуси (казонии) давлатӣ бо мақсаду вазифаҳои дар оиннома сабтгардида муайян карда мешавад.

6. Ҷумҳурии Тоҷикистон ё воҳиди марзӣ маъмури аз рӯи ўҳдадориҳои корхонаи махсуси (казонии) давлатӣ масъулияти иловагӣ доранд.

55. ТАШКИЛОТҲОИ ҒАЙРИТИҶОРАТВ

Моддаи 128. Кооперативи ғайритиҷоратч

1. Кооперативи ғайритиҷоратч ташкилоти ғайритиҷоратч буда, мутобиқи оинномаи кооператив асосан ба аъзои худ хизмат мерасонад. Даромади софи кооперативи ғайритиҷоратч, ки дар натиҷаи хизматрасониҳо ба шахсони сеюм ба даст оварда шудааст, дар байни аъзои он тақсим карда намешавад ва ин даромад ҷиҳати рушди минбаъдаи он сарф карда мешавад. Дар сурати асосан ба шахсони сеюм хизмат расондани кооперативи ғайритиҷоратч, он бояд ба кооперативи тиҷоратч табдил дода шавад. (ҚҶТ аз 22.07.2013с. №976)

2. Оинномаи кооперативи ғайритиҷоратч ба ғайр аз маълумоти дар қисми 2 моддаи 53 ҷамин Кодекс зикргардида, инчунин бояд шартҳои дар бораи андозаи аъзоҳаққи аъзои кооператив; дар бораи таркиб ва тартиби супурдани аъзоҳаққӣ аз ҷониби аъзои кооператив ва масъулияти онҳо барои вайрон кардани ўҳадорӣ дар мавриди супурдани аъзоҳаққӣ; дар бораи ҳайату салоҳияти мақомоти идораи кооператив ва тартиби қарор қабул кардани онҳо, аз ҷумла доир ба масъалаҳои, ки аз рӯи онҳо қарор яқдилона ё бо аксарияти кулли овозҳо қабул карда мешавад; дар бораи тартиби ҷуброни зиёи ба кооператив расонидашуда аз ҷониби аъзои кооператив, дар бар гирад.

3. Номи кооперативи ғайритиҷоратч бояд ишора ба мақсади асосии фаъолияти он, инчунин калимаи "кооператив" –ро дар бар гирифта бошад.

4. Вазъи ҳуқуқи кооперативҳо, ҳуқуқи ўҳдадориҳои аъзои онҳо бо Кодекси мазкур ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи кооперативҳо" ба танзим дароварда мешаванд. (ҚҶТ аз 22.07.2013с. №976)

Моддаи 128¹. Кооператсияи матлубот

1. Иттиҳоди ихтиёрии шахрвандон дар асоси узвият бо мақсади қонеъ гардонидани талаботи моддии шахмдорон бо роҳи муттаҳид сохтани аъзоҳаққи онҳо кооператсияи матлубот эътироф карда мешавад.

2. Асосҳои ҳуқуқи ташкили фаъолият, вазъи ҳуқуқи кооператсияи матлубот ва ҳуқуқи ўҳдадориҳои шахмдорон мутобиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи кооператсияи матлубот дар Ҷумҳурии Тоҷикистон" муқаррар карда мешаванд. (ҚҶТ аз 22.07.2013с. №976)

Моддаи 129. Ташкилотҳои (иттиҳодияҳои) ҷамъиятӣ ва динӣ

1. Иттиҳодияҳои (ташкилотҳои) ҷамъиятӣ ва динӣ ташкилотҳои эътироф карда мешаванд, ки дар онҳо шахрвандон мувофиқи тартиботи муқарраргардида дар асоси умумияти манфиатҳои барои қонеъ гардонидани талаботҳои маънавӣ ё дигари ғайримоддӣ ихтиёран муттаҳид гардидаанд.

Ташкилотҳои ҷамъиятӣ ва динӣ ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ мебошанд. Онҳо танҳо барои ноил шудан ба мақсадҳои, ки баҳри онҳо таъсис гардидаанд, ҳуқуқ доранд ба ғайриҷамъиятӣ ва ғайриҷамъиятӣ дигари соҳибқори ба ин мақсадҳо мувофиқро анҷом диҳанд.

2. Иштирокчиёни (аъзои) ташкилотҳои ҷамъиятӣ ва динӣ ҳуқуқашонро ба молу мулк, ки ба моликияти ин ташкилотҳо гузаронидаанд, инчунин ба аъзоҳаққи нигоҳ намеранд. Онҳо аз рӯи ўҳдадориҳои ташкилотҳои ҷамъиятӣ ва диние, ки дар онҳо ба сифати узвият иштирок менамоянд, масъулият надоранд, ташкилотҳои мазкур бошанд, аз рӯи ўҳдадориҳои аъзои худ масъул намебошанд.

3. Хусусиятҳои мавқеи ҳуқуқии ташкилотҳои ҷамъиятӣ ва динӣ ҳамчун иштирокчиёни муносибатҳои бо ҳамин Кодекс танзимшаванда тибқи қонун муайян карда мешаванд.

Моддаи 130. Фондҳои ҷамъиятӣ

1. Фонди ҷамъиятӣ ташкилоти ғайритиҷоратии узвиятнадоштае эътироф карда мешавад, ки аз ҷониби шахрвандон ё шахси ҳуқуқӣ дар асоси пардохтҳои ихтиёри молу мулк таъсисгардида, мақсадҳои хайрия, иҷтимоӣ, фарҳангӣ, таълимӣ ё мақсадҳои дигари умумии муфидро пеш гирифтааст.

Молу мулк, ки муассисони фонд ба он супурдаанд, моликияти фонд мебошад. Муассисон аз рӯи ўҳдадориҳои фонди таъсисдодашон масъулият надоранд, фонд бошад, аз рӯи ўҳдадориҳои муассисони худ масъул нест.

2. Фонди ҷамъиятӣ молу мулкро барои мақсадҳои, ки дар оинномааш муайян гардидаанд, истифода менамояд. Фонд ҳуқуқ дорад, ҷиҳати ноил шудан ба мақсадҳои умумии муфиде, ки фонд барои он таъсис гардидааст, ба ғайриҷамъиятӣ соҳибқори ба ин мақсадҳо муносиб машғул шавад. Барои ба амал баровардани ғайриҷамъиятӣ соҳибқорӣ фондҳо ҳуқуқ доранд, ҷамъиятҳои хоҷагидорӣ таъсис диҳанд ё дар онҳо иштирок намоёнд.

Фонд вазифадор аст, ки ҳар сол дар хусуси истифодаи молу мулк ҳисоботро ба таъсисдоронаш расонад.

3. Тартиби идораи фонди ҷамъиятӣ ва тартиби ташкили мақомоти он тибқи оинномаи аз ҷониби муассисон тасдиқгардида муайян карда мешавад.

4. Дар оинномаи фонди ҷамъиятӣ ғайр аз маълумоти дар қисми 2, моддаи 53 ҳамин Кодекс зикргардида бояд маълумоти зерин дарҷ гардида бошад: номи фонд, ки калимаи "фонд"-ро дар бар гирифтааст; маълумот дар бораи мақсади фонд; маълумот дар бораи мақомоти фонд, аз ҷумла дар бораи шӯрои парасторон, ки ба ғайриҷамъиятӣ фонд назорат мекунанд; тартиби таъин намудани мансабдорони фонд ва аз вазифа озод кардани онҳо; маҳалли ҷойгиршавии фонд; тақдир молу мулк фонд дар сурати барҳам дода шудани он .

Моддаи 131. Тағйир додани оиннома ва барҳам додани фонди ҷамъиятӣ

1. Оинномаи фонди ҷамъиятӣ метавонад аз ҷониби мақомоти фонд тағйир дода шавад, ба шарте ки дар оиннома бо ҳамин тартиб тағйир додани он пешбинӣ гардида бошад.

Агар бетағйир мондани оиннома боиси оқибатҳои гардад, ки ҳангоми таъсиси фонд онҳоро пешбинӣ намудан ғайримон буда, имконияти тағйир додани он дар оиннома пешбинӣ нашуда бошад ё шахси ваколатдор онро тағйир надиҳанд, суд ҳуқуқ дорад, ки тибқи аризаи мақомоти фонд, шӯрои парасторон ё мақоми дигари дорои ваколати назорати ғайриҷамъиятӣ фонд ба он тағйирот ворид намоёнд.

2. Қарори барҳам додани фонди ҷамъиятӣ танҳо суд дар асоси аризаи шахси манфиатдор қабул карда метавонад.

Фонд дар ҳолатҳои зерин метавонад барҳам дода шавад:

-агар молу мулк фонд барои татбиқи ҳадафҳои нокифоя буда, имконияти ба даст овардани молу мулк зарурӣ татбиқношудани бошад;

-агар ноил шудан ба мақсадҳои фонд номумкин ва тағйир додани мақсадҳои фонд ғайримон бошад;

-дар сурати аз мақсади дар оиннома пешбинӣгардида дур шудани ғайриҷамъиятӣ фонд;

-дар ҳолатҳои дигари пешбиниамудаи қонун.

3. Дар сурати барҳам додан фонди ҷамъиятӣ молу мулк пас аз қонеъгардонии талаботи кредиторон боқимондаи он ба шахси дар оинномаи фонд зикргардида дода мешавад.

Моддаи 132. Муассисаҳо

1. Ташкилоте, ки молик барои амалӣ гардонидани вазифаҳои идоракунӣ, иҷтимоӣ фарҳангӣ ва ё вазифаҳои дигари дорои хусусияти ғайритиҷоратӣ таъсис дода, онро пурра ё қисман маблағгузорӣ мекунад, муассиса дониста мешавад.

Ҳуқуқи муассиса ба молу мулк ба вай вобасташуда ва харидани он мутобики моддаҳои 313 ва 315 ҳамин Кодекс муайян карда мешавад.

2. Муассиса аз рӯи ўҳдадориҳои худ бо маблағи пулии дар ихтиёраш буда масъулият дорад. Дар сурати нокифоя будани ин маблағ молики молу мулк дахлдор аз рӯи ўҳдадориҳои он масъулият иловагӣ дорад.

3. Хусусиятҳои мавқеи ҳуқуқии намудҳои алоҳидаи муассисаҳои давлатӣ ё муассисаҳои дигар тибқи қонун муайян карда мешаванд.

Моддаи 133. Иттиҳодияҳои шахсона ҳуқуқӣ (ассотсиатсияҳо ва иттифоқҳо)

1. Ташкилотҳои тиҷоратӣ бо мақсади ҳамроҳсозии ғайриҷамъиятӣ соҳибқориашон, инчунин намоёндагӣ ва ҳифзи манфиатҳои умумии молу мулк метавонанд тибқи шартномаи байни худ иттиҳодияҳоро дар шакли ассотсиатсияҳо (иттифоқҳо) таъсис диҳанд, ки онҳо ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ мебошанд.

Агар бо қарори иштирокчиён ба зимаи ассотсиатсия (иттифоқ) фаъолияти соҳибкорӣ гузошта шавад, чунин ассотсиатсия (иттифоқ) бояд бо тартиби пешбининамудаи ҳамин Кодекс ба ҷамъият ё ширкати хоҷагидорӣ табдил дода шавад. Барои татбиқи фаъолияти соҳибкорӣ ассотсиатсияҳо (иттифоқҳо) ҳуқуқ доранд, ки ҷамъиятҳои хоҷагидорӣ таъсис диҳанд ё дар онҳо иштирок намоянд.

2. Ташкилотҳои ҷамъиятӣ ва ташкилотҳои дигари ғайритиҷоратӣ, аз ҷумла муассисаҳо, метавонанд ихтиёран дар ассотсиатсияҳои (иттифоқҳои) ин ташкилотҳо муттаҳид шаванд.

Ассотсиатсияи ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ ташкилоти ғайритиҷоратӣ мебошад.

3. Ассотсиатсия шахси ҳуқуқӣ мебошад.

Аъзои ассотсиатсия мустақилияти худ ва ҳуқуқи шахси ҳуқуқиро нигоҳ медоранд.

4. Ассотсиатсия аз рӯи ўҳдадориҳои аъзои худ масъулият надорад.

Аъзои ассотсиатсия аз рӯи ўҳдадориҳои он ба андоза ва мувофиқи тартиби дар ҳуҷҷатҳои таъсиси ассотсиатсия пешбинигардида масъулияти иловагӣ доранд.

5. Номи ассотсиатсия бояд ишора ба мақсади асосии фаъолияти он ва мақсади асосии фаъолияти аъзои онро бо иловаи калимаҳои "ассотсиатсия" ё "иттифоқ" дар бар гирифта бошад.

Аъзои ассотсиатсия мустақилияти худ ва ҳуқуқи шахси ҳуқуқиро нигоҳ медоранд.

4. Ассотсиатсия аз рӯи ўҳдадориҳои аъзои худ масъулият надорад.

Аъзои ассотсиатсия аз рӯи ўҳдадориҳои он ба андоза ва мувофиқи тартиби дар ҳуҷҷатҳои таъсиси ассотсиатсия пешбинигардида масъулияти иловагӣ доранд.

5. Номи фирмавии ассотсиатсия бояд ишора ба мақсади асосии фаъолияти он ва мақсади асосии фаъолияти аъзои онро бо иловаи калимаҳои "ассотсиатсия" ё "иттифоқ" дар бар гирифта бошад.

Моддаи 134. Ҳуҷҷатҳои таъсиси ассотсиатсия (иттифоқ)

1. Ҳуҷҷатҳои таъсиси ассотсиатсия (иттифоқ) шартномаи таъсиси аз ҷониби аъзоёни он имзогардида ва оинномаи тасдиқнамудаи онҳо мебошанд.

2. Дар ҳуҷҷатҳои таъсиси ассотсиатсия ғайр аз маълумоти дар қисми 2 моддаи 53 ҳамин Кодекс зикргардида бояд шартҳои зерин дарҷ гардида бошанд: дар бораи ҳайат ва салоҳияти мақомоти идораи ассотсиатсия ва тартиби қарор қабул кардани онҳо, аз ҷумла доир ба масъалаҳои, ки қарор аз рӯи онҳо яқдилона ё бо аксарияти кулли овози аъзои ассотсиатсия қабул карда мешавад ва дар бораи тақсими молу мулк, ки пас аз барҳам додани ассотсиатсия боқӣ мондааст.

Моддаи 135. Ҳуқуқи ўҳдадориҳои аъзои ассотсиатсия (иттифоқ)

1. Аъзои ассотсиатсия (иттифоқ) ҳуқуқ доранд, ки аз хизматҳои он ба таври ройгон истифода намоянд, ба шарт ки дар ҳуҷҷатҳои таъсиси ассотсиатсия тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад ва аз хусусияти хизматрасонӣ барнаояд.

2. Узви ассотсиатсия (иттифоқ) ҳақ дорад, ки пас аз хотимаи соли молиявӣ бо салоҳиди хеш аз ҳайати ассотсиатсия барояд. Дар ин сурат ӯ аз рӯи ўҳдадориҳои ассотсиатсия дар давоми ду соли пас аз хориҷ шуданаш мутаносибан ба аъзоҳаққи худ масъулияти иловагӣ бар дӯш дорад.

Узви ассотсиатсия дар ҳолатҳо ва мувофиқи тартиби дар ҳуҷҷатҳои таъсиси ассотсиатсия муқарраргардида мумкин аст бо қарори иштирокчиёни боқимонда аз он хориҷ карда шавад. Дар мавриди аъзоҳаққи молу мулкӣ ва масъулияти узви хориҷшудаи ассотсиатсия қоидаҳои марбут ба баромадан аз ҳайати ассотсиатсия истифода мешаванд.

3. Бо ризоияти узви ассотсиатсия ба он метавонад узви нав шомил шавад. Ба ассотсиатсия (иттифоқ) шомил шудани иштирокчиҳои нав мумкин аст вобаста ба масъулияти иловагии доштаи он оид ба ўҳдадориҳои ассотсиатсия (иттифоқ), ки то шомилшавии ӯ ба миён омадааст, сурат гирад.

БОБИ 5.

ИШТИРОКИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ВА ВОҲИДИ МАРЗИЮ МАЪМУР ДАР МУНОСИБАТҲОИ ТАНЗИМШАВАНДАИ ГРАЖДАНВ

Моддаи 136. Иштироки Ҷумҳурии Тоҷикистон дар муносибатҳои ҳуқуқии граждани

1. Ҷумҳурии Тоҷикистон дар муносибатҳои бо қонунҳои граждани танзимшаванда бо иштирокчиёни дигари ин муносибатҳо дар асоси баробар иштирок менамояд.

2. Мақомоти ҳокимияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар доираи салоҳияти худ, ки бо санади қонунӣ, низомномаҳо ва ё санади дигари муайянкунандаи ҳолати ҳуқуқии ин мақомот муқаррар гардидааст, метавонанд аз номи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо молу мулкӣ худ дорои ҳуқуқи ўҳдадориҳои молу мулкӣ ва шахсии ғайри молу мулкиро ба даст оварда, татбиқ намоянд ва дар суд баромад кунанд.

Дар ҳолатҳо ва мувофиқи тартиби пешбининамудаи қонун бо супориши махсуси Ҷумҳурии Тоҷикистон аз номи он дигар мақомоти давлатӣ, шахси ҳуқуқӣ ва шахрвандон амал карда метавонанд.

3. Бахсҳои ҳуқуқии граждани бо иштироки Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷониби судҳо ҳал карда мешаванд.

Моддаи 137. Иштироки воҳиди марзӣ маъмури дар муносибатҳои шахрвандию ҳуқуқӣ

1. Воҳиди марзӣ маъмури дар муносибатҳои бо қонунҳои граждани танзимшаванда бо иштирокчиёни ин муносибатҳо баробар иштирок

менамоянд.

2. Мақомоти маҳаллии намояндагӣ ва иҷроия дар доираи салоҳияти худ, ки бо санади қонунӣ, низомномаҳо ё санади дигари муайянкунандаи статуси ин мақомот муқаррар гардидаанд, метавонанд аз номи воҳидҳои марзӣ маъмури бо амали худ дорои ҳуқуқи ӯҳдадорӣ ҳақиқатан ба мулкӣ ва шахсии ғайри мулкӣ ба даст оварда, дар суд баромад кунанд.

Дар ҳолатҳои мувофиқи тартиби пешбининамудаи қонун мақомоти давлатии маҳаллӣ, шахси ҳуқуқӣ ва шаҳрвандон метавонанд бо супориши махсус аз номи воҳиди марзӣ маъмури амал кунанд.

3. Дар ҳолатҳои муайянкунандаи қонун воҳидҳои марзӣ маъмури дар муносибатҳои ҳуқуқии граждани метавонанд аз номи давлат амал намоянд.

4. Агар дар қонунҳои тартиби дигаре пешбини нагардида бошад, муқаррароти ҳамин Кодекс дар хусуси иштироки мутақобилаи давлат ва мақомоти он дар муносибатҳои бо қонунҳои граждани танзимшаванда ба воҳиди марзӣ маъмури ва мақомоти он дахл доранд.

5. Бахшҳои шаҳрвандӣ ҳуқуқӣ бо иштироки воҳиди марзӣ маъмури аз ҷониби судҳо ҳал карда мешаванд.

Моддаи 138. Масъулият аз рӯи ӯҳдадорӣ ҳақиқатан давлат, воҳиди марзӣ маъмури

1. Давлат ё воҳиди марзӣ маъмури аз рӯи ӯҳдадорӣ ҳақиқатан худ ба мулкӣ дар асоси ҳуқуқи моликияти ба онҳо тааллуқдошта, ғайр аз мулкӣ, ки ба шахси ҳуқуқӣ таъсисдодаи онҳо бо ҳуқуқи ихтиёрдорӣ ҳоҷагӣ ё идораи оперативӣ вобаста карда шудааст, масъулият доранд.

2. Шахси ҳуқуқӣ, ки аз ҷониби давлат ё воҳиди марзӣ маъмури таъсис дода шудааст, аз рӯи ӯҳдадорӣ ҳақиқатан онҳо масъулият надорад.

3. Давлат, воҳиди марзӣ маъмури, ғайр аз ҳолатҳои пешбининамудаи қонун, аз рӯи ӯҳдадорӣ ҳақиқатан шахси ҳуқуқӣ аз ҷониби онҳо таъсисгардидаи масъулият надорад.

4. Давлат аз рӯи ӯҳдадорӣ ҳақиқатан марзӣ маъмури масъулият надорад.

5. Воҳидҳои марзӣ маъмури аз рӯи ӯҳдадорӣ ҳақиқатан яқдигар, инчунин аз рӯи ӯҳдадорӣ давлат масъулият надорад.

6. Қоидаҳои қисмҳои 2-5 ҳамин модда ба ҳолатҳои, ки давлат дар асоси шартномаи имзокардааш аз рӯи ӯҳдадорӣ ҳақиқатан марзӣ маъмури ё шахси ҳуқуқӣ замонат (кафолат) додааст ё субъектҳои мазкур аз рӯи ӯҳдадорӣ давлат замонат (кафолат) додаанд, дахл надорад.

Моддаи 139. Хусусиятҳои масъулияти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар муносибатҳои бо қонунҳои граждани танзимшаванда бо иштироки шахси ҳуқуқӣ, шаҳрвандон ва давлатҳои хориҷӣ

Хусусиятҳои масъулияти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар муносибатҳои бо қонунҳои граждани танзимшаванда бо иштироки шахси ҳуқуқӣ, шаҳрвандон ва давлатҳои хориҷӣ мутобиқи қонун дар бораи масъулияти (иммунитети) давлат ва моликияти он муайян карда мешаванд.

БОБИ 6

ОБЪЕКТҲОИ ҲУҚУҚИ ГРАЖДАН

§1. МУҚАРРАРОТИ УМУМ

Моддаи 140. Намудҳои объектҳои ҳуқуқи граждани

1. Объектҳои ҳуқуқи граждани метавонанд неъматҳо ва ҳуқуқи мулкӣ ва шахсии ғайри мулкӣ бошанд.

2. Ба неъмату ҳуқуқи мулкӣ (мулкӣ) инҳо дохил мешаванд: чизу чора, пул, аз ҷумла ашёи хориҷӣ, қоғазҳои қиматнок, қору хизматҳо, иттилоот, амал, натиҷаи фаъолияти зеҳнӣ, номи фирма, тамғаи мол ва воситаҳои дигари фардиқунонии маҳсулот, ҳуқуқи мулкӣ ва мулкӣ дигар.

3. Ба неъмату ҳуқуқи шахсии ғайримолу мулкӣ инҳо дохил мешаванд: ҳаёт, саломатӣ, эътибори шахс, шаъну шараф, номи нек, шӯҳрати касбӣ, дахлнопазирии ҳаёти шахсӣ, сирри шахсӣ ваоилавӣ, ҳуқуқи доштани ном, ҳуқуқи муаллифӣ, ҳуқуқи дахлнопазирии асар ва неъмату ҳуқуқҳои дигари ғайримоддӣ.

Моддаи 141. Қобилияти гардиши объектҳои ҳуқуқи граждани

1. Объектҳои ҳуқуқи граждани, агар онҳо аз аҳдҳо бароварда нашуда бошанд ё муомилоташон маҳдуд нашуда бошад, метавонанд бо тартиби универсалии воросати ҳуқуқ ё ба тариқи дигар бегона карда шаванд ё аз як шахс ба шахси дигар гузаранд.

2. Намудҳои мулкӣ ҳуқуқи граждани, ки дар муомилот будани онҳо роҳ дода намешавад (объектҳои аз муомилот баромада), бояд бевосита дар қонун ишора карда шаванд.

Намудҳои объектҳои ҳуқуқи граждани, ки танҳо ба иштироки муайяни муомилот тааллуқ дошта метавонанд ё дар муомилот қарор доштани онҳо танҳо бо иҷозати махсус имконпазир аст (объектҳо, ки қобилияти муомилоташон маҳдуд аст), мувофиқи тартиби муқаррарнамудаи қонун муайян карда мешаванд.

3. Неъмат ва ҳуқуқҳои шахсии ғайри мулкӣ бегона намудан ва бо тарзҳои дигар додан мумкин нест, ба истиснои ҳолатҳои, ки санадҳои қонунгузори муқаррар намудааст.

§ 2. АШЁ

Моддаи 142. Ашёи ғайриманкул ва манкула

1. Ба ашёи ғайриманқул (молу мулки ғайриманқул) инҳо дохил мешаванд: бино (истиқоматӣ ва ғайриистиқоматӣ), иншоот ва объектҳои сохтмони нотаом, ниҳолҳои бисёрсола ва молу мулки дигаре, ки бо замин алоқамандии мустақкам доранд, яъне объектҳои, ки интиқолашон бидуни расонидани зиёни воқеии беҳисоб ба таъиноташон имконнопазир аст.

2. Ба молу мулки ғайриманқул инчунин киштиҳои ҳавоӣ ва баҳрӣ, киштиҳои дар дохили кишвар шинокунанда, объектҳои кайҳон, ки мувофиқи санадҳои қонунгузорӣ ашёи дигарро низ ба ҷумлаи молу мулки ғайриманқул нисбат додан мумкин аст, дохил мешаванд, ки бояд ба қайди давлатӣ гирифта шаванд.

3. Ашёе, ки ба молу мулки ғайриманқул дохил намешавад, аз ҷумла пул ва қоғазҳои қиматнок, манқула дониста мешавад. Бақайдгирии ҳуқуқ ба ашёи манқул ғайр аз ҳолатҳои дар қонун зикргардида зарур нест.

Моддаи 143. Ба қайдгирии давлатии ашёи ғайриманқул

1. Ҳуқуқи моликияти ҳуқуқи дигари молу мулкӣ ва ашёи дигари ғайриманқул, маҳдуд кардани ин ҳуқуқ, ба миён омадан, гузаштан ва қатъ гардидани онҳо бояд аз ҷониби **мақомоти махсуси ваколатдори давлатӣ, ки аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда мешавад**, дар феҳрасти ягонаи давлатӣ ба қайди давлатӣ гирифта шаванд. Ҳуқуқҳои зерин бояд ба қайд гирифта шаванд: ҳуқуқи моликият, ҳуқуқи ихтиёрдории хоҷагӣ, ҳуқуқи идораи оперативӣ, ҳуқуқи соҳибияти яқумраи меросӣ, ҳуқуқи истифодаи доимӣ, байъи ҷои (ипотека), сервитутҳо, инчунин ҳуқуқҳои дигар дар ҳолатҳои пешбининамудаи ҳамин Кодекс ва қонунҳои дигар. **(Қ ҶТ аз 11.03.2010с, №601).**

2. Дар ҳолатҳои пешбининамудаи қонун, дар баробари ба қайдгирии давлатӣ мумкин аст намудҳои алоҳидаи ашёи ғайриманқул махсус ба қайд ё ба ҳисоб гирифта шаванд.

3. Мақоме, ки ҳуқуқи ашёи ғайриманқул ва аҳдҳои вобаста ба онро ба қайди давлатӣ мегирад, вазифадор аст бо дархости шахси ҳуқуқдор бо роҳи додани ҳуҷжат дар бораи ҳуқуқ ё аҳдҳои ба қайд гирифташуда ё имзо гузоштан дар ҳуҷжате, ки ҷиҳати ба қайдгирӣ пешкаш гардидааст, амали ба қайдгирӣ тасдиқ намояд.

4. Мақоме, ки ҳуқуқ ба молу мулки ғайриманқул ё аҳдҳоро ба амал баровардааст, вазифадор аст, ки ба ҳар шахс дар бораи ба қайдгирӣ ва ҳуқуқи ба қайд гирифташуда маълумот диҳад.

Маълумот, сарфи назар аз маҳалли ба қайдгирӣ, дар ҳар мақоми ба қайдгирандаи молу мулки ғайриманқул дода мешавад.

5. Дар сурати ба қайди давлатӣ нагирифтани ҳуқуқ ба молу мулки ғайриманқул ё аҳдҳо бо он ё аз ба қайдгирӣ саркашӣ кардани мақоми марбут ба суд шикоят кардан мумкин аст.

6. Тартиби ба қайдгирии давлатӣ ва асосҳои рад кардани он мутобиқи ҳамин Кодекс ва қонун дар бораи ба қайдгирии ҳуқуқ ба молу мулки ғайриманқул ва аҳдҳо ба он муқаррар карда мешавад.

Моддаи 144. Корхона

1. Корхона ҳамчун объекти ҳуқуқ комплекси молу мулкӣ эътироф карда мешавад, ки барои татбиқи фаъолияти соҳибкорӣ истифода мегардад.

2. Корхона дар маҷмӯъ ё як қисми он метавонад объекти хариду фурӯш, гарав, иҷора ва аҳдҳои дигари марбут ба муқаррар намудан, тағйир додан ё қатъ кардани ҳуқуқи молу мулкӣ бошад.

Ба ҳайати корхона ҳамчун комплекси молу мулкӣ, агар дар қонун ё шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, тамоми намудҳои молу мулки барои фаъолияти он пешбинигардида, аз ҷумла ҳуқуқи истифодаи қитъаи замин, бино, иншоот, таҷҳизот, асбобу анҷом, ашёи хом, маҳсулот, ҳуқуқи талаб, қарз, инчунин ҳуқуқ ба аломатҳои фардиқунанда, маҳсулоти он, қору хизмат (номи фирмавӣ, тамғаи мол, тамғаи хизматрасонӣ) ва ҳуқуқи мустаснои дигар дохил мешаванд.

Моддаи 145. Ашёи тақсимшаванда

1. Ашёи метавонад тақсимшаванда ва тақсимнашаванда бошад. Ашёи тақсимшаванда молу мулкест, ки қисмҳои он дар натиҷаи тақсимкунӣ таъиноти (функция) худро аз даст намедиҳанд.

Моддаи 146. Ашёи тақсимнашаванда

Ашёе, ки тақсимоти он одатан бидуни тағйир додани таъиноташ имконнопазир аст, тақсимнашаванда дониста мешавад.

Хусусиятҳои ҷудо кардани ҳисса дар ҳуқуқи моликият ба ашёи тақсимнашаванда тибқи қонун муайян карда мешавад.

Моддаи 147. Ашёи мураккаб

Агар ашёи ҳархела чизи томи ба мақсади умумӣ истифодашавандаро ташкил намоёнд, онҳо ҳамчун як чиз (ашёи мураккаб) арзёбӣ мешаванд.

Агар дар шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, амали аҳдҳо дар мавриди ашёи мураккаб ба ҳамаи қисмҳои таркибии он дахл дорад.

Моддаи 148. Ашёи асосӣ ва мансубият

Агар дар қонун ё шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, тақдири ашёе, ки барои хизматрасонии ашёи дигар (асосӣ) пешбинӣ гардида, бо он аз рӯи таъиноти (мансубияти) умумӣ алоқаманд мебошад, ба қисмати ашёи асосӣ вобаста аст.

Моддаи 149. Самара, маҳсулот ва даромад

Воридоти дар натиҷаи истифодаи молу мулк ба дастомеда (самара, маҳсулот, даромад), агар дар қонун, санади дигари ҳуқуқӣ ё шартномаи истифодаи ин молу мулк тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, ба шахсе тааллуқ дорад, ки аз ин молу мулк дар асоси қонунӣ истифода менамояд.

Моддаи 150. Ҳайвонот

Нисбати ҳайвонот қоидаҳои умумӣ дар хусуси молу мулк истифода мешаванд, зеро дар қонун ё санади дигари ҳуқуқӣ тартиби дигаре муқаррар нагардидааст.

Моддаи 151. Ашёи хоса ва ашёи бо нишоҳи навъ муайяншаванда

1. Ашёе хоса доништа мешавад, ки аз ашёи дигар бо аломатҳои танҳо хосаи худ фарқ мекунад. Ашёи хоса ивазшаванда мебошад.
2. Ашёи бо аломатҳои навъ муайяншаванда он ашёе доништа мешавад, ки нишоҳи хоси ҳамаи ашёи ҳамин навъро дошта бо миқдор, вазн ва андоза муайян карда мешаванд. Ашёи бо нишоҳи навъ муайяншаванда ивазшаванда мебошад.

Моддаи 152. Натиҷаҳои фаъолияти зеҳнии ҳифзшаванда

Дар ҳолатҳо ва мувофиқи тартиби муқаррарнамудаи ҳамин Кодекс ва қонунҳои дигар, ҳуқуқи мустаснои шахрванд ё шахси ҳуқуқӣ ба натиҷаҳои ба таври объективӣ зоҳиргардидаи фаъолияти зеҳнӣ ва воситаҳои ба он баробари фардиқунонии шахси ҳуқуқӣ, маҳсулоти шахси воқеӣ ё ҳуқуқӣ, корҳои иҷрокарда ё хизматҳои расонидаи онҳо (номи фирмавӣ, тамғаи мол, тамғаи хизматрасонӣ ва ғайра) этироф карда мешавад.

Натиҷаи фаъолияти зеҳнӣ ва воситаҳои фардиқунониро, ки ҳадафи ҳуқуқи мустасно мебошанд, шахси сеюм танҳо бо ризояти дорандаи ин ҳуқуқ истифода карда метавонад.

Моддаи 153. Сирри хизматӣ ва тиҷоратӣ

Қонунҳои граждани маълумотро, ки дорои сирри хизматӣ ё тиҷоратӣ мебошанд, ҳифз менамояд, ба шарте ки маълумот бо сабаби ба шахси сеюм маълум набуданаш арзиши воқеӣ ё имконпазири (потенциали) тиҷоратӣ дошта, дар асоси қонун барои истифодаи озодона дастрас набошад, дорандаи маълумот чиҳати махфӣ нигоҳ доштани он тадбирҳо меандешад.

Ашхосе, ки бо усулҳои ғайриқонунӣ чунин маълумотро ба даст овардаанд, инчунин хизматчиёне, ки хилофи шартнома (қарордод) – и меҳнатӣ ё аҳли шартнома, ки хилофи шартномаи гражданию ҳуқуқӣ сирри хизматӣ ё тиҷоратиро фош кардаанд, бояд зиёни воқеии расонидашударо ҷуброн намоянд.

§ 3. АМАЛ (беамалӣ)

Моддаи 154. Амал (беамалӣ)

Амал (беамалӣ) дар ҳолатҳои пешбининамудаи қонун метавонад объекти мустақили ҳуқуқи ўҳдадорихи граждани бошад.

§ 4. ПУЛ ВА ҚОҒАЗҲОИ ҚИМАТНОК

1. МУҚАРРАРОТИ УМУМВ ДАР БОРАИ ҚОҒАЗҲОИ ҚИМАТНОК

Моддаи 155. Пул (асъор)

1. Президент ва Ҷумҳурии Тоҷикистон низоми пулии мамлакатро муайян мекунад ва пули миллии Тоҷикистон воситаи қонунии пардохт ба шумор меравад, ки қабули он аз рӯи арзиши этибории худ дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳатмист.

2. Дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон пардохт бо роҳи ҳисоббаробаркунии нақди ва ғайринақдӣ сурат мегирад. (ҚҶТ аз 29.12.10с №640)

Моддаи 156. Арзишҳои асъорӣ

Намудҳои молу мулке, ки арзишҳои асъорӣ этироф карда мешаванд ва тартиби бо онҳо анҷом додани аҳдҳо тибқи қонун дар бораи танзими асъор ва назорати асъор муайян карда мешаванд.

Ҳуқуқи моликият ба арзишҳои асъорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тибқи асосҳои умумӣ муҳофизат мешавад.

Моддаи 157. Қоғазӣ қиматнок

1. Қоғазӣ қиматнок ҳуҷҷате мебошад, ки бо риояи шакли муқарраргардида ва реквизитҳои ҳатмӣ ҳуқуқи молу мулкиеро тасдиқ менамояд, ки татбиқ ё гузашт кардани онҳо танҳо дар сурати нишон додани он имконпазир аст.

Бо додани қоғазӣ қиматнок дар маҷмӯъ тамоми ҳуқуқҳои тасдиқнамудаи он мегузарад.

2. Дар ҳолатҳои пешбининамудаи қонун барои татбиқ ё гузашт кардани ҳуқуқи дар қоғазӣ қиматнок тасдиқгардида далелҳои дар феҳрасти махсуси (муқаррарӣ ё компютери) шахсе, ки қоғазӣ қиматнокро аз номи худ бароварда, аз рӯи ўҳдадории дар он сабтшуда масъулият дорад, кифоя мебошад.

Моддаи 158. Намудҳои қоғазҳои қиматнок

1. Ба қоғазҳои қиматнок инҳо дохил мешаванд: вомбарг, вексел, чек, сертификати бонкӣ, коносамент, сахмия ва ҳуҷҷатҳои дигаре, ки мутобиқи санади қонунгузорӣ дар бораи қоғазҳои қиматнок ё мувофиқи тартиби муқаррарнамудаи онҳо ба ҷумлаи қоғазҳои қиматнок мансуб дониста шудаанд.

2. Қоғазҳои қиматнок метавонанд манзурӣ, ордерӣ ва номӣ бошанд.

Ҳуқуқи тасдиқнамудаи қоғазҳои қиматноки номӣ ба шахси дар он зикршуда тааллуқ дорад.

Ҳуқуқи тасдиқнамудаи қоғазҳои қиматноки манзурӣ ба шахси манзуркунандаи қоғазҳои қиматнок тааллуқ дорад.

Ҳуқуқи тасдиқнамудаи қоғазҳои қиматноки ордерӣ ба шахси дар он номбаршуда ва дар сурати мувофиқи тартиби пешбиниамудаи қисми

3, моддаи 160 ҳамин Кодекс ин ҳуқуқро гузашт кардани ӯ ба шахси ваколатдор тааллуқ дорад.

3. Мутобиқи санади қонунгузорӣ мумкин аст барои баровардани навъи муайяни қоғазҳои қиматнок ба сифати номӣ ё ба сифати ордерӣ ва ё ба сифати манзурӣ имконият дода нашавад.

Дар санади қонунгузорӣ инчунин мумкин аст имконияти баровардани қоғазҳои қиматноки дорои нишоҳи хелҳои гуногуни қоғазҳои қиматнок пешбинӣ карда шавад.

Моддаи 159. Талабот нисбати қоғазҳои қиматнок

1. Намудҳои ҳуқуқи дар қоғазҳои қиматнок тасдиқшаванда, реквизитҳои ҳатмии қоғазҳои қиматнок, талабот нисбати шакли қоғазҳои қиматнок ва талаботи дигари зарурӣ тибқи қонун ё мувофиқи тартиби муқаррарнамудаи он муайян карда мешаванд.

2. Дар сурати набудани реквизитҳои ҳатмии қоғазҳои қиматнок ё ба шакли барои чунин қоғазҳо муқарраргардида мутобиқат накардан он боиси безъятиборшавии он мегардад.

Моддаи 160. Гузашт кардани ҳуқуқ аз рӯи қоғазҳои қиматнок

1. Барои ба шахси дигар гузашт кардани ҳуқуқи тасдиқнамудаи қоғазҳои қиматноки манзурӣ ба дасти ин шахс супурдани қоғазҳои қиматнок кифоя аст.

2. Ҳуқуқи тасдиқнамудаи қоғазҳои қиматноки номӣ мувофиқи тартиби барои гузашткунии талабот (сессия)-и муқарраргардида гузашт карда мешавад. Мутобиқи моддаи 419 ҳамин Кодекс шахсе, ки ҳуқуқашро аз рӯи қоғазҳои қиматнок гузашт мекунад, на барои иҷро нашудани талаботи дахлдор, балки барои безъятибор будани он масъулият дорад.

3. Ҳуқуқ аз рӯи қоғазҳои қиматноки ордерӣ бо роҳи дар ин қоғаз сабт кардани навиштаҷоти интиқолии индоссант гузашт карда мешавад. Индоссант на танҳо барои мавҷудияти ҳуқуқ, балки инчунин барои татбиқи он низ масъулият дорад.

Индоссаменти дар қоғазҳои қиматнок ба амал баровардашуда ҳамаи ҳуқуқи тасдиқнамудаи қоғазҳои қиматнокро ба шахсе медиҳад, ки ба ӯ ё фармони ӯ ҳуқуқ аз рӯи қоғазҳои қиматнок гузашт карда шудааст - ба индоссат. Индоссамент бланкавӣ (бидуни зикри шахсе, ки талаботи ӯ бояд иҷро шавад) ё ордерӣ (бо зикри шахсе, ки талабот ё фармони ӯ бояд иҷро гардад) буда метавонад.

Индоссамент метавонад танҳо бо супориши татбиқи ҳуқуқи дар қоғазҳои қиматнок тасдиқшуда бидуни гузашт кардани ин ҳуқуқ ба индоссат (индоссаменти супоришӣ) маҳдуд карда шавад. Дар ин ҳолат индоссат ба сифати намоянда амал мекунад.

Моддаи 161. Иҷрои ӯҳдадорӣ аз қоғазҳои қиматнок

1. Шахсе, ки қоғазҳои қиматнокро додааст ва тамоми ашхосе, ки онро индоссатсия кардаанд, дар назди соҳиби қонуниаш масъулияти муштарак доранд. Дар сурати талаботи соҳиби қонуни қоғазҳои қиматнокро дар мавриди иҷрои ӯҳдадориҳои дар он тасдиқгардида як ё якчанд шахс аз ҷумлаи ашхосе, ки аз рӯи қоғазҳои қиматнок то ӯ масъулият гирифта буданд, қонеъ гардонанд, онҳо нисбати шахси боқимондае, ки аз рӯи қоғазҳои қиматнок ӯҳдадорӣ қабул кардаанд, ҳуқуқи пешниҳод кардани талаботи бозпас (регресс) –ро соҳиб мешаванд.

2. Саркашӣ аз иҷрои ӯҳдадориҳои тасдиқнамудаи қоғазҳои қиматнок бо истинод ба асоси надоштани ӯҳдадорӣ ё безъятибор будани он роҳ дода намешавад.

Дорандаи қоғазҳои қиматнок, ки иваз ё сохтакориҳои қоғазҳои қиматнокро ошкор намудааст, ҳақ дорад аз шахси қоғазро ба ӯ супурда ба таври дахлдор иҷрои ӯҳдадориҳои тасдиқнамудаи қоғазҳои қиматнок ва ҷуброни зиёно талаб намояд.

3. Ҳуқуқ аз рӯи қоғазҳои қиматноке, ки дар дасти соҳиби ғайриқонунӣ аст, татбиқ карда намешавад.

Моддаи 162. Барқарор намудани қоғазҳои қиматнок

Ҳуқуқ аз рӯи қоғазҳои қиматноки манзурӣ ва қоғазҳои қиматноки ордерии гумшударо суд, бо тартиби дар қонунҳои мурофиавӣ пешбинигардида барқарор менамояд.

Моддаи 163. Қоғазҳои қиматноки беҳуҷҷат

1. Дар ҳолатҳои муайяннамудаи қонун ё мувофиқи тартиби муқарраркардаи он ташкилот - депозитарие, ки иҷозатнома (литсензия)-и махсус гирифтааст, мутобиқи шартнома бо эмитент (шартномаи депозитарӣ) ҳуқуқи бо қоғазҳои қиматноки номӣ ё ордерӣ додасавандаро, аз ҷумла ба ҳуҷҷат (бо ёрии воситаҳои техникаи ҳисоббарори электронӣ ва ғайра) сабт карда метавонад.

Нисбати чунин шакли сабти ҳуқуқ, агар аз хусусиятҳои сабт тартиби дигаре барнаояд, қоидаҳои истифода мешаванд, ки дар ҳамин Кодекс ва қонунҳои дигар барои қоғазҳои қиматнок муқаррар гардидаанд.

Сабти ҳуқуқ бо дархости эмитент ё шахси ба сифати дорандаи ҳуқуқи дахлдор бақайд гирифташуда ба қоғази қиматнок баробар карда мешавад ва барои татбиқи гузашти ҳуқуқ аз рӯи қоғази қиматнок кифоя мебошад. Бо талаби соҳиби ҳуқуқ депозитарий вазифадор аст, ки ба ӯ ҳуҷҷати тасдиқкунандаи сабти ҳуқуқро диҳад.

Ҳуқуқи бо роҳи сабт дар назди депозитарий тасдиқшаванда, тартиби фаъолияти депозитарийҳои қоғазҳои қиматнок ва ба онҳо додани иҷозатнома (литсензия) барои анҷоми аҳдҳо бо қоғазҳои қиматнок ва тартиби сабти расмӣ ҳуқуқ ва ҳуқуқдор аз ҷониби депозитарий ва тартиби анҷоми аҳдҳо бо қоғазҳои қиматноки беҳуҷҷат мутобиқи қонун ё бо тартиби муқаррарнамудаи он муайян карда мешаванд.

2. Аҳдҳо бо қоғазҳои қиматноки беҳуҷҷат танҳо дар сурати мурочиат ба депозитарии расман сабткунандаи ҳуқуқ метавонад анҷом дода шавад. Татбиқ, гузашт кардан ва маҳдуд кардани ҳуқуқ бояд аз ҷониби депозитарий расман сабт карда шавад. Депозитарий барои маҳфузи сабти расмӣ, таъмини махфӣ доштани он, додани маълумоти дуруст дар бораи ҷунин сабтҳо ва барои сабти расмӣ аҳдҳои анҷомдода масъул мебошад.

2. НАМУДҲОИ АЛОҲИДАИ ҚОҒАЗҲОИ ҚИМАТНОК

Моддаи 164. Вомбарг (хориҷ карда шуд бо Қонуни ЧТ аз 12. 05. 2007с, № 247).

Моддаи 165. Чек (хориҷ карда шуд бо Қонуни ЧТ аз 12. 05. 2007с, № 247).

Моддаи 166. Вексел (хориҷ карда шуд бо Қонуни ЧТ аз 12. 05. 2007с, № 247).

Моддаи 167. Саҳмия

1. Қоғази қиматноке саҳмия эътироф карда мешавад, ки ҳуқуқи дорандаи онро (саҳмдорро) барои дар шакли дивиденд гирифтани як қисми фоидаи ҷамъияти саҳҳомӣ, барои иштирок дар идораи корҳои ҷамъияти саҳҳомӣ, инчунин ба қисми молу мулкӣ баъди барҳам додани он боқимонда тасдиқ менамояд.

Саҳмияҳо метавонанд манзурӣ ё номӣ, озодона муомилотшаванда ё дорои доираи маҳдуди муомилот бошанд.

2. Ҷамъияти саҳҳомӣ метавонад дар доираи муқаррарнамудаи қонун саҳмияҳои имтиёзнок барорад, ки ба дорандагони онҳо, сарфи назар аз натиҷаи фаъолияти ҷамъияти саҳҳомӣ, ҷун қоида бо сабти фоизи арзиши номиналии саҳмия гирифтани дивидендро кафолат медиҳад, инчунин ба онҳо ҳуқуқи нисбат ба саҳмдорони дигар афзалиятноки гирифтани қисми молу мулкӣ пас аз барҳамдиҳии ҷамъияти саҳҳомӣ боқимонда ва ҳуқуқҳои дигари дар шартҳои баровардани ҷунин саҳмияҳо пешбинигардиари медиҳад.

Агар дар оинномаи ҷамъияти саҳҳомӣ тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, саҳмияҳои афзалиятнок ба дорандагонашон барои иштирок дар идораи корҳои ҷамъият ҳуқуқ намедиҳанд.

Моддаи 168. Коносамент

Коносамент ҳуҷҷати идоракунии мол мебошад, ки ҳуқуқи дорандаи қонунии онро дар мавриди идора кардани бори дар коносамент зикргардида ва гирифтани бор пас аз ҳамлу нақли он тасдиқ менамояд.

Коносамент метавонад манзурӣ, ордерӣ ё номӣ бошад.

Агар коносамент якҷанд нусхаи асли тартиб дода шуда бошад, баъди додани бор аз рӯи коносаменти аввал нусхаҳои боқимонда безътибор мешаванд.

Моддаи 169. Сертификати бонкӣ

Сертификати бонкӣ шаҳодатномаи хаттии бонк дар бораи пасандози маблағ мебошад, ки ҳуқуқи амонатгузорро баъди гузаштани мқҳлати муқарраршуда барои аз ҳар муассисаи ҳамин бонк гирифтани маблағи пасандоз ва фоизи онро тасдиқ менамояд.

Сертификатҳои бонкӣ метавонанд манзурӣ ё номӣ бошанд.

§ 5. НЕЪМАТҲОИ ҒАЙРИМОДДҶ ВА ҲИФЗИ ОНҲО

Моддаи 170. Неъматҳои ғайримоддӣ

1. Ҳаёт ва саломатӣ, эътибори шахсӣ, шаъну шараф, масъулияти шахсӣ, номусу номи нек, эътибори қорӣ, дахлнопазирии ҳаёти шахсӣ, сирри шахсӣ ва оилавӣ, ҳуқуқи ҷойивазкунӣ ва интиқоли озоди истиқомату маҳалли зист, ҳуқуқи доштани номдорӣ, ҳуқуқи муаллифӣ, дигар ҳуқуқҳои шахсии ғайримоддӣ ва неъматҳои дигари ғайримоддӣ, ки ба шахрванд аз рӯзи таваллуд ё бо ҳукми қонун тааллуқ доранд, бегона карда ё ба тариқи дигар гузашт карда намешаванд. Дар ҳолатҳои мувофиқи тартиби муқаррарнамудаи қонун ҳуқуқи шахсии ғайримолу мулкӣ ва неъматҳои дигари ғайримоддӣ шахси фавтидаро шахси дигар, аз ҷумла ворисони соҳибҳуқуқ татбиқ ва ҳифз карда метавонанд.

2. Неъматҳои ғайримоддӣ мутобиқи ҳамин Кодекс ва қонунҳои дигар дар ҳолатҳои ва бо тартиби пешбининамудаи онҳо, инчунин дар ҳолатҳои ва ба он андозае муҳофизат карда мешаванд, ки истифодаи усулҳои муҳофизати ҳуқуқи граждани (моддаи 12) аз моҳияти ҳуқуқи ғайримоддӣ вайронгардида ва хусусияти оқибатҳои ин вайронкуӣ бармеояд.

Моддаи 171. Чуброни зиёни маънавий

Агар ба шахрванд дар натиҷаи амалҳои вайронкунандаи ҳуқуқи шахсии ғайримоддӣ ӯ ё ба неъматҳои дигари ғайримоддӣ шахрванд таҳдидкунанда зиёни маънавий (азобу шиканҷаи ҷисмонӣ ё рӯҳӣ) расонида шуда бошад, инчунин дар ҳолатҳои дигари пешбининамудаи қонун суд метавонад шахси ҳуқуқвайронкардари вазифадор созад, ки ин зиёноро чуброн намояд.

Ҳангоми муайян намудани андозаи чуброни зиёни маънавий суд дараҷаи гуноҳи шахси вайронкардаи ҳуқуқ ва ҳолатҳои дигари қобили таваҷҷӯхро ба назар мегирад. Суд ҳамчунин бояд дараҷаи азобу шиканҷаи ҷисмонӣ ва рӯҳии марбут ба хусусиятҳои инфиродии шахси ҷабрдидаро ба назар гирад.

Моддаи 172. Ҳифзи ҳуқуқи шахсии ғайримолу мулкӣ

1. Шахсе, ки ҳуқуқи шахсии ғайримолу мулкиаш вайрон шудааст, ба ғайр аз тартиби дар моддаи 12 ҳамин Кодекс пешбинигардида мувофиқи қоидаҳои ҳамин Кодекс инчунин ба чуброни зиёни маънавий ҳуқуқ дорад.

2. Ҳуқуқи шахси ғайри молу мулкиро суд бо тартиби пешбининамудаи қонунҳои мурофиаи граждани муҳофизат менамояд.

3. Ҳуқуқи шахсии ғайри молу мулкӣ сарфи назар аз гуноҳи шахси вайроннамудаи ҳуқуқ ҳифз карда мешавад. Шахсе, ки ҳифзи ҳуқуқро талаб кардааст, бояд далели вайрон гардидани ҳуқуқи шахсии ғайри молу мулкиашро исбот кунад.

4. Шахсе, ки ҳуқуқи ғайри молу мулкиаш вайрон гардидааст, метавонад бо хости худ рафъи оқибати онро аз шахси гунаҳкор талаб намояд ё аз ҳисоби гунаҳкор мустақилона амалҳои заруриро анҷом диҳад ва ё иҷрои онҳоро ба шахси сеюм супорад.

Моддаи 173. Ҳуқуқҳои шахсии ғайри молу мулкӣ, ки ба ҳуқуқи молу мулкӣ алоқаманданд

Дар сурати ҳамзамон вайрон гардидани ҳуқуқи шахси ғайри молу мулкӣ ва молу мулкӣ, андозаи чуброни зиёни молу мулкӣ бо дарназардошти чубронпулие, ки бояд ба ҷабрдида барои ҳалалдор кардани ҳуқуқи шахсии ғайри молу мулкиаш пардохта шавад, зиёд мешавад.

Моддаи 174. Ҳифзи шаъну шараф ва эътибори корӣ

1. Агар шахси паҳнкардаи маълумоте, ки шаъну шараф ё эътибори кориаш шахрвандро паст мезананд, дурустии чунин маълумотро ба исбот нарасонад, шахрванд ҳақ дорад аз тариқи суд раддияи чунин маълумотро талаб кунад.

Бо талаби шахси манфиатдор ҳифзи шаъну шарафи шахрванд пас аз вафоташ низ имконпазир аст.

2. Агар маълумоте, ки шаъну шараф ё эътибори кориаш шахрвандро паст мезананд, аз тариқи воситаҳои ахбори умум паҳн гардида бошанд, онҳо бояд дар ҳамаи воситаҳои ахбори умум бемузд рад карда шаванд.

Агар маълумоти мазкур дар ҳуҷҷати ташкилот дарҷ гардида бошад, чунин ҳуҷҷат бояд иваз ё бозхонда шавад.

Тартиби раддияро дар ҳолатҳои дигар суд муқаррар менамояд.

3. Шаҳрванде, ки воситаҳои ахбори умум дар хусуси ӯ маълумоти ҳалалдоркунандаи ҳуқуқ ё манфиатҳои бо қонун ҳифзшавандаашро нашр кардаанд, ҳақ дорад дар ҳамаи воситаҳои ахбори умум ҷавоби худро нашр кунад.

4. Талаби шахрванд ё шахси ҳуқуқиро дар мавриди наشري раддия ё ҷавоб дар воситаи ахбори умум дар сурате суд баррасӣ мекунад, ки мақоми ахбори умум наشري онро рад кунад, ё дар давоми як моҳ нашр накарда ва ё барҳам дода бошад.

5. Агар қарори суд иҷро нашуда бошад, суд ҳақ дорад гунаҳкорро ҷарима бандад, ки ба андоза ва бо тартиби пешбининамудаи қонунҳои мурофиавӣ ба нафъи Ҷумҳурии Тоҷикистон рӯёнида мешавад. Пардохти ҷарима гунаҳкорро аз ўҳдадорӣ иҷрои амали дар қарори суд пешбинигардида озод намекунад.

6. Шаҳрванде, ки дар хусуси ӯ маълумоти пастзанандаи шаъну шараф ё эътибори кориаш паҳн гардидааст, ҳақ дорад дар баробари раддияи чунин маълумот чуброни зиёни маънавии аз паҳн кардани онҳо расидаро низ талаб намояд.

7. Агар муайян намудани шахси паҳнкардаи маълумоте, ки шаъну шараф ё эътибори кориаш шахрвандро паст мезананд, имконнопазир бошад, шахсе, ки дар борааш чунин маълумот паҳн гардидааст, метавонад барои нодуруст донистани маълумоти паҳнгардида ба суд муроҷиат намояд.

8. Қоидаҳои ҳамин модда дар хусуси ҳифзи эътибори кориаш шахрванд мутобиқан дар мавриди ҳифзи эътибори кориаш шахси ҳуқуқӣ низ истифода мешаванд.

Моддаи 174¹. Ҳифзи шаъну шараф ҳангоми тўҳмат ё таҳқир

Шаъну шараф ва эътибори корӣ ҳангоми тўҳмат, яъне дидаю дониста паҳн кардани маълумоти бардуруғ, ки шаъну шараф ва эътибори шахси дигарро паст мезананд ё таҳқир, яъне беадабона бо алфози қабех паст задани шаъну шараф ва эътибори шахси дигар тибқи талаботи моддаҳои 170, 171, ва 174 Кодекси мазкур ҳифз карда мешаванд. (ҚҶТ аз 28.12.12с №928)

Моддаи 175. Ҳуқуқи ҳифзи сирри ҳаёти шахсӣ

1. Шаҳрванд ба ҳифзи сирри ҳаёти шахсӣ, аз ҷумла дахлнопазирии мукотибот, гуфтушунидҳои телефонӣ, сирри рӯзномаҳо, қайдҳо, руқъаҳо, ҳаёти маҳрамона, писархонӣ, таваллуд, сирри тиббӣ, адвокатӣ ва сирри пасандозҳо ҳуқуқ дорад.

Ҷош кардани сирри ҳаёти шахсӣ танҳо дар ҳолатҳои муқаррарнамудаи санади қонунӣ мумкин аст.

2. Нашри рӯзномаҳо, руқъаҳо, қайдҳо ва ҳуҷҷатҳои дигар танҳо бо ризоияти муаллифи онҳо, наشري мактубҳо бошад, бо ризоияти муаллиф ва унвонӣ (адресат) роҳ дода мешавад. Дар сурати вафот кардани яке аз онҳо ҳуҷҷатҳои мазкурро бо ризоияти ҳамсари дар қайди ҳаёт буда ва фарзандони марҳум нашр кардан мумкин аст.

Моддаи 176. Ҳуқуқ ба тасвири шахсӣ

1. Ҳеҷ кас ҳуқуқ надорад, ки тасвири ягон шахсеро бе ризоияти ӯ, дар сурати вафоти ӯ бошад, бе ризоияти ворисонаш истифода намояд.
2. Нашр намудан, нусха бардоштан ва паҳн кардани асари тасвирие (расм, акси фотографӣ, кинофилм ва ғайра), ки дар он шахси дигар тасвир ёфтааст, танҳо бо ризоияти шахси тасвирёфта, пас аз вафоташ бошад, бо ризоияти фарзандон ва ҳамсари дар қайди ҳаёт будаи ӯ иҷозат дода мешавад. Агар ин дар қонун муқаррар гардида бошад, ӯ шахси тасвирёфта бар ивази музд худро аккосӣ кунанда бошад, чунин ризоият талаб карда намешавад.

Моддаи 177. Ҳуқуқи дахлнопазирии манзил

Шахрванд ҳуқуқи дахлнопазирии манзилро доро аст, яъне ӯ ҳуқуқ дорад, ки ба ғайр аз ҳолатҳои пешбининамудаи қонун, кӯшишҳои бидуни хоҳиши ӯ зӯран ба манзилаш ворид шудани касро пешгирӣ намояд.

ЗЕРФАСЛИ 3 АҲДҶО. НАМОЯНДАГВ

БОБИ 7 АҲДҶО

§ 1. МАФҶУМ, НАВЪҶО ВА ШАКЛИ АҲД

Моддаи 178. Мафҳуми аҳд

Амали шахрвандон ва шахси ҳуқуқӣ, ки ба муқаррар намудан, тағйир додан ё қатъ намудани ҳуқуку ӯҳдадориҳои граждани равона гардидааст, аҳд дониста мешавад.

Моддаи 179. Навъҳои аҳд

1. Аҳд метавонад яктарафа, дутарафа ё бисёртарафа (шартномаҳо) бошанд.
2. Аҳде яктарафа дониста мешавад, ки барои анҷоми он мутобиқи қонун ё созишномаи тарафҳо ифодаи иродаи як тараф зарур ё кифоя мебошад.
3. Барои бастанӣ шартнома ифодаи иродаи мувофиқашудаи ду тараф (аҳди дутарафа) ё се тараф ва ё бештар аз он (аҳди бисёртарафа) зарур аст.

Моддаи 180. Ҷаҳддорӣ аз рӯи аҳди яктарафа

Аҳди яктарафа барои шахси анҷомдодаи аҳдҳо ӯҳдадориҳоро ба миён меорад. Он ӯҳдадориҳоро барои шахси дигар танҳо дар ҳолатҳои муқаррарнамудаи қонун ё созишномаи ин ашхос ба миён оварда метавонад.

Моддаи 181. Танзими ҳуқуқи аҳди яктарафа

Нисбати аҳди яктарафа мутобиқан муқаррароти умумӣ дар бораи ӯҳдадориҳо ва шартномаҳо (фасли III) истифода мешаванд, зеро ин ҳилофи қонун, табиат ва моҳияти аҳд нест.

Моддаи 182. Аҳди бо шарту шароит басташуда

1. Агар тарафҳо ба миён омадани ҳуқуку ӯҳдадориро аз шарте вобаста донанд, ки фаро расидан ё нарасидани он маълум нест, аҳд бо шартӣ батаъхир анҷомдодашуда эътироф карда мешавад.
  2. Агар тарафҳо қатъи ҳуқуку ӯҳдадориро ба шарте вобаста карда бошанд, ки фаро расидан ё нарасидани он маълум нест, аҳд бо шартӣ бекоркунӣ анҷомёфта эътироф карда мешавад.
  3. Агар ба фаро расидани шарт тарафе бевичдонона монӣ шуда бошад, ки фаро расидани он ба манфиаташ нест, шарт фарорасида эътироф карда мешавад.
- Агар ба фаро расидани шарт тарафе бевичдонона мусоидат карда бошад, ки фаро расидани он ба манфиаташ аст, шарт фаро нарасида эътироф карда мешавад.

Моддаи 183. Шакли аҳд

1. Аҳд шифоҳӣ (даҳонӣ) ё хаттӣ (оддӣ ё нотариалӣ) баста мешавад.
2. Аҳде, ки мумкин аст шифоҳӣ баста шавад, дар он сурат низ анҷомёфта дониста мешавад, ки рафтори шахс ба азму хоҳиши бастанӣ аҳд шаҳодат медиҳад.
3. Дар ҳолатҳои пешбининамудаи қонун ё созишномаи тарафҳо сукут ифодаи иродаи бастанӣ аҳд дониста мешавад.
4. Агар дар қонун тартиби дигаре муқаррар нагардида бошад, аҳде, ки бо додани жетон, чипта (билет) ё аломати дигари одатан қабулшуда тасдиқ гардидааст, анҷомдодашуда эътироф карда мешавад.

Моддаи 184. Аҳди шифоҳӣ

1. Аҳде, ки дар қонун ё созишномаи тарафҳо барои он шакли хаттӣ (оддӣ ё нотариалӣ) муқаррар нагардидааст, метавонад шифоҳӣ баста шавад.

2. Агар дар созишномаи тарафҳо тартиби дигаре муқаррар нагардида бошад, ҳамаи аҳдҳои ҳангоми бастан иҷрошаванда, ба истиснои аҳдҳои, ки барои онҳо шакли нотариалӣ муқаррар шудааст ва аҳдҳои, ки бинобар риоя накардани шакли оддии хаттиашон безътибор мегарданд, метавонанд ба таври шифоҳӣ баста шаванд.

3. Аҳд бо мақсади иҷрои шартномаи дар шакли хаттӣ басташуда бо мувофиқаи тарафҳо мумкин аст шифоҳӣ баста шавад, ба шарт ки ин хилофи қонун ё шартнома набошад.

Моддаи 185. Шакли хаттии аҳд

1. Аҳди хаттӣ бояд бо тартиб додани ҳуҷҷате баста шавад, ки мавзӯи онро ифода карда, аз ҷониби як ё ҷамъи каси аҳдбаста ё шахси ба тариқи дахлдор ваколатдори онҳо имзо шудааст.

Дар қонунҳо ва созишномаи тарафҳо мумкин аст талаботи иловагӣ, ки шакли аҳд бояд ба он мутобиқат намояд (дар бланкаи дорои шакли муайян ба имзо расондан, мӯҳр гузоштан ва ғайра) муқаррар гардида, оқибати риоя накардани ин талабот пешбинӣ карда шавад. Агар дар қонун ё созишномаи тарафҳо чунин оқибат пешбинӣ нагардида бошад, пас оқибати риоя накардани шакли оддии аҳди хаттӣ истифода мешавад.

2. Ҳангоми бастан аҳд истифодаи акси айнии имзо бо ёрии воситаҳои нусхабардории механикӣ ё воситаи дигар, имзои электронӣ рақамӣ ё шакли дигари имзои шахсӣ дар ҳолатҳо ва мувофиқи тартиби пешбинишудаи қонун ё созишномаи тарафҳо роҳ дода мешавад.

3. Агар дар қонун ё созишномаи тарафҳо тартиби дигаре муқаррар нагардида бошад, мубодилаи мактуб, барқия (телеграмма), телефонограмма, телетайпограмма, факс ва ҳуҷҷатҳои дигари муайянкунандаи субъектҳо ва мавзӯи ифодаи иродашон ба шакли хаттии анҷоми аҳдбандӣ баробар карда мешавад.

4. Агар шаҳрванд бо сабаби иллати ҷисмонӣ, беморӣ ё бесаводӣ шахсан имзо гузошта натавонад, бо хоҳиши ӯ аҳдро шаҳрванди дигар имзо карда метавонад.

Имзои ин шаҳрванд бояд аз ҷониби нотариус ё мансабдори дигари барои анҷоми чунин амали нотариалӣ ҳақдошта бо зикри сабабҳои, ки аҳдкунанда бо дасти худ имзо карда натавонистааст, тасдиқ карда шавад.

Вале ҳангоми бастан аҳди дар қисми 4, моддаи 210 ҳамин Кодекс зикргардида ва додани ваколатнома барои бастан аҳди онҳо имзои шахсе, ки аҳдро имзо мекунад, инчунин мумкин аст аз ҷониби ташкилоте, ки дар он шаҳрванди бо дасти худ имзо карда наметавониста кор мекунад ё аз ҷониби маъмурияти муассисаи табоати статсионариё, ки ӯ дар он табоат меёбад, тасдиқ карда шавад.

Моддаи 186. Аҳде, ки дар шакли хаттии оддӣ анҷом дода мешаванд

1. Аҳдҳои зерин ба истиснои аҳде, ки тасдиқи нотариалиро талаб мекунад, бояд дар шакли оддии хаттӣ баста шаванд:

а) аҳди шахси ҳуқуқӣ байни худ ва бо шаҳрвандон;

б) аҳди байни шаҳрвандон ба маблағе, ки аз андозаи бо қонун муқарраргардидаи **нишондиҳанда барои ҳисобҳо на камтар аз бист маротиба** бештар аст ва дар ҳолатҳои пешбинишудаи қонун, - сарфи назар аз маблағи аҳд. **(ҚЧТ аз 03.07.2012с., №850)**

2. Барои аҳде, ки мутобиқи моддаи 184 ҳамин Кодекс метавонад ба таври шифоҳӣ баста шавад, риояи шакли оддии хаттӣ талаб карда намешавад.

Моддаи 187. Оқибати риоя накардани шакли оддии аҳди хаттӣ

1. Риоя накардани шакли оддии аҳди хаттӣ тарафҳоро аз ҳуқуқи дар мавриди баҳс ҷиҳати тасдиқи аҳд ва шартҳои он аз истинод ба баёноти шохидон маҳрум месозад, вале онҳоро аз ҳуқуқи овардани далелҳои хаттӣ ва далелҳои дигар маҳрум намесозад.

2. Дар ҳолатҳои бевосита дар қонун ё созишномаи тарафҳо зикргардида риоя накардани шакли оддии аҳди хаттӣ он безътибор мегардад.

3. Риоя накардани шакли оддии аҳди хаттии робитаи иқтисодии хориҷӣ онро безътибор мегардонад.

Моддаи 188. Аҳди дар нотариус тасдиқшуда

1. Аҳдҳои аз ҷониби нотариус тасдиқгардида бо роҳи дар ҳуҷҷати ба талаботи моддаи 185 ҳамин Кодекс мутобиқаткунанда аз ҷониби нотариус ё мансабдори барои анҷоми чунин амали нотариалӣ ҳуқуқдошта сабт кардани навиштаҷоти тасдиқкунанда анҷом дода мешаванд.

2. Тасдиқи нотариалии аҳд дар ҳолати зайл ҳатмист:

а) дар ҳолатҳои, ки дар қонун зикр гардидааст;

б) бо талаби ҳар яке аз тарафҳо.

Моддаи 189. Бақайдгирии давлатии аҳдҳо

1. Аҳдҳо бо молу мулки ғайриманқул (бегона кардан, ипотека, иҷораи дарозмуддат, мерос гирифтани ва ғайра) бояд ба қайди давлатӣ гирифта шаванд.

Тартиби бақайдгирии аҳдҳо бо молу мулки ғайриманқул ва тартиб додани феҳрасти дахлдор бо қонун муайян карда мешавад.

2. Дар қонунҳо мумкин аст бақайдгирии давлатии аҳдҳои вобаста бо намудҳои муайяни молу мулки манқула муқаррар карда шавад.

Моддаи 190. Оқибати риоя накардани шакли нотариалии аҳд ва талаботи бақайдгирии он

1. Риоя накардани шакли нотариалиї ё талаботи бақайдгирии давлатии аҳд боиси безътибории он мегардад. Чунин аҳд безътибор доништа мешавад.

2. Агар яке аз тарафҳо аҳдиро, ки тасдиқи нотариалиро талаб мекунад, пурра ё қисман иҷро карда, тарафи дигар аз баррасиятдарории аҳд саркашӣ намояд, суд ҳақ дорад, ки бо талаби тарафи иҷронамудаи аҳд чунин аҳдро бозътибор донад. Дар ин ҳолат барасмиятдарории минбаъдаи аҳд зарур нест.

3. Агар аҳде, ки бақайдгирии давлатиро талаб мекунад, дар шакли дахлдор баста шуда бошад, вале яке аз тарафҳо аз бақайдгирии он саркашӣ намояд, суд ҳақ дорад бо талаби тарафи дигар дар хусуси ба қайд гирифтани он қарор қабул кунад. Дар ин ҳолат аҳд мутобиқи қарори суд ба қайд гирифта мешавад.

4. Дар ҳолатҳои пешбининамудаи қисмҳои 2 ва 3 ҳамин модда тарафе, ки беасос аз тасдиқи нотариалиї ё ба қайдгирии давлатии аҳд саркашӣ менамояд, бояд ба тарафи дигар зиёни аз таъхири бастанӣ аҳд ва ба қайдгирӣ расидаро ҷуброн намояд.

§ 2. АҲДҲОИ БЕЪТИБОР ВА ОҚИБАТҲОИ ҲУҚУҚИИ ОНҲО

Моддаи 191. Аҳдҳои баҳснок ва безътибор

1. Аҳд аз рӯи асосҳои муқаррарнамудаи ҳамин Кодекс бо сабаби онро безътибор донистани суд (аҳди мавриди баҳс) ё сарфи назар аз чунин эътироф (аҳди безътибор) безътибор доништа мешавад.

2. Талаби безътибор донистани аҳди баҳснок метавонад ба шахси дар ҳамин Кодекс зикргардида пешниҳод карда шавад.

Истифодаи оқибати аҳди безътиборро ҳар шахси манфиатдор талаб карда метавонад. Суд ҳақ дорад, ки чунин оқибатро бо ташаббуси худ истифода намояд.

Моддаи 192. Муқаррароти умумӣ дар бораи оқибати безътибории аҳд

1. Аҳди безътибор, ба истиснои оқибате, ки бо безътибории он алоқаманд аст, боиси оқибати ҳуқуқӣ намегардад ва аз лаҳзаи баста шуданаш безътибор мебошад.

2. Дар сурати безътибории аҳд, агар дар қонун оқибати дигари безътиборӣ пешбинӣ нагардида бошанд, ҳар тараф вазифадор аст, ки ба тарафи дигар тамоми молу мулки аз рӯи аҳд гирифтаашро баргардонад ва агар дар шакли асл (натура) баргардонидани молу мулки гирифташуда имконнопазир бошад (аз ҷумла дар ҳолате ки ашёи гирифта дар истифодаи молу мулк, кори иҷрошуда ё хизматрасонӣ ифода гардида бошад), арзиши онро бо пул ҷуброн намояд.

3. Агар аз мазмуни аҳди баҳснок маълум гардад, ки он минбаъд метавонад қатъ карда шавад, суд аҳдро безътибор доништа, амали онро барои давраи оянда қатъ менамояд.

Моддаи 193. Безътибории аҳди хилофи қонун

Аҳде, ки хилофи талаботи қонун аст, эътибор надорад ба шарте ки қонун баҳснок будани чунин аҳдро муқаррар нанамояд ё дар он оқибати дигари қонуншиканӣ пешбинӣ нагардида бошад.

Моддаи 194. Безътибории аҳди бар хилофи асосҳои тартиботи ҳуқуқӣ ва ахлоқ басташуда

Аҳде, ки ошкоро бар хилофи асосҳои тартиботи ҳуқуқӣ ё ахлоқ баста шудааст, эътибор надорад.

Дар сурати нияти ғаразнок доштани ҳар ду тарафи чунин аҳд, агар аҳдро ҳар ду тараф иҷро карда бошанд, тамоми даромади аз ин аҳд бадастовардаи онҳо ба ҳисоби даромади давлат рӯёнида мешавад ва агар аҳдро як тараф иҷро карда бошад, аз тарафи дигар тамоми даромад ва молу мулки гирифтааш ва тамоми молу мулке, ки он мебоист бар ивази даромад ва молу мулки гирифташуда ба тарафи аввал диҳад, ба фоидаи давлат рӯёнида мешавад.

Дар сурати нияти ғаразнок доштани танҳо як тарафи чунин аҳд, он бояд тамоми даромади аз рӯи аҳд гирифтаашро ба тарафи дигар баргардонад, аммо даромаде, ки тарафи ғаразнок амал карда гирифтааст ё бояд мувофиқи аҳди иҷрошуда мегирифт, ба он дода шавад, ба фоидаи давлат рӯёнида мешавад.

Моддаи 195. Безътибории аҳдҳои рӯякӣ ва қалбакӣ басташуда

1. Аҳди рӯякӣ, яъне аҳде, ки танҳо рӯякӣ, бидуни нияти барои он бунёд намудани оқибати дахлдори ҳуқуқӣ баста шудааст, эътибор надорад.

2. Аҳди қалбакӣ, яъне аҳде, ки бо мақсади рӯйпӯш намудани аҳди дигар баста шудааст, эътибор надорад. Нисбати аҳде, ки тарафҳо воқеан дар назар дошта буданд, бо назардошти хусусияти аҳд, қоидаҳои ба он дахлдор истифода мешаванд.

Моддаи 196. Безътибории аҳде, ки шахрванди ғайри қобили амал эътирофгардида бастааст

1. Аҳде, ки шахрванди дар натиҷаи бемории рӯҳӣ ғайри қобили амал эътирофгардида бастааст, эътибор надорад.

Ҳар яке аз тарафҳои чунин аҳд вазифадор аст, ки ба тарафи дигар тамоми молу мулки гирифтаашро дар шакли асл (натура) баргардонад ва дар сурати имконнопазирии дар шакли натура баргардонидани молу мулки гирифташуда арзиши онро бо пул ҷуброн намояд.

Агар тарафи қобили амал ғайри қобили амал будани тарафи дигарро дониста бошад ё мебоист донид, тарафи қобили амал ғайр аз ин вазиладор аст, ки ба тарафи дигар зиёни воқеи ба он расонидашударо ҷаброн намояд.

2. Ба манфиати шаҳрванде, ки бо сабаби бемории рӯҳӣ ғайри қобили амал эътироф гардидааст, аҳди бастаи ӯ бо талаби васиаш аз тарафи суд бозътибор эътироф карда мешавад, агар чунин аҳд ба ғоидаи он баста шуда бошад.

Моддаи 197. Безътибории аҳде, ки нобилиғи то ҷордаҳсола бастааст

1. Аҳде, ки нобилиғ (хурдсол)-и то ҷордаҳсола нарасида бастааст, эътибор надорад. Нисбати чунин аҳд қоидаҳои дар сарсатрҳои дуум ва сеюми қисми 1, моддаи 196 ҳамина Кодекс пешбинигардида татбиқ мешаванд.

2. Агар аҳди бастаи хурдсол ба манфиаташ бошад, суд метавонад бо талаби волидайн, фарзандхондагон ё васии ӯ аҳди бастаашро, ки ба манфиати ӯ аст, бозътибор эътироф намояд.

3. Қоидаҳои ҳамина модда ба аҳдҳои хурди маишӣ ва аҳдҳои дигари хурдсолон, ки онҳо мутобиқи моддаи 29 ҳамина Кодекс ба мустақилона бастани онҳо ҳақ доранд, дахл надорад.

Моддаи 198. Безътибории аҳди шахси ҳуқуқӣ, ки берун аз қобилияти ҳуқуқдориаш баста аст

Аҳдери, ки шахси ҳуқуқӣ ҳилофи мақсади фаъолияти дар ҳуҷҷатҳои таъсисии он аниқ маҳдудгардида ё шахси ҳуқуқие бастааст, ки барои машғул шудан ба фаъолияти дахлдор иҷозатнома (литсензия) надорад, агар исбот шуда бошад, ки тарафи дигари аҳд ғайриқонунӣ будани онро медонист ё баръало мебоист донид, бо даъвои ин шахси ҳуқуқӣ, муассис (иштирокчи) он ё мақоми давлатии ба фаъолияти шахси ҳуқуқӣ назораткунанда суд метавонад безътибор эътироф намояд.

Моддаи 199. Оқибати маҳдуд кардани ваколат барои бастани аҳд

Агар ваколоти шахс барои бастани аҳд бо шартнома ё ваколоти мақоми шахси ҳуқуқӣ бо ҳуҷҷатҳои таъсисии он дар муқоиса бо ваколатҳои дар ваколатнома ё қонун муайяншуда маҳдуд гардида бошад ё вобаста ба шароити бастани аҳдҳо тибқи қонун яқин донистани он мумкин бошад ва чунин шахс ё мақом аз доираи ин маҳдудиятҳо барояд, суд бо даъвои шахсе, ки маҳдудиятҳо ба манфиати ӯ муқаррар гардидаанд, танҳо дар ҳолате метавонад аҳдро безътибор эътироф намояд, ки тарафи дигари аҳд дар хусуси маҳдудиятҳои мазкур баръало медонист ё мебоист донид.

Моддаи 200. Безътибории аҳде, ки нобилиғи аз ҷордаҳ то ҳаҷдаҳсола бастааст

1. Аҳде, ки нобилиғи аз ҷордаҳ то ҳаҷдаҳсола бидуни ризои волидайн, фарзандхондагон ё парасторони худ бастааст, агар чунин ризоят мутобиқи моддаи 27 ҳамина Кодекс зарур бошад, мумкин аст бо даъвои волидайн, фарзандхондагон ё парасторон аз ҷониби суд безътибор дониста шавад. Агар чунин аҳд безътибор дониста шавад, мутобиқан қоидаҳои дар сарсатрҳои дуум ва сеюми қисми 1, моддаи 196 ҳамина Кодекс пешбинигардида татбиқ мешаванд.

2. Қоидаҳои ҳамина модда ба аҳдҳои нобилиғоне, ки дорои қобилияти пурраи амал гардидаанд (қисми 2, моддаи 22, моддаи 28 ҳамина Кодекс), дахл надоранд.

Моддаи 201. Безътибории аҳде, ки шаҳрванди қобилияти амалаш аз ҷониби суд маҳдудгардида бастааст

1. Аҳди ихтиёрдории молу мулкери, ки шаҳрванди қобилияти амалаш дар натиҷаи сӯиистеъмоли машрубот ё маводи нашъаовар аз ҷониби суд маҳдудгардида бидуни ризои парастораш бастааст, суд метавонад бо даъвои парастор безътибор эътироф намояд.

Агар чунин аҳд безътибор дониста шавад, мутобиқан қоидаҳои дар қисми 1, моддаи 200 ҳамина Кодекс пешбинигардида татбиқ мешаванд.

2. Қоидаҳои ҳамина модда ба аҳдҳои хурди маишӣ, ки шаҳрванди қобилияти амалаш маҳдудкардашуда мутобиқи моддаи 31 ҳамина Кодекс ҳақ дорад, мустақилона баста, дахл надоранд.

Моддаи 202. Безътибории аҳде, ки шаҳрванд барои дарки аҳамияти амали худ ё идора кардани он қобилият надошта бастааст

1. Суд метавонад аҳди шаҳрвандери, ки қобили амал бошад ҳам, вале дар лаҳзаи бастани он дар ҳолате қарор дошт, ки амалҳои худро дарк намекард ё ба идораи онҳо қобилият надошт, бо даъвои ин шаҳрванд ё шахси дигаре, ки ҳуқуқ ё манфиати қонунан ҳифзшавандашон дар натиҷаи бастани он ҳалалдор гардидаанд, безътибор донид.

2. Агар исбот гардад, ки дар лаҳзаи бастани аҳд шаҳрванд барои дарки аҳамияти амали худ ё идораи он қодир набуд, суд метавонад аҳди бастаи шаҳрвандери, ки баъдан ғайри қобили амал эътироф гардидааст, бо даъвои васии ӯ безътибор донид.

3. Агар аҳд дар асоси ҳамина модда безътибор дониста шавад, мутобиқан қоидаҳои бандҳои якум ва дуюми қисми 1, моддаи 196 ҳамина Кодекс пешбинигардида истифода мешаванд.

Моддаи 203. Безътибории аҳде, ки дар натиҷаи гумроҳӣ баста шудааст

1. Суд метавонад аҳди дар натиҷаи гумроҳӣ бастаро, ки аҳамияти муҳим дорад, бо даъвои тарафе, ки дар асари гумроҳӣ амал кардааст, безътибор эътироф намояд.

Гумроҳӣ доир ба табиати аҳд, шабоҳат ё чунин сифатҳои предмети он дорои аҳамияти муҳим мебошад, ки имкониятҳои аз рӯи таъинот истифода намудани онро ҳеле кам мекунанд. Гумроҳӣ доир ба сабабҳои аҳд дорои аҳамияти муҳим намебошад.

2. Агар аҳд ҳамчун аҳди бар асари гумроҳӣ басташуда безътибор доништа шавад, мутобиқан қоидаҳои дар қисми 2, моддаи 192 ҳамин Кодекс пешбинигардида татбиқ мешаванд.

Ғайр аз ин, тарафе, ки бо даъвои он аҳд безътибор доништа шудааст, агар исбот кунад, ки гумроҳӣ бо гуноҳи тарафи дигар рӯй додааст, ҳақ дорад аз тарафи дигар ҷуброни зиёни воқеиро талаб намояд. Агар ин исбот нашуда бошад, тарафе, ки бо даъвои он аҳд безътибор доништа шудааст, ҳатто агар гумроҳӣ бар асари вазъияте рух дода бошад, ки ба тарафи гумроҳшуда вобаста нест, вазифадор аст, бо талаби тарафи дигар зиёни воқеии ба он расидаро ҷуброн намояд.

Моддаи 204. Безътибории аҳде, ки бо фиреб, зӯрварӣ, таҳдид, созиши бадқасдонаи намояндаи як тараф бо тарафи дигар ё шароити вазнин баста шудааст

1. Суд метавонад аҳдиро, ки бо фиреб, зӯрварӣ, таҳдид, созиши бадқасдонаи намояндаи як тараф бо тарафи дигар баста шудааст, инчунин аҳдиро, ки шахс бо сабаби шароити вазнин бо шартҳои барояш тамоман бефоида, маҷбуран бастааст ва тарафи дигар аз он истифода намудааст (аҳди асоратовар), бо даъвои ҷабрдида безътибор донад.

2. Агар аҳд бо яке аз асосҳои дар қисми 1 ҳамин модда зикргардида безътибор доништа шавад, тарафи дигар ба ҷабрдида тамоми молу мулки аз рӯи аҳд гирифтаашро бармегардонад ва агар баргардонидани молу мулк имконнопазир бошад, арзиши онро бо пул ҷуброн менамояд.

Молу мулке, ки ҷабрдида аз рӯи аҳд аз тарафи дигар гирифтааст, инчунин молу мулки ба тарафи дигар додаи он, ки бояд ба он ҷуброн карда шавад, ба фоидаи давлат рӯёнида мешавад. Дар сурати имконнопазирии дар шакли асл (натура) ба фоидаи давлат додани молу мулк арзиши он бо пул рӯёнида мешавад. Ғайр аз ин тарафи дигар ба ҷабрдида зиёни воқеии ба он расонидашударо ҷуброн менамояд.

Моддаи 205. Оқибати безътибории як қисми аҳд

Агар тахмин кардан мумкин бошад, ки аҳд бидуни дохил кардани қисми безътибории он ҳам метавонист баста шавад, аз ин қисмҳои дигари аҳд безътибор намегардад.

Моддаи 206. Мӯҳлати даъво аз рӯи аҳдҳои безътибор

1. Даъво дар мавриди истифодаи оқибати безътибории аҳди безътибор метавонад дар давоми се соли пас аз оғози иҷрои он пешниҳод карда шавад.

2. Даъво дар мавриди безътибори дониستاني аҳди баҳснок ва истифодаи оқибати безътибории он дар давоми се соли пас аз қатъ гардидани зӯрварӣ ё таҳдиде, ки аҳд таҳти таъсири он баста шуда буд (қисми 1, моддаи 204) ва ё аз рӯзе, ки даъвогар дар хусуси шароити дигаре, ки асоси безътибори дониستاني аҳд мебошад, хабар ёфтааст ё мебоист хабар ёбад, пешниҳод карда шуданаш мумкин аст.

БОБИ 8

НАМОЯНДАГҶ. ВАКОЛАТНОМА

Моддаи 207. Намояндагӣ

1. Аҳде, ки як шахс (намоянда) аз номи шахси дигар (вакилкунанда) дар асоси ваколоти бо ваколатнома, нишондоди қонун ё санади мақоми ваколатдори давлатӣ ё мақоми ҳокимияти маҳаллӣ асосёфта баста шудааст, ҳуқуқу ўҳдадорихои граждании вакилкунандаро бевосита ба вучуд меорад, тағйир медиҳад ё қатъ мегардонад.

Ваколат инчунин метавонад вобаста ба вазъе зоҳир гардад, ки намоянда дар он амал мекунад (фурӯшанда дар савдои чакана, ҳазинадор (кассир) ва ғайра).

2. Ашхосе, ки гарчанд ба манфиати дигарон аст, вале аз номи худ амал мекунад (миёнаравони тичоратӣ, мудирони озмун ҳангоми муфлисӣ, васиён ҳангоми меросгирӣ ва ғайра), инчунин ашхосе, ки барои анҷоми гуфтушунид дар мавриди аҳдҳои дар оянда имкондошта ваколатдор шудаанд, намоянда намебошанд.

3. Намоянда аз номи ваколатдиханда ба манфиати худ аҳд баста наметавонад. Ӯ чунин аҳдҳоро ба манфиати шахси дигаре, ки ҳамзамон намояндаи ӯ низ мебошад, ба истиснои ҳолатҳои намояндагии тичоратӣ баста наметавонад.

4. Ба воситаи намоянда бастанӣ аҳде, ки бо хусусияти худ метавонад танҳо шахсан баста шавад, инчунин аҳдҳои дигари дар қонун зикргардида роҳ дода намешавад.

Моддаи 208. Аҳд бастанӣ шахси ваколат надошта

1. Дар сурати набудани ваколоти амал кардан аз номи шахси дигар ё баромадан аз доираи чунин ваколат, агар шахси дигар (ваколатдиханда) минбаъд чунин аҳдро бевосита маъқул донад, аҳд аз номи шахси анҷомдодаи он ва ба манфиати ӯ суратгирифта эътироф карда мешавад.

2. Аз ҷониби шахси намояндагикунанда минбаъд маъқул доништа шудани аҳд барои ӯ ҳуқуқу ўҳдадорихои гражданиро аз рӯи ин аҳд аз лаҳзаи анҷом дода шуданаш ба вучуд меорад, тағйир медиҳад ва қатъ менамояд.

Моддаи 209. Намояндагии тичоратӣ

1. Шахсе намояндаи тичоратӣ мебошад, ки мунтазам ва мустақилона аз номи соҳибкорон ҳангоми бастанӣ шартнома дар соҳаи фаъолияти соҳибкорӣ намояндагӣ мекунад.

2. Намояндагии тиҷоратии тарафҳои мухталифи аҳд ҳамзамон бо ризояти ин тарафҳо ва дар ҳолатҳои дигари дар қонун пешбинигардида роҳ дода мешавад. Зимнан намояндаи тиҷоратӣ вазифадор аст, ки супориши гирифтаашро чун соҳибкори муқаррарӣ ғамхорона иҷро кунад.

Намояндаи тиҷоратӣ ҳақ дорад, ки аз тарафҳои шартнома ба ҳиссаҳои баробар пардохтани муқофотпулии шартшуда ва ҷуброни маблағи ҳангоми иҷрои супориш ҳарҷқардаашро, агар дар созишномаи байни онҳо тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, талаб намояд.

3. Намояндагии тиҷоратӣ дар асоси шартномае, ки дар шакли хаттӣ баста шуда, нишондодҳоро ба ваколати намоянда дар бар мегирад ва дар сурати набудани чунин нишондодҳо, инчунин дар асоси ваколатнома ба амал бароварда мешавад.

Намояндаи тиҷоратӣ вазифадор аст, ки маълумоти барояш маълумгардидаи аҳдҳои тиҷоратино пас аз иҷрои супориши гирифтааш низ махфӣ нигоҳ дорад.

4. Хусусиятҳои намояндагии тиҷоратӣ дар соҳаҳои алоҳидаи фаъолияти соҳибкорӣ бо қонун ва санади дигари ҳуқуқӣ муқаррар карда мешаванд.

Моддаи 210. Ваколатнома

1. Ваколатнома аз ҷониби як шахс ба шахси дигар додани ваколати хаттӣ барои намояндагӣ дар назди шахси сеюм доништа мешавад. Ваколатдиханда метавонад ваколатномаро барои аҳд бастанӣ намоянда бевосита ба шахси сеюми дахлдор диҳад.

2. Ваколатнома барои бастанӣ аҳде, ки шакли нотариалиро талаб мекунад, ба истисноӣ ҳолатҳои пешбининамудаи қонун, бояд аз ҷониби нотариус тасдиқ карда шавад.

3. Ба ваколатномаҳои тасдиқкардаи нотариус ваколатномаҳои зайл баробар карда мешаванд:

а) ваколатномаи хизматчиёни ҳарбӣ ва шахси дигари дар госпиталҳо, санаторияҳо ва муассисаҳои дигари ҳарбии таъботи муолиҷашаванда, ки аз ҷониби сардори чунин муассиса, муовини ӯ оид ба қисми тиббӣ, сардухтур ё духтури навбатдор тасдиқ шудааст;

б) ваколатномаи хизматчиёни ҳарбӣ ва дар маҳалҳои ҷойгиршавии қисмҳо, ҷузъу томҳо, муассисаҳои ҳарбӣ ва таълимгоҳҳои ҳарбӣ, ки идораҳои нотариалӣ ва мақомоти дигари анҷомдихандаи амалҳои нотариалӣ надоранд, инчунин ваколатномаи коргарону хизматчиён, аъзои оилаҳои онҳо ва аъзои оилаҳои хизматчиёни ҳарбӣ, ки аз ҷониби командири (сардори)-и ин қисм, ҷузъу том, муассиса ё таълимгоҳ тасдиқ шудаанд;

в) ваколатномаи шахси дар ҷойҳои аз озодӣ маҳрумшудагон қарордошта, ки аз ҷониби сардори маҳбасхонаи дахлдор тасдиқ кардааст;

г) ваколатномаи шаҳрвандони болиғи қобили амали дар муассисаҳои ҳифзи иҷтимоии аҳолии қарордоштае, ки аз ҷониби маъмурияти ин муассиса ё роҳбари (муовини ӯ) мақоми дахлдори ҳифзи иҷтимоии аҳолии тасдиқ гардидааст.

4. Ваколатнома барои гирифтани музди меҳнат ва пардохтҳои дигари марбут ба муносибатҳои меҳнатӣ, барои гирифтани муқофотпулии муаллифону ихтироъкорон, нафақаю ёрдампулӣ ва стипендияҳо, пасандози шаҳрвандон дар бонкҳо ва барои гирифтани муросилот, аз ҷумла муросилоти пулӣ ва молу мулкӣ аз ҷониби ташкилоте, ки ваколатдиханда дар он кор ё таҳсил мекунад, ташкилоти истифодаи манзилгоҳи маҳали зисти ӯ ва маъмурияти беморхонае, ки дар он ӯ муолиҷа мегардад, тасдиқ шуда метавонад.

Ваколатномае, ки бо телеграф ва ҳамчунин аз тариқи намудҳои дигари алоқа ирсол мегардад, ба шарте ки ҳуҷҷатҳоро қарордони алоқа фиристанд, аз тарафи мақомоти алоқа тасдиқ карда мешавад.

5. Ваколатнома аз номи шахси ҳуқуқӣ бо имзои роҳбари он ё шахси дигари тибқи ҳуҷҷатҳои таъсиси ба ин кор ваколатдори он ва гузоштани мӯҳри ин ташкилот дода мешавад.

Ваколатнома аз номи шахси ҳуқуқӣ ба моликияти давлатӣ асосёфта барои гирифтани ё додани пул ва неъматҳои дигари молу мулкӣ инчунин бояд аз ҷониби сармуҳосиби (муҳосиби калон) ин ташкилот имзо карда шавад.

Моддаи 211. Мӯҳлати ваколатнома

1. Мӯҳлати амали ваколатнома зиёда аз се сол буда наметавонад. Агар дар ваколатнома мӯҳлати нишон дода нашуда бошад, он эътибори худро дар давоми як соли пас аз санаи дода шуданаш нигоҳ медорад.

Ваколатномае, ки санаи дода шуданаш зикр наёфтааст, эътибор надорад.

2. Ваколатномаи аз ҷониби нотариус тасдиқшудае, ки барои анҷоми амалҳо дар хориҷа пешбинӣ гардида, дар хусуси мӯҳлати эътибори он ишорае надорад, то аз ҷониби шахси ваколатномаро дода бекор карда шуданаш эътибор дорад.

Моддаи 212. Ба шахси дигар вогузостани ваколат

1. Шахсе, ки ба ӯ ваколатнома дода шудааст, амалҳоеро, ки барои иҷрояшон ваколатдор шудааст, бояд шахсан анҷом диҳад. Агар дар ваколатнома чунин ваколат дода шуда бошад ё шахс барои ҳифзи манфиати шахси ваколатномаро дода ба ин кор маҷбур бошад, ӯ метавонад иҷрои ин амалҳоро ба шахси дигар вогузор намояд.

2. Шахсе, ки ваколаташро ба шахси дигар вогузоштааст, бояд дар ин хусус шахси ваколатнома додари оғоҳ сохта, дар бораи шахсе, ки ба ӯ ваколаташро вогузоштааст, маълумоти зарурӣ пешниҳод намояд. Дар сурати иҷро накардани ин ӯҳдадорӣ шахси ваколаташро вогузоркарда барои амалҳои шахсе, ки соҳиби ваколат шудааст, ҳамчун амалҳои худ масъулия бар дӯш мегирад.

3. Ваколатномае, ки мувофиқи тартиби ба шахси дигар вогузор намудани ваколат дода шудааст, ба истисноӣ ҳолатҳои дар қисми 4, моддаи 210 ҳамин Кодекс пешбинигардида бояд дар идораи нотариус тасдиқ карда шавад.

4. Мӯҳлати амали ваколатномаи мувофиқи тартиби ба шахси дигар вогузор намудани ваколат додашуда набояд аз мӯҳлати амали ваколатномае, ки дар асоси он дода шудааст, зиёдтар бошад.

Моддаи 213. Қатъи ваколатнома

1. Амали ваколатнома дар ҳолатҳои зерин қатъ мегардад:

- а) иҷрои амалҳое, ки дар ваколатнома пешбинӣ гардидаанд;
- б) гузаштани мӯҳлати ваколатнома;
- в) ваколатномаро бекор кардани шахсе, ки онро додааст;
- г) даст кашидани шахсе, ки ба ӯ ваколатнома дода шудааст;
- д) қатъ гардидани фаъолияти шахси ҳуқуқие, ки аз номи он ваколатнома дода шудааст;
- е) қатъ гардидани фаъолияти шахси ҳуқуқие, ки ба он ваколатнома дода шудааст;
- ж) вафот кардани шахрванде, ки ваколатнома додааст, ғайри қобили амал, дорои қобилияти маҳдуди амал ё бедарак эътироф гардидани

ӯ;

з) вафот кардани шахрванде, ки ба ӯ ваколатнома дода шудааст, ғайри қобили амал, дорои қобилияти маҳдуди амал ё бедарак эътироф гардидани ӯ.

2. Шахсе, ки ваколатнома додааст, метавонад ҳар вақт ваколатнома ё ба шахси дигар вогузор намудани ваколатро бекор кунад ва шахсе, ки ба ӯ ваколатнома дода шудааст, метавонад аз он даст кашад. Созишнома дар бораи даст кашидан аз ин ҳуқуқ эътибор надорад.

3. Бо қатъи ваколатнома ба шахси дигар вогузор намудани ваколат низ безътибор мегардад.

Моддаи 214. Оқибати қатъи ваколатнома

1. Шахсе, ки ваколатнома дода, минбаъд онро бекор кардааст, вазифадор аст дар хусуси бекор кардани он ба шахсе, ки ваколатнома дода шудааст, инчунин ба шахси сеюми ба ӯ маълуме, ки ваколатнома барои намоёндагӣ дар наздашон дода шудааст, маълум созад. Дар сурати бо сабабҳои дар зербандҳои ж) ва з) қисми 1 моддаи 213 ҳамин Кодекс зикргардида қатъ гардидани ваколатнома, чунин ӯҳдадорӣ ба зиммаи ворисони ҳуқуқии шахсе гузошта мешавад, ки ваколатномаро додааст.

2. Ҳуқуқи ӯҳдадорихое, ки дар натиҷаи амали шахси ваколатнома гирифта ба миён омадааст, то лаҳзае ки ин шахс дар хусуси қатъ гардидани он огоҳӣ ёфтааст ё мебоист огоҳӣ ёбад, барои шахси ваколатнома додагӣ ва ворисони ҳуқуқии ӯ нисбати шахси сеюм эътибор доранд. Агар шахси сеюм безътибор будани ваколатномаро дониста бошад ё бояд медонист, ин қоидаҳо истифода намешаванд.

3. Пас аз безътибор шудани ваколатнома шахсе, ки онро гирифтаст ё ворисони ҳуқуқии ӯ, вазифадоранд, ваколатномаро фавран баргардонанд.

ЗЕРФАСЛИ 4

МҶҲЛҲАТ. ҲИСОБ КАРДАНИ МҶҲЛҲАТ.

МҶҲЛҲАТИ ДАЪВО

БОБИ 9

МАФҲУМ, НАВЪҲО ВА ҲИСОБ КАРДАНИ МҶҲЛҲАТ

Моддаи 215. Муайян намудани мӯҳлат

Мӯҳлати дар қонун, санади дигари ҳуқуқӣ ё аҳд муқарраргардида ё аз ҷониби суд таъингардида бо санаи тақвим ё гузаштани давраи вақте муайян мегардад, ки бо сол, моҳ, ҳафта, рӯз ё соат ҳисоб карда мешавад.

Мӯҳлат мумкин аст бо ишора ба ҳодисае, ки бояд ҳатман фаро расад, низ муайян карда мешавад.

Моддаи 216. Оғози мӯҳлати бо давраи вақт муайянгардида

Чараёни мӯҳлати бо давраи вақт муайянгардида дар рӯзи дигари пас аз санаи тақвимӣ ё фаро расидани ҳодисае оғоз меёбад, ки бо он муайян шудааст.

Моддаи 217. Хатми мӯҳлати бо давраи вақт муайянгардида

1. Мӯҳлате, ки бо солҳо ҳисоб карда мешавад, дар моҳу санаи дахлдори соли охири мӯҳлат хотима меёбад.

Нисбати мӯҳлате, ки ним сол муайян шудааст, қоидаҳои барои мӯҳлати бо моҳҳо ҳисобшаванда истифода мешаванд.

2. Ба мӯҳлате, ки бо семоҳаҳои сол ҳисоб карда мешавад, қоидаҳои барои мӯҳлати бо моҳҳо ҳисобшаванда истифода бурда мешаванд. Дар айни замон ҳисоби семоҳа аз аввали сол шурӯъ мешавад.

3. Мӯҳлате, ки бо моҳҳо ҳисоб карда мешавад, дар санаи дахлдори моҳи охири мӯҳлат хатм меёбад.

Мӯҳлате, ки ним моҳ муайян шудааст, ҳамчун мӯҳлати бо рӯз ҳисобкардашаванда шуморида шуда, баробар ба понздаҳ рӯз дониста мешавад.

Агар хатми мӯҳлати бо моҳ ҳисобшаванда ба моҳе рост ояд, ки санаи дахлдор надорад, пас мӯҳлат дар рӯзи охири ҳамаин моҳ хотима меёбад.

4. Мӯҳлате, ки бо ҳафта ҳисоб карда мешавад, дар рӯзи дахлдори ҳафтаи охири мӯҳлат хотима меёбад.

Моддаи 218. Хатми мӯҳлат дар рӯзи ғайрикорӣ

Агар рӯзи охирини мӯҳлат ба рӯзи ғайрикорӣ рост ояд, рӯзи хатми мӯҳлат рӯзи наздиктарини кори баъди он фаро расида ба ҳисоб меравад.

Моддаи 219. Тартиби иҷрои амал дар рӯзи охирини мӯҳлат

1. Агар барои иҷрои ягон амал мӯҳлат муайян шуда бошад, онро то соати бисту чори рӯзи охирини мӯҳлат анҷом додан мумкин аст.

Вале агар ин амал дар ягон ташкилот бояд анҷом дода шавад, пас мӯҳлат дар ҳамон соате ба охир мерасад, ки иҷрои амали дахлдор дар ин ташкилот мутобиқи тартиби муқарраргардида қатъ карда мешавад.

2. Аризаҳои хаттӣ ва огоҳиномаҳое, ки ба ташкилотҳои алоқа то соати бисту чори рӯзи охирини мӯҳлат супорида шудаанд, дар мӯҳлати муайян супоридашуда ба ҳисоб мераванд.

**БОБИ 10
МҶҶЛАТИ ДАҶВО****Моддаи 220. Мафҳуми мӯҳлати даъво**

1. Мӯҳлати даъво мӯҳлатест, ки дар давоми он талаби даъвои аз сабаби вайрон кардани ҳуқуқи шахс ё манфиати қонунан ҳифзшудааш ба миён омадааст, қонеъ карда шуданаш мумкин аст.

2. Мӯҳлати даъво ва тартиби ҳисоби он тибқи қонун пешбинӣ гардида, онро бо шартномаи байни тарафҳо тағйир додан мумкин нест.

3. Асоси боздошт ё танаффуси мӯҳлати даъво ҳамин Кодекс ва дигар қонунҳо муқаррар мекунанд.

Моддаи 221. Мӯҳлати умумии даъво

Мӯҳлати умумии даъво се сол муқаррар карда мешавад.

Моддаи 222. Мӯҳлати махсуси даъво

1. Барои навъҳои алоҳидаи даъво қонун метавонад мӯҳлатҳои махсуси даъвои нисбат ба мӯҳлати умумӣ камтар ё бештарро муқаррар намояд.

2. Қоидаҳои моддаҳои 220, 223-230 ҳамин Кодекс агар дар қонун тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, инчунин ба мӯҳлатҳои махсус низ татбиқ мегардад.

Моддаи 223. Татбиқи мӯҳлати даъво

1. Дархостро оиди ҳифзи ҳуқуқи вайронгардида сарфи назар аз гузашти мӯҳлати даъво суд ҷиҳати баррасӣ қабул мекунанд.

2. Мӯҳлати даъво суд танҳо тибқи аризаи тарафи иштирокчи баҳс, ки то қабул гардидани қарори суд арз шудааст, татбиқ менамояд.

Гузашти мӯҳлати даъво, ки аз татбиқи он тарафи иштирокчи баҳс арз кардааст, барои радди даъво қарор қабул кардани суд асос шуда метавонад.

Бо гузашти мӯҳлати даъво оид ба талаби асосӣ инчунин мӯҳлати даъво оид ба талаби иловагӣ (дар бораи талаб карда гирифтани ҷаримаи аҳдшиканӣ, оид ба масъулияти кафил ва ғайра) низ хотима меёбад.

Моддаи 224. Баҳисобгири ва оғози ҷараёни мӯҳлати даъво

1. Тартиби баҳисобгирии мӯҳлати даъво мутобиқи қоидаҳои умумии баҳисобгирии мӯҳлати даъво, ки ҳамин Кодекс пешбинӣ намудааст, муайян карда мешавад.

2. Ҷараёни мӯҳлати даъво аз рӯзе, ки шахс огоҳ гардидааст ё мебоист аз вайрон гардидани ҳуқуқаш огоҳӣ меёфт, оғоз мегардад. Истисноӣ ин қоидаҳо ҳамин Кодекс ва дигар қонунҳо муқаррар мекунанд.

3. Мутобиқи ўҳдадориҳои дорои мӯҳлати иҷро ҷараёни мӯҳлати иҷро даъво баъди хатми мӯҳлати иҷро оғоз меёбад.

Мутобиқи ўҳдадориҳои, ки мӯҳлати иҷро онҳо муайян нашудааст ё бо лаҳзаи пасталабкунӣ муайян гардидааст, ҷараёни мӯҳлати даъво аз лаҳзае оғоз меёбад, ки қарздиҳанда ҳуқуқи пешниҳоди талаботи иҷро ўҳдадориро пайдо мекунанд ва агар ба қарздор барои иҷро чунин талаб мӯҳлати имтиёзнок дода шавад, баҳисобгирии мӯҳлати даъво пас аз хатми иҷро мӯҳлати мазкур оғоз меёбад.

4. Дар мавриди ўҳдадориҳои акс (регрессивӣ) ҷараёни мӯҳлати даъво аз лаҳзаи иҷро ўҳдадориҳои асосӣ оғоз меёбад.

Моддаи 225. Мӯҳлати даъво ҳангоми иваз шудани шахс дар ўҳдадорӣ

Иваз шудани шахс дар ўҳдадорӣ боиси тағйир ёфтани мӯҳлати даъво ва тартиби баҳисобгирии он шуда наметавонад.

Моддаи 226. Боздошти ҷараёни мӯҳлати даъво

1. Ҷараёни мӯҳлати даъво дар ҳолатҳои зайл боздошта мешаванд:

а) агар барои арзи даъво дар шароити мавҷуда ҳолатҳои фақуллода ё ноговор (нерӯи бартараф карда нашаванда) ҳалал расонида бошад;

б) агар даъвогар ё ҷавобгар дар ҳайати Кувваҳои Мусаллаҳ дохил шуда бошад, ки ба ҳолати низомӣ (ҳарбӣ) гузаронида шудааст;
в) дар ҳолати дар асоси қонун Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян намудани ба таъхир гузоштани мӯҳлати иҷрои ӯҳдадорӣ (мораторий);

г) ҳангоми боздошти амали қонун ё дигар санади ҳуқуқӣ, ки муносибатҳои дахлдорро танзим менамояд;

д) агар шахси ғайри қобили амал намоёндаи қонунӣ надошта бошад;

е) дар дигар ҳолатҳо, агар он бо қонунҳои махсус пешбинӣ гардида бошанд.

2. Чараёни мӯҳлати даъво ба шарт боздошта мешавад, ки агар ҳолатҳои дар ҳамин модда зикршуда дар шаш моҳи охири мӯҳлати даъво ба миён омадаанд ё идома доштанд ва агар ин мӯҳлат ба шаш моҳ баробар ё аз шаш моҳ камтар бошад, дар чараёни мӯҳлати даъво боздошта мешавад.

3. Аз рӯзи хотима ёфтани ҳолате, ки барои боздошти мӯҳлати даъво сабаб гардидааст, чараёни мӯҳлати он идома меёбад. Қисми боқимондаи мӯҳлат то шаш моҳ дароз карда мешавад ва агар мӯҳлати даъво баробари шаш моҳ ё аз ин камтар бошад, он гоҳ то мӯҳлати даъво дароз карда мешавад.

Моддаи 227. Канда шудани чараёни мӯҳлати даъво

Чараёни мӯҳлати даъво ҳангоми тартиби муқарраргардида пешниҳод кардани даъво, инчунин ҳангоми аз ҷониби шахси ӯҳдадор анҷом додани амале, ки оид ба эътирофи қарз ё дигар ӯҳдадорихо далолат мекунад, канда мешавад.

Пас аз канда шудани мӯҳлати даъво чараёни он аз нав оғоз меёбад; вақте, ки то канда шудани мӯҳлат гузаштааст, ба мӯҳлати нав ҳисоб карда намешавад.

Моддаи 228. Чараёни мӯҳлати даъво дар мавриди баррасӣ қарор надодани даъво

Агар суд даъворо бе муҳокима монда бошад, пас чараёни мӯҳлати даъво, ки то арзи даъво оғоз ёфта буд, тибқи тартиби умумӣ идома меёбад.

Агар суд даъворо, ки ба парвандаи ҷиноятӣ арз шудааст, бидуни муҳокима монда бошад, пас чараёни мӯҳлати даъво, ки то арзи даъво оғоз шуда буд, то эътибори қонунӣ пайдо кардани ҳукм, ки мутобиқи он даъво мавриди муҳокима қарор нагирифтааст, боздошта мешавад; вақте, ки дар давоми он мӯҳлати даъво боздошта шуда буд, ба мӯҳлати даъво ҳисоб карда намешавад. Дар айни замон агар қисми боқимондаи мӯҳлат камтар аз шаш моҳ бошад, он то шаш моҳ дароз карда мешавад.

Моддаи 229. Барқарор намудани мӯҳлати даъво

1. Дар ҳолатҳои ки суд сабаби гузаронидани мӯҳлати даъворо вобаста ба шахсияти даъвогар (бемории вазнин, ҳолати очизона, бесаводӣ ва ғайра) узрнок эътироф кунад, ҳуқуқи вайронгардидаи шахрванд бояд ҳифз гардад. Сабабҳои гузаронидани мӯҳлати даъворо ҳангоме узрнок эътироф кардан мумкин аст, ки агар онҳо дар шаш моҳи охири мӯҳлати даъво ҷой доштанд ва агар ин мӯҳлат баробар ба шаш моҳ ё аз шаш моҳ камтар бошад, дар чараёни мӯҳлати даъво.

Моддаи 230. Иҷрои ӯҳдадорӣ пас аз гузашти мӯҳлати даъво

Қарздор ё дигар шахси ӯҳдадор, ки ӯҳдадориашро баъди хатми мӯҳлати даъво иҷро кардааст, ҳақ надорад ӯҳдадорӣ иҷрокардаашро пас талаб намояд, ҳарчанд дар лаҳзаи иҷро шахси мазкур аз гузашти мӯҳлати даъво огоҳ набошад.

Моддаи 231. Талаботе, ки ба онҳо мӯҳлати даъво татбиқ намегардад

Ба талаботи зерин мӯҳлати даъво татбиқ намегардад:

а) талабот оид ба ҳимояи ҳуқуқи шахсии ғайримолу мулкӣ ва дигар неъматҳои ғайримоддӣ, ба ғайр аз ҳолатҳои пешбининамудаи қонун;

б) талаботи амонатгузарон ба бонк оиди пардохти амонат;

в) талабот дар мавриди товони зиёне, ки ба ҳаёт ё саломати шахрванд расонида шудааст. Аммо талаботе, ки бо гузашти се сол аз лаҳзаи пайдо кардани ҳуқуқ ба товони ҷунин зиён арз шудааст, барои мӯҳлати гузашта, вале на бештар аз се соли аз рӯзи арзи даъво қонеъ карда мешавад;

г) талаботи молик ё дигар соҳиби молу мулк оид ба рафъи ҳама гуна вайронкунии ҳуқуқи ӯ, ҳарчанд ин вайронкуниҳо бо маҳрум кардан аз соҳибият алоқаманд намебошанд (моддаи 325);

д) талаботи молик ё дигар ашхос дар бораи безъитбор донистани санади мақомоти идораи давлатӣ ва ҳокимиятӣ маҳаллӣ, ки ҳуқуқи шахси зикршударо ба соҳибият истифода ва ихтиёрдорӣ молу мулки марбути онҳо вайрон мекунад;

е) дигар талабот дар ҳолатҳои пешбининамудаи қонун.

ФАСЛИ II

ҲУҚУҚИ МОЛИКИЯТ. ДИГАР ҲУҚУҚҲОИ МОЛУ МУЛКВ

БОБИ 11

МУҚАРРАРОТИ УМУМВ

Моддаи 232. Мафҳум ва мазмуни ҳуқуқи моликият

1. Ҳуқуқи моликият ҳуқуқи қонунан эътирофгардида ва ҳифзшавандаи субъект оид ба тибқи салоҳиди худ соҳибӣ, истифода ва ихтиёрдорӣ намудани молу мулк мебошад.

2. Молик ҳуқуқ дорад молу мулк худро соҳибӣ, истифода ва ихтиёрдорӣ намояд. Ҳуқуқи соҳибият аз имконияти ҳуқуқи таъминшударо ҳақиқатан татбиқ гардидани моликияти ҳуқуқи молу мулк иборат мебошад.

Ҳуқуқи истифодаи молу мулк имконияти қонунан аз молу мулк ба даст овардани ҳосиятҳои табиӣи фоидаҳои он ва ҳамчунин аз он фоида гирифтани аст. Фоида метавонад ба тариқи даромад, афзоиши самар, насл ё шаклҳои дигар ба даст ояд.

Ҳуқуқи ихтиёрдорӣ - ин имконияти аз ҷиҳати ҳуқуқӣ таъминшудаи муайян намудани тақдирҳои ҳуқуқи молу мулк иборат мебошад.

3. Молик ҳақ дорад мутобиқи салоҳиди худ нисбати молу мулк ҳама гуна амалро раво бинад, аз ҷумла онро ба дигар ашхос фурӯшад, худ молик монаду ҳуқуқхояшро дар мавриди соҳибӣ, истифода ва ихтиёрдорӣ қардани молу мулк ба онҳо вогузорад, молу мулкро ба иҷора диҳад ва аз он бо усули дигар истифода барад ё онро ба тарзи дигар ихтиёрдорӣ кунад.

4. Аз ҷониби молик татбиқ намудани ҳуқуқхояш набояд ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунан ҳифзшудаи дигар ашхосро вайрон кунад. Вайронкунии ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунан ҳифзшудаи молик метавонад ҳамзамон бо дигар шаклҳо дар сӯи истифода аз вазъияти инҳисорӣ ва бартаридоштаи молик инъикос гардад.

Молик вазифадор аст барои пешгирии зиёне воқеие, ки ҳангоми татбиқи ҳуқуқхояш ба саломатии шаҳрвандон ва муҳити атроф расида метавонад, тадбирҳо андешад.

5. Ҳуқуқи моликият бемӯҳлат мебошад. Ҳуқуқи моликияти молу мулк танҳо дар асоси пешбининамудаи ҳамин Кодекс маҷбуран қатъ шуданаш мумкин аст.

6. Тибқи ҳолатҳо, шарт ва ҳадди пешбининамудаи санади қонунӣ молик вазифадор аст ба дигар ашхос ихтиёран истифодаи маҳдуди молу мулк худро вогузорад.

Моддаи 233. Масъулияти нигоҳдошти молу мулк

1. Молик, агар дар санади қонунӣ ё шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, масъулияти нигоҳдошти молу мулк худро ба ўҳда дорад ва наметавонад яқҷониба ин масъулиятро ба зимаи шахси сеюм вогузорад.

2. Агар молу мулк ҳаққонӣ дар назди шахси сеюм қарор дошта бошад, пас хароҷоти онҳо барои нигоҳдошти молу мулк ғайр бояд аз ҷониби молик пардохта шавад, ба шарт ки дар шартнома ё қонун тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад.

Ба шахсе, ки молу мулкро бевичдонона ё ғайриқонунӣ соҳибӣ қардаст, хароҷоти нигоҳдошти он пардохта намешавад (моддаи 324 ҳамин Кодекс).

Моддаи 234. Таваккали тасодуфан нобуд ё вайрон шудани молу мулк

1. Таваккали тасодуфан нобуд ё вайрон шудани молу мулк, агар дар санади қонунӣ ё шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, ба зимаи молик гузошта мешавад.

2. Таваккали тасодуфан нобудшавии тасодуфӣ ё ногаҳон вайрон шудани молу мулк бегона қарда шуда, агар дар санади қонунӣ ё шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, ҳамзамон бо ҳуқуқдории моликият шудан ба харидор мегузарад.

3. Агар шахси аз тасарруф бароваранда гунаҳқорона мӯҳлати додани молу мулкро гузаронида бошад ё бадастоваранда гунаҳқорона мӯҳлати қабули онро гузаронида бошад, таваккали тасодуфан нобуд ё вайрон шудани молу мулк ба зимаи тарафе гузошта мешавад, ки мӯҳлатро гузаронидааст.

Моддаи 235. Субъектҳои ҳуқуқи моликият

1. Субъекти ҳуқуқи моликият дар Ҷумҳурии Тоҷикистон давлат, шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, ташкилотҳои ҷамъиятию динӣ, дигар иттиҳодияҳои шаҳрвандон ва коллективҳо, воҳидҳои марзию маъмурӣ, давлатҳои хориҷӣ, ташкилотҳои байналмилалӣ, дигар шахси ҳуқуқӣ ва воқеии хориҷӣ мебошанд.

2. Ҷумҳурии Тоҷикистон дахлнопазирии молу мулк ва имконоти татбиқи ҳуқуқи моликияти ҳар як моликро таъмин менамояд.

3. Қонун наваҳои молу мулкоро, ки танҳо дар моликияти давлатӣ буда метавонанд, муайян менамояд.

Моддаи 236. Шаклҳои моликият

1. Моликият дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шакли хусусӣ ва оммавӣ (давлатӣ) мавҷуд мебошад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон моликияти давлатҳои хориҷӣ, ташкилотҳои байналмилалӣ, шахсонӣ воқеӣ ва ҳуқуқи хориҷӣ метавонад вучуд дошта бошад, ба шарт ки дар қонун тартиби дигар муқаррар нашуда бошад.

2. Ҷумҳурии Тоҷикистон барои рушди шаклҳои мухталифи моликият шароити зарурии баробар фароҳам меоварад ва ҷимояи онҳоро таъмин мекунад.

Моддаи 237. Мафҳум ва шаклҳои моликияти хусусӣ

1. Моликияти хусусӣ моликияти шаҳрвандон ё шахси ҳуқуқӣ ғайридавлатӣ ё иттиҳодияҳои онҳо мебошад.

Моликияти ҷамъиятӣ, аз ҷумла иттиҳодияҳои динӣ, шакли махсуси моликияти хусусӣ аст.

2. Ба моликияти хусусӣ метавонад ҳама гуна молу мулк, ба ғайр аз шаклҳои алоҳидаи молу мулк, ки мутобиқи санади қонунӣ наметавонанд марбут ба шахрвандон ё шахси ҳуқуқӣ бошанд, дохил шаванд.

Теъдод ва арзиши молу мулке, ки моликияти хусусӣ мебошад, маҳдуд карда намешавад.

Моддаи 238. Ҳуқуқи моликияти давлатӣ

1. Моликияти давлатӣ дар шакли моликияти ҷумҳуриявӣ ва коммуналӣ баромад мекунад.

2. Моликияти ҷумҳуриявӣ аз ҳазинаи ҷумҳуриявӣ ва молу мулке, ки мутобиқи санади қонунӣ ба шахси ҳуқуқи давлатии ҷумҳуриявӣ вобаста карда шудааст, иборат мебошад.

Маблағҳои буҷети ҷумҳурӣ, захираи тиллоию асьор ва ҳазинаи алмос, объектҳои моликияти истисноӣ (мутлақ)-и давлатӣ ва дигар молу мулки давлатӣ, ки ба шахси ҳуқуқи давлатӣ вобаста карда нашудаанд, ҳазинаи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистонро ташкил медиҳанд.

3. Моликияти коммуналӣ аз ҳазинаи маҳаллӣ ва молу мулке, ки мутобиқи санади қонунӣ ба шахси ҳуқуқи коммуналӣ вобаста карда шудаанд, иборат мебошад.

Маблағҳои молу мулки буҷети маҳаллӣ ва дигар молу мулки коммуналӣ, ки ба шахси ҳуқуқи коммуналӣ вобаста карда нашудаанд, ҳазинаи маҳаллиро ташкил медиҳанд.

4. Молу мулкero, ки тахти моликияти давлат қарор дорад, ба шахси ҳуқуқи давлатӣ дар асоси ҳуқуқи хоҷагидорӣ ё идораи оперативӣ вобаста кардан мумкин аст.

Моддаи 239. Моликияти истисноӣ давлатӣ

1. Замин, сарватҳои зеризаминӣ, об, фазои ҳавоӣ ва олами набототу ҳайвонот, дигар боигарии табиӣ моликияти истисноӣ давлатӣ мебошанд.

2. Хусусияти татбиқи ҳуқуқи моликият ба замин ва дигар захираҳои табииро ҳамин Кодекс, қонуни замин ва дигар қонунҳо муқаррар менамоянд.

Моддаи 240. Ҳуқуқи моликият ва дигар ҳуқуқҳои молу мулкӣ ба манзил

Хусусияти татбиқи ҳуқуқи моликият ва дигар ҳуқуқҳои молу мулкero ба манзил Кодекси манзили Ҷумҳурии Тоҷикистон танзим мекунад.

Моддаи 241. Ҳуқуқи молу мулки ашхосе, ки молик намебошанд

1. Ба ҳуқуқи молу мулкӣ дар баробари ҳуқуқи моликият инҳо дохил мешаванд:

а) ҳуқуқи истифодаи замин;

б) ҳуқуқи хоҷагидорӣ;

в) ҳуқуқи идораи оперативӣ;

г) дигар ҳуқуқҳои молу мулкӣ.

2. Ҳуқуқи истифодаи замин имконияти қонунии шахси воқеӣ ё ҳуқуқӣ, яъне истифодабарандаи замин чиҳати истифодаи хосиятҳои фоидабахши он вобаста ба мақсади таъиноти он мебошад. Истифодабарандаи замин инчунин ба молики қитъаи замин, ки тахти истифодааш мебошад, ҳуқуқ дорад.

Асос ва тартиби ҳуқуқдор шудан, тағйир ё қатъ ёфтани ҳуқуқи истифодаи замин, ҳуқуқи ӯҳдадорҳои истифодабарандагони замин, аз ҷумла ба шахси дигар вогузор кардани ҳуқуқи истифодаи заминро Кодекси замини Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар менамоянд.

БОБИ 12

БА ДАСТ ОВАРДАНИ ҲУҚУҚИ МОЛИКИЯТ

Моддаи 242. Асосҳои ба даст овардани ҳуқуқи моликият

1. Ҳуқуқи моликиятро ба моли наве, ки шахс барои худ, бо риояи қонун ва дигар санади ҳуқуқӣ тайёр кардааст ё сохтааст, аз ҷониби ҳамин шахс ба даст оварда мешавад.

Ҳуқуқи моликият ба самара, маҳсулот, даромадero, ки аз истифодаи молу мулк ба даст омадааст, дар асоси моддаи 149 ҳамин Кодекс соҳиб шудан мумкин аст.

2. Ҳуқуқи соҳибӣ ба молу мулкero, ки молик дорад, шахси дигар дар асоси шартномаи хариду фурӯш, иваз, тўхфа кардан ё дигар аҳдҳои аз ихтиёрдорӣ баровардани молу мулк ба даст овардана мумкин аст.

Дар сурати фавти шахрванд ҳуқуқи моликият ба молу мулки ӯ тибқи васиятнома ё қонун чун мерос ба дигар ашхос мегузарад.

Дар сурати азнавташкилшавии шахси ҳуқуқӣ ҳуқуқи моликият ба молу мулкаш ба шахси ҳуқуқи он - ворисони ҳуқуқи шахси ҳуқуқи азнавташкилшаванда мегузарад.

Бидуни ихтиёри молик тахти ихтиёрдории дигар шахс қарор додани молу мулки ӯ ба ғайр аз ҳолатҳои пешбининамудаи ҳамин Кодекс манъ аст.

3. Шахс тибқи ҳолатҳои ва тартиби пешбининамудаи ҳамин Кодекс метавонад ба молу мулке, ки соҳиб надорад, ба молу мулке, ки соҳибаш номаълум аст ё ба молу мулке, ки соҳибаш аз он даст кашаидааст ё бо дигар асосҳои пешбининамудаи қонун ҳуқуқи моликиятро аз даст додааст, ҳуқуқ пайдо кунад.

4. Аъзои кооперативи манзил, сохтмону манзил, бўстонсаро, гараж ё дигар кооперативи **ғайритиғоратч** дигар ашхосе, ки ба саҳмгузорӣ ҳақ дошта, саҳми худро барои манзил, бўстонсаро, гараж ё дигар бинои аз тарафи ҳамин кооператив ба онҳо ҷудокарда пурра пардохтаанд, ба молу мулки зикргардида ҳуқуқ пайдо мекунад.

Моддаи 243. Ба миён омадани ҳуқуқи моликият ба молу мулки ғайриманқули аз нав таъсисдодашаванда

Ҳуқуқи моликият ба бино, иншоот ва дигар молу мулки ғайриманқули аз нав таъсисёбанда, ки бояд аз қайди давлатӣ гузарад, аз лаҳзаи чунин бақайдгирӣ ба миён меояд.

Моддаи 244. Коркард

1. Агар дар шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, ҳуқуқи моликият ба молу мулки нави манқул, ки шахс бо роҳи коркард аз масолеҳи бегонабуда тайёр кардааст, аз тарафи соҳиби масолеҳ ба даст оварда мешавад.

Вале дар сурати аз арзиши масолеҳ хеле баланд будани арзиши коркард ҳуқуқи моликии ӯро ба молу мулки нав шахсе пайдо мекунад, ки софдилона амал карда, коркардро ба манфиати худ анҷом додааст.

2. Агар дар созишнома тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, соҳиби масолеҳ, ки ба маҳсулоти аз он тайёркардашуда ҳуқуқи моликият пайдо кардааст, вазифадор аст арзиши коркардро ба шахси ин амалро анҷомдода пардозад, дар ҳолати ҳуқуқдор шудани шахс ба моли нав бошад, шахси коркардро анҷомдода вазифадор аст ба соҳиби масолеҳ арзиши онро пардозад.

3. Молики масолеҳ, ки дар натиҷаи амали бевиздононаи шахси коркардро анҷомдода аз он маҳрум шудааст, ҳақ дорад масолеҳи нав ва ҷуброни зиёни расидаро талаб намояд.

Моддаи 245. Соҳибӣ кардани моле, ки ҷамъовариҳои он дастраси умум мебошад

Дар ҳолатҳое ки мутобиқи қонун, бо иҷозати умумие, ки молик додааст ё мутобиқи анъанаҳои маҳаллӣ дар ҷангалзор, обанбор ё дигар минтақа ҷамъовариҳои ҳосили меваҷот, сайди моҳӣ, сайди ҳайвонот, ҷамъовариҳои дигар чизҳо дастраси умум ва дигар амал иҷозат дода шудааст, ҳуқуқи моликиятро ба моли дахлдор шахсе пайдо мекунад, ки онро ҷамъоварӣ ё шикор кардааст.

Моддаи 246. Сохтмони худсарона

1. Сохтмони худсарона - сохтмони хонаи истиқоматӣ, бинои иншоот ё дигар молу мулки ғайриманқуле мебошад, ки дар қитъаи замини мутобиқи тартиби муқаррарнамудаи қонун ва дигар санади ҳуқуқӣ барои чунин мақсад ҷудонашуда ё бидуни гирифтани иҷозати зарурӣ ё ба таври назаррас вайрон кардани меъёру қоидаҳои шахрсозӣ бунёд шудааст.

2. Шахсе, ки сохтмони худсаронаро анҷом додааст, ба он ҳуқуқи моликии пайдо намекунад. Ӯ ҳуқуқ надорад чунин биноро ихтиёрдорӣ кунад, тӯҳфа намояд, ба иҷора супорад ва дигар аҳдҳоро анҷом диҳад.

Иморат бояд аз тарафи шахси онро сохта ё аз ҳисоби ӯ ба ғайр аз ҳолатҳои пешбининамудаи қисми 3 моддаи мазкур, вайрон карда мешавад.

3. Ҳуқуқи моликии шахси сохтмони худсаронаро анҷомдода аз ҷониби суд ба шарте эътироф карда мешавад, агар қитъаи замин мутобиқи тартиби пешбининамудаи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ин шахс барои сохтмони иморат дода шуда бошад.

Агар нигоҳ доштани сохтмони худсарона ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунан ҳифзшавандаи дигар шахсонро вайрон кунад ё ба ҳаёт ва саломати онҳо ё бехатарии иншооти дар атрофи ин сохтмон ҷойгиршуда таҳдид намояд, ҳуқуқи моликии ин шахс эътироф карда намешавад. (ҚҲТ аз 22.07.2013с. №976)

Моддаи 247. Лаҳзаи бавучудоии ҳуқуқи соҳибмулкии бадастоваранда тибқи шартнома

1. Ҳуқуқи соҳибмулкии ашёи тибқи шартнома бадастовардашуда аз лаҳзаи додани он пайдо мешавад, агар дар қонун ё шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад.

2. Агар шартнома оид ба бегона кардани молу мулкоро ба қайди давлатӣ гирифтани даркор бошад, ҳуқуқи соҳибмулкии ба бадастоварандаи он аз лаҳзаи бақайдгирии он ба вучуд меояд.

Моддаи 248. Супоридани ашёҳо

1. Супоридан, яъне ба бадастдароваранда додани ашёҳо, ҳамчунин ба боркашонанда супоридани ашёҳо барои фиристонидан ё ба ташкилоти алоқа барои бадастдароваранда ирсол додан, фиристонидани ашёҳои дур карда шуда бидуни ўҳдадорӣ бурдарасонӣ эътироф карда мешавад.

Ашё аз лаҳзаи ҳақиқатан ворид шудан ба ихтиёри бадастдароваранда ё шахси таъин кардаи ӯ ба бадастдароваранда супурдашуда ҳисоб мегардад.

2. Агар дар лаҳзаи бастании шартнома оиди дур кардани ашёҳо он дар ихтиёри бадастдароваранда қарор дошта бошад, аз ҳамин лаҳза ашё ба ӯ супоридашуда эътироф мегардад.

3. Додани коносамент ё дигар ҳуҷҷати ихтиёрдорӣ намудани мол бо супоридани ашё баробар дониста мешавад.

Моддаи 249. Ашёи бесоҳиб

1. Ашёе, ки соҳиб надорад ё соҳибаш номаълум аст ё ашёе, ки соҳибаш аз моликии он даст қашидааст, бесоҳиб дониста мешавад.

2. Агар он мутобиқи қоидаҳои ба даст овардани ҳуқуқи моликият ба ашёе, ки аз он молик даст кашадааст (моддаи 250), дар бораи ёфтаи (моддаҳои 251-252), дар бораи ҳайвоноти беназорат (моддаҳои 254-255) ва ганчина (257) мустасно набошад, ҳуқуқи моликият ба молу мулки бесоҳиби манқул мумкин аст мутобиқи эътибор (амр)-и давомнокии мӯҳлати ба даст овардани ашё (моддаи 258) пайдо карда шавад.

3. Ашёи ғайриманқули бесоҳиб аз ҷониби мақома, ки молу мулки ғайриманқулро ба қайди давлатӣ мегирад, тибқи аризаи мақоми дахлдори давлатӣ ба ҳисоб гирифта мешавад.

Пас аз гузаштани ду сол аз рӯзи ба ҳисоб гирифтани ашёи ғайриманқули бесоҳиб, мақоми ваколатдори идораи молу мулки давлатӣ метавонад ба суд бо талабот дар мавриди ба моликияти давлатӣ дохилшуда эътироф кардани ин ашёи мурочиат кунад.

Ашёи ғайриманқули бесоҳиб, ки бо қарори суд ба моликияти давлатӣ қабулгардида эътироф нашудааст, метавонад аз тарафи молики онро гузошта аз нав барои соҳибӣ, истифода ва ихтиёрдорӣ қабул гардад ва ӯ тибқи эътибори давомнокии мӯҳлати ба даст овардани ашё (моддаи 258) соҳибӣ карда шавад.

Моддаи 250. Ашёи манқуле, ки молик аз онҳо даст кашадааст

1. Ашёи манқуле, ки молик партофтааст ё ба тарзи дигар бо мақсади даст кашидан аз ҳуқуқи моликии ба онҳо вогузоштааст (асёи партофташуда), шахси дигар метавонад мутобиқи тартиби пешбининамудаи қисми 2 моддаи мазкур моликияти худ гардонад.

2. Шахсе, ки молик ва истифодабарандаи қитъаи замин, обанбор ё дигар объект мебошад ва дар он ашёи партофташудаи дорои арзиши **на камтар аз даҳ нишондиҳанда барои ҳисобҳо** ё ин ки партовҳои партофташудаи металл, маҳсулоти нуқсондор, боқимондаҳои хӯла, хоктӯдаҳои кон ё партове, ки ҳангоми истихроҷи канданиҳои фойданок ба вучуд омадаанд, партови истехсолот ё дигар партовҳо мавҷуд аст, ҳуқуқ дорад соҳибмулки ашё бошад, ба истифодаи он шурӯъ наояд ё дигар амалро анҷом диҳад, ки аз табиқабии ашё ба моликияти шахси гувоҳӣ медиҳад. **(ҚҶТ аз 03.07.2012с., №850)**

Агар мутобиқи аризаи шахс дигар ашёи партофташуда аз ҷониби суд бесоҳиб эътироф шуда бошад, он моликияти шахси ашёро соҳибӣ карда мегардад.

Моддаи 251. Бозёфт

1. Шахсе, ки ашёи гумшударо ёфтааст, вазифадор аст, шахси гумкардаи ашё ё дигар шахси ба ӯ шиносро, ки ҳуқуқи гирифтани молро доранд, огоҳ созад ва ба ин шахс ашёро баргардонад.

Агар ашё дар бино ё нақлиёт ёфт шуда бошад, он бояд ба намояндаи соҳиби ин бино ё воситаи нақлиёт супурда шавад. Шахсе, ки ба ӯ ашёи ёфтшуда супурда шудааст, ҳуқуқ ва ўҳдадорию шахси ашёёфтаре пайдо мекунад.

2. Агар шахсе, ки дорои ҳуқуқи талаб кардани ашёи ёфтшударо дорад, номаълум ё маҳалли биду бошад аниқ набошад, шахси ашёёфта вазифадор аст, ба милитсия ё мақоми дахлдори давлат хабар диҳад.

3. Шахси ашёёфта ҳақ дорад, онро худаш нигоҳ дорад, барои нигоҳдошт ба милитсия, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ё шахси муайяннамудаи онҳо супорад.

Ашёи зуд вайроншаванда ё ашёро, ки хароҷоти нигоҳдошташ нисбат ба арзиши он хеле гаронтар аст, шахси ашёёфта метавонад фурӯшад ва оид ба маблағи фурӯш далели хаттии тасдиқкунанда гирад. Маблағе, ки аз фурӯши ашёи ёфтшуда ба даст омадааст, бояд ба шахсе, ки ба гирифтани он ҳақ дорад, баргардонида шавад.

4. Шахси ашёёфта барои гум кардан ё иллатнок кардани ашё танҳо дар ҳолатҳои ғарзнок ё беэҳтиётии дағал ва ба андозаи арзиши ашё масъулият дорад.

Моддаи 252. Пайдо кардани ҳуқуқи моликии ба ашёи ёфтшуда

1. Агар дар тӯли шаш моҳи арз кардан ба милитсия ё мақоми дахлдори давлатӣ (қисми 2, моддаи 251) оиди ёфтани ашё шахси ба гирифтани ашё ҳақдошта муайян нагардад ва аз ҳуқуқи худ ба ашё ба шахси ашёро ёфта ё милитсия ё мақоми дахлдор арз накунад, шахси ашёёфта ба он ҳуқуқи моликии пайдо мекунад.

2. Агар шахси ашёёфта онро соҳибӣ кардан нахоҳад, он ба моликияти давлат мегузарад.

Моддаи 253. Ҷуброни хароҷоти бозёфт ва подоши ёбандаи ашё

1. Шахсе, ки ашёро ёфта ба шахси ба гирифтани он ваколатдор супоридааст, барои аз ӯ ва дар ҳолати ба моликияти давлат гузаштани ашё аз мақоми дахлдори давлатӣ ба ҷуброни хароҷоти зарурии вобаста ба нигоҳдошт, баргардонидан ё фурӯши ашё, ҳамчунин ҷуброни хароҷоти ёфтани шахси ба гирифтани мол ваколатдор ҳақ дорад.

2. Шахси ашё ёфта ҳақ дорад аз шахсе, ки ба гирифтани ашё ваколатдор шудааст, барои бозёфт то андозаи бист фоизи арзиши ашё подош талаб кунад.

Агар ҳуҷҷат ё ашёи дигари ёфтшуда танҳо барои шахси ба гирифтани он ваколатдор дорои арзиш бошад, андозаи подош тибқи созишномаи байни онҳо, дар ҳолати ба созиш наомадан - аз ҷониби суд муайян карда мешавад. Агар шахси ба талаб карда гирифтани ашё ваколатдоршуда ба таври оммавӣ барои баргардонидани ашёи гумшуда мукофот эълон карда бошад, подош мутобиқи шарт ба таври оммавӣ эълоншуда пардохта мешавад.

Шахси ашёро ёфта ҳақ дорад, то лаҳзаи пардохти подош ба ғайр аз ҳуҷҷате, ки танҳо аз ҷониби шахси ба талаб карда гирифтани он ваколатдор истифода шуданаш мумкин аст, ашёи ёфташро нигоҳ дорад (моддаи 388).

Агар шахси ашёро ёфта аз бозёфти он иттилоъ надода бошад ё барои пинҳон доштанаш кӯшиш карда бошад, масъалаи ҳуқуқ ба подош ба миён намеояд.

Моддаи 254. Ҳайвоноти беназорат

1. Шахсе, ки ҳайвоноти беназорат ё бесоҳиб ё дигар ҳайвоноти хонагии бесоҳибро боздоштааст, вазифадор аст онҳоро ба соҳибаш баргардонад ва агар ҳайвонот соҳиб надошта бошад ё ҷои буду боши ӯ маълум набошад, дар давоми на дертар аз се рӯзи боздошти онҳо ба милитсия ё мақоми дахлдори давлатӣ, ки барои кофтукови соҳибаш тадбирҳо меандешанд, иттилоъ диҳад.

2. Дар тӯли кофтукови соҳиби ҳайвонот онро шахси боздоранда метавонад худаш нигоҳбонӣ кунад ва истифода барад ё барои нигоҳбонӣ ба дигар шахсе, ки барои ин шароити мусоид дорад, супорад. Мувофиқи хоҳиши шахсе, ки ҳайвоноти беназоратро боздоштааст, ҷустуҷӯи шахси барои нигоҳдошти он шароити зарурӣ доштара ва ба ӯ супоридани ҳайвонотро милитсия ё дигар мақоми дахлдори давлатӣ ҷустуҷӯ мекунад ва месупорад.

3. Шахсе, ки ҳайвоноти беназоратро боздоштааст ва шахсе, ки ба ӯ ин ҳайвонот барои нигоҳбонӣ ва истифода супорида шудааст, вазифадоранд онҳоро дуруст нигоҳбонӣ кунанд ва ҳангоми бо гуноҳи онҳо мурдан ва иллатнок шудани ҳайвонот арзиши онро ҳайвонотро медиҳанд.

Моддаи 255. Ба даст овардани ҳуқуқи молиқӣ ба ҳайвоноти беназорат

1. Агар дар давоми шаш моҳи аз арз кардан аз боздошти ҳайвоноти беназорати хонагӣ соҳиби он пайдо нашавад ва аз ҳуқуқи худ ба онҳо арз накунад, ҳуқуқи молиқӣ ин ҳайвонот ба шахсе мегузарад, ки он таҳти нигоҳбонӣ ва истифодааш қарор дорад.

Дар сурати аз соҳибӣ даст кашидани шахсе, ки ҳайвонот таҳти нигоҳбониаш қарор дорад, он ба молиқияти давлат мегузарад ва тибқи тартиби муайяннамудаи мақоми дахлдори давлатӣ истифода мешавад.

2. Дар сурати баъди ба молиқияти шахси дигар гузаштани ҳайвонот ҳозир шудани соҳиби аввалини онҳо молиқ ҳақ дорад, ҳангоми эҳсоси меҳри ҳайвонот нисбат ба ӯ ё огоҳ шудан аз муносибати бераҳмона ва бевиднонаи молиқӣ нав ба ҳайвонот дар асоси шартҳои дар созишномаи бо молиқӣ нав басташуда баргардонидани ҳайвонот ва агар ба мувофиқа нарасанд, аз тариқи суд баргардонидани онҳоро талаб кунад.

Моддаи 256. Ҷуброни хароҷоти нигоҳбонии ҳайвоноти беназорат ва подош барои онҳо

1. Дар сурати баргардонидани ҳайвоноти беназорати хонагӣ ба молиқ, шахсе, ки ҳайвонотро боздоштааст ва шахсе, ки ҳайвонот таҳти нигоҳбонӣ ва истифодааш қарор дошт, бо назардошти фоидаи аз истифодаи ҳайвонот ба дастоварда вобаста ба нигоҳбонии ҳайвонот ба ҷуброни хароҷоти зарурӣ аз ҷониби молиқ ҳақ доранд.

2. Шахсе, ки ҳайвоноти хонагии беназоратро боздоштааст, ҳақ дорад, мутобиқи муқаррароти қисми 2, моддаи 253 ҳамин Кодекс аз молиқӣ онҳо подош талаб намояд.

Моддаи 257. Ганчина

1. Ганҷ яъне пул, ё чизу ҷораи қиматноке, ки ба замин гӯр ё ба шакли дигар пинҳон карда шудаанд, ҳисоб карда мешавад. Дар сурати пайдо кардани он ё ёдгориҳои таърихӣ ва фарҳангӣ аз тарафи истифодабарандаи қитъаи замин, соҳиби иморат ва ғайра, ки ба ӯ марбутанд ва инчунин ашхосе, ки ганҷ ва ёдгориҳои таърихӣ ва фарҳангиро ёфтаанд, ўҳдадоранд ба давлат супоранд.

Дар айни замон истифодабарандаи қитъаи замин ё соҳибмулки молу мулк дигар, ки дар он ганчина пинҳон карда шудааст ва шахсе, ки онро ёфтааст, ба гирифтани подош ба андозаи панҷоҳ фоизи арзиши он ҳуқуқ дорад. Подош байни онҳо мутобиқи созишномаи тарафҳо ва дар сурати ба мувофиқа наомаданашон аз тарафи суд тақсим карда мешавад.

2. Шахсе, ки ганчинаи ба ёдгориҳои таърихӣ ва фарҳангӣ алоқамандро ёфтааст, ҳуқуқ дорад то пардохти подош ин молу мулкро нигоҳ дорад (моддаи 388).

Моддаи 258. Давомнокии мӯҳлати ба даст овардан

1. Шахс – шахрванд ё шахси ҳуқуқӣ, ки молиқӣ ашё намебошад, вале софдилона, қушоду озод ва ба таври давомдор ба мисли молу мулки худ молу мулки ғайриманқулро дар тӯли понздаҳ сол соҳибӣ кардааст ё дигар молу мулкро дар тӯли панҷ сол нигоҳ доштааст, ба ин ашё ҳуқуқи молиқӣ пайдо мекунад. (Давомнокии мӯҳлати ба даст овардан).

Ҳуқуқи молиқӣ ба ашёи ғайриманқул ё дигар ашёе, ки бояд ба қайди давлатӣ гирифта шавад, аз лаҳзаи ҷунин бақайдгузорӣ аз ҷониби шахсе, ки ин молу мулк ба ҳукми давомнокии ба даст овардан соҳиб шудааст, ба миён меояд.

2. То пайдо кардани ҳуқуқи молиқӣ ба молу мулки бо ҳукми давомнокии мӯҳлат ба дастовардашуда шахсе, ки молу мулкро ҷун молиқияти шахсӣ дар ихтиёр дошт, ҳуқуқ дорад, молиқияти марбуташро аз шахси сеюм, ки соҳиби молу мулк намебошанд, инчунин ба ин молу мулк ба ҳукми дигар асосҳои пешбиниамудаи қонун ё шартнома ҳуқуқ надоранд, ҳифз намояд.

3. Шахсе, ки бо мурури соҳибиаш ҳавола мекунад, метавонад ба мӯҳлати соҳиби худ тамоми мӯҳлати соҳиби шахсиро, ки ӯ вориси ҳуқуқи он мебошад, низ ҳамроҳ кунад.

4. Ҷараёни мӯҳлати давомнокии ба даст овардан нисбат ба молу мулки дар назди шахси қарордошта, ки мутобиқи моддаҳои 322 ва 326 ҳамин Кодекс онҳоро аз соҳиби ӯ талаб карда гирифтанишон мумкин буд, аз лаҳзаи на барвақттар аз гузашти мӯҳлати даъво мутобиқи талаботи дахлдор оғоз меёбад.

БОБИ 13
ҚАТЪИ ҲУҚУҚИ МОЛИКИЯТ

Моддаи 259. Асосҳо барои қатъи ҳуқуқи моликият

1. Ҳуқуқи моликият ҳангоми аз ҷониби соҳибмулк ба шахси дигар додани молу мулк, рад кардани ҳуқуқи моликият аз ҷониби молик, нобуд ё вайрон шудани молу мулк ва аз даст додани ҳуқуқи моликият ба молу мулк ва дигар ҳолатҳои пешбининамудаи санади қонунӣ қатъ мегардад.

2. Маҷбуран гирифтани молу мулки молик ба ғайр аз ҳолатҳои зайл манъ аст:

- а) аз ҳисоби молу мулк ситонидани пардохт мутобиқи ўҳдадориҳои молик;
- б) маҷбуран гирифтани молумулке, ки дар асоси санади қонунгузорӣ ба шахси мазкур тааллуқ надорад;
- в) реквизиция;
- г) мусодира;
- д) гирифтани молу мулки ғайриманқул вобаста ба қашида гирифтани қитъаи замин;
- е) харидории сарватҳои фарҳангӣ ё таърихии бесарусомон нигоҳдошташаванда;
- ж) дар дигар ҳолатҳои пешбининамудаи Ҳамин Кодекс.

3. Тибқи ҳолатҳо, шарт ва тартиби пешбининамудаи санади қонунӣ оид ба хусусигардонӣ, молу мулке, ки таҳти моликияти давлатӣ мебошад, ба моликияти хусусии шахрвандон ва шахси ҳуқуқӣ дода мешавад.

4. Дар ҳолати қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар хусуси ба моликияти давлатӣ гардонидани молу мулки хусусии шахрвандон ва шахси ҳуқуқӣ (миликунонӣ) зиёни расида мутобиқи тартиби муқаррарнамудаи қонунҳо пардохта мешавад.

Моддаи 260. Даст кашидан аз ҳуқуқи моликият

Шаҳрванд ё шахси ҳуқуқӣ аз ҳуқуқи соҳибӣ намудани молу мулки худ бо эълон кардани ин ё бо амали дигар, ки аз ошкоро барканор гардидани ӯ аз соҳибӣ, истифода ва ихтиёрдорӣ молу мулк бидуни нияти нигоҳ доштани ягон ҳуқуқ ба молу мулк гувоҳӣ медиҳад, метавонад даст кашад.

Даст кашидан аз молиқӣ то лаҳзаи ба ин молу мулк ҳуқуқдор гаштани шахси дахлдор боиси қатъи ҳуқуқи ўҳдадориҳои молик нисбат ба молу мулки дахлдор намегардад.

Моддаи 261. Аз ҳисоби молу мулк ситонидани қарзи молик

1. Қарзи молик, агар дар қонун ва шартнома тартиби дигар пешбинӣ нашуда бошад, дар асоси қарори суд аз молу мулки ӯ рӯёнида мешавад.

2. Ҳуқуқи молике, ки қарзаш аз молу мулки ӯ рӯёнида мешавад, аз лаҳзаи ба ин молу мулк ҳуқуқдор гаштани шахси дигар, барҳам меҳӯрад.

Моддаи 262. Қатъи ҳуқуқи моликии шахс ба молу мулке, ки аз он ӯ буда наметавонад

1. Агар дар асосҳои иҷозатдодаи қонун шахс соҳибӣ молу мулке шуда бошад, ки аз рӯи қонун аз он ӯ буда наметавонад, ин молу мулк дар давоми як соли ҳуқуқдор гаштани ӯ ба молу мулк, агар қонун мӯҳлати дигареро муқаррар накарда бошад, бояд аз он даст кашад.

2. Агар молик дар мӯҳлати муайяннамудаи қисми 1 Ҳамин модда аз молу мулк даст кашад, он бо назардошти хусусият ва таъиноташ бо қарори суд, ки мутобиқи аризаи дахлдори мақоми давлатӣ бароварда шудааст, бояд ба таври маҷбури фурӯхта, маблағи он ба молик дода шавад ё молу мулк ба моликияти давлат гузаронида арзиши муайяннамудаи суд ба молики аввал пардохта шавад. Дар ин сурат хароҷоти вобаста ба гирифтани молу мулк рӯёнида мешавад.

3. Агар таҳти моликияти шахрванд ё шахси юридикӣ дар асоси иҷозати қонун молу мулке қарор гирад, ки барои хариданаш иҷозати махсус зарур аст, вале барои додани он ба молик рад шудааст, ин молу мулк мутобиқи тартиби барои молу мулк муқарраршуда, ки наметавонад ба молики мазкур тааллуқ дошта бошад, аз ӯ гирифта мешавад.

Моддаи 263. Қатъи ҳуқуқи молиқӣ ба молу мулки ғайриманқул бинобар гирифтани замин ва дигар захираҳои табиӣ

1. Ҳуқуқи молиқӣ ба молу мулки ғайриманқул вобаста ба қарори мақоми давлатӣ, ки мақсади бевосита гирифтани молу мулкро аз молик надорад, аз ҷумла қарори гирифтани замин, ки дар он ҳолати молик, дигар иморату иншоот ва дарахтзор воқеъ аст, танҳо тибқи ҳолати тартиби муқаррарнамудаи санади қонунӣ қатъ гардида, ба молик молу мулки баробарарзиш дода, дигар хароҷоти ӯ ҷуброн карда ё тамоми зиёне ки вобаста ба қатъи ҳуқуқи моликиаш ба ӯ расидааст пурра баргардонида мешавад.

2. Ҳангоми норозӣ будани молик аз қароре, ки боиси қатъи ҳуқуқи моликиаш мегардад, он то замони бо тартиби судӣ яктарафа шудани бахс татбиқ карда намешавад. Ҳангоми баррасии баҳс инчунин ҳамаи масъалаҳои пардохтани товони зиёни расонидашуда ба молик ҳаллу фасл мегарданд.

3. Қоидаҳои моддаи мазкур мувофиқан ҳангоми қатъи ҳуқуқи молиқӣ ба молу мулки ғайриманқул вобаста ба ҳалу фасли қарори мақоми давлатӣ дар мавриди гирифтани қитъаи кӯҳӣ, қитъаҳои акваторӣ ва дигар қитъаҳо, ки дар он молу мулк воқеъ аст, татбиқ мегардад.

Моддаи 264. Харидории сарватҳои фарҳангии бенизом нигоҳбонишуда

Агар молики сарватҳои фарҳангие, ки мутобиқи қонунҳо ба ҷумлаи сарватҳои хеле пурарзиш ва аз тарафи қонун ҳифзшуда дохил гардидаанд ин сарватҳоро бенизом нигоҳбонӣ кунад ва аз ин ба онҳо ҳавфи беаҳамият шудан таҳдид намояд, чунин сарватҳоро давлат тибқи қарори суд метавонад аз ӯ харида гирад ё дар савдои оммавӣ ба фурӯш монад.

Ҳангоми харида гирифтани сарватҳои фарҳангӣ ба молик арзиши он ба андозаи муқаррарнамудаи созишномаи тарафҳо ва дар сурати баҳс ба андозаи муайяннамудаи суд пардохта мешавад. Ҳангоми фурӯш аз тариқи савдои оммавӣ ба фурӯш рафтани онҳо ба молик ба ҷуз хароҷоти савдои оммавӣ тамоми маблағи боқимонда пардохта мешавад.

Моддаи 265. Нархгузории молу мулк ҳангоми қатъи ҳуқуқи молики

Ҳангоми қатъи ҳуқуқи молики молу мулк бо назардошти арзиши бозории он нархгузорӣ мешавад.

Моддаи 266. Реквизитсия

1. Дар ҳолатҳои офати табиӣ, садама, касалиҳои сироятӣ (эпидемия), муромурии ҳайвонот (эпизоотия) ва дигар ҳолатҳои мустасно ғавқулода молу мулк тибқи қарори мақомоти ваколатдори давлатӣ метавонад аз молик мутобиқи тартиб ва шартҳои муқаррарнамудаи қонун ба манфиати ҷомеа реквизитсия карда ба ӯ арзиши молу мулк пардохта шавад.

2. Оиди нархе, ки мутобиқи он ба молик арзиши молу мулки реквизитсияшуда пардохта мешавад, ба суд эътироз кардан мумкин аст.

3. Шахсе, ки молу мулки ӯ реквизитсия шудааст, ҳақ дорад, баъди қатъи ҳолат, ки вобаста ба он молу мулкаш реквизитсия анҷом дода шуда буд, баргардонидани молу мулки осеб надидаашро талаб намояд ва дар ҳолати радди он ба суд муроҷиат кунад.

Моддаи 267. Мусодира

1. Дар ҳолатҳои пешбининамудаи қонун молу мулки моликро мутобиқи қарори суд ҳамчун ҷорайи ҷазо барои содир намудани гуноҳ ё дигар ҳуқуқвайронкунии мусодира кардан мумкин аст.

2. Дар ҳолатҳои пешбининамудаи қонун, мусодираро тибқи тартиби маъмури анҷом додан мумкин аст. Оид ба қарор дар мавриди мусодира, ки тибқи тартиби маъмури қабул шудааст, ба суд эътироз кардан мумкин аст.

Моддаи 268. Милликунонӣ

Бо роҳи милликунонӣ аз моликии шаҳрвандон ва шахси ҳуқуқӣ ба моликияти давлат даровардани молу мулк танҳо дар асоси қонунҳои мутобиқи Конститутсия қабулгардида оид ба милликунонии ин молу мулк ва пардохти арзиши молу мулк ва ҷуброни дигар зиёне, ки вобаста ба милли кунондан ба молик ворид гардидааст, иҷозат дода мешавад.

Моддаи 269. Қатъи ҳуқуқи молу мулк, ки ба молик тааллуқ надорад

Ҳуқуқи молу мулки, ки ба молик тааллуқ надоранд, мутобиқи тартиби муайяннамудаи қисмҳои 1, 2 моддаи 259 ҳамин Кодекс, инчунин бо қарори молик ва бо тартиби муқаррарнамудаи санади қонунӣ, оинномаи шахси ҳуқуқӣ ё шартномаи молик бо соҳиби молу мулк қатъ мегардад.

БОБИ 14. МОЛИКИЯТИ ШАҲРВАНДОН (хориҷ карда шуд бо ҚҶТ аз 12. 05. 2007с, № 247).

Моддаи 270. Муқаррароти умумӣ оид ба моликияти шаҳрвандон

Моддаи 271. Объектҳои ҳуқуқи моликият

Моддаи 272. Моликияти хоҷагии меҳнатӣ

Моддаи 273. Моликияти деҳқонӣ ва хоҷагии ёрирасон

БОБИ 15. МОЛИКИЯТИ КОЛЛЕКТИВВ (хориҷ карда шуд бо ҚҶТ аз 12. 05. 2007с, № 247).

(моликияти шахси ҳуқуқӣ)

Моддаи 274. Муқаррароти умумӣ оид ба моликияти коллективӣ (шахси ҳуқуқӣ)

Моддаи 275. Моликияти корхонаҳои коллективӣ

Моддаи 276. Моликияти корхонаи иҷоравӣ

Моддаи 277. Моликияти кооператив

Моддаи 278. Моликияти ҷамъият ва ширкати хоҷагидорӣ

Моддаи 279. Моликияти ҷамъияти саҳҳомӣ

Моддаи 280. Моликияти ассотсиатсия ва хоҷагидорӣ (иттиҳодияҳо)

Моддаи 281. Моликияти ташкилотҳои ҷамъиятӣ ва фондҳо

Моддаи 282. Моликияти маҳалла

Моддаи 283. Моликияти ташкилотҳои динӣ

БОБИ 16. МОЛИКИЯТИ ДАВЛАТ ВА ВОҲИДҲОИ МАРЗИЮ МАЪМУРӢ (хориҷ карда шуд бо ҚҶТ аз 12. 05. 2007с, № 247).

1. Моликияти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Моддаи 284. Муқаррароти умумӣ оид ба моликияти давлатӣ

Моддаи 285. Объектҳои моликияти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Моддаи 286. Моликияти корхонаи давлатӣ

Моддаи 287. Моликияти аъзои коллективи меҳнати корхонаи давлатӣ

Моддаи 288. Молу мулки муассисаҳои давлатӣ

Моддаи 289. Моликият ба замин ва дигар захираҳои табиӣ

2. Моликияти Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон ва воҳидҳои марзию маъмури

Моддаи 290. Моликияти Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон

Моддаи 291. Моликияти воҳидҳои марзию маъмури

БОБИ 17

МОЛИКИЯТИ УМУМӢ ВА НАВЪҲОИ ОН

Моддаи 292. Мафҳум ва асосҳои пайдоиши моликияти умумӣ

1. Молу мулке, ки таҳти моликияти ду ё якчанд шахс қарор дорад, ҳуқуқи моликияти умумии онҳо мебошад.

2. Молу мулк метавонад бо муайян намудани саҳми ҳар яке аз молик ба ҳуқуқи моликият (моликияти ҳиссагӣ) ё бидуни муайян намудани ҷунин саҳм (моликияти якҷоя) таҳти моликияти умумӣ қарор гирад.

3. Моликияти умумӣ ба молу мулк ҳиссагӣ мебошад, ба истиснои ҳолатҳои, ки қонун ба ин молу мулк ташкил намудани моликияти умумиро иҷозат медиҳад.

4. Молу мулк дар сурати моликияти ду ё чанд шахс шудани он бидуни тағйир додани таъинот тақсим кардани он имконнопазир аст (чизи тақсимнашаванда) ё аз рӯи қонун онро тақсим кардан мумкин намебошад, умумӣ мегардад.

Молу мулки тақсимшаванда дар ҳолатҳои пешбинишуда қонун ё шартнома моликияти умумӣ мешавад.

5. Мутобиқи созишномаи иштирокчиёни моликияти якҷоя, дар сурати ба мувофиқа нарасидан бошад, бо қарори суд доир ба молу мулки умумӣ моликияти ҳиссагӣ доштани ин шахсан муқаррар кардан мумкин аст.

Моддаи 293. Муайян намудани ҳисса дар ҳуқуқи моликияти ҳиссагӣ

1. Агар андозаи ҳиссаи иштирокчиёни моликияти саҳмӣ дар асоси қонун муқаррар ва бо созишномаи ҳамаи иштирокчиёни он муайян нашуда бошад, ҳисса баробар ҳисобида мешавад.

2. Бо созишномаи байни ҳамаи иштирокчиёни моликияти ҳиссагӣ тартиби муқаррар кардан ва тағйир додани ҳиссаи ҳар кадоми онҳо дар ташкил, харидорӣ ва афзун гардонидани молу мулки умумӣ муайян кардан мумкин аст.

3. Иштирокчи моликияти ҳиссагӣ, ки аз ҳисоби худ, бо риояи тартиби муқарраргардидаи истифодаи моликияти умумӣ онро ба таври ҷудонашаванда беҳбуд бахшидааст, ба андозаи дахлдор зиёд кардани ҳиссаи худ ҳақ дорад.

Беҳбуди ҷудонашавандаи молу мулки умумӣ, агар дар созишномаи иштирокчиёни моликияти ҳиссагӣ тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, ба моликияти иштирокчӣ мегузарад, ки ин беҳбудиро анҷом додааст.

Моддаи 294. Ихтиёрдорӣ молу мулке, ки таҳти моликияти ҳиссагӣ қарор дорад

1. Ихтиёрдорӣ молу мулки таҳти моликияти ҳиссагӣ қарордошта мутобиқи шартномаи байни ҳамаи иштирокчиёни он ба амал бароварда мешавад.

2. Иштирокчи моликияти ҳиссагӣ ҳақ дорад, мутобиқи салоҳдиди худ ҳиссаи худро фурӯшад, тўхфа намояд, васият кунад, ҳиссаи худро ба гарав монад ё бо риояи қоидаҳои бамузд, ки моддаи 298 ҳамин Кодекс пешбинӣ намудааст, бегона кунад, ё бо тарзи дигар муносибат намояд.

Моддаи 295. Соҳибӣ ва истифода кардани молу мулке, ки таҳти моликияти ҳиссагӣ қарор дорад

1. Молу мулке, ки таҳти моликияти ҳиссагӣ қарор дорад, тибқи созиши ҳамаи иштирокчиён ва дар сурати муяссар нагардидани созиш бо тартиби муайяннамудаи суд соҳибӣ ва истифода карда мешавад.

2. Иштирокчи моликияти ҳиссагӣ ҳақ дорад, аз қисми молу мулки умумӣ ба андозаи ҳиссааш барои соҳибӣ ва истифода ба ихтиёраш вогузошта шудан ва дар ҳолати имконнопазирӣ он аз дигар иштирокчиён, ки ҳиссаи марбутаашро соҳибӣ ва истифода мебаранд, ҷубронпулии дахлдорро талаб намояд.

Моддаи 296. Самара, маҳсулот ва даромади истифодаи молу мулки моликияти ҳиссагии бадастомада

Самара, маҳсулот ва даромад аз истифодаи молу мулки моликияти ҳиссагӣ ба таркиби молу мулки умумӣ дохил мешаванд. Тақсимоти баъдии самара, маҳсулот ва даромад байни иштирокчиёни моликияти ҳиссагӣ, агар созишномаи байни онҳо тартиби дигареро пешбинӣ накарда бошад, баробар ба андозаи саҳм сурат мегирад.

Моддаи 297. Хароҷоти ниғаҳдошти молу мулки таҳти моликияти ҳиссагӣ қарордошта

1. Ҳар як иштирокчии моликияти ҳиссагӣ вазифадор аст ба андозаи ҳиссаи худ дар пардохти андоз, боҷу хироҷ ва дигар пардохтҳо оид ба молу мулки умумӣ, инчунин оид ба хароҷоти ниғаҳдошт ва муҳофизати онҳо, агар дар қонун ё шартномаҳо тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, иштирок намояд.

2. Хароҷоте, ки зарурӣ намебошанд ва аз ҷониби яке аз иштирокчиён бидуни ризоияти дигарон масраф шудааст, ба ҳисоби худӣ ӯ вогузошта мешавад. Баҳсҳое, ки зимни он ба миён меоянд, бо тартиби судӣ ҳал карда мешаванд.

Моддаи 298. Ҳуқуқи афзалиятноки хариди ҳисса дар доираи ҳуқуқи моликияти умумӣ

1. Ҳангоми фурӯши ҳиссагӣ дар доираи ҳуқуқи моликияти умумӣ ба шахси ғайр иштирокчиёни боқимондаи моликияти ҳиссагӣ барои харидани ҳиссаи фурӯш мутобиқи нархе, ки он фурӯхта мешавад ва дигар шартҳои баробар, ба ғайр аз фурӯш дар савдои оммавӣ, ҳуқуқи афзалиятнок доранд.

Савдои оммавӣ барои фурӯши ҳисса дар доираи ҳуқуқи моликияти умумӣ, ҳангоми розӣ набудани ҳамаи иштирокчиёни моликияти ҳиссагӣ метавонад дар ҳолатҳои пешбининамудаи қисми 2, моддаи 303 ҳамин Кодекс ва дигар ҳолатҳои пешбининамудаи Қонун доир карда шавад.

2. Фурӯшандаи ҳисса вазифадор аст, дигар иштирокчиёни моликияти ҳиссагиро аз нияти худ, ки ҳиссаашро ба шахси ғайр фурӯхтанист, хатти огоҳ сохта, нарх ва дигар шартҳои фурӯшро ишора намояд. Агар дигар иштирокчиёни моликияти ҳиссагӣ аз харидорӣ даст кашанд ё ҳиссаи фурӯхташавандаро дар доираи моликият ба молу мулки ғайриманқул дар давоми як моҳ ва дар муносибат бо дигар молу мулк дар давоми даҳ рӯз аз лаҳзаи огоҳӣ ба даст наоранд, фурӯшанда ҳақ дорад, ҳиссаи худро ба ҳар кадом шахсе фурӯшад.

3. Ҳангоми фурӯши ҳисса бо вайрон кардани ҳуқуқи афзалиятнок ҳар кадом иштирокчии моликияти ҳиссагӣ ҳақ дорад, дар давоми се моҳ ба суд дар мавриди ба ӯ гузаронидани ҳуқуқ ва ӯҳдадорихои харидор талабот арз намояд.

4. Қоидаҳои моддаи мазкур, инчунин ҳангоми ба каси дигар додани ҳисса аз рӯи шартномаи мубодила низ татбиқ мегардад.

Моддаи 299. Лаҳзаи гузаштани ҳиссаи ҳуқуқи моликияти умумӣ ба шахсе, ки онро тибқи шартнома харидааст

Агар дар шартномаи байни тарафҳо тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, ҳиссаи ҳуқуқи моликияти умумӣ тибқи шартнома аз лаҳзаи бастанани шартнома ба харидор мегузарад.

Лаҳзаи гузариши ҳиссаи ҳуқуқи моликияти умумӣ тибқи шартнома, ки бояд ба қайди давлатӣ гирифта шавад, мутобиқи қисми 2, моддаи 247 ҳамин Кодекс муайян карда мешавад.

Моддаи 300. Тақсими молу мулки моликияти ҳиссагӣ ва аз он чудо намудани ҳисса

1. Молу мулке, ки таҳти моликияти ҳиссагӣ қарор дорад, мутобиқи шартнома байни иштирокчиёни он тақсим шуданаш мумкин аст.

2. Иштирокчии моликияти ҳиссагӣ ҳақ дорад аз молу мулки умумӣ чудо кардани ҳиссаи худро талаб намояд.

3. Ҳангоми ба мувофиқа наомадани иштирокчиёни моликияти ҳиссагӣ оид ба усул ва шартҳои тақсими молу мулки умумӣ ё чудо кардани ҳиссаи яке аз онҳо иштирокчии молу мулки ҳиссагӣ ҳақ дорад дар шакли асл (натура) чудо кардани ҳиссаи худро аз тариқи суд талаб намояд.

Агар дар шакли асл (натура) чудо кардани ҳиссаро қонун иҷозат надихад ё аз сабаби расидани зиёни воқеии беандоза ба молу мулк имконнопазир бошад, молики чудошаванда ҳақ дорад, ки арзиши ҳиссаи ӯ аз ҷониби дигар иштирокчиёни моликияти ҳиссагӣ пардохта шавад.

4. Фарқи арзиши молу мулке, ки дар шакли асл (натура) дар асоси ҳамин модда ба иштирокчии моликияти ҳиссагӣ ба ивази ҳиссаи ӯ дар доираи ҳуқуқи моликияти ҳиссагӣ дода мешавад, бояд бо маблағи муайян пушонида ё бо роҳи дигар ҷуброн карда шавад.

Ҷубронпулӣ ба иштирокчии моликияти ҳиссагӣ ба ивази чудо кардани ҳисса дар шакли асл (натура) аз ҷониби дигар моликон бо додани розигии ӯ дода мешавад. Дар ҳолате ки ҳиссаи молик ночиз буда, онро ба таври воқеӣ дар асл чудо кардан имконнопазир аст, барои истифодаи молу мулки умумӣ дорои манфиати назаррас намебошад, суд метавонад бидуни розигии ин молик низ дигар иштирокчиёни моликияти ҳиссагиро вазифадор намояд, ки ҳаққи ӯро ҷуброн кунанд.

5. Молик баъди гирифтани ҷубронпулӣ мутобиқи ҳамин модда ҳуқуқи худро ба ҳиссаи моликияти умумӣ гум мекунад.

Моддаи 301. Соҳибӣ, истифода ва ихтиёрдорӣ молу мулке, ки таҳти моликияти якҷоя қарор дорад

1. Иштирокчиёни моликияти якҷоя, агар дар шартномаи байни онҳо тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, молу мулки умумиро аҳлона соҳибӣ ва истифода мекунанд.

2. Молу мулки таҳти моликияти якҷоя қарордошта бо розигии ҳамаи иштирокчиён, сарфи назар аз он ки кадоме аз иштирокчиён оиди ихтиёрдорӣ молу мулк аҳдҳо анҷом додааст, ихтиёрдорӣ карда мешавад.

3. Ҳар як иштирокчии молу мулки якҷоя ҳақ дорад оид ба ихтиёрдорӣ молу мулки умумӣ, агар дар шартномаи ҳамаи иштирокчиён тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, аҳдҳоро анҷом диҳад. Аҳди ихтиёрдорӣ кардани молу мулки умумӣ, ки яке аз иштирокчиёни моликияти

якҷоя анҷом додааст, метавонад бо талаби иштирокчиёни дигар бинобар ваколоти зарурӣ надоштани иштирокчӣ, ки аҳдҷоро анҷом додааст, танҳо дар сурати исбот гардидани он, ки тарафи дигари аҳд медонист ё бояд пешакӣ аз ин огоҳ мебуд, ғайриқонунӣ ҳисобида шавад (моддаи 199).

4. Қисмҳои 1-3 ҳамин модда ҳангоме татбиқ мегарданд, ки агар Кодекси мазкур ва дигар қонунҳо барои навъҳои алоҳидаи моликияти якҷоя тартиби дигаре муқаррар накарда бошанд.

Моддаи 302. Тақсими молу мулки моликияти якҷоя ва аз он чӯдо намудани ҳисса

1. Молу мулки умумиро байни иштирокчиёни моликияти якҷоя тақсим кардан, инчунин аз он чӯдо кардани ҳиссаи яке аз онҳо бо шарт мумкин аст, ки пешакӣ ҳиссаи ҳар як иштирокчӣ дар ҳуқуқ ба молу мулки умумӣ муайян карда шавад.

2. Ҳангоми тақсими молу мулки умумӣ ва аз он чӯдо кардани ҳисса, агар бо қонун ё шартномаи тарафҳо тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, ҳиссаи онҳо баробар доништа мешавад.

3. Асос ва тартиби тақсими молу мулки умумӣ ва аз он чӯдо кардани ҳисса мутобиқи қоидаҳои муайяннамудаи моддаи 300 ҳамин Кодекс муқаррар мегардад, зеро барои намудҳои алоҳидаи моликияти умумӣ Кодекси мазкур, дигар қонунҳо тартиби дигаре пешбинӣ накардаанд ва он аз моҳияти муносибати иштирокчиёни моликияти умумӣ барнамеояд.

Моддаи 303. Аз ҳиссаи саҳм дар молу мулки умумӣ нигаронидани рӯёниш

1. Кредитори иштирокчӣ моликияти ҳиссагӣ ё умумӣ ҳангоми нокифоя будани дигар молу мулки он ҳақ дорад оиди чӯдо кардани ҳиссаи қарздор аз молу мулки умумӣ барои нигаронидани рӯёниш аз он, талабот пешниҳод кунад.

2. Агар дар чунин ҳолатҳо чӯдо кардани ҳисса дар шакли асл (натура) ғайриимкон бошад ё аъзоёни дигари моликияти ҳиссагӣ ё умумӣ ба он эътироз кунанд, кредитор ҳақ дорад аз қарздор талаб намояд, ки ҳиссаи худро ба дигар иштирокчиёни моликияти умумӣ бо нархи баробар ба арзиши бозории ин саҳм фурӯшад ва маблағи аз фурӯш бадастомадаро барои адои қарз супорад.

Дар сурати аз харидани саҳми қарздор рад намудани аъзоёни дигари моликияти умумӣ кредитор ҳақ дорад тибқи тартиби судӣ талаб намояд, ки ба саҳми кредитор дар моликияти умумӣ рӯёниш нигаронида шавад.

Моддаи 304. Моликияти умумии якҷояи зану шавҳар (ҳамсарон)

1. Молу мулке, ки зану шавҳар дар давоми ҳамзистӣ чамъ овардаанд, агар қонун ё шартномаи байни онҳо тартиби дигари низоми ин молу мулкро муайян накарда бошад, моликияти умумии якҷояи онҳо ба ҳисоб меравад.

2. Молу мулке, ки қабл аз никоҳ ба ҳар кадоме аз онҳо тааллуқ дошт, инчунин молу мулке, ки яке аз онҳо ҳангоми никоҳ чун тӯҳфа ё чун мерос гирифтааст, моликияти шахсии ӯ ба шумор меравад.

Молу мулки истифодаи шахсӣ (либос, пойафзол ва ғайра), ба ғайр аз ҷавоҳирот ва дигар асбобу анҷоми зебу зинат, ҳарчанд дар давраи занашӯӣ аз ҳисоби маблағи умумии онҳо харидорӣ шудаанд, моликияти он ҳамсар ба ҳисоб меравад, ки онро истифода бурдааст.

Молу мулки ҳар як ҳамсар, агар муайян карда шавад, ки дар давоми ҳамсарӣ аз ҳисоби молу мулки умумии онҳо ё молу мулки шахсии ҳамсари дигар маблағзорӣ шудааст, ки арзиши онро хеле баланд кардааст (таъмири асосӣ, азнавсозӣ, азнавтаҷҳизонӣ ва ғайра), моликияти умумии якҷояи онҳо эътироф карда шавад. Агар дар шартномаи байни зану шавҳар тартиби дигаре пешбинӣ гардида бошад, ин қоида татбиқ намегардад.

3. Мутобиқи ўҳдадорихоӣ яке аз ҳамсарон ба молу мулке, ки дар моликияти ӯ мебошад, инчунин ба саҳми ӯ дар молу мулки умумии зану шавҳар, ки ҳангоми тақсим аз он ӯ шуданаш мумкин аст, рӯёниш нигаронида мешавад.

4. Тартиби муайян намудани саҳми ҳамсарон дар молу мулки умумӣ ҳангоми тақсими он ва тартиби чунин тақсимодро Кодекси оилаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар қонунҳо муқаррар менамоянд.

Моддаи 305. Моликияти хоҷагии деҳқонӣ (фермерӣ)

1. Молу мулки хоҷагии деҳқонӣ (фермерӣ) дар доираи ҳуқуқи моликияти якҷояи аъзоёни он мебошад, агар тибқи қонун ё шартномаи байни онҳо тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад.

2. Ниҳолзори қитъаи замин, иморатҳои хоҷагӣ ва дигар иморат, иншоотҳои мелиоративӣ ва дигар иншоотҳо, ҳайвоноти маҳсулдиҳанда ва қорӣ, парранда, техникаи кишоварзӣ ва дигар техникаю таҷҳизот, воситаҳои нақлиёт, асбобу анҷом ва дигар молу мулк, ки аз маблағи умумии аъзоёни он ба даст оварда шудааст, тахти моликияти якҷояи аъзоёни хоҷагии деҳқонӣ (фермерӣ) ба ҳисоб меравад.

3. Самара, маҳсулот ва даромаде, ки дар натиҷаи фаъолияти хоҷагии деҳқонӣ (фермерӣ) ба даст омадааст, молу мулки умумии аъзоёни хоҷагии деҳқонӣ (фермерӣ) буда, мутобиқи созишномаи байни онҳо истифода мегардад.

Моддаи 306. Тақсими молу мулки хоҷагии деҳқонӣ (фермерӣ)

1. Ҳангоми қатъи фаъолияти хоҷагии деҳқонӣ (фермерӣ) вобаста ба хориҷ шудани ҳама аъзоёни он ё бо асосҳои дигар молу мулки умумӣ бояд тибқи тартиби пешбининамудаи моддаҳои 300 ва 302 ҳамин Кодекс тақсим карда шавад.

2. Воситаҳои истеҳсолот, ки марбути хоҷагии деҳқонӣ (фермерӣ) аст, ҳангоми аз хоҷагӣ хориҷ шудани яке аз узви он тақсим карда намешавад.

Шахсе, ки аз хоҷагӣ баромадааст, барои гирифтани ҷубронпулии баробар ба саҳми ӯ дар моликияти умумӣ ба ин молу мулк ҳуқуқ дорад.

3. Дар ҳолатҳои пешбининамудаи қисмҳои 1 ва 2 ҳамин модда, агар мутобиқи созишномаи байни онҳо тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, саҳми аъзоёни хоҷагии деҳқонӣ (фермерӣ) дар ҳуқуқи моликияти якҷояи молу мулки чунин хоҷагӣ баробар ҳисобида мешавад.

Моддаи 307. Низоми ҳуқуқи молу мулк ҳангоми азнавташкилкунии хоҷагии деҳқонӣ (фермерӣ) ва ширкати хоҷагидорӣ ё кооперативӣ

1. Аъзоёни хоҷагии деҳқонӣ (фермерӣ) дар заминаи молу мулки хоҷағӣ метавонанд ширкати хоҷагидорӣ ё **кооператив** таъсис диҳанд. Чунин хоҷагии деҳқонӣ (фермерӣ) азнавташкилшуда чун шахси ҳуқуқӣ ба молу мулке, ки онро ҳамчун саҳм ва дигар пардохт аъзоёни хоҷагии деҳқонӣ додааст, инчунин молу мулке, ки дар натиҷаи ғайриқонунии он ва дар асосҳои дигаре, ки хилофи қонун намебошанд, ба даст оварда шудааст, дар ҳуқуқи моликияти он мебошад.

2. Андозаи саҳми аъзои хоҷагии деҳқонӣ (фермерӣ), ки иштирокчиҳои ширкати хоҷагидорӣ ё узви кооператив мебошанд, бо назардошти саҳми онҳо дар доираи ҳуқуқи моликияти умумӣ ба молу мулки хоҷагии деҳқонӣ (фермерӣ) тибқи тартиби пешбининамудаи қисми 3 моддаи 306 ҳамин Кодекс муқаррар карда мешавад.

БОБИ 18

ҲУҚУҚИ МАҲДУДИ МОЛУ МУЛК

§1. Ҳуқуқи пешбурди хоҷагидорӣ

Моддаи 308. Ҳуқуқи пешбурди хоҷагидорӣ

Корхонаи воҳиди давлатии ҷумҳуриявӣ ё коммуналӣ, ки ба он молу мулк ба ҳуқуқи пешбурди хоҷагидорӣ тааллуқ дорад, ин молу мулкро дар доираи муайяннамудаи Кодекси мазкур соҳибӣ, истифода ва ихтиёрдорӣ менамояд.

Моддаи 309. Объекти ҳуқуқи пешбурди хоҷагидорӣ

Объекти ҳуқуқи пешбурди хоҷагидорӣ, агар қонунҳо тартиби дигарро пешбинӣ накарда бошанд, ҳама гуна молу мулк буда метавонад.

Моддаи 310. Ба даст овардан ва қатъи ҳуқуқи пешбурди хоҷагидорӣ

1. Ҳуқуқи пешбурди хоҷагидорӣ ба молу мулке, ки моликаш дар мавриди ба ихтиёри корхонаи қаблан таъсисёфтаи давлатӣ додани он қарор қабул кардааст, агар дар қонунҳо ё қарори молик тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, аз ҷониби ин корхона, аз лаҳзаи ба баланси мустақимаш гузаронидани молу мулк пайдо мешавад.

2. Самара, маҳсулот ва даромад аз истифодаи молу мулк, ки корхона мутобиқи шартнома ё дар асосҳои дигар ба даст овардааст, мувофиқи тартиби муқаррарнамудаи қонунҳо барои ба даст овардани ҳуқуқи моликият ба хоҷагидорӣ корхона дохил мешавад.

3. Ҳуқуқи пешбурди хоҷагидорӣ ба молу мулк бо асос ва тартиби пешбининамудаи қонунҳо барои қатъи ҳуқуқи моликият, инчунин дар ҳолати қонунан мусодира намудани молу мулки корхона бо қарори молик қатъ мегардад.

Моддаи 311. Ҳуқуқи молик нисбати молу мулки таҳти пешбурди хоҷагидорӣ қарор дошта

1. Молики молу мулки таҳти пешбурди хоҷагидорӣ қарордошта, мутобиқи қонун масъалаҳои таъсиси корхона, муайян намудани мақсаду мароми ғайриқонунии он, азнавташкилкунӣ ва барҳам додани онро ҳал намуда, роҳбари корхонаро таъин менамояд, мутобиқи мақсад истифода ва ҳифз шудани молу мулки марбути корхонаро таҳти назорат мегирад.

2. Молик ба гирифтани як қисми фоида аз истифодаи молу мулки таҳти пешбурди хоҷагидорӣ корхона қарордошта ҳуқуқ дорад.

Моддаи 312. Шартҳои амали гардонидани ҳуқуқҳои молу мулки корхонаи воҳиди давлатӣ

1. Корхонаи воҳиди давлатӣ, ки дар асоси ҳуқуқи хоҷагидорӣ ғайриқонунии мекунад, ҳақ надорад бидуни розигии молик ё мақоми давлатии аз ҷониби он ваколатдоршуда шаклҳои зерини ғайриқонунии соҳибкориро анҷом диҳад:

а) бинои иншоот, таҷҳизот ва дигар фондҳои асосии корхонаро фурӯшад ё ба ихтиёри дигар ашхос супорад, иваз намояд, ба иҷораи дарозмуддат (беш аз се сол), муваққатан ба истифодаи бепул диҳад. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон метавонад рӯйхати бинои иншоот, таҷҳизот ва дигар фондҳои асосии корхонаҳои воҳиди давлатиро, ки иҷораашон новобаста аз мӯҳлати иҷора дар мувофиқа бо мақомоти ваколатдори давлатӣ амалӣ мегардад, муайян намояд;

б) филиалҳо ва корхонаҳои фаръӣ созад, яқоя бо соҳибкорони хусусӣ корхонаҳо ва истехсолоти муштарак таъсис диҳад, сармояи **тиғоратч** ва пулии худро дар онҳо гузорад;

в) ба соҳибкорони хусусӣ қарз диҳад, ки фоидаи он аз андозаи фоидаи кредити тасдиқнамудаи Бонки миллии Тоҷикистон поинтар бошад.

2. Корхонаи воҳиди давлатӣ, агар дар қонунҳо тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, метавонад мустақилона молу мулки манқули дар асоси ҳуқуқи хоҷагидорӣ ба он вобаста шударо ихтиёрдорӣ кунад.

§ 2. Ҳуқуқи идораи оперативӣ

Моддаи 313. Ҳуқуқи идораи оперативӣ

1. Корхонаи махсуси (казонии) давлатӣ, инчунин муассиса ба молу мулки дар ихтиёраш гузошташуда дар доираи муайяннамудаи қонун, мутобиқи мақсади фаъолияти хеш супоришҳои молик ва таъиноти молу мулк ҳуқуқи соҳибӣ истифода ва ихтиёрдориро доранд.

2. Молики молу мулке, ки ба ихтиёри корхонаи давлатӣ ё муассиса дода шудааст, ҳақ дорад молу мулки зиёдатӣ, таҳти истифода қарор надошта ва ё мутобиқи мақсад истифоданашударо пас гирад ва мутобиқи салоҳиди худ истифода барад.

Моддаи 314. Ихтиёрдории молу мулки корхонаи махсуси давлатӣ

1. Корхонаи махсуси давлатӣ танҳо бо розигии молики ин молу мулк ҳақ дорад молу мулкро бегона кунад ё бо молу мулки марбутааш бо усули дигар муносибат кунад.

Корхонаи махсуси давлатӣ махсулоти истеҳсолкардаашро, агар қонун ё дигар санади ҳуқуқӣ тартиби дигаре пешбинӣ накарда бошанд, мустақилона мефурӯшад.

2. Тартиби тақсими даромади корхонаи махсуси давлатиро молики молу мулки он муайян мекунад.

Моддаи 315. Ихтиёрдории молу мулки муассиса

1. Муассиса ҳақ надорад молу мулки ба ихтиёраш гузошташуда ё аз ҳисоби маблағи мутобиқи харҷномаи (сметаи) барои хариданаш ҷудокардашударо, фурӯшад, ё онро бо усули дигар соҳибӣ намояд.

2. Агар мутобиқи санади таъсисоти ба муассиса иҷозат дода шуда бошад, ки бо фаъолияти даромаднок машғул шавад, дар он сурат даромад ва молу мулки аз ин даромад бадастовардашуда пурра ба ихтиёри муассиса гузашта, дар баланси алоҳида ба ҳисоб гирифта мешавад.

Моддаи 316. Ба даст овардан ва қатъ намудани ҳуқуқи идораи оперативии молу мулк

1. Ҳуқуқи идораи оперативии молу мулке, ки соҳибмулк онҳоро ба корхонаи махсуси (казонии) давлатӣ ё муассиса вобаста намудааст, агар дар қонун ё санади дигари меъёрии ҳуқуқӣ ё қарори соҳибмулк тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, аз лаҳзаи ба ин корхона ё муассиса супоридани он ба миён меояд.

2. Самара, махсулот ва даромад аз истифодаи молу мулки таҳти идораи оперативӣ қарордошта, инчунин молу мулке, ки корхонаи махсуси (казонии) давлатӣ ё муассиса мувофиқи шартнома ё дигар асосҳо ба даст овардааст, тибқи тартиби муайянкардаи Ҳамин Кодекс ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ оид ба даст овардани моликият ба ҳуқуқи оперативии идоракунии корхона дохил мешавад.

3. Ҳуқуқи идораи оперативии молу мулк мутобиқи асос ва тартиби пешбининамудаи Ҳамин Кодекс ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ оид ба қатъ намудани ҳуқуқи моликият, инчунин дар ҳолатҳои бо қарори соҳибмулк ба таври қонунӣ пас гирифтани молу мулк аз корхонаи махсуси давлатӣ ё муассиса қатъ мегардад.

Моддаи 317. Ҳуқуқи молик ба пас гирифтани ва азнавтасимкунии молу мулке, ки ба идораи оперативӣ дода шудааст

Молике, ки молу мулки ба ихтиёри муассиса ё корхонаи махсуси давлатӣ додааст, ҳақ дорад онро пас гирад ё байни дигар шахси ҳуқуқии таъсисдодааш, агар дар санади қонунӣ тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, бо салоҳиди худ аз нав тақсим кунад.

Моддаи 318. Ба молу мулки ба идораи оперативӣ додашуда нигаронидани рӯёниш

1. Рӯёниш аз молу мулке, ки таҳти идораи оперативии муассиса ё корхонаи махсуси давлатӣ қарор дорад, дар асоси тартиби умумӣ мутобиқи қонунҳо, агар Ҳамин Кодекс ва санади қонунӣ тартиби дигареро пешбинӣ накарда бошанд, анҷом дода мешавад.

2. Агар муассиса аз фаъолияти хоҷагӣ даромад ба даст оварда бошад, рӯёниш аз молу мулки вобастакардаи молик, ки таҳти идораи оперативӣ қарор дорад, пас аз ситонидани пардохт аз даромаде, ки аз фаъолияти хоҷагӣ гирифтааст ва молу мулке, ки аз ҳисоби даромад ба даст овардааст, анҷом дода мешавад.

3. Муассиса ва корхонаи махсуси давлатӣ мутобиқи ўҳдадориҳои оиди маблағи дар ихтиёрашон қарордошта ҷавобгар мебошанд.

Дар сурати нокифоя будани маблағи муассиса ё корхонаи махсуси давлатӣ масъулияти ўҳдадориҳо ба зиммаи молики муассиса ё корхонаи махсуси давлатӣ гузошта мешавад.

Моддаи 319. Нигоҳ доштани ҳуқуқ ба молу мулк ҳангоми ба дигар молик гузаштани корхона ё муассиса

1. Ҳангоми ҷун комплексии молумулкӣ гузоштани ҳуқуқи соҳибмулкӣ корхонаи воҳиди давлатии ҷумҳуриявӣ ё коммуналӣ ба соҳибмулкӣ дигари давлатӣ ё коммуналӣ, ҷунин корхона ҳуқуқи пешбурди хоҷагидориро ба молу мулки худ нигоҳ медорад.

2. Ҳангоми ба дигар шахс гузаштани ҳуқуқи моликият ба муассиса ин муассиса ҳуқуқи идораи оперативиро ба молу мулки худ нигоҳ медорад.

3. Ҳуқуқҳои дигари ашёӣ

Моддаи 320. Ҳуқуқҳои маҳдуди ашёӣ ба соҳибӣ, истифода ва ихтиёрдорӣ қардани ашёӣ

Ҳуқуқҳои маҳдуди ашёӣ ба соҳибӣ, истифода ва ихтиёрдорӣ қардани ашё, инчунин дар натиҷаи ӯҳдадорӣҳои шартномавӣ, ба монанди шартномаи кири ашё, иҷора, қарз ва дигар ҳолатҳои пешбининамудаи қонун ба миён меоянд.

БОБИ 19

ҲИФЗИ ҲУҚУҚИ МОЛИКИЯТ ВА ДИГАР ҲУҚУҚҲОИ АШЁВ

Моддаи 321. Эътирофи ҳуқуқи моликият

Молик ҳақ дорад эътирофи ҳуқуқи моликиятро талаб намояд.

Моддаи 322. Талаб карда гирифтани молу мулк аз ба дастоварандаи ғайриқонунӣ

Молик ҳуқуқ дорад аз ба дастоварандаи ғайриқонунӣ молу мулкашро талаб карда гирад.

Моддаи 323. Талаб карда гирифтани молу мулк аз ба дастоварандаи бовиҷдон

1. Агар молу мулк музднок аз шахсе ба даст оварда шуда бошад, ки ҳуқуқи бегона қардани онро надошт ва ба дастдароваранда аз ин огоҳ набуд ва огоҳ буда ҳам наметавонист (ба дастоварандаи бовиҷдон), ин молу мулкро молик ё шахсе, ки молик барои соҳибӣ дода гум карда бошад ё аз яки онҳо дуздида шуда бошад ё бо усӯли дигар, бидуни ихтиёри онҳо аз тасарруфашон баромада бошад, молик ҳақ дорад онро аз ба дастоваранда талаб карда гирад.

2. Агар молу мулк аз шахсе, ки ба бегона қардани он ҳуқуқ надошт, бе пул гирифта шуда бошад, молик дар ҳама ҳолат ба талаб карда гирифтани молу мулк ҳақ дорад.

3. Аз ба дастдароварандаи бовиҷдон талаб карда гирифтани пул, инчунин коғазҳои қиматноки манзурӣ мумкин нест.

Моддаи 324. Ҳисоббаробаркунӣ ҳангоми баргардонидани молу мулк аз ба дастдароварандаи ғайриқонунӣ

Ҳангоми талаб карда гирифтани молу мулк аз ба дастдароварандаи ғайриқонунӣ ғайр молик инчунин ҳақ дорад аз шахсе, ки медонист ё бояд медонист, ки соҳиби ӯ ғайриқонунӣ мебошад (ба дастдароварандаи бовиҷдон) баргардонидан ё чуброни ҳамаи даромадҳо, ки ин шахс ба даст овардааст ё мебоист дар тамоми давраи соҳибиаш ба даст орад, талаб намояд; ба дастдароварандаи бовиҷдон бошад, тамоми даромадҳо, ки ӯ ба даст овардааст ё мебоист аз лаҳзае, ки ӯ огоҳ гардид ё мебоист аз соҳибияти ғайриқонуниаш ё дар мавриди даъвои молик дар мавриди баргардонидани молу мулк огоҳинома гирифта буд, талаб намояд.

Ба дастдароварандаи бовиҷдон дар навбати худ ҳақ дорад аз молик чуброни хароҷоти заруриашро нисбати молу мулк аз вақте, ки ба молик пардохтани даромад аз молу мулк ба ҳисоб рафтааст, талаб намояд.

Ба дастдароварандаи бовиҷдон инчунин ҳақ дорад беҳбудӣҳои анҷомдодашро, агар чӯдо карда гирифтани онҳо бидуни ворид намудани зиён ба молу мулк имконпазир бошад, дар ихтиёри худ нигоҳ дорад. Агар чунин тарзи чӯдо карда гирифтани беҳбудӣҳои имконнопазир бошад, соҳиби бовиҷдон ҳақ дорад чуброни хароҷоти барои беҳбудӣ масрафшударо, вале на бештар аз арзиши аз нархи зиёдқардашудаи молу мулк талаб намояд.

Моддаи 325. Ҳифзи ҳуқуқи молик аз вайронкуниҳое, ки ба маҳрум қардан аз соҳибӣ алоқаманд намебошанд

Молик метавонад рафъи ҳама гуна вайронкуниҳои ҳуқуқашро талаб намояд, ҳарчанд ин вайронкуниҳо ба маҳрум қардан аз ҳуқуқи соҳибӣ алоқаманд намебошанд.

Моддаи 326. Ҳифзи ҳуқуқи соҳибе, ки молик намебошад

Ҳуқуқҳои пешбининамудаи моддаҳои 322-325 ҳамин Кодекс инчунин ба шахсе тааллуқ доранд, ки ҳарчанд молик набошад ҳам, дар асоси соҳибияти умрбоди меросӣ, пешбурди хоҷагидорӣ, идораи оперативӣ ё дигар асосҳои пешбининамудаи қонун ё шартнома молу мулкро соҳибӣ мекунад.

Ин шахс ҳуқуқ дорад молу мулки дар ихтиёраш бударо аз молик низ ҳифз кунад.

Моддаи 327. Безътибории санади мақомоти ҳокимияти давлатӣ, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, мақомоти худидоракунии маҳаллӣ ва шахсони мансабдоре, ки ҳуқуқи соҳибмулк ва дигар ҳуқуқҳои ашёиро вайрон мекунад

1. Агар дар натиҷаи аз ҷониби мақомоти ҳокимияти давлатӣ, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии маҳаллӣ ё шахси мансабдор баровардани санади меъёрӣ ё инфиродӣ, ки ба қонунҳо мутобиқ нестанд ва ҳуқуқи молик ва дигар шахсро оид ба соҳибӣ, истифода ва ихтиёрдорӣ қардани молу мулки марбуташон вайрон мекунад, чунин санад тибқи тартиби судӣ мутобиқи эътирози молик ё шахсе, ки ҳуқуқаш вайрон шудааст, безътибор дониста мешавад.

2. Товони зиёне, ки дар натиҷаи қабули чунин аснод ба молик расидааст, аз ҷониби мақомоти ҳокимияти давлатӣ, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии маҳаллӣ бояд аз ҳисоби буҷети дахлдор пурра пардохта шавад.

ЗЕРФАСЛИ 1
МУҚАРРАРОТИ УМУМВ ОИД БА ҶҲДАДОРИҲО

БОБИ 20
МАҲҲУМ, АСОСҲОИ БА МИЁН ОМАДАНИ ҶҲДАДОРВ ВА ТАРАҲОИ ҶҲДАДОРВ

Моддаи 328. Мафҳуми ҷҳдадорӣ ва асосҳои ба миён омадани он

1. Аз рӯи ҷҳдадорӣ як шахс (қарздор) бояд ба ғоидаи шахси дигар (кредитор) амали муайянеро анҷом диҳад. Масалан, молу мулкашро ба ӯ диҳад, корро иҷро кунад, пул супорад ва ғайра ё аз иҷрои ягон амал худдорӣ намояд. Кредитор бошад, ҳақ дорад аз қарздор иҷрои ҷҳдадориҳояшро талаб намояд.

2. Ҷҳдадорӣ аз шартномаҳо, дар натиҷаи расонидани зарар ва дар асосҳои дигари дар санадҳои қонунӣ нишондодашуда, бармеояд.

Моддаи 329. Тарафҳои ҷҳдадорӣ

1. Дар ҷҳдадорӣ ба сифати ҳар қадам тарафи он - кредитор ё қарздор - метавонанд як ё ҳамзамон якчанд шахс иштирок намоанд.

Талаботи кредитор ба яке аз ашхосе, ки дар ҷҳдадорӣ аз ҷониби қарздор иштирок мекунад, ба монанди гузашти мӯҳлати даъво мутобиқи талаб вобаста ба он шахс безътибор аст, худ аз худ талаботи ӯ ба шахси дигар дахл надоранд.

2. Агар ҳар қадаме аз тарафҳои мутобиқи шартнома ба манфиати ҷониби дигар ҷҳдадор бошанд, он тараф барояшон қарздори тарафи дигар ҳисобида шуда вазифадор аст ба манфиати тарафи дигар амале анҷом диҳад ва ҳамзамон кредитори он ҳисоб меёбад, ки ҳуқуқ дорад аз тарафи дигар талаб намояд.

3. Ҷҳдадорӣ барои ашхосе, ки дар он ҳамчун тарафҳои иштирок надоранд (шахси сеюм) масъулияте ба вуҷуд намеоварад.

Дар ҳолатҳои пешбиниамудаи қонун ё дигар санади ҳуқуқӣ ё созишномаи тарафҳои ҷҳдадорӣ метавонад барои шахси сеюм дар муносибат ба як ё ҳар ду тараф ҳуқуқи ҷҳдадорӣ ба вуҷуд орад.

БОБИ 21
ИҶРОИ ҶҲДАДОРИҲО

Моддаи 330. Муқаррароти умумӣ

Ҷҳдадориҳо бояд ба таври дахлдор мутобиқи шартҳои ҷҳдадорӣ ва талаботи қонун, дигар санади ҳуқуқӣ иҷро карда шаванд ва ҳангоми набудани чунин шарт ва талабот мутобиқи анъанаҳои муомилоти қарздор ё талаботи муқаррари пешниҳодгардида анҷом дода шаванд.

Моддаи 331. Номумкин будани радди яктарафаи иҷрои ҷҳдадорӣ

Радди яктарафаи иҷрои ҷҳдадорӣ ва яктарафа тағйир додани шартҳои он, ба ғайр аз ҳолатҳои пешбиниамудаи қонун ё шартнома иҷозат дода намешавад. Радди яктарафаи иҷрои ҷҳдадорӣ, ки ба амал баровардани ғайриқонунии соҳибқарорӣ тарафҳои алоқаманд аст, инчунин яктарафа тағйир додани шартҳои чунин ҷҳдадорӣ танҳо дар ҳолатҳои пешбиниамудаи шартнома, агар дар қонун ё моҳияти ҷҳдадорӣ тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, иҷозат дода мешавад.

Моддаи 332. Иҷрои қисм ба қисми ҷҳдадорӣ

Кредитор ҳақ дорад иҷрои қисм ба қисми ҷҳдадориро қабул накунад, ба шарт ки дар қонун, санади дигари ҳуқуқӣ, шартҳои ҷҳдадорӣ тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад ва аз анъанаҳои муомилоти қарздор ё талаботи муқаррари ҷҳдадорӣ барнаояд.

Моддаи 333. Иҷрои ҷҳдадорӣ ба шахси матлуб

Агар дар созишномаи тарафҳои тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад ё аз анъанаҳои муомилоти қарздор ё талаботи муқаррари ҷҳдадорӣ барнаояд, қарздор ҳангоми иҷрои ҷҳдадорӣ ҳақ дорад дар мавриди он, ки ҷҳдадориро маҳз кредитор ё шахси ваколатдори ӯ қабул мекунад, далел талаб намояд ва барои пешниҳод накардани чунин талабот таваккали оқибати онро ба ҷҳдадорӣ дорад.

Моддаи 334. Иҷрои ҷҳдадорӣ аз ҷониби шахси сеюм

1. Агар аз қонун, дигар санади ҳуқуқӣ, шартҳои ҷҳдадорӣ ё моҳияти он аз ҷониби қарздор вазифаи шахсан иҷро намудани ҷҳдадорӣ барнаояд қарздор иҷрои ҷҳдадориро ба зиммаи шахси сеюм вогузошта метавонад. Дар ин ҳолат кредитор иҷрои ҷҳдадориро, ки ба ҷои қарздор шахси сеюм пешниҳод кардааст, бояд қабул кунад.

2. Шахси сеюм, таҳти хатари аз даст додани ҳуқуқи худ ба молу мулки қарздор (ҳуқуқи иҷора, гарав ва ғайра) бо сабаби талаб намудани рӯёниш аз ҷониби кредитор аз ин молу мулк метавонад аз ҳисоби худ бидуни иҷозати қарздор талаби кредиторро қонеъ гардонад. Дар ин ҳолат мутобиқи моддаҳои 411-416 ҳамин Кодекс ҳуқуқи кредитор оид ба ҷҳдадорӣ ба шахси сеюм мегузарад.

Моддаи 335. Мӯҳлати иҷрои ӯҳдадорӣ

1. Агар ӯҳдадорӣ рӯзи иҷро ё давраи мӯҳлатеро, ки дар қараёни он ӯҳдадорӣ бояд иҷро шавад, пешбинӣ намуда бошад ё имкон медиҳад, ки муайян карда шавад, ӯҳдадорӣ бояд дар ҳамон рӯз ё дар ҳар давраи ҳамон мӯҳлат иҷро карда шавад.

2. Дар ҳолатҳое, ки ӯҳдадорӣ мӯҳлати иҷро пешбинӣ накунад ва дар он шартӣ муайян кардани ин мӯҳлат ғайримкон бошад бояд дар мӯҳлати оқилонаи баъди ба миён омадани ӯҳдадорӣ, иҷро карда шавад.

ӯҳдадорие, ки дар мӯҳлати муносиб иҷро карда нашудааст, ҳамчунин ӯҳдадорие, ки мӯҳлати иҷрои он бо лаҳзаи пасталабӣ муайян шудааст, агар дар мӯҳлати дигар иҷро кардани ӯҳдадорӣ аз қонун, санади ҳуқуқии дигар, шартӣ ӯҳдадорӣ, анъанаҳои муомилоти қорӣ ё моҳияти ӯҳдадорӣ барнаояд, қарздор вазифадор аст дар давоми ҳафт рӯз иҷрои ӯҳдадориро талаб кардани кредитор иҷро намояд.

Моддаи 336. Талаби иҷрои мунтазам

ӯҳдадорие, ки иҷроаш дар мӯҳлати тулонӣ пешбинӣ шудааст, агар дар қонунҳо ё шартҳои ӯҳдадорӣ тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад ё аз анъанаҳои муомилоти қорӣ ё моҳияти ӯҳдадорӣ барнаояд, бояд ба таври мунтазам, бо назардошти давраи барои иҷрои чунин ӯҳдадорӣ мувофиқ (рӯз, даҳа, моҳ, семоҳа ва ғайра) иҷро карда шаванд.

Моддаи 337. Иҷрои ӯҳдадорӣ пеш аз мӯҳлат

Агар дар қонун, санади дигари ҳуқуқӣ, ё шартҳои ӯҳдадорӣ тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад ё аз моҳияти он барнаояд, қарздор ҳақ дорад ӯҳдадориро худро то фаро расидани мӯҳлат иҷро намояд. Вале иҷрои пеш аз мӯҳлати ӯҳдадорӣ, ки бо фаъолияти соҳибқори тарафҳои он алоқаманд мешавад, танҳо дар сурате иҷозат дода мешавад, ки имконияти пеш аз мӯҳлат иҷро намудани ӯҳдадориро қонун, дигар санади ҳуқуқӣ ё шартӣ ӯҳдадорӣ пешбинӣ намуда бошанд ё аз анъанаҳои муомилоти қорӣ ё моҳияти ӯҳдадорӣ бармеояд.

Моддаи 338. Иттилоот оид ба қараёни иҷрои ӯҳдадорӣ

Дар қонунҳо ё шартҳои ӯҳдадорӣ вазифаи қарздор дар мавриди иҷрои ӯҳдадорӣ ба кредитор ё шахси муайяннамудаи ӯ хабар додан мумкин аст, пешбинӣ карда шавад.

Моддаи 339. Қои иҷрои ӯҳдадорӣ

1. ӯҳдадорӣ бояд дар қои, ки бо созишномаи тарафҳо муайян карда шудааст ё аз анъанаи муомилоти қорӣ ё моҳияти ӯҳдадорӣ бармеояд, иҷро карда шавад.

2. Агар қои иҷрои ӯҳдадорӣ муайян нагардида бошад, он бояд ба тариқи зайл иҷро карда шавад:

а) аз рӯи ӯҳдадорӣ додани молу мулк ғайриманқул - дар қои мавҷудияти молу мулк;

б) аз рӯи ӯҳдадорӣ додани мол ё дигар молу мулк, ки интиқоли онро пешбинӣ мекунад - дар қои супоридани молу мулк ба боркашони яқум чиҳати расонидани он ба кредитор;

в) аз рӯи дигар ӯҳдадорӣ қарздор чиҳати додани мол ё дигар молу мулк - дар қои тайёр намудани он ё нигоҳдошти молу мулк, ба шарте, ки ин маҳал дар рӯзи ӯҳдадоршудан ба кредитор маълум бошад;

г) аз рӯи ӯҳдадорӣ пулӣ - дар қои истиқомати кредитор ё агар кредитор шахси ҳуқуқӣ бошад, дар қои қойгиршавии он дар лаҳзаи ба миён омадани ӯҳдадорӣ; агар кредитор то лаҳзаи иҷрои ӯҳдадорӣ қои истиқомат ё буду бошашро иваз карда, қарздорро аз ин огоҳонида бошад, пас дар қои нави истиқомат ё буду боши кредитор ва аз ҳисоби кредитор баровардани ҳамаи хароҷоти вобаста ба ивази қои иҷро;

д) аз рӯи ӯҳдадорӣ дигар - дар қои зисти қарздор ва агар қарздор шахси ҳуқуқӣ бошад - дар қои буду боши он.

Моддаи 340. Иҷрои ӯҳдадорӣ пулӣ

1. Истифодаи асъори хориҷӣ, инчунин ҳуҷҷати пардохт бо асъори хориҷӣ ҳангоми анҷом додани ҳисоббаробаркунӣ дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқи ӯҳдадорӣ мувофиқи ҳолат, тартиб ва шартҳои муайяннамудаи қонун иҷозат дода мешавад.

2. ӯҳдадорӣ пулӣ бояд бо пули миллии ифода ва пардохт карда шавад.

3. Дар ҳолати мавҷуд будани шубҳа оид ба маҳалли иҷрои ӯҳдадорӣ пулӣ, ӯҳдадорӣ бояд дар маҳалли қойгиршавии кредитор (маҳалли зисти шахси воқеӣ ё маҳалли қойгиршавии шахси ҳуқуқӣ) ба иҷро расад.

4. Агар дар маҳал ё мамлакате, ки маблағ пардохта мешавад, кредитор суратҳисоби бонкӣ барои гузаронидани маблағ дошта бошад, қарздор ҳақ дорад дар мавриди эътироз надоштани кредитор ӯҳдадорӣ пули худро бо роҳи ба ин суратҳисоб гузаронидани маблағ иҷро намояд.

5. Агар то фаро расидани мӯҳлати пардохт арзиши (қурби) воҳиди пул боло рафта ё паст шуда ё ин ки асъор тағйир ёфта бошад, қарздор аз рӯи нархе (қурбе) маблағро пардохт менамояд, ки ба мӯҳлати ба вучуд омадани ӯҳдадорӣ мувофиқ бошад, агар дар Кодекси мазкур ё шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад. Ҳангоми дигар шудани асъор муносибатҳои мубодилавӣ бояд бо нархи (қурби) дар рӯзи тағйирёбии асъор мавҷудбудани воҳидҳои пулӣ анҷом дода шаванд.

Моддаи 341. Зиёд кардани маблағе, ки барои таъминоти шахрванд пардохта мешавад

Маблағе, ки аз рӯи ӯҳдадорӣ пулӣ бевосита барои таъмини шахрванд чиҳати қуброни зиёни ба ҳаёт ва саломатиаш расида пардохта мешавад, тибқи шартномаи таъминоти умрбод ва дигар ҳолатҳо бо зиёд шудани нишондиҳанда барои ҳисобҳои муқаррарнамудаи қонун мутаносибан меафзояд. (ҚҶТ аз 03.07.2012с., №850)

Моддаи 342. Навбати пардохти талаб аз рӯи ӯҳдадории пулӣ

Маблағи пардохтшуда, ки барои иҷрои пурраи ӯҳдадории пулӣ нокифоя мебошад, ҳангоми мавҷуд набудани созишномаи дигар, пеш аз ҳама барои пӯшонидани хароҷоти кредитор оиди гирифтани иҷро, сипас барои пӯшонидани маблағи асосии қарз, сипас - фоизи он равона карда мешавад.

Моддаи 343. Иҷрои ӯҳдадории алтернативӣ

Қарздоре, ки вазифадор аст ба кредитор ин ё он молу мулкро диҳад, аз ду ё якчанд амал якеро анҷом диҳад, агар аз қонун, санади дигари ҳуқуқӣ ё шартӣ ӯҳдадорӣ тартиби дигаре барнаояд, ҳуқуқи интиҳоб карданро дорад.

Моддаи 344. Иҷрои ӯҳдадории, ки дар он якчанд кредитор ё якчанд қарздор иштирок доранд

Агар дар ӯҳдадорӣ якчанд кредитор ё якчанд қарздор иштирок намоёнд, пас ҳар яке аз кредитор ҳақ дорад иҷрои ӯҳдадорию талаб намоёнд ва ҳар кадоме аз қарздор вазифадор аст ӯҳдадорию баробар ба саҳми дигарон ба андозае иҷро кунад, ки аз қонун, дигар санади ҳуқуқӣ ё шартӣ ӯҳдадорӣ тартиби дигаре барнаояд.

Моддаи 345. ӯҳдадориҳои муштарак

1. ӯҳдадории (ҷавобгарии) муштарак ё талаби муштарак ҳангоме ба миён меояд, ки агар ӯҳдадории муштарак ё талаби муштарак дар созишнома ё дар қонун, аз ҷумла дар қисмати тақсимопазирии предмети ӯҳдадорӣ муқаррар шуда бошад.

2. ӯҳдадории якчанд қарздор оид ба ӯҳдадории, ки ба фаъолияти соҳибкорӣ алоқаманд аст, ҳамчунин талаби якчанд кредиторон дар ҷунин ӯҳдадорӣ, агар дар қонун, санади дигари меъёрӣ ё шартҳои ӯҳдадорӣ тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, ӯҳдадории муштарак мебошад.

Моддаи 346. Ҳуқуқи кредитор ҳангоми ӯҳдадории муштарак

1. Ҳангоми ӯҳдадории муштарак қарздорон кредитор ҳақ дорад иҷрои онро аз ҳамаи қарздорон дар якҷоягӣ ё аз ҳар кадоме онҳо дар алоҳидагӣ, аз ҷумла ба таври пурра ё оид ба як қисми қарз, талаб намоёнд.

2. Кредиторе, ки аз ҷониби яке аз қарздорони муштарак талаби худро пурра қонеъ накардааст, ҳақ дорад иҷрои қисми қонеънашударо аз дигар қарздорони муштарак талаб намоёнд. Қарздорони муштарак то лаҳзаи пурра иҷро намудани ӯҳдадорӣ масъул боқӣ мемонанд.

Моддаи 347. Эътироз муқобили талаботи кредитор ҳангоми ӯҳдадории муштарак

Дар ҳолати ӯҳдадории муштарак қарздор ҳуқуқ надорад ба муқобили талаби кредитор, ки ҷунин муносибат байни дигар қарздорон бо кредитор асос ёфтааст ва қарздори мазкур дар он иштирок надорад, эътироз баён кунад.

Моддаи 348. Иҷрои ӯҳдадории муштарак аз ҷониби яке аз қарздорон

1. Аз ҷониби яке аз қарздорон пурра иҷро намудани ӯҳдадории муштарак қарздорони дигарро аз иҷрои ӯҳдадорӣ дар назди кредитор озод мекунад.

2. Агар аз муносибати байни қарздорони муштарак тартиби дигаре барнаояд:

а) қарздоре, ки ӯҳдадории муштаракро иҷро кардааст ҳақ дорад нисбат ба дигар қарздорон талаби пастдошт регрессӣ, бо ҳиссаи баробар, бо аз ҳисоб баровардани ҳиссаи худ, пешниҳод намоёнд.

б) қисми напардохтаи яке аз қарздорони муштарак ба қарздоре, ки ӯҳдадории муштаракро иҷро кардааст, ба таври баробар ба зиммаи ҳамон қарздор ва қарздорони дигар гузошта мешавад.

3. Қоидаҳои ҳамин модда мутаносибан ҳангоми қатъи ӯҳдадории муштарак бо баҳисобгирии даъвои мутақобилаи яке аз қарздорон татбиқ мегарданд.

Моддаи 349. Талаботи муштарак

1. Ҳангоми талаби муштарак ҳар кадоме аз кредиторони муштарак ҳақ дорад ба қарздор дар ҳаҷми пурра талаб пешниҳод кунад.

То пешниҳод гардидани талаб аз ҷониби яке аз кредиторони муштарак қарздор ҳақ дорад мутақобили салоҳиди худ ӯҳдадории ҳар кадоме аз онҳоро иҷро кунад.

2. Қарздор ҳақ надорад ба муқобили талаби яке аз кредиторони муштарак, ки ба ҷунин муносибати қарздор бо дигар кредиторони муштарак асос ёфтааст ва дар он кредитори мазкур иштирок надорад, эътироз намоёнд.

3. Аз ҷониби қарздор пурра иҷро намудани ӯҳдадории яке аз кредиторони муштарак ӯро аз иҷрои ӯҳдадории кредиторони боқимонда озод мекунад.

4. Кредитори муштарак, ки иҷрои ӯҳдадории қарздорро қабул кардааст, вазифадор аст қарзи ба дигар кредиторон тааллуқдоштаро, агар аз муносибати байни онҳо тартиби дигаре барнаояд, ба андозаи баробар ҷуброн намоёнд.

Моддаи 350. Иҷрои ӯҳдадориҳои иловагӣ

Мутобиқи санади қонунӣ ё шартҳои ӯҳдадории байни кредитору қарздор пешбинӣ шуданаш мумкин аст, ки ҳангоми аз тарафи қарздори асосӣ қонеъ нанамудани талаби кредитор оид ба иҷрои ӯҳдадорӣ, чунин талаби дар қисмати иҷронашуда ба қарздори дигар (қарздори иловагӣ) арз карда мешавад.

Моддаи 351. Тасдиқи иҷрои ӯҳдадорӣ

1. Кредитор иҷрои ӯҳдадориро қабул намуда, вазифадор аст бо талаби қарздор ба ӯ оид ба пурра ё қисман иҷро шудани ӯҳдадори забонхат диҳад.

Агар қарздор ба кредитор барои тасдиқи ӯҳдадорӣ ҳуҷҷати қарздориро дода бошад, пас кредитор иҷрои ӯҳдадориро қабул намуда, бояд ҳуҷҷатро ба қарздор баргардонад. Ҳангоми имконнопазирии баргардонидани он кредитор вазифадор аст дар маврид дар забонхати додаш ба он ишора кунад.

Забонхатро бо сабт дар ҳуҷҷати қарздорӣ, ки ба қарздор баргардонида мешавад, иваз намудан мумкин аст.

2. Дар ихтиёри қарздор қарор доштани ҳуҷҷати қарздорӣ қатъи ӯҳдадориро, то лаҳзаи исбот нагардидани тартиби дигар, тасдиқ мекунад.

3. Ҳангоми аз тарафи кредитор надодани забонхати иҷрои ӯҳдадории анҷомдодашуда, баргардонидани ҳуҷҷат ё сабти имконнопазирии баргардонидани он дар забонхат қарздор ҳақ дорад иҷро ба таъхир гузорад. Дар ин ҳолат кредитор мӯҳлатро гузаронида ҳисобида мешавад.

Моддаи 352. Иҷрои ӯҳдадорӣ бо усули ба депозит гузаронидани қарз

1. Қарздор ҳақ дорад пули қарз гирифтааш ё қоғазҳои қиматнокро ба депозити нотариус ва дар ҳолатҳои муқаррарнамудаи суд ба депозити суд гузаронад, ба шарт ки қарздор бо сабабҳои зайл ӯҳдадориро иҷро карда натавонад:

а) агар дар маҳалле, ки ӯҳдадорӣ иҷро мегардад, кредитор ё шахси ба қабули иҷрои ӯҳдадорӣ ваколатдоршудаи он ҳузур надошта бошад;

б) ғайри қобили амал будани кредитор ва набудани намояндаи он;

в) баръало аён набудани он, ки кадом шахс оид ба ӯҳдадорӣ кредитор мебошад, аз ҷумла вобаста ба баҳси байни кредитор ва дигар ашхос дар ҳамин маврид;

г) саркашӣ намудани кредитор аз қабули иҷрои ӯҳдадорӣ ё ба тарзи дигар гузаронидани мӯҳлат аз ҷониби он.

2. Ба депозити нотариус ё суд гузаронидани маблағ ё қоғазҳои қиматнок иҷрои ӯҳдадорӣ ҳисобида мешавад.

Нотариус ё суд, ки ба депозиташон маблағи пулӣ ё қоғазҳои қиматнок гузаронида шудааст, дар ин ибора кредиторро огоҳ менамоянд.

Моддаи 353. Иҷрои мутақобилаи ӯҳдадорӣ

1. Иҷрои мутақобила аз ҷониби яке аз тарафҳо иҷро намудани ӯҳдадорие ба ҳисоб меравад, ки мутобиқи шартнома шартҳои иҷрои ӯҳдадорӣ аз ҷониби тарафи дигар гузошта шудааст.

2. Дар ҳолати аз тарафи вазифадоршуда пешниҳод нагардидани иҷрои ӯҳдадории шартшуда ё мавҷуд будани ӯҳдадорие, ки ошкоро аз иҷро нашудани он дар мӯҳлати муайян гувоҳӣ медиҳад, тарафи мутақобила иҷрои ӯҳдадориро ба зимадошта ҳақ дорад иҷрои ӯҳдадории худро боздорад ё аз иҷрои он даст кашад ва товони зиёро талаб намояд.

Агар шартҳои иҷрои ӯҳдадории дар шартнома зикршуда дар ҳаҷми пурра иҷро нашуда бошад, тарафи мутақобилаи иҷрои ӯҳдадорӣ ба зима дошта ҳақ дорад иҷрои ӯҳдадориашро боздорад ё аз иҷрои қисми он рад кунад, ки баробар ба ҳаҷми иҷро пешниҳоднашудаи он аст.

3. Агар иҷрои мутақобилаи ӯҳдадорӣ ҷой дошта бошад, сарфи назар аз пешниҳод накардани шартҳои иҷрои ӯҳдадории дар шартнома зикргардида аз тарафи дигар, тарафи дигар вазифадор аст чунин иҷрои ӯҳдадориро пешниҳод кунад.

4. Агар дар шартнома ё қонун тартиби дигаре муайян нашуда бошад, қоидаҳои пешбининамудаи қисми 2 ва 3 ҳамин модда татбиқ карда мешавад.

БОБИ 22

ТАЪМИНИ ИҶРОИ ҶҲДАДОРВ

§1. МУҚАРРАРОТИ УМУМВ

Моддаи 354. Усулҳои таъмини иҷрои ӯҳдадорӣ

1. Иҷрои ӯҳдадорӣ ба воситаи ноустуворона, гарав, нигоҳ доштани молу мулки қарздор, замонат, кафолати бонкӣ, байъона ва дигар усулҳои пешбининамудаи қонун ё шартнома таъмин карда шуданаш мумкин аст.

2. Безътибории созишнома оид ба таъмини иҷрои ӯҳдадорӣ боиси безътибор гардидани ин ӯҳдадорӣ (ӯҳдадории асосӣ) шуда наметавонад.

3. Агар дар қонун тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, безътибори ӯҳдадории асосӣ боиси безътибор гардидани ӯҳдадории таъминкунандаи он мегардад.

§ 2. НОУСТУВОРОНА

Моддаи 355. Мафҳуми ноустуворона

1. Ноустуворона (ҷарима, пеня) маблағе мебошад, ки тибқи қонун ё шартнома муайян гардидааст ва қарздор вазифадор аст ҳангоми иҷро накардан ё иҷрои номатлуби ўҳдадорӣ, аз ҷумла дар ҳолати гузаронидани мӯҳлати иҷро, онро ба кредитор пардозад. Тибқи талаби пардохти ноустуворона кредитор ба исботи зиёни ба ӯ расонидашуда вазифадор намебошад.
2. Андозаи ноустуворона дар маблағи пули аниқ ё дар фоиз ба маблағи иҷрокарданашуда ё ин ки ба таври номатлуб иҷрокарданашуда муайян карда мешавад.

Моддаи 356. Шақли созишнома оид ба ноустуворона

Созишнома оиди ба ноустуворона сарфи назар аз шақли ўҳдадории асосӣ, бояд ба тарзи хаттӣ баста шавад. Риоя накардани ин талаб боиси ғайриқонунӣ шудани созишнома оид ба ноустуворона мегардад.

Моддаи 357. Ноустуворонаи қонунӣ

1. Кредитор ҳақ дорад пардохти ноустуворонаи муайяннамудаи қонун (ноустуворонаи қонунӣ) –ро сарфи назар аз он ки дар созишнома ўҳдадории пардохти он пешбинӣ шудааст ё на, талаб намояд.
2. Андозаи ноустуворонаи қонунӣ, агар қонун онро манъ накунад, бо созишномаи тарафҳо зиёд карда шуданаш мумкин аст.

Моддаи 358. Кам кардани ноустуворона

Агар ноустуворонаи пардохташаванда ошкоро ба оқибати вайрон кардани ўҳдадорӣ баробар набошад, суд ҳақ дорад ноустуворонаро кам кунад.

Қоидаҳои ҳамин модда ба ҳуқуқи қарздор чиҳати кам кардани андозаи масъулияти ӯ дар асоси моддаи 435 ҳамин Кодекс ва ҳуқуқи кредитор барои рӯёнидани товони зиён дар ҳолатҳои пешбининамудаи моддаи 424 ҳамин Кодекс дахл надоранд.

§ 3. ГАРАВ

Моддаи 359. Мафҳум ва асосҳои ба миён омадани гарав

1. Вобаста ба гарав кредитор мутобиқи ўҳдадории бо гарав таъмингардида (дорандаи гарав) дар ҳолати иҷро нашудани ин ўҳдадорӣ аз қониби қарздор барои аз арзиши молу мулк ба гарав гузошташудаи шахсе, ки ин молу мулк ба ӯ марбут аст (гаравдеҳ) чиҳати қонеъ намудани талаботаш нисбат ба дигар кредиторон ҳуқуқи афзалиятнок дорад, ба ғайр аз ҳолатҳои дар қонун муқаррар кардашуда.

Дорандаи гарав ҳуқуқ дорад ҳамон асос барои қонеъ намудани талаботашро аз товони суғурта барои гум ё вайрон кардани молу мулк гузошташуда қонеъ намояд, сарфи назар аз он, ки аз қадом шахс ва ба манфиати кӣ он суғурта шудааст, ба шарте, ки гум ё вайрон кардан бо сабабҳои руҳ дода бошанд, ки дорандаи гарав барояшон ҷавобгар нест.

2. Ба гарав гузоштани корхона, бино, иншоот, манзил (квартира) ва дигар молу мулк ғайри манқул (ипотека) бо қонуни ипотека танзим карда мешавад. Қоидаҳои умумӣ оид ба гарав, ки дар ҳамин Кодекс зикр шудаанд, дар ҳолате татбиқ карда мешаванд, ки дар ҳамин Кодекс ё қонун дар бораи ипотека ва қоидаҳои дигаре муқаррар нагардида бошанд.

3. Гарав дар асоси шартнома ба миён меояд. Гарав инчунин дар асоси қонун, ҳангоми фарорасидани ҳолатҳои муайяннамудаи он ба миён меояд, ба шарте ки агар дар қонун пешбинӣ гардида бошад, ки қадом молу мулк ва барои таъмини иҷрои қадом ўҳдадорӣ ба гарав монда шудани он пешбинӣ шуда бошад.

Қоидаҳои ҳамин Кодекс оид ба гарав, ки дар асоси шартнома ба миён меоянд, мувофиқан нисбат ба гараве татбиқ мегардад, ки дар асоси қонун ба миён омадааст, ба шарте ки дар қонун тартиби дигаре муайян нашуда бошад.

Моддаи 360. Предмети гарав

1. Предмети гарав ҳама гуна молу мулк, аз ҷумла мол ва ҳуқуқи молу мулкӣ (талабот), ба истиснои молу мулке, ки аз муомилот барварда шудаанд (қисми 2 моддаи 141 ҳамин Кодекс) талаботе, ки бо шахсияти қарздор саҳт алоқаманд аст, аз ҷумла талабот оид ба алимент, товони зиёне, ки ба ҳаёт ва саломатӣ расонида шудааст ва дигар ҳуқуқҳои буда метавонад, ки гузашт кардани онҳо ба дигар ашхос тибқи санади қонунӣ манъ шудааст.

2. Ҳуқуқи гаравро бо шартнома ба молу мулке, ки минбаъд ба моликияти гаравдеҳ ё хоҷагидории ӯ ворид мешавад, низ татбиқ кардан мумкин аст.

3. Гарави навъҳои алоҳидаи молу мулк, аз ҷумла молу мулкҳои шахрвандоне, ки аз ҳисоби он ситонидан иҷозат дода намешавад, тибқи санади қонунӣ манъ ё маҳдуд карда шуданашон мумкин аст.

4. Гарави қоғазҳои қиматноки ҷамъиятҳои саҳҳомӣ, аз ҷумла бонкҳо, дигар субъектҳои хоҷагӣ бо назардошти санади қонунӣ оид ба қоғазҳои қиматнок дода мешавад.

Моддаи 361. Талаботе, ки бо гарав таъмин карда мешавад

1. Агар дар шартнома ё санади қонунӣ тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, гарав талаботро танҳо дар ҳаҷме таъмин мекунад, ки он дар лаҳзаи воқеан қонеъ намудани он мавҷуд аст, аз ҷумла фоизҳо, ҷуброни зиёне, ки аз гузаронидани мӯҳлат расидааст, ноустуворона (ҷарима, пеня), хароҷоти зарурӣ барои ниғаҳдошти молу мулк ба гарав гузошта шуда, инчунин товони зиёне, ки ситонида мешавад.

2. Гарав нисбати талаботе, ки метавонад дар оянда пеш ояд муқаррар шуданаш мумкин аст, ба шарте, ки тарафҳо оиди андозаи ба гарав таъмин намудани чунин ўҳдадорӣ ба мувофиқа расанд.

Моддаи 362. Навъҳои гарав

1. Гарав мумкин аст дар навъҳои ипотека, гарави додашуда (заклад), гарави ҳуқуқ, гарави воситаҳои пулӣ ва гарави молу мулк дар гаравхона (ломбард) баромад намояд.»;

2. Ипотека - навъи гаравест, ки молу мулки ба гарав гузошташуда тасарруфӣ ва истифодаи гаравдеҳ ё шахси сеюм боқӣ мемонад.

Предмети ипотека корхонаҳо, иморатҳо, бино, иншоот, манзил (квартира) – ҳои дар биноҳои бисёрхӯҷрагӣ, объектҳои кайҳонӣ, ва дигар молу мулкие, ки аз муомилоти граждани гирифта нашудааст, буда метавонанд.

Самараи ҷудошаванда танҳо дар ҳолатҳои предметҳои ипотека буда метавонад, ки он аз лаҳзаи ҷудо намудан объектҳои ҳуқуқии шахси сеюм нагардад. Ипотекаи корхона, иморат, бино, иншоот, манзил (квартира)-ҳои дар бинои бисёрхӯҷра, воситаҳои нақлиёт ва объектҳои кайҳонӣ бояд дар мақомоти дахлдор объектҳо ба қайд гирифта шаванд.

3. Гарави додашуда (заклад) - навъи гараве мебошад, ки ҳангоми он молу мулки ба гарав гузошташуда аз ҷониби гаравдеҳ ба соҳиби гаравгир дода мешавад.

Бо розигии гаравгир предметҳои гарав метавонад дар ихтиёри гаравдеҳ таҳти кулф ва мӯҳри гаравгир вогузошта шавад. Предмети гаравро дар ихтиёри гаравдеҳ бо сабти аломате, ки таҳти гарав будани онро тасдиқ мекунад (гарави устувор) вогузоштан мумкин аст.

4. Ҳангоми гарави ҳуқуқ предметҳои гарав ҳуқуқи молу мулкие мебошад, ки метавонад аз соҳибӣ бароварда шавад, аз ҷумла ҳуқуқи иҷораи корхона, иморат, бино, иншоот, ҳуқуқи саҳм дар молу мулки ширкати хоҷагидорӣ, талаби қарзӣ, ҳуқуқҳои молу мулкии муаллифӣ, ихтироӣ ва дигар ҳуқуқҳои молу мулки.

Ҳуқуқи ба мӯҳлат танҳо то лаҳзаи гузаштани мӯҳлати амали он предметҳои гарав буда метавонад.

Қарздори гарав бояд аз гарав огоҳ карда шавад. Агар ҳуқуқи ба гарав гузошташуда бо ҳуҷҷат тасдиқ карда шавад, шартномаи гарав мумкин аст бо додани ҳуҷҷати муқарраркунандаи ҳуқуқ ба расмият дароварда шавад.

5. Ҳангоми ба гарав гузоштани ҳуқуқи молу мулке, ки бо қоғазӣ қиматнок тасдиқ карда шудааст, он ба гаравгир супурда мешавад ё агар дар шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, ба депозити бонк ё идораи нотариалӣ гузаронда мешавад.

Маблағи пулие, ки предметҳои гарав аст, дар ҳисоби депозити бонк ё идораи нотариалӣ нигоҳ дошта мешавад. Фоизе, ки ба ин маблағ зам мегардад, ба гаравдеҳ тааллуқ дорад.

6. Гарави маблағҳои пулӣ бо роҳи ба соҳиби гаравгир додани онҳо сурат мегирад, агар дар қонун ё шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад.

Моддаи 363. Гарави молу мулке, ки таҳти моликияти умумӣ қарор дорад

Молу мулке, ки моликияти умумӣ мебошад, танҳо бо розигии ҳамаи моликони ба гарав гузошта шуданаш мумкин аст. Ҳуқуқ ба ҳисса дар молу мулки умумӣ метавонад предметҳои мустақили гарав бошад.

Моддаи 364. Гаравдеҳ

1. Гаравдеҳ метавонад ҳам худи қарздор ва ҳам шахси сеюм бошад.

2. Гаравдеҳи ашё молики он ё шахсе буда метавонанд, ки ҳуқуқи хоҷагидорӣ ашёро дорад.

Шахсе, ки ашё тибқи ҳуқуқи хоҷагидорӣ ба ӯ тааллуқ дорад, дар ҳолатҳои пешбининамудаи қисми 2 моддаи 312 ҳамин Кодекс ҳақ дорад онро бидуни розигии молик ба гарав гузорад.

3. Ба гаравдеҳи ҳуқуқ шахсе буда метавонад, ки ҳуқуқи ба гарав гузоранда ба ӯ тааллуқ дорад.

Ба гарав гузоштани ҳуқуқи иҷора ё дигар ҳуқуқ ба молу мулки бегона бидуни иҷозати молики он ё шахсе, ки ҳуқуқи хоҷагидориро дорад, роҳ дода намешавад, агар дар қонун ё шартнома бегона кардани ин ҳуқуқ бе розигии ин ашхос манъ карда шуда бошад.

Моддаи 365. Гаравгир

Мутобиқи ҳамин Кодекс, ки муносибати гаравро танзим менамояд, ҳам шахрвандон ва ҳам шахси ҳуқуқӣ гаравгир буда метавонанд.

Моддаи 366. Суғуртаи молу мулки ба гарав гузошташуда

1. Мутобиқи шартнома ё қонун вазифаи суғурта кардани молу мулки ба гарав гузошташударо ба зиммаи шахсони зерин вогузоштан мумкин аст:

- ба зиммаи гаравгир, ба шарте ки молу мулки ба гарав гузошташуда ба ихтиёраш дода шуда бошад;

- ба зиммаи гаравдеҳ, ба шарте ки молу мулки ба гарав гузошташуда таҳти истифодаи ӯ қарор дошта бошад.

2. Агар шартномаи гарав ба зиммаи гаравдеҳ вазифаи суғуртаи молу мулки ба гарав гузошташударо вогузорад, гарав ба ҳама гуна ҳуқуқи гаравдеҳ аз рӯи ҳамин суғуртаноме паҳн мегардад ва нигоҳдорандаи гарав барои қонеъ гардонидани талаботи таъминшудааш аз ҳама гуна маблағи минбаъдаи рӯендани суғурта, новобаста ба суғуртакунанда ва бе розигии гаравдеҳ ҳуқуқи имтиёзнок дорад.

3. Ҳангоми фаро расидани ҳодисаи суғурта ҳуқуқи талабкунӣ аз рӯи шартномаи суғуртаи молу мулки ба гаравгузоштаи гаравдеҳ танҳо дар сурати аз ҳуқуқи худ мутобиқи қисми 2 ҳамин модда даст кашидани гаравгир ба миён меояд.

Агар маблағи пардохти суғурта аз маблағи ўҳдадорие, ки ба гарав таъмин гардидааст, бештар бошад, нигоҳдорандаи гарав ўҳдадор аст дар давоми се рӯзи бонкӣ аз лаҳзаи гирифтани он фарқи маблағро ба ҳисоби гаравдеҳ гузаронад.

4. Агар молу мулк бо гуноҳи нигоҳдорандаи гарав гум шуда ё осеб дида бошад, ӯ аз ҳуқуқи аз ҳисоби пардохти суғурта қонеъ намудани талаботи худ маҳрум мегардад.

Моддаи 367. Гарави насупоридан ва супоридани молу мулк ба гаравгир

1. Молу мулки ба гарав гузошташуда, дар назди гаравдеҳ боқӣ мемонад.

Молу мулке, ки таҳти ипотека қарор дорад, ба гаравгир дода намешавад.

2. Предмети ба гарав гузошташуда мумкин аст дар назди гаравдеҳ бояд зери қулф ва мӯҳри гаравгир вогузошта шавад.

Предмети ба гарав гузошташударо метавон дар назди гаравгир бо сабти нишона гузошт, ки ба гарав гузоштани молу мулк далолат мекунад (гарави қатъӣ).

3. Предмети гарав, ки аз тарафи гаравдеҳ муваққатан барои соҳибӣ ё истифода ба шахси сеюм дода шудааст, дар назди гаравдеҳ қарордошта ба ҳисоб меравад.

4. Ҳангоми ба гарав гузоштани ҳуқуқи молу мулке, ки бо қоғази қиматнок собит шудааст, агар дар шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, ба гаравгир ё депозити нотариус дода мешавад.

Моддаи 368. Шартномаи гарав, шакл ва бақайдгирии он

1. Дар шартномаи гарав бояд предмети гарав, моҳият, андоза ва мӯҳлати иҷрои ӯҳдадорӣ, ки бо гарав таъмин шудааст, баён гардад. Дар он инчунин бояд ифода гардад, ки молу мулки ба гарав гузошташуда дар назди кадоме аз тарафҳо қарор дорад.

2. Шартномаи гарав бояд дар шакли хаттӣ баста шавад. Шартномаҳои омехтае, ки мутобиқи қисми 3 моддаи 453 Кодекси мазкур баста шудаанд ва унсурҳои шартномаи гаравро дар бар гирифтаанд, бояд ба талаботи моддаи мазкур мувофиқат намоянд.

Шартнома оид ба ипотека, инчунин шартнома дар бораи гарави молу мулки манқул ё ҳуқуқ ба молу мулк ҷиҳати таъмини ӯҳдадорӣ аз рӯи шартнома, ки дар идораи нотариалӣ тасдиқ шуданаш зарур аст, бояд аз ҷониби идораи нотариалӣ тасдиқ карда шавад.

3. Шартномаи ипотека бояд мутобиқи тартиби ба қайд гирифтани аҳдҳои барои молу мулки дахлдор муқарраргардида ба қайд гирифта шавад. Тартиби ба қайд гирифтани гарави молу мулки манқулро қонун муқаррар менамояд.

4. Риоя накардани қоидаҳои дар қисмҳои 2 ва 3 ҳамин модда зикршуда шартномаи гаравро безъятибор мегардонад.

Моддаи 369. Молу мулке, ки ба он ҳуқуқи гаравгир паҳн мегардад

1. Агар дар шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, ҳуқуқи гаравгир (ҳуқуқи гарав) ба ашёе, ки предмети гарав қарор дорад, ба марбутияти он паҳн мегардад, агар дар шартнома тарзи дигар пешбинӣ нашуда бошад.

Дар натиҷаи истифодаи молу мулки ба гарав гузошта шуда ба самараи бадастовардашуда, маҳсулот ва даромади он ҳуқуқи гарав дар ҳолатҳои пешбиниамудаи шартнома паҳн мегардад.

2. Ҳангоми ипотекаи корхона ё дигар комплекси молу мулки дар маҷмӯъ ҳуқуқи гарав ба тамоми молу мулки ба он дохилшаванда молу мулки манқул ва ғайриманқул, масалан ҳуқуқи талаб ва ҳуқуқи истисно, аз ҷумла ҳуқуқе, ки дар давраи ипотека ба даст оварда шудааст, агар дар қонун ё шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, паҳн мегардад.

3. Мутобиқи шартномаи гарав ва нисбат ба гараве, ки аз асоси қонун бармеояд, мумкин аст гарави ашё ва ҳуқуқи молу мулкиро, ки гаравдеҳ дар оянда ба даст меорад, дар қонун пешбинӣ карда шавад.

Моддаи 370. Ба миён омадани ҳуқуқи гарав

1. Ҳуқуқи гарав ҳангоми дар як вақт мавҷуд будани шартҳои зерин ба миён меояд:

- мавҷуд будани шартнома дар бораи гарав мутобиқи талаботи моддаи 368 Кодекси мазкур;

- соҳиб будани гаравдеҳ ба ҳуқуқи моликият ё дигар ҳуқуқи ашёи ба предмети гарав ва ё ҳуқуқи дигари молумулкӣ.

2. Агар дар шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, ҳуқуқи гарав нисбати гарави молу мулке, ки бояд ба гаравгир супурда шавад, аз лаҳзаи супурдани ин молу мулк ба миён меояд.

3. Ҳуқуқи гарав ба моли дар муомилотбуда мутобиқи қоидаҳои қисми 2 моддаи 386 Кодекси мазкур ба миён меояд.

Моддаи 371. Гарави минбаъда ва муайян кардани навбати гаравгирон

1. Молу мулке, ки аз рӯи шартномаи гарав ҷиҳати таъмини иҷрои боз як ӯҳдадорӣ (гарави ибтидоӣ) ба гарав гузошта шудааст, метавонад барои таъмини иҷрои ӯҳдадории дигар (гарави минбаъда) ба гарав гузошта шавад.

2. Гарави минбаъда иҷозат дода мешавад, ба шарте ки он бо шартномаҳои ибтидоии гарави ҳамон молу мулк манъ нашуда бошад. Агар шартномаи ибтидоии гарав шартҳои бастанӣ шартномаи гарави минбаъдаро пешбинӣ намояд, гарави минбаъда бояд бо риояи ин шартҳо баста шавад.

3. Навбатдории нигоҳдорандаи гарав ба ҳамон як молу мулки предмети гарав аз рӯи санаи дар мақомоти адлия ба қайд гирифта шудани гарав (гарави ба қайд гирифташуда) муқаррар карда мешавад. Ба навбат гузоштани гаравгирони молу мулки манқул бо қонун муайян карда мешавад.

4. Гаравгире, ки дар навбатдорӣ бартарӣ дорад, гаравгири ибтидоӣ номида мешавад. Гаравгирони дигар гаравгирони минбаъда мебошанд.

5. Кредиторе, ки ба қарздор барои таҳти гарав харидани молу мулк қарзи мақсаднок медиҳад, ҷиҳати қонеъ гардонидани талаботи худ аз ҳисоби ҳамин молу мулк ҳуқуқи истисноӣ (ғайринавбатӣ) дорад, ба шарте ки ӯ ин гаравро қайд кунонида бошад.

6. Гаравдеҳ ӯҳдадор аст ба ҳар як гаравгири минбаъда оид ба ҳамаи гаравҳои молу мулки мазкур, ки дар қисми 1 моддаи 368 ҳамин Кодекс пешбинӣ шудааст, маълумот диҳад ва ӯ барои зиёне, ки ба гаравгирон бинобар иҷро накардани ин ӯҳдадорӣ расонидааст, ҷавобгар мебошад.

7. Талаботи гаравгири минбаъда аз арзиши предмети ба гарав гузошташуда баъди қонеъ гардонидани талаботи гаравгири ибтидоӣ қонеъ карда мешавад.

Навбати қонеъ гардонидани талаботро бо розигии хаттии гаравгирон тағйир додан мумкин аст.

Моддаи 372. Нигоҳубин ва эҳтиёти молу мулки ба гарав гузошташуда

1. Гаравдеҳ ё гаравгир вобаста ба он ки молу мулки гарав дар дасти кадоми аз онҳо қарор дорад (моддаи 367), агар дар қонун ё шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, вазифадор аст:

а) молу мулки гаравро аз ҳисоби гаравдеҳ бо арзиши пуррааш аз хавфи гум шудан ё осеб дидан суғурта намояд ва агар арзиши пурраи молу мулк аз андозаи талаботи бо гарав таъмингардида зиёд шавад, ба маблағи на камтар аз андозаи талаб суғурта кунад;

б) барои эҳтиёт кардани молу мулк ки ба гарав гузошташро, аз ҷумла барои ҳимояи он аз сӯйқасд ва талабҳои ҷониби шахси сеюм тадбирҳои зарурӣ андешад;

в) тарафи дигарро дар мавриди омадани хавфи гумшавӣ ё осеб дидани молу мулки ба гарав гузошта шуда фавран огоҳ созад.

2. Гаравгир ва гаравдеҳ ҳақ доранд тибқи ҳуҷҷат ва воқеан мавҷуд будани молу мулк, миқдор, вазъ ва шароити нигоҳдошти молу мулки ба гарав гузошташро, ки дар ихтиёри тарафи дигар аст, тафтиш кунанд.

3. Ҳангоми аз ҷониби гаравгир дағалона вайрон кардани ӯҳдадорӣ, ки дар қисми 1 ҳамин модда зикр ёфтаанд ва ин ба молу мулки ба гарав гузошташуда хавфи гумшавӣ ё осеб таҳдид мекунад, гаравдеҳ ҳақ дорад қатъи пеш аз мӯҳлати гаравро талаб намояд.

Моддаи 373. Оқибатҳои гум кардан ё осеб дидани молу мулки ба гарав гузошташуда

1. Гаравдеҳ, агар дар шартномаи гарав тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, таваккали ногаҳон нобуд гардидан ё ногаҳон осеб дидани молу мулки ба гарав гузошташударо ба ӯҳда дорад.

2. Агар гаравгир мутобиқи моддаи 432 ҳамин Кодекс аз ҷавобгарӣ озод шуданашро исбот карда натавонад, барои пурра ё қисман гум шудан ё осеб дидани молу мулки ҳамчун предмети гарав ба ӯ супоридашуда, ҷавобгар мебошад.

Гаравгир барои гум кардани молу мулки гарав ба андозаи арзиши воқеии он ва барои осеб расидан ба андозаи маблағе, ки арзиши он поин фаромадааст, сарфи назар аз он ки ҳангоми супоридани он ба гаравдеҳ чӣ қадар нархгузори шуда буд, ҷавобгар мебошад.

Агар дар натиҷаи осеб предмети гарав он қадар тағйир ёфта бошад, ки мутобиқи таъиноти аслиаш истифода бурдани он имконнопазир аст, гаравдеҳ ҳақ дорад аз он даст кашад ва барои аз даст додани он товон талаб кунад.

Дар шартнома ӯҳдадорӣ гаравгир оид ба ҷуброни дигар зиёне, ки дар натиҷаи гум шудан ё осеб дидани молу мулки гарав ба гаравдеҳ ворид мегардад, пешбинӣ шуданаш мумкин аст.

Гаравдиханда, ки доир ба ӯҳдадорие, ки бо гарав таъмин шудааст қарздор мебошад, ҳақ дорад талаби гаравгирро оид ба пардохти товони зиёне, ки аз сабаби гум шудан ё осеб дидани предмети гарав расонида шудааст, ба ҳисоби ӯҳдадорӣ бо гарав таъминшуда ба ҳисоб гирад.

Моддаи 374. Иваз ва барқарор намудани предмети гарав

1. Иваз намудани предмети гарав, агар дар шартнома ё қонун тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, бо розигии гаравгир иҷозат дода мешавад.

2. Агар предмети гарав нобуд шуда ё осеб дида бошад ё ҳуқуқи моликият ба он ё ҳуқуқи пешбурди хоҷагидорӣ он дар асоси пешбининамудаи қонун қатъ гардида бошад, гаравдеҳ ҳақ дорад дар мӯҳлати мусоид предмети гаравро барқарор кунад ё, онро бо молу мулки баробарарзиш иваз намояд, ба шарт ки дар шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад.

Моддаи 375. Истифода ва ихтиёрдорӣ предмети гарав

1. Агар дар шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад ё аз моҳияти гарав барнаояд, гаравдеҳ ҳақ дорад предмети гаравро тибқи таъиноташ истифода барад, аз ҷумла аз самара ва даромади он баҳравар гардад.

2. Агар дар қонун ё шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад ва аз моҳияти гарав барнаояд, гаравдеҳ танҳо бо розигии гаравгиранда ҳақ дорад предмети гаравро бегона кунад, онро ба иҷора диҳад ё ба дигар шахс ба истифодаи бемузд супорад ё онро бо усули дигар ихтиёрдорӣ намояд.

Шартномае, ки ҳуқуқи гаравдихандаро барои васият намудани молу мулки гарав гузошташудааш маҳдуд месозад, тамоман эътибор надорад.

3. Гаравгир ҳақ дорад танҳо дар ҳолатҳои пешбининамудаи шартнома аз молу мулки ба гарав супурдашуда истифода барад ва мунтазам ба гаравдиханда оид ба истифодаи он ҳисобот диҳад. Мутобиқи шартнома гаравдеҳ мумкин аст вазифадор карда шавад, ки самара ва даромад аз молу мулки гарав гузошташударо ба мақсади иҷрои ӯҳдадорӣ асосӣ ё ба манфиати гаравдеҳ истифода намояд.

Моддаи 376. Аз ҷониби гаравгир ҳифз намудани ҳуқуқҳои худ оиди предмети гарав

1. Гаравгир, ки молу мулки ба гарав гузошташударо дар ихтиёр дорад ё мебоист дар ихтиёраш қарор дошта бошад, ба талаб карда гирифтани он аз тасарруфи ғайриқонунии шахси бегона, аз ҷумла аз соҳиби гаравдеҳ (моддаҳои 322, 323, 326), ҳуқуқ дорад

2. Дар ҳолате, ки тибқи шартҳои шартнома ба гаравгир ҳуқуқ дода шудааст аз молу мулки ба гарав гузошташудаи дар ихтиёраш қарор дошта истифода барад, ӯ метавонад аз шахси дигар, аз ҷумла аз гаравдеҳ рафъи ҳама гуна вайрон кардани ҳуқуқҳояшро талаб намояд, ҳарчанд ин вайронкуниҳо бо маҳрум сохтан аз соҳибияти молу мулкӣ алоқаманд набоянд ҳам (моддаҳои 325, 326).

Моддаи 377. Асоси рӯёниш аз молу мулки ба гарав гузошташуда

1. Рӯёниш аз молу мулки ба гарав гузошташуда чиҳати қонеъ намудани талаботи гаравгир (кредитор) дар сурати иҷро накардан ё иҷрои номатлуби ўҳдадорӣ бо гарав таъминшуда аз тарафи гаравдеҳ вобаста ба ҳолатҳое, ки барои онҳо ӯ ҷавобгар намебошад, ситонидан мумкин аст.

2. Агар хатои роҳдодаи қарздор оиди ўҳдадорӣ ба гарав таъминшуда хеле ночиз бошад ва андозаи талаби гаравгир дар натиҷаи он ба арзиши молу мулки ба гарав гузошташуда тамоман номутаносиб гардад, талаби ситонидан молу мулки ба гарав гузошташуда рад карда шуданаш мумкин аст.

Моддаи 378. Тартиб ва шартҳои рӯёнидан аз ҳисоби предмети ба гарав гузошташуда

1. Рӯёнидан аз ҳисоби предмети ба гарав гузошташуда метавонад ҳам бо тартиби судӣ ва ҳам ғайрисудӣ сурат гирад.

2. Агар дар шартномаи гарав имконияти рӯёнидан аз ҳисоби предмети ба гарав гузошташуда бо тартиби ғайрисудӣ пешбинӣ нашуда бошад, рӯёнидан аз ҳисоби предмети ба гарав гузошташуда, дар мавридҳои зерин метавонад бо тартиби судӣ анҷом дода шавад:

- агар барои бастанӣ шартномаи гарав розигӣ ё иҷозати шахс ё мақомоти дигар лозим бошад, лекин аз онҳо чунин розигию иҷозат наомада бошад;

- агар предмети ба гарав гузошташуда барои ҷамъият арзиши зиёди таъриҳӣ, бадеӣ ва арзишҳои дигари фарҳангӣ дошта бошад;

- агар гаравдеҳ ғоиб ва маҳалли зисти ӯро муқаррар кардан имконнопазир бошад.

3. Агар дар қонун тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, рӯёнидан аз ҳисоби предмети ба гарав гузошташуда бо тартиби ғайрисудӣ дар асоси шартномаи гарав ё созишномаи дорои шартҳои рӯёнидан аз ҳисоби предмети ба гарав гузошташуда бо тартиби ғайрисудӣ сурат мегирад.

Агар байни тарафҳо доир ба рӯёнидан аз ҳисоби предмети ба гарав гузошташуда барои баҳс асосе набояд, ҳеч яке аз онҳо наметавонанд аз ҷониби худ тартиби ғайрисудии рӯёнидан аз ҳисоби предмети ба гарав гузошташударо тағйир диҳанд ва ё бо усули дигар аз тартиби бо шартнома (созишнома) муқарраргардидаи рӯёнидан аз предмети ба гарав гузошташуда даст кашанд.

Дар баробари ин тарафҳо ҳақ доранд баъди ба миён омадани асоси рӯёнидан аз ҳисоби предмети ба гарав гузошташуда бо созишномаи иловагӣ тартиби дигари ғайрисудии рӯёнидан аз ҳисоби предмети ба гарав гузошташударо, ки аз тартиби қаблан муайяннамудаи шартнома ё созишномаи гарав фарқ дорад, пешбинӣ намоянд.

4. Ҳатто агар тартиби ғайрисудии рӯёнидан аз ҳисоби предмети ба гарав гузошташуда бо шартномаи гарав ё созишномаи алоҳида муқаррар карда шуда бошад, қарздор ҳақ дорад ба суд дар бораи мавриди баҳс қарор додани асоси рӯёнидан аз ҳисоби предмети ба гарав гузошташуда даъво намояд.

Ҳангоми баррасӣ намудани баҳси байни гаравдеҳ ва гаравгир оид ба асосҳои рӯёнидан аз ҳисоби предмети ба гарав гузошташуда, суд дар бораи асоснокии рӯёнидан аз ҳисоби предмети ба гарав гузошташуда қарор қабул мекунад. Суд қарор қабул намуда, ҳақ надорад тартиби рӯёнидан аз ҳисоби предмети ба гарав гузошташударо, ки бо созишномаи тарафҳо муқаррар шудааст, тағйир диҳад.

5. Барои сар кардани муурофияи рӯёнидан аз ҳисоби предмети ба гарав гузошташуда бо тартиби ғайрисудӣ ё судӣ гаравгир ўҳдадор аст, ки:

- дар бораи оғози муурофияи рӯёнидан аз ҳисоби предмети ба гарав гузошташуда огоҳнома тартиб диҳад;

- огоҳномаро бо риояи расмиёт ба қарздор (гаравдеҳ) супорад;

- нусхаи огоҳномаро ба гаравгирони ибтидоӣ ва минбаъда равон кунад.

Қарздор (гаравдеҳ) ҳангоми гирифтани огоҳнома ҳақ дорад, ки:

- пешниҳоди гаравгирро оид ба иҷрои ихтиёрии ўҳдадорӣ қонеъ гардонад;

- дар бораи мавриди баҳс қарор додани асоси рӯёнидан аз ҳисоби предмети ба гарав гузошташуда ба суд даъво намояд.

Моддаи 379. Фурӯши молу мулки ба гарав гузошташуда

1. Фурӯши молу мулки ба гарав гузошташуда, ки мутобиқи моддаи 378 ҳамин Кодекс ба он рӯёниш нигаронида шудааст, тибқи тартиби муқаррарнамудаи қонунҳои муурофиявӣ, агар дар қонун ё шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, бо усули фурӯш дар савдои оммавӣ анҷом дода мешавад.

2. Бо хоҳиши гаравдеҳ суд ҳақ дорад дар қарор оид ба рӯёниш аз молу мулки ба гарав гузошташуда мӯҳлати фурӯши молу мулки ғайриманқулро дар савдои оммавӣ то як сол дароз кунад. Дароз кардани мӯҳлат ба ҳуқуқ ва ўҳдадорӣҳои тарафҳо оид ба ўҳдадорӣи таъмини гарав бо молу мулк таъсир намерасонад ва қарздорро аз пардохти зиёни дар давраи гузаронидани мӯҳлат расонидашуда ва ноустоворона ба гаравдеҳ озод намекунад.

3. Арзиши ибтидоии молу мулки ба гарав гузошташуда, ки бо он савдо шурӯъ мешавад, дар ҳолати тибқи тартиби судӣ муайян кардани рӯёниш аз молу мулк бо қарори суд ё дар ҳолатҳои дигар мутобиқи созишномаи байни гаравдиҳанда ва гаравгир муқаррар карда мешавад.

Молу мулки ба гарав гузошташуда ба шахсе фурӯхта мешавад, ки дар савдо нархи баландтарро пешниҳод кардааст.

4. Ҳангоми баргузорнашуда эълон кардани савдо гаравгир ҳақ дорад тибқи созишнома бо гаравдеҳ молу мулки гаравро ба даст орад ва онро ба ҳисоби маблағи арзиши талаботаш, ки бо гарав таъмин шудааст, дохил кунад. Оид ба чунин созишнома қоидаҳои хариду фурӯш татбиқ мегарданд.

Ҳангоми баргузор нашудани савдои такрорӣ гаравгир ҳақ дорад предмети гаравро дар ихтиёри худ гузошта арзиши онро аз нархи савдои такрорӣ муайянгардида, то 10 фоиз кам кунад.

Агар гаравгир дар тӯли як моҳи баргузор нашудани савдои такрорӣ аз ҳуқуқи худ дар мавриди таҳти ихтиёраш қарор доштани предмети гарав истифода набарад, шартномаи гарав қатъ мегардад.

5. Агар маблағи аз фурӯши молу мулки гарав бадастомада барои пӯшонидани талаботи гаравгир нокифоя бошад, ҳангоми дар қонун ё шартнома мавҷуд набудани тартиби дигар, ӯ ҳуқуқ дорад маблағи нокифояро бидуни истифодаи афзалияти бо гарав асосёфта аз молу мулки дигари гаравдеҳ гирад.

6. Агар маблағи аз фурӯши молу мулки гарав бадастомада аз маблағи барои бо молу мулк таъмин намудани талаботи гаравгир бештар бошад, фарқияти он ба гаравдеҳ баргардонидани мешавад.

7. Қарздор ва гаравдеҳ, ки шахси сеюм мебошад, ҳақ дорад дар ҳар лаҳзаи то фурӯши предмети гарав рӯёниш ва фӯруши онро қатъ намуда ӯҳдадорӣ бо гарав таъминшуда ё он қисмеро, ки мӯҳлати иҷрояш гузаштааст, иҷро кунад. Созишномае, ки ин ҳуқуқро маҳдуд месозад беэътибор аст.

Моддаи 380. Пеш аз мӯҳлати иҷро намудани ӯҳдадорие, ки бо гарав таъмин шудааст ва рӯёниш аз молу мулки ба гарав гузошташуда

1. Гаравгир дар ҳолатҳои заил барои пеш аз мӯҳлат иҷро намудани ӯҳдадорӣ бо гарав таъминшуда ҳақ дорад:

а) агар предмети гарав аз ихтиёри гаравдеҳ баромада бошад, ки дар он ҷо монда шуда буд, хилофи шартҳои шартнома бошад;

б) аз ҷониби гаравдеҳ вайрон карда шудани қоидаҳои иваз намудани предмети гарав (моддаи 374);

в) гум кардани предмети гарав, мутобиқи ҳолатҳое, ки барои он гаравгир ҷавобгар намебошад, агар гаравдеҳ аз ҳуқуқи пешбининамудани қисми 2 моддаи 374 ҳамин Кодекс истифода набурда бошад;

г) агар гаравдеҳ ӯҳдадориашро оид ба огоҳонидани гаравгир аз ҳуқуқи шахси сеюми ба предмети гарав риоя накарда бошад (қисми 6 моддаи 371);

д) агар арзиши предмети гарав хеле паст шавад ва гаравдеҳ талаботи иваз намудани предмети гаравро иҷро накунад;

е) дар ҳолатҳои дигари пешбининамудани қонун ё шартнома.

2. Гаравгир ҳақ дорад иҷрои пеш аз мӯҳлати ӯҳдадорӣ бо гарав таъминшударо талаб кунад ва агар талаби ӯ қонеъ карда нашавад, дар ҳолатҳои заил рӯёнишро аз предмети гарав истифода барад:

а) дар ҳолати аз ҷониби гаравдеҳ вайрон кардани қоидаҳои гарави минбаъда (моддаи 371);

б) ҳангоми аз ҷониби гаравдеҳ иҷро нашудани вазифаҳои пешбининамудани зербандҳои а) ва б) қисми 1 ва қисми 2 моддаи 372 ҳамин Кодекс;

в) дар сурати аз ҷониби гаравдеҳ вайрон кардани қоидаҳои ихтиёрдорӣ молу мулки ба гарав гузошташуда (қисми 2 моддаи 375).

Моддаи 381. Қатъи гарав

1. Гарав дар ҳолатҳои заил қатъ мегардад:

а) бо қатъи ӯҳдадорӣ бо гарав таъминшуда;

б) тибқи талаби гаравдеҳ, ҳангоми мавҷуд будани ҳолатҳои пешбининамудани қисми 3 моддаи 372 ҳамин Кодекс;

в) дар сурати нобуд шудани ашёи ба гарав гузошташуда ё қатъи ҳуқуқи ба гарав, агар гаравдеҳ аз ҳуқуқҳои пешбининамудани қисми 2 моддаи 374 ҳамин Кодекс истифода набурда бошад;

г) ҳангоми дар савдои оммавӣ фурӯштани молу мулки ба гарав гузошташуда, инчунин дар ҳолатҳое, ки фурӯши он имконнопазир гардидааст (қисми 4 моддаи 379);

д) бо асосҳои дигари пешбининамудани қонун ё шартнома.

2. Қатъи гарав бояд дар феҳрасте сабт гардад, ки дар он шартномаи гарав ба қайд гирифта шуда буд.

3. Ҳангоми қатъи гарав дар натиҷаи иҷро намудани ӯҳдадорӣ бо гарав таъминшуда ё мувофиқи талаби гаравдеҳ (қисми 3 моддаи 372) гаравгир, ки ашёи ба гарав гузошташуда дар ихтиёраш буд, бояд фавран онро ба гаравдеҳ баргардонад.

Моддаи 382. Нигоҳ доштани гарав ҳангоми ба шахси дигар гузаштани ҳуқуқи ба гарав гузошташуда

1. Дар сурати гузаштани ҳуқуқи моликият ба молу мулки ба гарав гузошташуда ё ҳуқуқи хоҷагидорӣ он аз гаравдеҳ ба шахси дигар дар натиҷаи ба музд ё бемузд бегона кардани ин молу мулк ё тибқи тартиби ҳуқуқи мероси умумӣ (универсалӣ) – ҳуқуқи гарав қобили эътибор аст.

Вориси гаравдеҳ ҷои гаравдеҳро ишғол намуда, агар дар шартномаи байни ӯ ва гаравгир тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, тамоми ӯҳдадориҳои гаравдеҳро ба зима мегирад.

2. Агар молу мулки гаравдеҳ, ки предмети гарав мебошад, тибқи тартиби вориси ҳуқуқи ба якчанд шахс гузашта бошад, ҳар як ворис (бадастоварандагони молу мулк) оқибатҳоеро, ки аз натиҷаи бо гарав таъмин намудани ӯҳдадорӣ бармеоянд, ба андозаи баробар ба мисли молу мулки зикргардидаи ба онҳо гузашта, ба зимма доранд. Аммо ҳангоме, ки мавзӯи гарав тақсимнашаванда аст ё бо асосҳои дигар таҳти моликияти умумии ворисони умумӣ мебошад, онҳо ба гаравдеҳони муштарак табдил меёбанд.

Моддаи 383. Оқибати маҷбуран гирифтани молу мулки ба гарав гузошташуда

1. Агар ҳуқуқи моликияти гаравдеҳ ба молу мулке, ки предмети гарав қарор дорад дар натиҷаи гирифтани (харида гирифтани) барои эҳтиёҷоти давлатӣ, реквизиция ё милликунонӣ тибқи тартиби пешбининамудани қонун қатъ гардад ва ба гаравдеҳ молу мулки дигар дода шавад ё ҷуброни дахлдор сурат гирад, ҳуқуқи гарав ба молу мулке, ки ба ивази он дода мешавад татбиқ гардида, мувофиқан гаравгир барои қонеъ

намудани талаботи худ аз маблағи барои ҷуброни гаравдеҳ додашаванда ҳуқуқи афзалиятнок пайдо мекунад. Гаравгир инчунин ҳақ дорад иҷрои пеш аз мӯҳлати ўҳдадории бо гарав таъминшудааро талаб намояд.

2. Дар ҳолатҳое ки молу мулки тахти предмети гарав қарордоштаи гаравдеҳ мутобиқи тартиби муқаррарнамудаи қонун дар асоси он, ки молики ин молу мулк шахси воқеии дигар мебошад (моддаи 322) ё ҳамчун ҷазо барои содир намудани ҷиноят ё дигар ҳуқуқвайронкунӣ (моддаи 267) гирифта шавад, гарав нисбат ба ин молу мулк қатъ мегардад. Дар чунин ҳолат гаравгир ҳақ дорад иҷрои пеш аз мӯҳлати ўҳдадории бо гарав ё ин ки ивази предмети гаравро талаб намояд.

Моддаи 384. Гузашт кардани ҳуқуқ оид ба шартномаи гарав

1. Гаравгир ҳақ дорад ҳуқуқи худро оид ба шартномаи гарав бо риояи қоидаҳои додани ҳуқуқи кредитор, бо роҳи гузашти талабот (моддаҳои 411-419) ба дигар шахс диҳад.

2. Аз ҷониби гаравгир гузашт кардани ҳуқуқи худ оид ба шартномаи гарав ба шахси дигар ҳангоме қобили эътибор аст, ки агар ба ҳамон шахс ҳуқуқи талабот ба қарздор оид ба ўҳдадории асосии бо гарав таъминшуда низ гузашт карда шуда бошад.

3. Агар амали дигаре исбот нашуда бошад, гузашти ҳуқуқ оид ба шартнома дар мавриди ипотека инчунин маънои гузашти ҳуқуқ ба ўҳдадории бо ипотека таъминшударо дорад.

Моддаи 385. Гузаронидани қарзи ўҳдадорие, ки бо гарав таъмин шудааст

Бо гузаронидани қарзи ўҳдадории бо гарав таъминшуда ба шахси дигар, агар гаравдеҳ ба кредитор дар мавриди ба зимма гирифтани масъулияти қарздори нав розигӣ надода бошад, гарав қатъ мегардад.

Моддаи 386. Ба гарав гузоштани моли дар муомилот буда

1. Моли дар муомилотбудаи ба гарав гузошташуда моле эътироф карда мешавад, ки дар ихтиёри гаравдеҳ буда, ба ӯ ҳуқуқ дода шудааст таркиб ва шакли табиӣ молу мулки ба гарав гузошташударо (захираҳои мол, ашё, мавод, маҳсулоти нимтайёр, маҳсулоти тайёр ва ғайра) тағйир диҳад ба шарте, ки арзиши умумии онҳо аз арзиши дар шартнома муайяншудаи ин молу мулки гарав камтар нагардад.

Агар дар шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, арзиши моли ба муомилот гузошташударо, баробари андозаи қисми ўҳдадории бо гарав таъминшуда кам кардан мумкин аст.

2. Моли дар муомилотбуда, ки аз ҷониби гаравдеҳ бегона карда шудааст, аз лаҳзаи ба соҳибмулкӣ, пешбурди хоҷагидорӣ ё идораи оперативии бадастоваранда гузаштанаш дигар предмети гарав шуда наметавонад. То рӯзи пурра кардани предмети гарав, ки моли дар муомилотбуда аз ҷумлаи он аст, маблағи аз фурӯши ин мол ба дастамада ба сифати предмети гарав ҳисоб карда мешавад.

Моли дар муомилотбудае, ки гаравдеҳ онро аз рӯи шартҳои шартномаи гарави моли дар муомилотбуда харидааст, аз лаҳзаи бо ҳуқуқи моликият ё ҳуқуқи дигари ашёи ба ихтиёри гаравдеҳ гузаштанаш предмети гарав қарор мегирад.

3. Гаравдеҳи моли дар муомилотбуда бояд дафтари сабти гаравҳоеро дошта бошад, ки дар он шартҳои ба гарав гузоштани мол, дигар амале, ки боиси тағйир додани таркиб ва ё шакли табиӣ моли ба гарав гузошташуда гардидаанд, аз ҷумла коркарди онро дар рӯзи охири амалиёт инъикос намояд.

4. Ҳангоми аз ҷониби гаравдеҳ вайрон карда шудани шартҳои ба гарав гузоштани моли дар муомилотбуда гаравгир ҳақ дорад ба рӯи он нишонаву мӯҳри худро гузошта, то бартараф намудани норасоӣҳо, амалиётро бо ин молу мулк боздорад.

Моддаи 387. Ба гарав гузоштани мол дар гаравхона (ломбард)

1. Аз шахрвандон ба гарав қабул кардани молу мулки манқуле, ки барои истеъмоли шахсӣ, кандани қарзи кӯтоҳмуддат таъин шудаанд, ба сифати фаъолияти соҳибкорӣ аз ҷониби ташкилотҳои махсусгардонидашуда – гаравхона (ломбард)-ҳо, ки ба ин фаъолият иҷозатнома (лицензия) доранд, анҷом дода шуданаш мумкин аст.

2. Шартномаи ба гарав гузоштани мол дар гаравхона (ломбард) бо додани чипта (билет) -и гарав аз тарафи гаравхона (ломбард) ба расмият дароварда мешавад.

3. Молҳои багаравгузошта ба гаравхона (ломбард) супорида мешаванд. Гаравхона (ломбард) вазифадор аст моли ба гарав гирифтаашро ба манфиати гаравдеҳ аз ҳисоби худ, бо арзиши пуррааш мутобиқи нархи чунин мол ва чунин сифат, ки одатан дар муассисаҳои савдо ҳангоми ба гарав гирифтани муайян карда мешавад, суғурта намояд.

Гаравхона (ломбард) ҳақ надорад моли ба гарав гузошташударо истифода ва ихтиёрдорӣ намояд.

4. Гаравхона (ломбард) барои гум ё осеб دیدани моли ба гарав гузошташуда, агар исбот карда натавонад, ки гум ё осеб ёфтани мол ба қувваи рафънопазир вобаста аст, масъулият дорад.

5. Ҳангоми дар мӯҳлати муайяншуда барнагардонидани қарзи моли ба гаравхона (ломбард) супурда, гарави он аст, ки гаравхона (ломбард) ҳақ дорад дар асоси иҷроварақаи нотариус бо гузаштани як моҳи имтиёзнок, ин молро бо тартиби барои фурӯши молу мулки ба гарав гузошташуда (қисмҳои 3, 4, 6 ва 7 моддаи 379) муқарраргардида фурӯшад. Пас аз ин талаботи гаравхона (ломбард) нисбати гаравдеҳ (қарздор), ҳарчанд маблағи фурӯши моли ба гарав гузошташуда барои пурра қонеъ намудани талабот нокифоя бошад ҳам қонеъ гашта ҳисоб мешавад.

6. Қоидаҳои ба шахрвандон мувофиқи молу мулки ба гарав гузошташон қарздодани гаравхона (ломбард) -ро мутобиқи ҳамин Кодекс қонун муайян мекунад.

7. Шартҳои шартномаи дар гаравхона (ломбард) гарав гузоштани мол, ки ҳуқуқи гаравдеҳро дар муқоиса ба ҳуқуқҳои додаи ҳамин Кодекс ё дигар қонунҳо маҳдуд месозад, эътибор надоранд. Бар ивази чунин шартҳои муқаррароти дахлдори қонун татбиқ карда мешаванд.

§ 4. НИГОҲ ДОШТАН

Моддаи 388. Асосҳо барои нигоҳ доштан

1. Кредитор молу мулкери, ки дар ихтиёр дорад ва онро бояд ба қарздор ва ё шахси муайяннамудаи қарздор супорад, дар сурати аз ҷониби қарздор дар муҳлати муайяншуда иҷро накардани ўҳдадорию пардохти ҳаққи мол ё ҷуброни хароҷоти қарзҳо вобаста ба ин ё зиёни дигар ҳақ дорад то иҷро гардидани ўҳдадориҳои дахлдор, онро нигоҳ дорад.

Бо нигоҳ доштани мол ҳамчунин талаботе қонеъ гардонида мешавад, ки бо пардохти мол ё ҷуброни хароҷоти он ва зиёнҳои дигари аз ўҳдадорӣ барояндае, ки тарафҳои ин ўҳдадорӣ ҳамчун соҳибкор баромад мекунад, алоқаманд нестанд.

2. Кредитор, сарфи назар аз он, ки баъди соҳиб шуданаш ба ин мол шахси сеюм ба он ҳуқуқ пайдо кардааст, молро нигоҳ дошта метавонад.

3. Агар дар шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, қоидаҳои моддаи мазкур татбиқ мегарданд.

Моддаи 389. Қонеъ намудани талабот аз ҳисоби молу мулки нигоҳдошташуда

Талаботи кредитори нигоҳдорандаи мол аз ҳисоби арзиши он баробари ҳаҷм ва мутобиқи тартибе қонеъ гардонида мешавад, ки барои қонеъ намудани ўҳдадорию бо гарав таъминшуда, пешбинӣ шудааст.

§ 5. ЗАМОНАТ

Моддаи 390. Шартномаи замонат

1. Тибқи шартномаи замонат зомин ўҳдадор мешавад, ки дар назди кредитори дигар шахс барои пурра ё қисман иҷро намудани ўҳдадорию он ҷавобгар бошад.

2. Шартномаи замонат инчунин чиҳати таъмини ўҳдадорию минъбада, низ баста шуданаш мумкин аст.

Танҳо талаботи ҳаққонӣ метавонад бо замонат таъмин карда шавад.

Моддаи 391. Шакли шартномаи замонат

Шартномаи замонат бояд хаттӣ тартиб дода шавад. Дар сурати ба тарзи хаттӣ тартиб надодани он шартномаи замонат безътибор мегардад.

Моддаи 392. Масъулияти зомин

1. Ҳангоми иҷро нанамудан ё иҷрои номатлуби бо замонат таъмин кардани ўҳдадорӣ зомин ва қарздор, агар қонун ва ё шартномаи замонат масъулияти субсидарию зоминро пешбинӣ накарда бошанд, дар назди кредитор муштарак ҷавобгар мебошанд.

2. Агар дар шартномаи замонат тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, зомин дар назди кредитор баробари қарздор, аз ҷумла дар пардохти фоиз, ҷуброни хароҷоти судӣ оид ба руёндани қарз ва дигар зиёни ба кредитор дар натиҷаи ўҳдадориро иҷро нанамудан ё номатлуб иҷро кардани қарздор расидааст, ҷавобгар мебошад.

3. Ашхосе, ки яқоя замонат додаанд, агар дар шартномаи замонат тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, дар назди кредитор яқоя ҷавобгаранд.

4. Агар замонати аз ҷониби қарздор иҷро кардани ўҳдадориро бонк ё дигар муассисаи кредитӣ, шахси суғуртақунанда ё дигар шахсе, ки зоминро ба сифати фаъолияти касбии соҳибкорӣ анҷом медиҳад, ба ўҳда гирифта, агар дар шартҳои шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, зомин дар назди кредитор дар доираи маблағи дар замонатна зикршуда масъулият дорад.

Моддаи 393. Ҳуқуқи зомин чиҳати эътирози талаботи кредитор

1. Агар аз шартномаи замонат тартиби дигаре барнаояд, кафил ҳақ дорад ба кредитор оид ба талаботаш, ки нисбат ба он қарздор метавонист арз кунад, эътироз намояд.

Зомин ҳатто дар ҳолате, ки қарздор аз эътироз даст кашаидааст ё қарзи худро эътироф кардааст, ҳуқуқи эътироз қарданро нигоҳ медорад.

2. Зомин то қонеъ намудани талаботи кредитор ўҳдадор аст қарздорро аз ин огоҳ намояд ва агар нисбат ба зомин даъво пешниҳод шуда бошад, қарздорро ба муҳокимаи парванда ҷалб намояд.

3. Агар зомин ўҳдадорию дар қисми 2 ҳамин модда нишондодашударо иҷро накарда бошад, қарздор ҳақ дорад ба муқобили талаботи акс (регрессивӣ)-и зомин, ки ӯ ба муқобили кредитор дошт, эътироз намояд.

Моддаи 394. Ҳуқуқи зомине, ки ўҳдадориашро иҷро кардааст

1. Ба зомини ўҳдадориашро иҷронамуда ҳуқуқи кредитор оид ба ин ўҳдадорӣ ва ҳуқуқи марбути кредитор ҳамчун гаравгир, дар он ҳаҷме, ки зомин талаботи кредиторро қонеъ намудааст, мегузарад. Зомин ҳамчунин ҳақ дорад аз қарздор пардохти фоизи маблағи ба кредитор додашуда ва ҷуброни дигар зиёнеро талаб намояд, ки бинобар масъулияти назди қарздор расидааст.

2. Ҳангоми аз ҷониби зомин иҷро гардидани ўҳдадорӣ кредитор бояд ба қарздор аснодери супорад, ки ин талаботро ба қарздор тасдиқ мекунад, инчунин ўро ҳуқуқдор созад, ки ин талаботро таъмин мекунад.

3. Агар дар қонун, дигар санади ҳуқуқӣ ё шартномаи байни зомин ва қарздор тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад ва аз муносибати байни онҳо барнаояд, қоидаҳои муайяннамудаи моддаи мазкур, татбиқ карда мешавад.

Моддаи 395. Огоҳонидани зомин дар мавриди аз ҷониби қарздор иҷро шудани ӯҳдадорӣ

Қарздоре, ки ӯҳдадорию бо замонат таъминшударо иҷро кардааст, вазифадор аст фавран зоминро аз ин огоҳ созад. Дар акси ҳол, зомине ки ӯҳдадорию ҳақдор дар навбати худ иҷро кардааст, ҳақдор аз кредитор маблағи беасос гирифтаашро рӯёнад ё ба қарздор талаботи акс (регресивӣ) арз наояд. Дар ҳолати ба қарздор арз намудани талаботи акс (регресивӣ) қарздор ҳақдор аз кредитор танҳо маблағи беасос гирифтаашро рӯёнад.

Моддаи 396. Қатъи зоминат

1. Замонат бо қатъи ӯҳдадорию таъминнамудааш, инчунин дар ҳолати тағйир ёфтани ин ӯҳдадорӣ, ки боиси афзудани масъулият ё бидуни розигии зомин ба ӯ дигар оқибатҳои номусоид меоранд, қатъ мегардад.

2. Агар зомин ба кредитор дар мавриди ҷавобгарӣ оид ба масъулияти қарздори нав розигӣ надода бошад, зоминат ҳангоми ба шахси дигар гузаронидани қарзи бо замонат таъминшудаи ӯҳдадорӣ, қатъ мегардад.

3. Замонат ҳангоме, ки кредитор қабули иҷрои дурусти пешниҳоднамудаи қарздор ё зоминро рад мекунад, қатъ мегардад.

4. Замонат бо гузашти мӯҳлати дар шартномаи замонат зикршуда, ки барои ҳамин мӯҳлат дода шудааст, қатъ мегардад. Агар мӯҳлат муайян нашуда бошад он ҳангоме қатъ мегардад, ки кредитор дар ҷараёни як сол аз рӯзи фаро расидани иҷрои ӯҳдадорию бо замонат таъминшуда ба зомин арзи даъво накарда бошад. Ҳангоме, ки мӯҳлати иҷрои ӯҳдадорию асосӣ муайян карда нашудааст ва муайян шуданаш ҳам номумкин аст ё бо лаҳзаи пасталабкунӣ муайян карда шуда бошад, агар кредитор ба зомин дар тӯли ду сол аз рӯзи бастании шартномаи замонат арзи даъво накарда бошад, замонат қатъ мегардад.

§ 6. КАФОЛАТ

Моддаи 397. Мафҳуми кафолат

1. Дар асоси кафолат бонк, дигар муассисаи кредитӣ ё ташкилоти суғурта (кафил) бо хоҳиши шахси дигар (принсипал) ба кредитори принсипал (бенефитсиар) мутобиқи шартҳои ӯҳдадорию бо кафолат таъминшуда, бо пешниҳоди талабномаи бенефитсиар оид ба пардохти маблағ ӯҳдадорию хаттӣ медиҳанд.

2. Шартнома дар бораи додани кафолат байни субъектҳои, ки дар қисми 1 ҳамин модда зикр шудаанд ва принсипал дар шакли хаттӣ баста мешавад. Риоя накардани шакли хаттӣ шартномаи кафолат онро безътибор мегардонад.

3. Дар кафолатнома бояд шахсе, ки бо хоҳиши ӯ кафолат дода мешавад, маблағ ва мӯҳлати кафолат, номи кредитор оид ба кафолат, ӯҳдадорие, ки таъмин карда мешавад, шартҳои пешниҳоди талабот, мӯҳлати иҷрои кафолат, масъулияти кафил ва дигар шартҳои зарурӣ зикр карда шуда бошад.

Моддаи 398. Бо кафолат таъмин намудани ӯҳдадорию принсипал

1. Кафолат аз ҷониби принсипал иҷрои матлуби ӯҳдадорию ашро нисбат ба бенефитсиар (ӯҳдадорию асосӣ) таъмин мекунад.

2. Принсипал ба кафил барои додани кафолат подош медиҳад. Андозаи подош бо мувофиқаи тарафҳои шартнома муайян карда мешавад.

Моддаи 399. Мустақилияти кафолат аз ӯҳдадорию асосӣ

Ҷҳдадорию пешбиниамудаи кафолати кафил назди бенефитсиар дар муносибати байни онҳо ба ӯҳдадорию асосие вобаста намебошад, ки ҷиҳати иҷрои он дода шудааст, ҳатто агар дар кафолат нисбати ин ӯҳдадорӣ ишора шуда бошад ҳам, вобаста намебошад.

Моддаи 400. Бебозхост будани кафолат

Агар дар кафолат тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, он аз ҷониби кафил бозхост карда намешавад.

Моддаи 401. Гузаранда набудани ҳуқуқи кафолат

Агар дар кафолат тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, ҳуқуқи тибқи кафолат ба бенефитсиар марбути талабот ба кафил, ба дигар шахс вогузошта намешавад.

Моддаи 402. Эътибор пайдо кардани кафолат

Агар дар кафолат тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, кафолат аз рӯзи додани ӯҳдадорӣ эътибор пайдо мекунад.

Моддаи 403. Пешниҳоди талабномаи кафолат

1. Талабномаи бенефитсиар дар мавриди пардохти маблағи кафолат бояд ба кафил, бо замимаи санади дар кафолат зикргардида пешниҳод карда шавад. Дар талабнома ё замимаи он бенефитсиар бояд зикр кунад, ки аз ҷониби принсипал риоя накардани ӯҳдадорию асосӣ, ки ҷиҳати таъмини он кафолат дода шудааст, аз ҷиҳати иборат аст.

2. Талабномаи бенефитсиар ба кафил бояд то қатъи мӯҳлати дар кафолат муайяншуда, ки барои ҳамон мӯҳлат дода шудааст, пешниҳод гардад.

Моддаи 404. Ҷаҳди талабномаи бенефитсиар

1. Ҷаҳди гирифтани талабномаи бенефитсиар кафил вазифадор аст фавран аз ин принципалро огоҳ намояд ва ба ӯ нусхаи талабнома бо ҳамаи санади марбут ба он диҳад.

2. Кафил бояд талабномаи бенефитсиарро бо ҳама санади замимагардида дар мӯҳлати мувофиқ баррасӣ намуда, барои муайян кардани он, ки ин талабнома ва санади замимашуда ба шартҳои кафолат мутобиқанд, ғамхорӣ оқилона зоҳир намояд.

Моддаи 405. Иҷрои талабномаи бенефитсиарро рад намудани кафил

1. Агар талабномаи бенефитсиар ё санади ба он замимашуда ба шартҳои кафолат мутобиқ набоянд ё ба кафил пас аз хотимаи мӯҳлати дар кафолат муайяншуда пешниҳод гардида бошанд, кафил қонеъ намудани талабномаи бенефитсиарро рад мекунад.

Кафил бояд бенефитсиарро аз қонеъ накардани ин талабнома фавран огоҳ созад.

2. Агар то қонеъ намудани талабномаи бенефитсиар ба кафил маълум гардида бошад, ки ӯҷаҳди асосии бо кафолат таъминшуда пурра ё як қисми дахлдори он иҷро шудааст, аз рӯи дигар асосҳо қатъ ёфтааст ё худ безътибор мебошад, ӯ бояд аз ин бенефитсиар ва принципалро фавран огоҳ созад.

Агар баъди чунин огоҳсозӣ кафил талабномаи тақрири бенефитсиарро гирифта бошад, бояд онро қонеъ гардонад.

Моддаи 406. Ҷаҳди ӯҷаҳди кафил

1. Ҷаҳди пешбиниамудани кафил дар назди бенефитсиар бо пардохти маблағе, ки ба он кафолат дода шудааст, маҳдуд карда мешавад.

2. Масъулияти кафил дар назди бенефитсиар барои иҷро накардани ӯҷаҳди бо кафолат таъминшуда аз ҷониби кафил, агар дар кафолат тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, бо маблағи кафолат додашуда маҳдуд карда намешавад.

Моддаи 407. Қатъи кафолат

1. Ҷаҳди кафил дар назди бенефитсиар оид ба кафолат дар ҳолатҳои заил қатъ мегардад:

а) ба бенефитсиар пардохтани маблағе, ки ба он кафолат дода шудааст;

б) бо хотима мӯҳлати дар кафолат муайяншуда, ки барои ҳамон мӯҳлат дода шудааст;

в) дар натиҷаи даст кашидани бенефитсиар аз ҳуқуқи худ оид ба кафолат ва ба кафил баргардонидани ин ҳуқуқ;

г) дар натиҷаи аз ҳуқуқи оид ба кафолат бенефитсиар даст кашидан бо усули изҳороти хаттӣ дар мавриди аз ӯҷаҳди озод кардани кафил.

Қатъи ӯҷаҳди кафил бошад асосҳои дар зербандҳои а), б) ва г) ҳамин қисм зикргардида ба он вобаста намебошад, ки оё кафолат ба ӯ баргардонида шудааст.

2. Кафиле, ки барояш қатъи кафолат маълум шудааст, бояд фавран аз ин принципалро огоҳ созад.

Моддаи 408. Талаботи акси кафил ба принципал

1. Ҳуқуқи кафил дар мавриди аз принципал мутобиқи тартиби даъвои акс (регрессивӣ) талаб кардани ҷаброни маблағе, ки ба бенефитсиар дар асоси кафолат дода шудааст, тибқи созишномаи кафил бо принципал, ки ҷиҳати иҷрои он кафолат дода шуда буд, муайян мегардад.

2. Агар дар шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, кафил ҳақ надорад аз принципал ҷаброни маблағеро, ки ба бенефитсиар бидуни риояи шартҳои кафолат ё бо вайрон кардани ӯҷаҳди кафил дар назди бенефитсиар пардохта шудааст, талаб намояд.

§ 7. БАЙЪОНА

Моддаи 409. Мафҳуми байъона. Шакли шартномаи байъона

1. Байъона маблағе эътироф карда мешавад, ки як тарафи имзокунандаи шартнома мутобиқи маблағи тибқи шартнома пардохташаванда барои исботи бастани шартнома ва таъмини иҷрои он ба ҳисоби тарафи дигар мегузаронад.

2. Шартнома дар бораи байъона, сарфи назар аз маблағи байъ, бояд дар шакли хаттӣ баста шавад.

3. Ҷаҳди шубҳа кардан ба он, ки оё маблағи аз ҷониби дигар ба ҳисоби шартномаи пардохт гузаронидашуда байъона аст ё на, аз ҷумла дар натиҷаи риоя накардани қоидаҳои муайяннамудани қисми 2 ҳамин модда, ин маблағ, агар тартиби дигаре исбот нашуда бошад, ба сифати пешпардохт эътироф карда мешавад.

Моддаи 410. Оқибати қатъ ёфтани ва иҷро накардани ӯҷаҳди бо байъона таъминшуда

1. Агар ӯҷаҳди то оғози иҷроия бо созишномаи тарафҳо ё дар натиҷаи имконнопазирии иҷро (моддаи 448) қатъ ёбад, байъона бояд баргардонида шавад.

2. Агар барои иҷро нашудани шартнома тарафе, ки байъона додааст масъулият дошта бошад, байъона дар ихтиёри тарафи дигар мемонад. Агар барои иҷро нашудани шартнома тарафе ҷавобгар бошад, ки байъона гирифтааст, он бояд ба тарафи дигар маблағи дукаратаи байъонаро супорад.

Бар замми ин тарафе, ки барои ичро нашудани шартнома ҷавобгар аст, агар дар шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, бояд ба тарафи дигар товони зиёно бо баҳисобгирии маблағи байёна пардозад.

БОБИ 23 ИВАЗ ШУДАНИ ШАХС ДАР ҶУДАДОРВ

§ 1. ГУЗАШТАНИ ҲУҚУҚИ КРЕДИТОР БА ШАХСИ ДИГАР

Моддаи 411. Асос ва тартиби гузаштани ҳуқуқи кредитор ба шахси дигар

1. Ҳуқуқе (талаботе), ки дар асоси ӯҳдадорӣ ба кредитор тааллуқ дорад тибқи аҳд ба дигар шахс (гузашт кардани талабот) дода шуданаш мумкин аст ё дар асоси қонун метавонад ба дигар шахс гузарад.

Қоидаҳои гузаштани ҳуқуқи кредитор ба шахси дигар дар мавриди талаботи акс (регрессивӣ) татбиқ карда намешаванд.

2. Агар дар қонун ё шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, барои гузаштани ҳуқуқи кредитор ба шахси дигар, розигии қарздор талаб карда намешавад.

3. Агар қарздор ба таври хаттӣ дар мавриди амали анҷомдодашуда ба шахси дигар гузаштани ҳуқуқи кредитор огоҳ нашуда бошад, кредитори нав вобаста ба ин таваккали сар задани оқибати номусоидро ба ӯҳда мегирад. Дар чунин ҳолат ичрои ӯҳдадорӣ кредитори ибтидоӣ ичрои ӯҳдадорӣ кредитори муносиб эътироф карда мешавад.

Моддаи 412. Ҳуқуқҳое, ки ба дигар шахс гузашта наметавонанд

Ба дигар шахс гузаштани ҳуқуқи кредитор, ки ба таври ногузастанӣ ба шахсияти ӯ алоқаманд мебошад, аз ҷумла талабот оид ба алимент ва ҷуброни зиёно, ки ба ҳаёт ва саломатӣ расидааст, иҷозат дода намешавад.

Моддаи 413. Андозаи ҳуқуқи кредитор, ки ба шахси дигар мегузарад

Агар дар қонун ё шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, ҳуқуқи кредитори ибтидоӣ ба кредитори нав дар ҳаҷм ва мутобиқи шарт мегузарад, ки то лаҳзаи гузаштани ҳуқуқ мавҷуд буд. Аз ҷумла ба кредитори нав ҳуқуқе, ки ичрои ӯҳдадориро таъмин мекунад, ҳамчунин дигар ҳуқуқҳои вобаста ба талабот, аз ҷумла ҳуқуқ ба фоизҳои пардохтнашуда низ мегузарад.

Моддаи 414. Далелҳои ҳуқуқи кредитори нав

1. Қарздор ҳақ дорад то аз ҷониби кредитори нав пешниҳод кардани далелҳои оид ба гузаштани ҳуқуқи талабот ӯҳдадорӣ нисбати ин шахс ичро накунад.

2. Кредитори талаботашро ба шахси дигар гузашткарда вазифадор аст ба ӯ санади тасдиқкунандаи ҳуқуқи талабашро диҳад ва маълумоти барои татбиқи ӯҳдадорӣ муҳимро ба ӯ расонад.

Моддаи 415. Эътирози қарздор нисбати талаботи кредитори нав

Қарздор ҳақ дорад ба муқобили талаботи кредитори нав эътирозро, ки ба ӯ нисбат ба кредитори ибтидоӣ то лаҳзаи гирифтани огоҳинома оид ба гузаштани ҳуқуқи ӯҳдадорӣ ба кредитори нав дошт, арз намояд.

Моддаи 416. Дар асоси қонун ба шахси дигар гузаштани ҳуқуқи кредитор

Ҳуқуқи кредитор оид ба ӯҳдадорӣ ба шахси дигар дар асоси қонун ва фаро расидани ҳолатҳои дар он нишондодашуда мегузарад:

а) дар натиҷаи гузаштани ҳуқуқҳои умумии вориси ҳуқуқи кредитор;

б) бо қарори суд дар мавриди ба дигар шахс гузаронидани ҳуқуқи кредитор, дар сурате ки имконияти чунин гузаронидан дар қонун пешбинӣ гардида бошад;

в) дар натиҷаи ичро намудани ӯҳдадорӣ қарздор аз ҷониби зомин ё гаравдеҳ, ки аз рӯи ин ӯҳдадорӣ қарздор намебошанд;

г) ҳангоми суброгация кардани ҳуқуқи кредитор аз тарафи суғуртакунанда ба қарздоре, ки барои фаро расидани ходисаи суғурта масъулият дорад;

д) дар дигар ҳолатҳои пешбиниамудаи қонун.

Моддаи 417. Шарти гузашт кардани талабот

1. Ба дигар шахс гузашт кардани талабот аз ҷониби кредитор дар ҳолате, ки он хилофи қонун, дигар санади ҳуқуқӣ ё шартнома набошад, иҷозат дода мешавад.

2. Гузашт кардани талабот аз рӯи ӯҳдадорӣ, ҳангоме ки шахсияти кредитор барои қарздор дорои аҳамияти назаррас мебошад: бидуни розигии қарздор, иҷозат дода намешавад.

Моддаи 418. Шакли гузашт кардани талабот

1. Талаботе, ки ба аҳди оддии хаттӣ ё нотариалӣ асос ёфтааст, бояд ба тарзи дахлдори хаттӣ гузашт карда шавад.

2. Агар дар қонун тартиби дигаре муқаррар нашуда бошад гузашт кардани талабот аз рӯи аҳде, ки бақайдгирии давлатиро тақозо мекунад, бояд мутобиқи тартиби барои бақайдгирии чунин аҳд пешбинишуда, ба қайд гирифта шавад.

3. Талабот аз рӯи коғази қиматноки ордерӣ бо роҳи индоссамент (навиштаҷоти таҳлилий)-и ин коғази қиматнок (қисми 3 моддаи 160) гузашт карда мешавад.

Моддаи 419. Масъулияти кредиторе, ки талабашро гузашт кардааст

Кредитори ибтидоӣ, ки талабашро гузашт кардааст, дар назди кредитори нав барои нодуруст будани талаботи ба ӯ додааш ҷавобгар буда, вале барои иҷро нагардидани ин талаб аз ҷониби қарздор, ба ғайр аз ҳолате, ки кредитори ибтидоӣ дар назди кредитори нав қафилии қарздорро ба ӯҳда гирифтааст, ҷавобгар намебошад.

§ 2. ГУЗАРОНИДАНИ ҚАРЗ

Моддаи 420. Шарт ва шакли гузаронидани қарз

1. Аз ҷониби қарздор ба дигар шахс гузаронидани қарз танҳо бо розигии кредитор иҷозат дода мешавад.
2. Ба шакли гузаронидани қарз мувофиқан қоидаҳои оид ба шакли гузашти талабот татбиқ мегарданд.

Моддаи 421. Эътирози қарздори нав ба муқобили талаби кредитор

Қарздори нав ҳақ дорад ба талаби кредитор, ки ба муносибати байни ӯ ва қарздори ибтидоӣ асос ёфтаанд, эътироз кунад.

БОБИ 24

МАСЪУЛИЯТИ ВАЙРОН КАРДАНИ ӮҲДАДОРВ

Моддаи 422. Мафҳуми вайрон кардани ӯҳдадорӣ

1. Тахти мафҳуми вайрон кардани ӯҳдадорӣ иҷро накардан ё иҷрои номатлуб (сари вақт иҷро накардан, норасоии мол ва қорҳ, вайрон кардани дигар шартҳо ё ки аз моҳияти ӯҳдадорӣ бармеояд) дар назар дошта шудааст (иҷрои номатлуб). Дар сурати пеш омадани ҳолати ғайриимкони иҷрои матлуб қарздор бояд фавран кредиторро огоҳ созад.
2. Ба ҷавобгарӣ кашидани қарздор барои вайрон кардани ӯҳдадорӣ тибқи талаби кредитор анҷом дода мешавад.

Моддаи 423. Товони зиёне, ки дар натиҷаи вайрон кардани ӯҳдадорӣ расонида шудааст

1. Қарздоре, ки ӯҳдадориро вайрон кардааст, вазифадор аст ба кредитор товони зиёни дар натиҷаи вайрон кардани ӯҳдадорӣ расидаро пардозад (моддаи 15 ҳамин Кодекс). Ҷуброни зиён оид ба ӯҳдадорихое, ки бо ҷаримаи аҳдшиканӣ таъмин шудааст, мутобиқи қоидаҳои пешбининамудаи моддаи 424 ҳамин Кодекс муайян карда мешавад.
2. Созишномаи то вайрон кардани ӯҳдадорӣ қабулнамудаи тарафҳо дар мавриди озод кардани қарздор аз товони зиёни аз вайрон кардан расонидашаванда безътибор буда, вале тарафҳо бо розигии ҳамдигар метавонанд танҳо рӯёнидани зиёни воқеии ба молу мулк расонидашударо пешбинӣ намоянд.
3. Агар дар қонунҳо ё шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, ҳангоми муайян кардани зиён нархҳои маҳалле, ки ӯҳдадорӣ мебоист дар он ҷо ба иҷро расонда шавад, дар рӯзи ихтиёран қонеъ намудани талаби кредитор аз ҷониби қарздор ба эътибор гирифта мешавад, вале агар талабот ихтиёран қонеъ карда нашуда бошад – нархҳои дар рӯзи арз шудани даъво амалкунанда ба инobat гирифта мешаванд. Бо назардошти ҳолатҳо, суд метавонад талаби товони зиёноро бо ба инobat гирифтани нархҳое, ки дар рӯзи баровардани қарор амал мекунанда ё дар рӯзи пардохти воқеӣ қорӣ мебошанд, қонеъ намояд.
4. Ҳангоми муайян кардани андозаи даромади аздастрафта, тадбирҳои андешидаи кредитор барои гирифтани ин даромад ва барои ин мақсад омодагӣ дидани ӯ ба инobat гирифта мешавад.
5. Агар кредитор, исбот карда тавонад, ки ҳамагуна амали қарздор, бо мақсади саркашӣ аз масъулият барои вайрон кардани ӯҳдадорӣ анҷом дода шудааст, оид ба безътибор донистани ин амалҳо ҳақ дорад, талабот арз намояд.

Моддаи 424. Зиён ва ноустуворона

1. Агар барои иҷро накардан ё иҷрои номатлуби ӯҳдадорӣ ноустуворона муқаррар гардида бошад, пас зиён дар қисми бо ноустуворона таъминнашуда рӯёнида мешавад.
Қонунҳо ва ё шартнома ҳолатҳои зайлро пешбинӣ намуданашон мумкин аст: ҳангоме, ки танҳо рӯёнидани ноустуворона иҷозат дода мешавад, вале на товони зиён; ҳангоме, ки товони зиён метавонад ба маблағи пурра бар замми ҷаримаи аҳдшиканӣ рӯёнида шавад; ҳангоме, ки мутобиқи интиҳоби кредитор ё ҷаримаи аҳдшиканӣ ё товони зиён рӯёнида мешавад.
2. Дар ҳолатҳое, ки барои иҷро накардан ё иҷрои номатлуби ӯҳдадорӣ масъулияти маҳдуд муайян карда шудааст, товони зиёне, ки бояд дар қисми бо ҷаримаи аҳдшиканӣ таъминнашуда ё бар замми он ё бар ивази он рӯёнида шаванд, то ҳадде бо чунин маҳдудсозӣ муқарраргардида, ҷуброн шуданашон мумкин аст.

Моддаи 425. Ҷуброни зиёни маънавӣ, ки дар натиҷаи вайрон кардани ӯҳдадорӣ расонида шудааст

Зиёни маънавий (азоби ҷисмонӣ ё рӯҳӣ), ки ба шахрванд дар натиҷаи вайрон кардани ўҳдадорӣ расонида шудааст, бар зами товори зиёни пешбининамудаи моддаи 423 Ҳамина Кодекс ҷаброн карда мешавад.

Моддаи 426. Масъулият барои ғайриқонунӣ истифода бурдани маблағи ғайр

1. Барои ғайриқонунӣ истифода бурдани маблағи ғайр дар натиҷаи иҷро накардани ўҳдадорӣ пулӣ, ё гузаронидани мўҳлати пардохти он ё бидуни асос гирифтани он ё ба амонат гузоштан аз ҳисоби шахси дигар бояд ба андозаи ин маблағ фоиз пардохта шавад. Андозаи фоиз бо назардошти ставкаи миёнаи фоизи бонк, ки Бонки миллии Тоҷикистон дар рӯзи иҷрои ўҳдадорӣ пулӣ ё қисми дахлдори ин ўҳдадорӣ муайян кардааст, ба ҳисоб гирифта мешавад. Ҳангоми аз тариқи суд руёнидани қарз суд метавонад талаботи кредиторро бо дарназардошти ставкаи миёнаи баҳисобгирии фоизи бонк дар рӯзи пешниҳоди даъво ё дар рӯзи баровардани қарор ё дар рӯзи пардохти воқеӣ қонеъ намояд. Ин қоидаҳо, агар дар санади қонунӣ ё шартнома фоизи дигар муқаррар нашуда бошад, татбиқ мегарданд.

2. Агар дар қонунҳо ва ё шартнома барои ҳисоби фоиз мўҳлати нисбатан кўтоҳтар муайян нагардида бошад, фоизи истифодаи маблағи ғайр то рӯзи пардохти ин маблағ ба кредитор руёнида мешавад.

3. Агар зиёни ба кредитор расонида шуда дар натиҷаи истифодаи ғайриқонунии маблағҳои пулии ў аз маблағи фоизи дар асоси қисми 1 Ҳамина модда додашаванда бештар бошад, ў ҳақ дорад аз қарздор товори зиёно ба ҳама андозаи қисме, ки аз он маблағ бештар аст, талаб намояд.

4. Зами кардани фоиз ба фоиз, ба ғайр аз ҳолатҳои, ки қонун дохил кардани фоизи соли гузаштаро ба маблағи асосии қарз пешбинӣ намудааст, манъ мебошад.

5. Барои ғайриқонунӣ истифода бурдани маблағи пулии ғайр аз рӯи ўҳдадорӣ пулӣ, ки бо фаъолияти соҳибкорӣ алоқаманд мебошад, бар зами маблағи дар қисми 1 Ҳамина модда нишондодашуда ба андозаи панҷ фоизи маблағи солонае, ки мўҳлати пардохташ гузаштааст, агар дар шартнома фоизи нисбатан баландтари қарима муқаррар нагардида бошад, қарима руёнида мешавад.

Моддаи 427. Масъулият ва иҷрои ўҳдадорӣ дар шакли асл (натура)

1. Агар дар қонун ё шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, пардохти ноустуворона ва товори зиён дар сурати иҷрои номатлуби ўҳдадорӣ қарздорро аз иҷрои ўҳдадорӣ дар шакли асл (натура), озод намекунад.

2. Агар дар қонун ва ё шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, товори зиён дар ҳолати иҷро накардани ўҳдадорӣ ва пардохти ноустуворона барои иҷро накардани он, қарздорро аз иҷрои ўҳдадорӣ дар шакли асл (натура) озод мекунад.

3. Аз қониби кредитор рад карда шудани қабули иҷрои ўҳдадорӣ, ки дар натиҷаи гузаронидани мўҳлат барои ў аҳамияташро (қисми 2 моддаи 436) гум кардааст, инчунин пардохти ноустуворона, ки ба сифати ҳуқуқи даст кашидан (моддаи 441) муқаррар гардидааст, қарздорро аз иҷрои ўҳдадорӣ дар шакли асл (натура) озод мекунад.

Моддаи 428. Иҷрои ўҳдадорӣ аз ҳисоби қарздор

Ҳангоми аз қониби қарздор иҷро накардани ўҳдадорӣ оид ба тайёр кардан ва ба моликияти хусусӣ, пешбурди хоҷагидорӣ ё дигар идораи оперативӣ супоридан ё инки додани мол ба истифодаи кредитор, ё барои ў иҷро намудани қори муайян ё расонидани ҳизмат ба ў кредитор ҳақ дорад иҷрои ўҳдадориро дар мўҳлати мувофиқ, бо нархи муносиб ба шахси сеюм супорад ё онро бо қувваи худ иҷро кунад ва агар аз қонун, дигар санади ҳуқуқӣ, шартнома ё моҳияти ўҳдадорӣ тартиби дигаре барнаояд, аз қарздор ҷаброни хароҷоти зарурии масрафшуда ва дигар зиёно талаб намояд.

Моддаи 429. Оқибати иҷро накардани ўҳдадорӣ оид ба додани моли муайяни инфиродӣ

Дар сурати иҷро накардани ўҳдадорӣ оиди ба моликияти хусусӣ, пешбурди хоҷагидорӣ, идораи оперативӣ ё истифодаи боподоши ба кредитор додани моли муайяни инфиродӣ, охири ҳақ дорад дар асоси шартҳои пешбининамудаи ўҳдадорӣ аз қарздор кашаи гирифтани ин мол ва ба кредитор додани онро талаб намояд. Агар мол қаблан ба шахси сеюме дода шуда бошад, ки ҳуқуқи моликият, пешбурди хоҷагидорӣ ё идораи оперативӣ дорад, ин ҳуқуқ безъибор аст. Агар мол ҳанўз ба кредитор дода нашуда бошад, он кредиторе дорои афзалият мебошад, ки ба манфиати ў ўҳдадорӣ пештар ба миён омадааст ва агар муайян намудани ин ғайриимкон бошад, он ки барвақттар даъво арз кардааст, афзалият дорад.

Бар ивази талаби ба ў додани моле, ки мавзӯи ўҳдадорӣ мебошад, кредитор ҳақ дорад, ҷаброни зиёно талаб намояд.

Моддаи 430. Масъулияти иловагӣ

1. То арзи талабот ба шахсе, ки мутобиқи қонун ё шартҳои ўҳдадорӣ иловатан ба масъулияти шахси дигар, ки қарздори асосӣ мебошад, масъулият дорад (масъулияти иловагӣ), кредитор бояд ба қарздори асосӣ талабот арз кунад.

Агар қарздори асосӣ талаботи кредиторро қонеъ намояд ё аз қонеъгардонии он саркашӣ кунад ин талаботро ба шахсе, ки масъулияти иловагиро (субсидарио) ба зимма дорад, арз кардан мумкин аст.

2. Агар талаботи кредитор бо роҳи баҳисобгирии даъвои акс ба қарздори асосӣ ё бидуни баҳс руёнидани маблағ аз ҳисоби қарздори асосӣ гардонидани шавад, ў ҳақ надорад қонеъ намудани талаботи худро ба қарздори асосӣ аз шахсе талаб кунад, ки масъулияти иловагиро ба зимма дорад.

3. Агар дар қонун ё шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, шахсе, ки масъулияти иловагиро ба зимма дорад, метавонад нисбат ба қарздори асосӣ талабот арз намояд.

4. Шахсе, ки масъулияти иловагири ба зимма дорад, бояд то қонеъ намудани талаботи аз ҷониби кредитор гузошташуда дар маврид қарздори асосиро огоҳ созад ва агар ба чунин шахс даъво арз шуда бошад, қарздори асосиро барои иштирок дар парванда ҷалб намояд.

Дар акси ҳол қарздори асосӣ ҳақ дорад ба муқобили талаботи акс (регрес) - и шахси ба таври иловагӣ масъулиятдошта эътирозро, ки ӯ нисбат ба кредитор дошт, арз намояд.

Моддаи 431. Маҳдуд сохтани андозаи масъулият оид ба ўҳдадорӣ

1. Аз рӯи навъҳои алоҳидаи ўҳдадорӣ ва ўҳдадорие, ки ба шаклҳои муайяни ғайриқонунӣ мебошанд, қонун ҳуқуқи ҷуброни пуриро зиёдро маҳдуд сохтанаш мумкин аст (масъулияти маҳдуд).

2. Созишномаи маҳдуд сохтани андозаи масъулияти қарздор оид ба шартномаи ҳамроҳшавӣ ё дигар шартномае, ки дар он шахрванди кредитор истеъмолкунанда мебошад, эътибор надорад, ба шарт ки андозаи масъулиятро барои ҳамаи навъи ўҳдадорӣ ё ҳамаи қонуншиканиро қонун муайян карда, созишнома то фаро расидани ҳолате, ки барои иҷро накардан ё иҷрои номатлуби ўҳдадорӣ боиси ҷавобгарӣ мегардад, баста шуда бошад.

Моддаи 432. Асосҳои масъулият барои вайрон кардани ўҳдадорӣ

1. Шахсе, ки ўҳдадориро иҷро накардааст ё онро номатлуб иҷро кардааст, ҳангоми мавҷуд будани гуноҳ (қасдан ё аз сабаби беэҳтиётӣ), ба ғайр аз ҳолатҳои, ки қонун ё шартнома дигар асосҳои масъулиятро пешбинӣ намуудаанд, ҷавобгар мебошад.

Шахс ҳангоме бегуноҳ доништа мешавад, ки агар бо вучуди ҳама гуна ғамхорӣ ва мулоҳизакорие, ки вобаста ба хусусиёти ўҳдадорӣ ва шартҳои аҳд аз ӯ талаб кардашуда буд, ҷиҳати иҷрои матлуби ўҳдадорӣ ҳамаи тадбирҳоро андешида бошад.

2. Бе гуноҳии худро шахсе, ки ўҳдадориро вайрон кардааст, исбот мекунад.

3. Агар дар қонун ё шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, шахсе, ки ҳангоми анҷом додани ғайриқонунӣ соҳибкорӣ ўҳдадориро иҷро накардааст ё номатлуб иҷро кардааст, агар исбот накунад, ки иҷрои матлуби ўҳдадорӣ дар натиҷаи қувваи рафънопазир, яъне дар ҳамаи шароит фавқулодда ва ноғузир имконнопазир гаштааст, масъулият ба зимма дорад. Ба чунин ҳолатҳо, аз ҷумлаи вайрон кардани ўҳдадорӣ аз тарафи контрагентҳои қарздор, дар бозор мавҷуд набудани молҳои барои иҷро зарурӣ, маблағи зарурӣ надоштани қарздор дохил намешаванд. Мутобиқи шартнома ё қонун шартҳои дигари аз масъулият озод кардани субъектҳои ғайриқонунӣ соҳибкорӣ низ пешбинӣ шуданашон мумкин аст.

4. Созишномаи қаблан басташуда дар мавриди бартараф намудан ё маҳдуд сохтани масъулияти қасдан вайрон кардани ўҳдадорӣ эътибор надорад.

Моддаи 433. Масъулияти қарздор барои кормандони худ

Амали кормандони қарздор ҷиҳати иҷрои ўҳдадорихош амали қарздорӣ эътироф карда мешавад. Агар ин амал боиси иҷро накардан ё иҷрои номатлуби ўҳдадорӣ гардида бошад, қарздор барои ин амал ҷавобгар аст.

Моддаи 434. Масъулияти қарздор оид ба амали шахси сеюм

1. Қарздор инчунин дар ҳолатҳои, ки сабаби риоя накардани ўҳдадорӣ амал ё беамалии шахси сеюм оид ба ўҳдадорихошон дар назди қарздор гаштааст, дар назди кредитор масъулият дорад.

Агар дар қонун муайян нашуда бошад, ки масъулият ба зиммаи иҷрокунандаи бевосита гузошта мешавад, қарздор инчунин барои амал ё беамалии шахси сеюм, ки ба онҳо қарздор иҷрои ўҳдадоринашро дар назди кредитор вогузошта буд, дар назди кредитор ҷавобгар аст.

2. Қарздор аз масъулияти вайрон кардани ўҳдадорӣ, ки аз амал ё беамалии шахси сеюм бармеояд, озод карда шуданаш мумкин аст, ба шарт ки бегуноҳии онҳоро исбот карда тавонад.

Ҳангоми анҷом додани ғайриқонунӣ соҳибкорӣ қарздор аз масъулияти вайрон кардани ўҳдадорӣ, ки аз амал ё беамалии шахси сеюм бармеояд, озод карда шуданаш мумкин аст, ба шарт ки он бо қувваи рафънопазир алоқаманд бошад (қисми 3 моддаи 432 ҳамаин Кодекс).

3. Ҳангоми вайрон кардани ўҳдадорӣ, ки бо мушкил гардидани мавзӯи ўҳдадорӣ бо ҳуқуқҳои шахси сеюм алоқаманд аст, қарздор танҳо дар сурате аз масъулият озод карда мешавад, ки агар чунин мушкилот то бастани шартнома бо кредитор пеш омада бошад ва кредитор ҳангоми бастани шартнома аз ин огоҳонида шуда буд.

4. Қонунҳо ё шартнома шартҳои дигари ҷавобгарии қарздорро барои амали шахси сеюм пешбинӣ карда метавонанд.

Моддаи 435. Оқибатҳои вайрон кардани ўҳдадорӣ бо гуноҳи ҳар ду тараф

1. Агар иҷро накардан ё иҷрои номатлуби ўҳдадорӣ бо гуноҳи ҳар ду тараф содир шуда бошад, суд мувофиқан андозаи масъулияти қарздорро камтар мекунад. Агар қасдан ё аз беэҳтиётӣ кредитор дар натиҷаи иҷро накардан ё иҷрои номатлуб ба зиёд шудани ҳаҷми зиён мусоидат карда бошад ё барои кам кардани ҳаҷми он тадбирҳои оқилона наандешида бошад, суд инчунин ҳақ дорад андозаи масъулияти қарздорро кам кунад.

2. Қоидаҳои қисми 1 ҳамаин модда мувофиқан инчунин дар ҳолатҳои низ татбиқ мегарданд, ки қарздор дар асоси қонун ё шартнома, сарфи назар аз гуноҳи худ, барои иҷро накардан ё иҷрои номатлуби ўҳдадорӣ масъулият дошта бошад.

Моддаи 436. Аз ҷониби қарздор гузаронидани мўҳлат

1. Дар мўҳлати муқаррарнамуда аз ҷониби қарздор иҷро накардани ўҳдадорӣ мўҳлатгузаронии қарздор эътироф карда мешавад.

2. Қарздоре, ки мўхлати ичрои ўҳдадари гузаронидааст, дар назди кредитор барои зиёни аз гузаронидани мўхлат расида ва барои оқибати тасоддуфе ҷавобгар мебошад, ки аз гузаронидани мўхлат фаро расидааст.

3. Агар дар натиҷаи гузаронидани мўхлат аз ҷониби қарздор ичрои ўҳдадорӣ барои кредитор манфиаташро гум карда бошад, ӯ метавонад қабули ичрои ўҳдадориро рад кунад ва ҷуброни зиёно талаб намояд.

4. То замоне, ки ўҳдадорӣ бо сабаби мўхлатро гузаронидани кредитор ичро нагардад қарздор мўхлатро гузаронида ҳисоб намеёбад.

Моддаи 437. Аз ҷониби кредитор гузаронидани мўхлат

1. Агар кредитор қабули ичрои матлуби пешбининамудаи қарздорро рад карда бошад ё амали дар қонунҳо ё созишнома пешбинишуда ё аз анъанаҳои аҳдҳои корӣ ё аз моҳияти ўҳдадорӣ бармеомадаро ичро накарда бошад, ки то анҷом додани он қарздор наметавонист ўҳдадориро худро ичро кунад, ӯ мўхлатро гузаронида ба ҳисоб меравад.

Кредитор инчунин дар ҳолатҳои пешбининамудаи қисми 2 моддаи 440 ҳамин Кодекс мўхлатро гузаронида ба ҳисоб меравад.

2. Аз ҷониби кредитор гузаронидани мўхлат, агар кредитор исбот карда натавонад, ки гузаронидани мўхлат мутобиқи ҳолатҳое ба миён омадааст, ки барои он ҳолат на ӯ шахсан ва на дигар шахси ба зиммашон бо амри қонун ё супориши кредитор қабули ичрои ўҳдадорӣ вогузошташуда ҷавобгар намебошанд, ба қарздор ҳуқуқ медиҳад, ки зиёни аз сабаби гузаронидани мўхлат расонидашударо талаб намояд.

Ба зиммаи кредиторе, ки ба гузаронидани мўхлат роҳ додааст, ҳамаи оқибатҳои номусоиди дар давраи гузаронидани мўхлат бамиёномадаи имконнопазирии ногаҳонии ичрои ўҳдадорӣ гузошта мешавад.

3. Мутобиқи ўҳдадориро пули барои пардохти фоиз дар давраи гузаронидани мўхлат аз тарафи кредитор қарздор масъул намебошад.

Моддаи 438. Таваккали соҳибкорӣ дар ўҳдадорӣ

Агар дар ўҳдадорӣ ичрои ягон коре бо фармоиши соҳибкор пешбинӣ гардида бошад, таваккали имконнопазирӣ ё мувофиқи мақсад набудани истифодаи натиҷаи кор ба зиммаи соҳибкор гузошта мешавад. Шахсе, ки корро матлуб анҷом додааст, ҳақ дорад баробари дараҷаи ичро ҳаққи қорашро гирад, ба ғайр аз ҳолатҳое, ки дар шартнома тақсими дигари таваккали соҳибкорӣ пешбинӣ нагардида бошад.

БОБИ 25 ҚАЪИ ЎҲДАДОРВ

Моддаи 439. Асосҳо барои қаъи ўҳдадорӣ

1. Ўҳдадорӣ аз рӯи асосҳои пешбининамудаи ҳамин Кодекс, дигар қонунҳо ва санади ҳуқуқӣ ё шартнома қисман ё пурра қаъи мегардад.

2. Қаъи ўҳдадорӣ бо талаби яке аз тарафҳо танҳо дар ҳолатҳои пешбининамудаи қонун ё шартнома равоаст.

Моддаи 440. Қаъи ўҳдадорӣ бо ичрои он

1. Ичрои матлуб ўҳдадориро қаъи месозад.

2. Кредитор ичрои ўҳдадориро қабул намуда, вазифадор аст бо талаби қарздор ба ӯ дар мавриди пурра ё қисми дахлдорро қабул кардани он забонхат диҳад.

Агар қарздор барои тасдиқи ўҳдадорӣ ба кредитор ҳуҷҷати қарзро супорида бошад, пас кредитор ичроро қабул карда, бояд ин ҳуҷҷатро пас диҳад ва ҳангоми набудани имконияти баргардонидани он дар забонхат дар ин маврид сабт кунад. Забонхатро бо сабти рӯзи дар ҳуҷҷати қарзи баргардонидашаванда иваз кардан мумкин аст. Дар дасти қарздор будани ҳуҷҷати қарз, агар далели дигаре исбот нашуда бошад, қаъи ўҳдадориро тасдиқ мекунад.

Ҳангоми забонхат надодан, ҳуҷҷати қарзро барнагардондани кредитор ё дар забонхат сабт намудани имконнопазирии баргардонидани он қарздор ҳақ дорад ичрои ўҳдадориро боздорад. Дар ин ҳолат кредитор мўхлатро гузаронида меҳисобад.

Моддаи 441. Ҳаққи дасткашӣ

Мутобиқи созишномаи байни тарафҳо ўҳдадорӣ бо додани ҳаққи дасткашӣ (пардохти пул, додани молу мулк ва ғайра) бар ивази ичро метавонад қаъи гардад. Андоза, мўхлат ва тартиби додани ҳаққи дасткашӣ аз ҷониби тарафҳо муайян карда мешавад.

Моддаи 442. Қаъи ўҳдадорӣ бо баҳисобгирӣ

Ўҳдадорӣ бо баҳисобгирии талаботи яххелаи мутақобил, ки мўхлаташ фаро расидааст ё мўхлаташ муайян нашудааст ё бо лаҳзаи талабидан муқаррар карда шудааст, пурра ё қисман қаъи мегардад. Барои баҳисобгирӣ аризаи як тараф кифоя аст.

Моддаи 443. Ҳолатҳои номумкин будани баҳисобгирӣ

Дар ҳолатҳои зайл баҳисобгирӣ номумкин аст:

- а) агар тибқи аризаи тарафи дигар ба талабот мўхлати даъво истифода шуда ва ин мўхлат гузашта бошад;
- б) ҳангоми ҷуброни зиёни ба ҳаёт ё саломатӣ расонидашуда;
- в) ҳангоми руёнидани алимент;
- г) ҳангоми таъмини умрбод;
- д) дар ҳолатҳои дигари пешбининамудаи қонун ё шартнома.

Моддаи 444. Баҳисобгирӣ ҳангоми гузашт кардани талабот

1. Дар ҳолати гузашт кардани талабот қарздор ба муқобили талаботи кредитори нав ҳақ дорад талаботи мутақобили худро ба кредитори ибтидоӣ ба ҳисоб гирад.
2. Агар талабот ба қарздор тибқи асосҳои то гирифтани огоҳинома дар бораи гузашт карда шудани талабот зарур шуда, мӯҳлати талабот то гирифтани он фаро расида бошад ё ин мӯҳлат нишон дода нашуда бошад ё бо лаҳзаи дархост муайян гардида бошад, талаб ба ҳисоб гирифта мешавад.

Моддаи 445. Қатъи ўҳдадорӣ ҳангоми чун як шахс мувофиқ омадани қарздор ва кредитор

Агар қарздор ва кредитор чун як шахс мувофиқ оянд, ўҳдадорӣ қатъ мегардад.

Моддаи 446. Қатъи ўҳдадорӣ бо сабаби нав шудани он (новатсия)

1. Ўҳдадорӣ бо созишномаи байни тарафҳо дар мавриди ивази ўҳдадории ибтидоии байни онҳо мавҷудбуда бо дигар ўҳдадории дигари байни ҳамон ашхосе, ки предмети дигар ва усули дигари (новатсия) иҷрои ўҳдадориро талаб мекунад, қатъ мегардад.
2. Дар муносибат ба ўҳдадорӣ оид ба чуброни зиёне, ки ба ҳаёт ва саломатӣ расонидааст ва оид ба пардохти алимент навоарӣ (новатсия) иҷозат дода намешавад.
3. Навоарӣ (новатсия), агар дар созишномаи байни тарафҳо тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, ўҳдадории иловагиро, ки ба ўҳдадории ибтидоӣ алоқаманд аст, қатъ менамояд.

Моддаи 447. Бахшидани қарз

Ҳангоми аз ҷониби кредитор озод кардани қарздор аз ўҳдадориҳои ба зиммааш гузошташуда, агар ин ҳуқуқи дигар ашхосро дар муносибат ба молу мулкӣ кредитор вайрон накунад, ўҳдадорӣ қатъ мегардад.

Моддаи 448. Қатъи ўҳдадорӣ ҳангоми имконнопазирии иҷро

1. Агар иҷрои ўҳдадори бо ҳолатҳои имконнопазир бошад, ки барояш қарздор масъулият надорад, он қатъ мегардад. Амали қоидаҳои мазкур ба ўҳдадориҳои пулӣ татбиқ карда намешавад.
2. Дар сурати имконнопазир будани иҷро аз ҷониби тарафи ўҳдадорӣ, ки ба ҳолатҳои вобаста аст ва барои он ҳеҷ қадоме аз тарафҳо ҷавобгар нестанд, агар дар қонунҳо ё шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, ин тараф ҳақ надорад аз тарафи дигар иҷрои ўҳдадориро талаб кунад. Дар айни замон ҳар қадом тараф, ки ўҳдадориро иҷро кардааст ҳақ дорад баргардонидани иҷро талаб намояд.
3. Агар қарздор ўҳдадориро бинобар амали гунаҳкорунаи кредитор иҷро карда натавонад, охири ҳақ надорад баргардондани иҷро ўҳдадориро талаб кунад.

Моддаи 449. Қатъи ўҳдадорӣ дар асоси санади мақомоти давлатӣ

1. Агар дар натиҷаи қабули санади мақомоти давлатӣ пурра ё қисман иҷро намудани ўҳдадорӣ имконнопазир гардад, ўҳдадорӣ пурра ё дар қисми дахлдори он қатъ мегардад. Тарафҳои, ки дар натиҷаи ин зиён диданд, ҳақ доранд мутабоқи моддаҳои 13 ва 16 ҳамин Кодекс чуброни онро талаб намоянд.
2. Агар санади мақомоти давлатӣ, ки дар асоси он ўҳдадорӣ қатъ гардидааст, тибқи тартиби муқарраршуда безътибор доништа шавад, ўҳдадорӣ барқарор мегардад, ба шарт ки аз созишномаи тарафҳо ё моҳияти ўҳдадорӣ тартиби дигаре барнаояд ва иҷрои ўҳдадорӣ барои кредитор манфиати худро гум накарда бошад.

Моддаи 450. Қатъи ўҳдадорӣ аз сабаби фавти шахрванд

1. Агар иҷрои ўҳдадорӣ бидуни иштироки шахсии қарздор номумкин бошад ё ўҳдадорӣ ба тариқи дигар ба таври ногузастанӣ бо шахсияти қарздор алоқаманд бошад, ўҳдадорӣ ба фавти қарздор, қатъ мегардад.
2. Бо фавти кредитор, агар иҷрои ўҳдадорӣ маҳз барои кредитор таъин шуда бошад ё ўҳдадорӣ бо тариқи дигар ба таври ногузастанӣ бо шахсияти кредитор алоқаманд бошад ўҳдадорӣ қатъ мегардад.

Моддаи 451. Қатъи ўҳдадорӣ бо барҳам хурдани шахси ҳуқуқӣ

1. Ўҳдадорӣ бо барҳам хурдани шахси ҳуқуқӣ (қарздор ё кредитор) қатъ мегардад, ба ғайр аз ҳолатҳои, ки қонун ё дигар санади ҳуқуқӣ иҷрои ўҳдадории шахси ҳуқуқӣ барҳамхӯрдаро ба зиммаи шахси дигар гузоранд (оид ба талабот дар мавриди пардохти товони зиён, ки ба ҳаёт ва саломатӣ расонида шудааст ва ғайра).

ЗЕРФАСЛИ 2**МУҚАРРАРОТИ УМУМВ ОИД БА ШАРТНОМА**

Моддаи 452. Мафҳуми шартнома

1. Шартнома созиши ду ё якчанд шахс барои ба вучуд овардан, тағйир додан ё қатъи ҳуқуқ ва ўҳдадории граждани мебошад.
2. Нисбат ба шартнома қоидаҳои оиди аҳди дучониба ва бисёрҷониба, ки дар боби 7 ҳамин Кодекс пешбини гардидааст, татбиқ мегарданд.
3. Агар дар қоидаҳои ҳамин боб ва қоидаҳои оиди навъҳои алоҳидаи шартномаҳо, ки дар ҳамин Кодекс зикр шудаанд, тартиби дигаре пешбини нашуда бошад, нисбати ўҳдадорихо, ки аз шартнома бармеоянд, муқаррароти умумӣ оид ба ўҳдадорихо (моддаҳои 328-451) татбиқ мегарданд.
4. Нисбати шартномаҳо, ки бештар аз ду тараф мебаранд, муқаррароти умумӣ оид ба шартнома татбиқ мегардад, ба шарте, ки ин ба хусусияти бисёрҷонибаи чунин шартномаҳо мувофиқ набошад.

Моддаи 453. Мустақилияти шартнома

1. Шахрвандон ва шахси ҳуқуқӣ дар бастанӣ шартнома мустақил мебошанд. Маҷбур кардан ба бастанӣ шартнома, ба истисноӣ ҳолатҳо, ки вазифаи бастанӣ шартнома дар ҳамин Кодекс, қонун ё ўҳдадории ихтиёран қабулгардида пешбини шудааст, иҷозат дода намешавад.
2. Тарафҳо метавонанд тибқи тартиби пешбининамуда ё пешбининамудаи қонун ё дигар санади ҳуқуқӣ шартнома банданд.
3. Тарафҳо метавонанд шартномае банданд, ки он ҷузъҳои шартномаҳои мухталифи пешбиникардаи қонун ё дигар санади ҳуқуқӣ (шартномаи омехта)-ро дар бар гирифта бошад. Агар аз созишномаи тарафҳо ё моҳияти шартномаи омехта тартиби дигаре барнаояд, дар муносибати тарафҳо оид ба шартномаи омехта, дар қисматҳои дахлдор қоидаҳои шартномае, ки ҷузъҳои он дар шартномаи омехта мавҷуд аст, татбиқ мегарданд.
4. Шартҳои шартнома, ба истисноӣ ҳолатҳо, ки мазмуни шартҳои дахлдор дар қонун ё дигар санади ҳуқуқӣ зикр шудааст (моддаи 454), бо салоҳиди тарафҳо муайян карда мешавад.
Дар ҳолатҳо, ки шартҳои шартнома мутобиқи меъёр истифода мешавад, зеро дар созишномаи байни тарафҳо тартиби дигаре пешбини нашудааст (меъёри диспозитивӣ), тарафҳо метавонанд бо созишномаи худ истифодаи онро бекор кунанд ё шартро ба миён гузоранд, ки аз шартҳои пешбиникардида фарқ дошта бошад. Ҳангоми мавҷуд набудани чунин созишнома шартҳои шартнома тибқи меъёри диспозитивӣ муайян карда мешаванд.
5. Агар шартҳои шартнома аз ҷониби тарафҳо ё меъёри диспозитивӣ муайян нашуда бошад, шартҳои дахлдор бо анъанаҳои аҳдҳои қорӣ, ки нисбати тарафҳо татбиқ мегардад, муайян карда мешаванд.

Моддаи 454. Шартнома ва қонун

1. Шартнома бояд ба қоидаҳои барои тарафҳо ҳатмӣ, мутобиқат кунанд, ки бо қонун ё дигар санади ҳуқуқӣ (меъёрҳои императивӣ) дар лаҳзаи бастанӣ шартнома амалкунанда муқаррар карда шудаанд.
2. Агар пас аз бастанӣ шартнома қонуне қабул шуда бошад, ки барои тарафҳо нисбат ба қоидаҳои ҳангоми бастанӣ шартнома амалкунанда қоидаҳои ҳатмӣ дигарро муқаррар менамояд, шартҳои шартномаи басташуда ба истисноӣ ҳолатҳои муқаррарнамудаи қонун дар мавриди он, ки амали он ба муносибатҳои аз шартномаи қаблан басташуда бамиёномада татбиқ мегардад, эътибори худро нигоҳ медорад.

Моддаи 455. Шартномаҳои музднок ва бемузд

1. Шартномае, ки мутобиқи он як тараф бояд музд ё барои иҷрои ўҳдадорӣ пасбаргардонии дигари мутақобиларо гирад, ба музд ба ҳисоб меравад.
2. Шартномае, ки мутобиқи он як тараф ўҳдадор мешавад ба тарафи дигар бе музд ё пасбаргардонии чизе диҳад, шартномаи бемузд эътироф карда мешавад.
3. Агар аз қонун, санади дигари ҳуқуқӣ мазмун ё моҳияти шартнома тартиби дигаре барнаояд, шартнома музднок ҳисоб карда мешавад.

Моддаи 456. Нарх

1. Иҷрои шартнома мутобиқи нархи дар созишномаи байни тарафҳо муайянгардида пардохта мешавад.
Дар ҳолатҳои пешбининамудаи қонун нарх (тарифҳо, нархгузорӣ, ставка ва ғайра)-ҳои муқаррар ё танзим намудаи мақомоти ваколатдори давлатӣ истифода бурда мешаванд.
2. Тағйир додани нарх пас аз бастанӣ шартнома танҳо дар ҳолатҳои тибқи шартҳои пешбининамудаи шартнома, иҷозат дода мешавад.
3. Агар дар шартномаи бемузд нарх пешбини нагардида бошад ва бинобар шартҳои шартнома муайян шуда наметавонад, иҷрои шартнома бояд бо нархе пардохта шавад, ки дар чунин ҳолатҳои одатан барои ин гуна мол ва қору хизматрасонӣ гирифта мешавад.

Моддаи 457. Амали шартнома

1. Шартнома аз лаҳзаи баста шуданаш эътибор пайдо мекунад ва барои тарафҳо ҳатмӣ мегардад.
2. Тарафҳо ҳақ доранд муайян кунанд, ки шартҳои шартномаи бастаи онҳо ба муносибатҳои то бастанӣ шартнома бамиёномада низ татбиқ мегардад.

3. Қонун ӛ шартнома муайян карда метавонанд, ки хотимаи мӯҳлати амали шартнома боиси қатъи ўҳдадории тарафҳо оид ба шартнома мегардад.

Шартномае, ки дар он чунин шарт гузошта нашудааст то лаҳзаи иҷрои ўҳдадориро ба охир расондани тарафҳо муайян карда шудааст, боэътибор эътироф карда мешавад.

4. Қатъи мӯҳлати амали шартнома тарафҳоро аз масъулияти риоя накардани он озод намекунад.

Моддаи 458. Шартномаи оммавӣ

1. Шартномаи оммавӣ шартномае мебошад, ки аз ҷониби ташкилоти тиҷоратӣ баста шуда, дар он ўҳдадории ташкилот дар мавриди фуруши маҳсулот, иҷрои кор ӛ хизматрасонӣ, ки чунин ташкилот мувофиқи хусусиятҳои фаъолиятш бояд нисбати ҳар мувоҷиаткунанда анҷом диҳад (савдои чакана, мусофиркашонӣ дар нақлиёти истифодаи умум, хизматрасонии алоқа, таъминоти барқ, хизматрасонии тиббӣ, меҳмонхонаҳо ва ғайра) муайян гардидааст.

Ташкилоти тиҷоратӣ дар бастании шартномаи оммавӣ, ба истиснои ҳолатҳои пешбининамудаи қонун ӛ дигар санади ҳуқуқӣ, ҳақ надорад як шахсро нисбат ба дигаре авлотар шуморад.

2. Нархи мол, кор ва хизматрасонӣ, инчунин дигар шартҳои шартномаи оммавӣ ба истиснои ҳолатҳое, ки қонун додани имтиёзҳоро барои категорияи алоҳидаи истеъмолкунандагон пешбинӣ менамояд, барои ҳамаи истеъмолкунандагон яхела мебошад.

3. Дар ҳолати мавҷуд будани имконияти бастании шартномаи оммавӣ ҷиҳати ба истеъмолкунандагон расонидани моли дахлдор, хизматрасонӣ ва барои онҳо анҷом додани кори дахлдор аз ҷониби ташкилоти тиҷоратӣ рад кардани бастании шартнома иҷозат дода намешавад.

Дар сурати беасос аз бастании шартномаи оммавӣ саркашӣ кардани ташкилоти тиҷоратӣ муқаррароти пешбининамудаи қисми 4 моддаи 477 ҳамин Кодекс татбиқ мегардад.

4. Дар ҳолатҳои пешбининамудаи қонун Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон метавонад қоидаҳои барорард, ки барои тарафҳо ҳангоми бастан ва иҷрои шартномаҳои оммавӣ ҳатмӣ мебошанд.

5. Шартҳои шартномаи оммавӣ, ки ба талаботи муқаррароти қисмҳои 2 ва 4 ҳамин модда мутобиқ нестанд, эътибор надоранд.

Моддаи 459. Шартҳои намунавии шартнома

1. Дар шартнома пешбинӣ гардида наш мумкин аст, ки шартҳои алоҳидаи он бо шартҳои намунавии барои шартномаҳои дахлдор таҳия ва дар матбуот нашргардида муайян карда мешаванд.

2. Агар дар шартнома ба шартҳои намунавӣ ишора набошад, чунин шартҳои намунавӣ дар муносибати байни тарафҳо ба сифати аънаҳои муомилоти корӣ истифода мегарданд, ба шарте ки онҳо ба талаботи муқаррарнамудаи моддаи 5 ва қисми 5 моддаи 453 ҳамин Кодекс мувофиқ бошанд.

3. Шартҳои намунавӣ дар шакли шартномаи намунавӣ ӛ дигар санаде, ки ин шартҳоро дар бар гирифтааст, инъикос ӛфтаниш мумкин аст.

Моддаи 460. Шартномаи ҳамроҳшавӣ

1. Шартномаи ҳамроҳшавӣ шартномаест, ки шартҳои онро як тараф дар шакли тавсия (формуляр) ӛ дигар шакли стандартӣ пешниҳод намудааст ва онро тарафи дигар танҳо бо роҳи пурра ҳамроҳ шудан ба шартномаи пешниҳодгардида қабул мекунад.

2. Тарафи ба шартнома ҳамроҳгардида, ҳарчанд шартномаи ҳамроҳшавӣ ҳилофи қонунҳо набошад ҳам, вале ин тарафро аз ҳуқуқҳои маҳрум месозад, ки одатан мутобиқи чунин шакли шартномаҳо дода мешаванд, масъулияти тарафи дигарро дар ҳолати риоя накардани ўҳдадорӣ истисно ӛ маҳдуд мекунад ӛ шартҳои барои тарафи ҳамроҳшуда баръало вазнинро дар бар мегирад, ки онҳоро бо назардошти оқилонаи манфиати даркнамудаи худ, ҳангоми мавҷуд будани имконияти иштирок дар муайян кардани шартҳои шартнома қабул намекунад, ҳақ дорад бекор ӛ тағйир додани онро талаб намояд.

3. Агар тарафи ҳамроҳшуда медонист ӛ мебоист донанд, ки бо қадом шартҳои шартнома мебандад, дар ҳолатҳои пешбининамудаи қисми 2 ҳамин модда, талаби бекор ӛ иваз намудани шартнома, ки як тарафи ба шартнома ҳамроҳшуда бинобар анҷом додани фаъолияти соҳибқориаш пешниҳод кардааст, қонунгардонидани намешавад.

Моддаи 461. Шартномаи пешакӣ

1. Мутобиқи шартномаи пешакӣ тарафҳо ўҳдадор мешаванд дар оянда дар мавриди додани молу мулк, иҷрои кор ӛ хизматрасонӣ (шартномаи асосӣ) тибқи шартҳои пешбининамудаи шартномаи пешакӣ шартнома банданд.

2. Шартномаи пешакӣ мутобиқи шакли барои шартномаи асосӣ муқарраршуда баста мешавад ва агар шакли шартномаи асосӣ муайян нашуда бошад, он ҳаттӣ тартиб дода мешавад. Риоя накардани қоидаҳо дар мавриди шартномаи пешакӣ онро боэътибор мегардонад.

3. Шартномаи пешакӣ бояд шартҳои онро дар бар гирад, ки ба муайян намудани мавзӯ, инчунин дигар шартҳои шартномаи асосӣ имконият диҳад.

4. Дар шартномаи пешакӣ мӯҳлате, ки тарафҳо ўҳдадор шудаанд шартномаи асосӣ банданд, нишон дода мешавад.

Агар чунин мӯҳлат дар шартномаи пешакӣ муайян нагардида бошад, шартномаи асосӣ бояд дар давоми як сол аз лаҳзаи ба имзо расидани шартномаи пешакӣ баста шавад.

5. Агар то қатъи мӯҳлате, ки тарафҳо бояд шартнома банданд, ба имзо нарасад ӛ яке аз тарафҳо ба тарафи дигар дар мавриди бастании шартнома пешниҳод ирсол накунад, ўҳдадорҳои пешбининамудаи шартномаи пешакӣ, қатъ мегардад.

6. Агар дар созишномаи оид ба ният (протокол оид ба ният ва ғайра) бевосита хоҳиши тарафҳо дар мавриди ба он додани ҳуқуқи шартномаи пешақӣ инъикос нагардида бошад, боиси оқибатҳои ҳуқуқии граждани намегардад.

Моддаи 462. Шартнома ба манфиати шахси сеюм

1. Шартнома ба манфиати шахси сеюм шартномае мебошад, ки дар он тарафҳо муқаррар намудаанд кредитор бояд ӯҳдадор аст ба шахси сеюми дар шартнома зикршуда ё зикрнамешуда, ки ҳуқуқ дорад аз қарздор иҷрои ӯҳдадориро ба ғолидаи худ талаб намояд, иҷро кунад.

2. Агар қонун, дигар санади ҳуқуқӣ ё шартнома тартиби дигареро пешбинӣ накарда бошанд, тарафҳо аз лаҳзаи ба қарздор аз ҷониби шахси сеюм баён карда шудани нияти истифодаи ҳуқуқи худ оид ба шартнома, шартномаи басташуда бидуни розигии шахси сеюм бекор ё тағйир дода наметавонанд.

3. Қарздор ҳақ дорад дар шартнома ба талаботи шахси сеюм эътироз баён кунад, чунон ки метавонист ба муқобили кредитор шикоят намояд.

4. Дар сурати даст кашидани шахси сеюм аз ҳуқуқи мутобиқи шартнома ба ӯ додашуда, кредитор метавонад аз ин ҳуқуқ истифода барад, ба шарт ки он хилофи қонун, санади дигари ҳуқуқӣ ё шартнома набошад.

Моддаи 463. Тафсири шартнома

1. Ҳангоми тафсири шартнома суд маънои аслии калима ва ибораҳои дар он сабт шуда ба инобат мегирад. Ҳангоми нофаҳмо будани он маънои аслии шартҳои шартнома бо роҳи муқоиса бо дигар шартҳо ва умуман мазмуни шартнома муқаррар карда мешавад.

2. Агар қоидаҳои дар қисми якуми ҳамин модда муқарраргардида барои муайян кардани мазмуни шартнома имконият надиханд, бояд нияти ҳақиқии умумии тарафҳо, бо назардошти мақсади шартнома дақиқ карда шавад. Дар айни замон ҳамаи ҳолатҳои дахлдор, аз ҷумла гуфтугузори мукотибот ва амалҳои то бастани шартнома сурат гирифта, ки дар муносибатҳои тарафҳо муқаррар шудааст, анъанаҳои муомилоти қорӣ, рафтори минбаъдаи тарафҳо ба инобат гирифта мешаванд.

Б О Б И 27

БАСТАНИ ШАРТНОМА

Моддаи 464. Муқаррароти умумӣ оиди бастани шартнома

1. Агар байни тарафҳо, мутобиқи шакли дар ҳолатҳои муайяни зарурӣ аз рӯи ҳама шартҳои асосии шартнома созиш ба даст омада бошад, шартнома басташуда доништа мешавад.

Шартҳои оид ба мавзӯи шартнома, шартҳои, ки дар қонун ё дигар санади ҳуқуқӣ барои шартномаи шакли мазкур муҳим ва зарурӣ номбар шудаанд, инчунин ҳамаи он шартҳои, ки дар алоқамандӣ ба онҳо тибқи аризаи яке аз тарафҳо бояд созиш ба даст ояд, шартҳои асосӣ ба ҳисоб мераванд.

2. Шартнома бо фиристодани оферта (пешниҳод барои бастани шартнома) аз ҷониби як тараф ва акцепти он (қабули пешниҳод) аз ҷониби тарафи дигар баста мешавад.

Моддаи 465. Лаҳзаи бастани шартнома

1. Шартнома аз лаҳзаи аз ҷониби шахси фиристодаи оферта гирифтани акцепти он баста шуда ба ҳисоб меравад.

2. Агар барои бастани шартнома тибқи қонун, инчунин додани молу мулк зарур бошад, шартнома аз лаҳзаи додани молу мулки дахлдор (моддаи 248) баста шуда ба ҳисоб меравад.

3. Шартномае, ки бояд ба қайди давлатӣ гирифта шавад, аз лаҳзаи ба қайд гирифта шуданаш баста шуда ба ҳисоб меравад ба шарт ки қонун тартиби дигаре пешбинӣ накарда бошад.

Моддаи 466. Шакли шартнома

1. Шартномаро дар ҳама гуна шакле, ки барои анҷом додани аҳд пешбинӣ шудааст, бастан мумкин аст, ба шарт ки қонун барои шартномаи шакли зикршуда шакли муайян муқаррар накарда бошад.

Агар тарафҳо шакли муайяни бастани шартномаро маслиҳат карда бошанд, ҳарчанд тибқи қонун барои чунин навъи шартнома ин шакл номатлуб бошад ҳам, баъди дар шакли муайян пешниҳод карда шуданаш баста шуда ба ҳисоб меравад.

2. Шартнома дар шакли хаттӣ бо роҳи тартиб додани як санади имзокардаи тарафҳо, инчунин бо роҳи мубодилаи аснод аз тариқи почта, телеграф, телетайп, телефон, алоқаи электронӣ ё дигар навъи алоқае, ки имконияти аз ҷониби тарафи шартнома фиристода шуданашро мӯътамад тасдиқ менамояд, баста шуданаш мумкин аст.

3. Агар пешниҳоди хаттӣ тартиб додани шартнома тибқи тартиби пешбиниамудаи қисми 3 моддаи 470 ҳамин Кодекс қабул гардида бошад, расмияти шакли хаттӣ шартнома риоя гардида ҳисоб мешавад.

Моддаи 467. О ф е р т а (пешниҳод)

1. Оферта пешниҳоди ба як шахс ё якҷанд шахси муайян фиристодае мебошад, ки мақсади шахси пешниҳод кардари аниқ ифода намуда шартномаро бо унвоне, ки пешниҳодро қабул кунад, имзо карда шуда ҳисоб мекунад. Оферта бояд шартҳои муҳими шартномаро дар бар гирад.

2. Оферта шахси фиристодаи онро аз лаҳзаи аз ҷониби унвонӣ гирифтани он алоқаманд месозад.

Агар огоҳинома дар мавриди талаб карда гирифтани оферта барвақтар аз оферта ё ҳамзамон бо он расида бошад, оферта дастраснашуда ҳисоб меёбад.

Моддаи 468. Бебозхостии оферта

Агар дар ҳуди оферта тартиби дигар муайян нагардида бошад ё он аз моҳияти пешниҳод ё шароити иҷро гардидани амал барнаояд, офертаи гирифтаи унвонӣ дар тӯли мӯҳлате, ки барои аксепти он муайян карда шудааст, бозхоста намешавад.

Моддаи 469. Даъват барои пешниҳоди оферта. Офертаи оммавӣ

1. Реклама ё дигар пешниҳоде, ки ба гурӯҳи шахси номуайян манзур шудаанд, ҳамчун даъвати баستاني оферта эътироф мешавад, ба шарте ки дар таклиф тартиби дигаре дақиқ инъикос наёфта бошад.

2. Пешниҳоде, ки тамоми шартҳои муҳими шартнома ро гирифтааст ва аз он нияти шахси манзурнамудаи пешниҳод оиди баستاني шартнома тибқи шартҳои дар пешниҳод манзургардида бо ҳар шахсе, ки майл дорад муайян мегардад, чун оферта эътироф карда мешавад (офертаи оммавӣ).

Моддаи 470. Аксепт

1. Аксепт ҷавоби шахсе мебошад, ки офертаи ба ӯ фиристодашударо гирифтааст.

Аксепт бояд пурра ва бечунучаро бошад.

2. Агар аз қонун, аҳдҳои анъанавии қорӣ ё аз муносибати қаблии қорӣ байни тарафҳо тартиби дигаре барнаояд, сукут қардан аксепт ба ҳисоб намеравад.

3. Агар қонун ё санади дигари ҳуқуқӣ тартиби дигарро пешбинӣ нанамуда бошанд ва ё дар оферта нишон дода нашуда бошад, дар мӯҳлати барои аксепт муайяннамуда аз ҷониби шахсе, ки офертаро гирифтааст, иҷро намудани амали шартҳои дар он зикршуда (борфиристонӣ, хизматрасонӣ, иҷрои қор, пардохти маблағи дахлдор ва ғайра), аксепт ба ҳисоб меравад.

Моддаи 471. Бозхостии аксепт

Агар огоҳиномаи бозхостии аксепт ба шахсе, ки офертаро фиристодааст, пештар аз аксепт ё ҳамзамон бо он расида бошад, аксепт гирифташуда ба ҳисоб намеравад.

Моддаи 472. Баستاني шартнома дар асоси офертае, ки барои аксепт мӯҳлат муайян кардааст

Агар дар оферта мӯҳлати аксепт муайян шуда бошад, шартнома баста шуда ба ҳисоб меравад, ба шарте ки аксепт аз ҷониби шахси фиристодаи мӯҳлати дар он зикршуда дастрас гардад.

Моддаи 473. Баستاني шартнома дар асоси офертае, ки дар он мӯҳлати аксепт муайян нашудааст

1. Агар дар офертаи хаттӣ мӯҳлати аксепт муайян нашуда бошад ва агар аксепт аз ҷониби шахси офертаро фиристода то қатъи мӯҳлати муайяннамудаи қонун ё дигар санади ҳуқуқӣ гирифта шуда бошад ва дар сурати муайян нашудани чунин мӯҳлат шартнома дар мӯҳлати зарурӣ барои ин мувофиқ баста шуда шумурда мешавад.

2. Агар оферта шифоҳӣ, бидуни нишон додани мӯҳлати аксепт баён шуда тарафи дигар фавран дар мавриди аксепти он изҳор карда бошад, шартнома баста шуда ҳисобида мешавад.

Моддаи 474. Аксепте, ки дер гирифта шудааст

1. Дар ҳолате, ки огоҳиномаи саривақт фиристодашуда, дар мавриди аксепт дер дастрас шуда тарафи офертаро фиристода фавран тарафи дигарро аз дер гирифтани аксепт огоҳ насозад мӯҳлати аксепт дер намешавад.

2. Агар тарафи офертаро фиристода фавран тарафи дигарро дар мавриди аксепти гирифтааш, ки дер дастрас шудааст, огоҳ созад, шартнома басташуда ба ҳисоб меравад.

Моддаи 475. Аксепт мутобиқи шартҳои дигар

Ҷавоб дар мавриди розигӣ оид ба баستاني шартнома бо шартҳои дигар, аксепт ҳисобида намешавад.

Чунин ҷавоб радди аксепт эътироф гардида, дар айни замон офертаи нав шумурда мешавад.

Моддаи 476. Маҳалли имзои шартнома

Агар дар шартнома маҳалли имзои шартнома муайян нагардида бошад, шартнома дар маҳалли зисти шахрванд ё маҳалли буду боши шахси ҳуқуқӣ, ки оферта фиристодааст, баста шуда эътироф мегардад.

Моддаи 477. Бо тартиби ҳатмӣ баستاني шартнома

1. Дар ҳолати мутобиқи ҳамин Кодекс, дигар қонунҳо барои тарафе, ки оферта фиристода шудааст (лоиҳаи шартнома) баستاني шартнома ҳатмӣ бошад, ин тараф бояд ба тарафи дигар оид ба аксепт ё радди аксепт ё оид ба аксепти оферта тибқи шартҳои дигар (протоколи ихтилофи назар оид ба лоиҳаи шартнома) дар давоми сӣ рӯзи гирифтани оферта огоҳинома фиридад.

Тарафе, ки оферта фиристодааст ва аз тарафе, ки барояш бастанӣ шартнома ҳатмӣ буда дар бораи аксептҳои он бо шартҳои дигар огоҳинома гирифтааст (протоколи ихтилофи назар оид ба лоихаи шартнома) ҳақ дорад ихтилофоти ҳангоми бастанӣ шартнома бамиёномадари дар давоми сӣ рӯзи гирифтани чунин огоҳинома ё гузаштани мӯҳлати аксепт ба баррасии суд пешниҳод намояд.

2. Дар ҳолати мутобиқи ҳамин Кодекс ё қонунҳои дигар барои тарафи офертари фиристода (лоихаи шартнома) бастанӣ шартнома ҳатмӣ бошад ва ба он дар давоми сӣ рӯз протоколи ихтилофи назар оид ба лоихаи шартнома фиристода мешуда бошад, ин тараф бояд дар давоми сӣ рӯзи гирифтани протоколи ихтилофи назар тарафи дигарро аз қабули шартномаи таҳрирхӯрда ё оид ба радди протоколи ихтилофи назар огоҳ созад.

Ҳангоми рад кардани протоколи ихтилофи назар ё дар мӯҳлати муайяншуда нагирифтани огоҳинома оиди натиҷаи баррасии он тарафе, ки протоколи ихтилофи назарро фиристодааст, ҳақ дорад ихтилофи назари ҳангоми бастанӣ шартнома бамиёномадари ба баррасии суд пешниҳод намояд.

3. Агар тибқи қонун, дигар санади қонунӣ мӯҳлати дигаре муайян нагардида бошад ё аз ҷониби тарафҳо мувофиқа нашуда бошад, қонидарҳои оид ба мӯҳлат пешбининамудаи қисмҳои 1 ва 2 ҳамин модда истифода бурда мешаванд.

4. Агар тарафе, ки мутобиқи ҳамин Кодекс ё дигар санади қонунӣ барояш бастанӣ шартнома ҳатмӣ мебошад, аз бастанӣ шартнома саркашӣ намояд, тарафи дигар ҳақ дорад ба суд дар мавриди маҷбуран бастанӣ шартнома талабот арз намояд.

Як тараф метавонад аз тарафи дигаре, ки аз бастанӣ шартнома беасос саркашӣ кардааст, товони зиёни бо ин амал расондари талаб намояд.

Моддаи 478. Баҳсҳои пеш аз шартнома

Агар ихтилофоте, ки ҳангоми бастанӣ шартнома ба миён омадааст, дар асоси моддаи 477 ҳамин Кодекс ё тибқи созишномаи байни тарафҳо манзури баррасии суд карда шавад, шартҳои шартнома, ки нисбат ба онҳо тарафҳо ихтилофи назар доштанд мутобиқи қарори суд муайян карда мешаванд.

Моддаи 479. Бастанӣ шартнома ҳангоми гузаронидани савдо

1. Агар аз моҳияти шартнома тартиби дигаре барнаояд, онро ҳангоми гузаронидани савдо бастан мумкин аст. Шартнома бо шахсе бастан мешавад, ки дар савдо бурд кардааст.

2. Ташкилкунандаи савдо молики молу мулк ё дорандаи ҳуқуқи молу мулк ё ташкилоти махсус буда метавонанд. Ташкилоти махсус дар асоси шартнома бо молики молу мулк ё соҳиби ҳуқуқи молу мулк амал карда, аз номи онҳо ва аз номи худ баромад мекунад.

3. Дар ҳолатҳои муайяннамудаи ҳамин Кодекс ё қонунҳои дигар шартномаҳо дар мавриди фуруши мол ё ҳуқуқи молу мулкӣ танҳо бо усули гузаронидани савдо бастан шуданашон мумкин аст.

4. Савдо дар шакли музояда ё озмун гузаронида мешавад. Дар савдои музояда шахсе бурдкарда ба ҳисоб меравад, ки нархи баландтарро пешниҳод кардааст, дар озмун бошад, шахсе ки мутобиқи ҳуқуқҳои комиссияи озмунӣ қаблан аз ҷониби ташкилкунандаи савдо таъингардида беҳтарин шартро пешниҳод намудааст, бурдкарда шумурда мешавад.

Агар дар қонун тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, шакли савдори молики молу мулк ба фурушрасанда ё соҳиби ҳуқуқи молу мулк ба фуруш баровардашуда муайян мекунад.

5. Агар дар қонунҳои мувофиқ тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, ҳолиҳои муқаррарнамудаи моддаҳои 480 ва 481 ҳамин Кодекс нисбат ба савдои оммавӣ, ки бо тариқи иҷрои қарори суд доир мегарданд, татбиқ карда мешаванд.

Моддаи 480. Ташкил ва тартиби гузаронидани савдо

1. Музояда ё озмун кушода ё пӯшида буда метавонанд. Дар музояда ё озмуни кушода ҳар шахс метавонад иштирок намояд. Дар музояда ё озмуни пӯшида танҳо ашхосе, ки махсус барои ин мақсад даъват шудаанд, иштирок мекунад.

2. Агар дар қонун тартиби дигар пешбинӣ нагардида бошад, огоҳинома дар мавриди гузаронидани савдо бояд аз ҷониби ташкилотчи он аз сӣ рӯз пеш аз доир шудани он фиристода шавад. Дар огоҳинома дар ҳама ҳолат оид ба вақт, маҳал ва шакли савдо, мавзӯи он ва тартиби гузаронидани он, аз ҷумла дар мавриди ба расмият даровардани иштирок дар савдо, муайян намудани шахси бурдкарда дар савдо, инчунин оид ба нархи ибтидоӣ маълумот дода шавад.

Дар сурате, ки мавзӯи савдо танҳо ҳуқуқи бастанӣ шартнома бошад, дар огоҳиномаи савдои доиршаванда бояд мӯҳлати барои он муайянгардида зикр карда шавад.

3. Агар дар қонун ё огоҳинома дар мавриди гузаронидани савдо тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, ташкилкунандаи савдои озод, ки огоҳинома фиристодааст, ҳақ дорад ҳар вақт, вале на дертар аз се рӯз то фаро расидани мӯҳлати доир шудани он, ташкилкунандаи озмун бошад, на дертар аз сӣ рӯзи то доир гардидани озмун аз гузаронидани он даст кашад.

Дар ҳолати ин мӯҳлатро риоя накардан, аз савдои озод даст кашидани ташкилкунанда, ӯ вазифадор аст ба иштирокчиён товони зиёни воқеашонро пардозад.

Ташкилотчи музояда ё озмуни пӯшида вазифадор аст ба иштирокчиёни даъватшуда, сарфи назар аз он, ки баъд аз фиристодани огоҳинома аз гузаронидани савдо маҳз кай даст кашадааст, товони зиёни воқеашонро пардозад.

4. Иштирокчиёни савдо бояд тибқи андоза, мӯҳлат ва тартибе, ки дар огоҳиномаи гузаронидани савдо нишон дода шудааст, байёна диҳанд. Агар савдо доир нагардида бошад, байёна бояд баргардониди шавад. Байёна ҳам чунин ба ашхосе, ки дар савдо иштирок доштанду вале дар он бурд накардаанд, баргардониди мешавад.

Ҳангоми бастанӣ шартнома бо шахсе, ки дар савдо бурд кардааст, байёнаш дар иҷрои ӯҳдадорӣ оид ба шартномаи басташуда ҳисоб карда мешавад.

5. Шахсе, ки дар савдо бурд кардааст ва доиркунандаи савдо дар рӯзи гузаронидани музоада ё озмун оид ба натиҷаҳои савдо протокол имзо мекунад, ки эътибори шартномаро дорад. Шахсе, ки савдору бурд кардааст, дар ҳолати аз имзои протокол саркашӣ кардан аз байонаи додааш маҳрум мегардад. Доиркунандаи савдо, ки аз имзои протокол саркашӣ мекунад, вазифадор аст байёнаро дар ҳаҷми дукарата баргардонад ва ба шахси дар савдо бурдкарда товони зиёни бо иштирок дар савдо расонидашударо вобаста ба ҳаҷме, ки аз андозаи маблағи байёна бештар аст, пардозад.

Агар мавзӯи савдо танҳо ҳуқуқи бастанӣ шартнома бошад, чунин шартнома аз ҷониби тарафҳо бояд баъди хотимаи савдо ва тартиб додани протокол дар давоми бист рӯз ё дигар мӯҳлати дар огоҳинома муайяншуда баста шавад. Дар ҳолати аз бастанӣ шартнома саркашӣ кардани яке аз тарафҳо тарафи дигар ҳақ дорад аз суд талаб намояд, ки тарафи гунаҳгорро ба бастанӣ шартнома маҷбур созад ва инчунин зиёни аз набастани шартнома расонидашударо пардозад.

Моддаи 481. Оқибати риоя накардани қоидаҳои гузаронидани савдо

1. Савдое, ки бо риоя накардани қоидаҳои муқаррарнамудаи қонун гузаронида шудааст, тибқи даъвои шахси манфиатдор аз ҷониби суд беэътибор доништа шуданаш мумкин аст.

2. Беэътибор дониستاني савдо шартномаи бо шахси дар савдо бурдкарда басташударо беэътибор мегардонад.

БОБИ 28

ТАҒЙИР ДОДАН ВА БЕКОР КАРДАНИ ШАРТНОМА

Моддаи 482. Асосҳои барои тағйир додан ё бекор кардани шартнома

1. Агар дар ҳамин Кодекс, қонунҳои дигар ё шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, шартномаро бо созиши тарафҳо тағйир додан ё бекор кардан мумкин мебошад.

2. Шартномаро бо талаби яке аз тарафҳо танҳо дар ҳолатҳои зайл аз тариқи суд тағйир додан ё бекор кардан мумкин аст:

а) ҳангоми шартномаро ба таври назаррас вайрон кардани тарафи дигар;

б) дар дигар ҳолатҳои пешбининамудаи ҳамин Кодекс, қонунҳои дигар ё шартнома.

Чиддан риоя накардани шартнома он аст, ки ба ҷониби дигар аз ин зиён расида, ӯро аз умеди ба даст овардани нафъи зиёде маҳрум созад, ки ҳангоми бастанӣ шартнома дар назар дошт.

3. Ҳангоми яктарафа рад намудани иҷрои пурра ё қисмани шартнома, агар чунин радро қонун ё созишномаи тарафҳо иҷозат диҳад, шартнома мувофиқан бекор ё тағйирдодашуда ба ҳисоб меравад.

Моддаи 483. Тағйир додан ва бекор кардани шартнома ҳангоми ба таври назаррас тағйир ёфтани ҳолат

1. Агар дар шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад ва ё аз моҳияти он барнаояд тағйир ёфтани ҳолат, ки тарафҳо ҳангоми бастанӣ шартнома онро ба инобат гирифта буданд, барои тағйир додан ё бекор кардани он асос буда метавонад.

Тағйир ёфтани ҳолат ҳангоме ба таври назаррас эътироф карда мешавад, ки агар тарафҳо чунин тағйир ёфтани ҳолатро оқилона пешбинӣ карда бошанд, умуман шартнома намебастанд ё он бо шартҳои то андозае дигар ба имзо мерасид.

2. Агар тарафҳо дар мавриди ба ҳолати ба таври назаррас тағйирёфта мутобиқ гардонидани шартнома ё бекор кардани он ба мувофиқа нарасида бошанд, вайро суд бо асосҳои пешбининамудаи қисми 4 ҳамин модда бекор карда, тибқи талаби тарафи манфиатдор ҳамзамон бо шартҳои зайл тағйир дода метавонад:

а) агар дар лаҳзаи бастанӣ шартнома тарафҳо онро ба асос гирифта бошанд, ки чунин тағйир ёфтани ҳолат ба миён намеояд;

б) агар ҳолат бо сабабҳои тағйир ёфта бошад, ки тарафи манфиатдор пас аз рух доданаш онро ба ҳадди ғамхорӣ ва эҳтиёткорӣ, ки аз талаби шартнома ва шартҳои аҳдҳо бармеоянд бартараф карда наметавонист;

в) агар иҷрои шартнома бидуни тағйир додани шарт таносуби ба шартнома мувофиқи манфиати молу мулкӣ байни тарафҳоро то андозае вайрон кунад ва ба тарафи манфиатдор он қадар зиёне расонад, ки аз манфиати калоне, ки ҳақ дошт ҳангоми бастанӣ шартнома ба он умед бандад, маҳрум шуда метавонист;

г) агар аз анъанаҳои аҳдҳои корӣ ё моҳияти шартнома барнаояд, ки таваккали тағйир ёфтани ҳолат ба зиммаи тарафи манфиатдор аст.

3. Ҳангоми бекор кардани бинобар чиддан тағйир ёфтани он суд бо талаби ҳар кадоме аз тарафҳо оқибати бекор кардани шартномаро бо назардошти тақсими одилонаи хароҷоти иҷрои ин шартнома масраф шудааст, муайян мекунад.

4. Бекор кардани шартнома аз сабаби ба таври назаррас тағйир ёфтани ҳолат танҳо бо қарори суд, дар ҳолатҳои мустасно, ҳангоме, ки бекор кардани шартнома ба манфиатҳои ҷамъиятӣ муҳолиф аст ё ба тарафҳо зиёне ворид мекунад, ки аз хароҷоти баъди тағйир додани шартҳо аз ҷониби суд барои иҷрои шартнома зарурӣ хеле зиёд аст, иҷозат дода мешавад.

Моддаи 484. Тартиби тағйир додан ва бекор кардани шартнома

1. Агар аз қонун, дигар санади ҳуқуқӣ, шартнома ё анъанаҳои аҳдҳои корӣ тартиби дигаре барнаояд, созишномаи тағйир додан ё бекор кардани шартнома, ба ҳамон шакле ки шартнома дорад, сурат мегирад.

2. Тараф талаби тағйир додан ё бекор кардани шартномаро танҳо баъди гирифтани раддияи тарафи дигар оиди тағйир додан ё бекор кардани шартнома ё дар мӯҳлати дар пешниҳод ё дар қонун ва ё дар шартнома муайяншуда нагирифтани ҷавоб ва дар сурати набудани он дар муддати сӣ рӯз ба суд арз карда метавонад.

Моддаи 485. Оқибати тағйир додан ё бекор кардани шартнома

1. Ҳангоми тағйир додани шартнома ўҳдадории тарафҳо дар шакли тағйирёфта нигоҳ дошта мешавад.
2. Ҳангоми бекор кардани шартнома ўҳдадории тарафҳо қатъ мегардад.
3. Агар аз созишнома ё моҳияти тағйир додани шартнома тартиби дигаре барнаояд, дар ҳолати тағйир додан ё бекор кардани шартнома ўҳдадорӣ аз рӯзи бастанӣ созишномаи тарафҳо дар мавриди тағйир додан ё бекор кардани шартнома, ва ҳангоми тағйир додан ё бекор кардани шартнома тибқи тартиби судӣ бошад, аз рӯзи эътибори қонунӣ пайдо кардани қарори суд дар бораи тағйир додан ё бекор кардани шартнома тағйирёфта ё бекоркардашуда ба ҳисоб меравад.
4. Агар дар қонун ё созишномаи тарафҳо тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, тарафҳо ҳақ надоранд баргардонидани чизеро, ки онҳо мутобиқи ўҳдадорӣ то рӯзи тағйир додан ё бекор кардани шартнома анҷом додаанд, талаб намоянд.
5. Агар аз ҷониби яке аз тарафҳо ба таври назаррас вайрон кардани шартнома барои тағйир додан ё бекор кардани шартнома асос шуда бошад, тарафи дигар ҳақ дорад товони зиёни аз тағйир додан ё бекор кардани шартнома расидаро талаб намояд.

Моддаи 486. Ҳолатҳои тағйир додан ва бекор кардани шартнома мутобиқи аризаи яке аз тарафҳо

1. Шартномаро мутобиқи аризаи яке аз тарафҳо танҳо дар ҳолатҳои заил тағйир додан ё бекор кардан мумкин аст:
  - а) агар иҷрои шартнома имконнопазир бошад (моддаи 448 ҳамин Кодекс);
  - б) аз ҷониби тарафи дигар вайрон кардани шартҳои пешбининамудаи қонунҳо ё шартнома дар мавриди сифат, мӯҳлати иҷро ва дигар шартҳо;
  - в) агар тарафи дигар тибқи тартиби муқарраргардида муфлис эътироф шуда бошад;
  - г) агар санади мақомоти давлатӣ, ки дар асоси он шартнома баста шуда буд, тағйир дода ё бекор карда шуда бошад;
  - д) дар ҳолатҳои дигари пешбининамудаи қонунҳо ё шартнома.
2. Дар сурати яктарафа тағйир додан ё бекор кардани шартнома як тараф бояд тарафи дигарро на дертар аз як моҳ пешакӣ огоҳ созад.

Моддаи 487. Дароз кардани мӯҳлати амали шартнома

Тарафҳо ҳақ доранд амали шартномаро ба мӯҳлати нав дароз кунанд. Мӯҳлати амали шартнома тибқи қоидаҳои моддаҳои 472 - 473 ҳамин Кодекс дароз карда мешавад.

ҚАРОРИ МАҶЛИСИ ОЛИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

(Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 1999, №6, мод.155)

Оиди мавриди амал қарор додани қисми якуми Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон

Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон **қарор мекунад:**

1. Қисми якуми Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон баъди интишори расмӣ аз 1 январи соли 2000-ум мавриди амал қарор дода шавад.
2. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мӯҳлати шаш моҳ аз рӯзи мавриди амал қарор додани қисми якуми Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон:
  - қарорҳои худро ба қисми якуми Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқ намояд;
  - дар бораи бо қисми якуми Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқ гардонидани қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод манзур кунад.

Раиси Маҷлиси Олии
Ҷумҳурии Тоҷикистон
ш. Душанбе, 30 июни соли 1999,
№ 803

С. РАҶАБОВ